[illegible]

PVBLII

VIRGILII

MARONIS

OPERA.

Non est doctior, sed est melior.

PVBLII
VIRGILII
MARONIS
OPERA
PARISIIS
E TYPOGRAPHIA REGIA ANNO MDCXLI

PVBLII VIRGILII MARONIS BVCOLICA.

TITYRVS, ECLOGA I.

Argumentum.

Virgilius in persona Tityri fortunam suam: beneficiaque Cæsaris explicat: ex aduerso Melibœum introducit, extorrem, exulem.

MELIBOEVS, TITYRVS.

TITYRE, tu patulæ recubans sub tegmine fagi,
Siluestrem tenui musam meditaris auena:
Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arua:
Nos patriam fugimus: tu Tityre lentus in vmbra
Formosam resonare doces Amaryllida siluas.
T. O Melibœe, deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi semper deus: illius aram

Sæpe tener noſtris ab ouilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boues, vt cernis, & ipſum
Ludere quæ vellem calamo permiſit agreſti.
M. Non equidem inuideo, miror magis: vndiq; totis
Vſque adeo turbatur agris. en ipſe capellas
Protenus æger ago: hanc etiam vix Tityre duco.
Hic inter denſas corylos modo namque gemellos,
Spem gregis, ah, ſilice in nuda connixa reliquit.
Sæpe malum hoc nobis, ſi mens non læua fuiſſet,
De cælo tactas memini prædicere quercus:
Sæpe ſiniſtra caua prædixit ab ilice cornix.
Sed tamen iſte deus qui ſit da Tityre nobis.
T. Vrbem, quam dicunt Romam, Melibœe, putaui
Stultus ego huic noſtræ ſimilem, quo ſæpe ſolemus
Paſtores ouium teneros depellere fetus.
Sic canibus catulos ſimiles, ſic matribus hœdos
Noram, ſic paruis componere magna ſolebam.
Verum hæc tantum alias inter caput extulit vrbes,
Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.
M. Et quæ tanta fuit Romam tibi cauſa videndi?
T. Libertas: quæ ſera tamen reſpexit inertem;
Candidior poſtquam tondenti barba cadebat:
Reſpexit tamen, & longo poſt tempore venit,
Poſtquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
Namque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat,
Nec ſpes libertatis erat, nec cura peculi:
Quamuis multa meis exiret victima ſeptis,

Pinguis & ingratæ premeretur caseus vrbi,
Non vnquã grauis ære domũ mihi dextra redibat.
M. Mirabar quid mœsta deos Galatea vocares:
Cui pendere sua patereris in arbore poma.
Tityrus hinc aberat: ipsæ te Tityre pinus,
Ipsi te fontes, ipsa hæc arbusta vocabant.
T. Quid facerem? neque seruitio me exire licebat,
Nec tam præsentes alibi cognoscere diuos.
Hic illum vidi iuuenem, Melibœe, quotannis
Bis senos cui nostra dies altaria fumant.
Hic mihi responsum primus dedit ille petenti:
Pascite, vt ante, boues pueri, submittite tauros.
M. Fortunate senex, ergo tua rura manebunt,
Et tibi magna satis: quamuis lapis omnia nudus,
Limosoque palus obducat pascua iunco,
Non insueta graues tentabunt pabula fetas,
Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
Fortunate senex, hic inter flumina nota,
Et fontes sacros, frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quæ semper vicino ab limite sepes,
Hyblæis apibus florem depasta salicti,
Sæpe leui somnum suadebit inire susurro.
Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras:
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
Nec gemere aeria cessabit turtur ab vlmo.
T. Ante leues ergo pascentur in æthere cerui,
Et freta destituent nudos in litore pisces:

Ante, pererratis amborum finibus, exul
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
Quam nostro illius labatur pectore vultus.
M. At nos hinc, alii sitientes ibimus Afros:
Pars Scythiam, & rapidum Cretæ veniemus Oaxē,
Et penitus toto diuisos orbe Britannos.
En vnquam patrios longo post tempore fines,
Pauperis & tuguri congestum cespite culmen,
Post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas?
Impius hæc tam culta noualia miles habebit?
Barbarus has segetes? en quo discordia ciues
Perduxit miseros: en queis conseuimus agros.
Insere nunc Melibœe pyros, pone ordine vites.
Ite meæ, quondam felix pecus, ite capellæ:
Non ego vos posthac viridi proiectus in antro,
Dumosa pendere procul de rupe videbo.
Carmina nulla canam: non me pascente capellæ
Florentem cythisum, & salices carpetis amaras.
T. Hic tamen hanc mecū poteras requiescere noctē
Fronde super viridi. sunt nobis mitia poma,
Castaneæ molles, & pressi copia lactis.
Et iam summa procul villarum culmina fumant,
Maioresque cadunt altis de montibus vmbræ.

ALEXIS, ECLOGA II.

Argumentum.

Sub persona Corydonis queritur, quod apud Alexin parum sit gratiosus. Imitatur Theocritum eidyllio tertio, cui Comastes nomen est.

FORMOSVM pastor Corydon ardebat Alexin,
Delicias domini: nec quid speraret habebat.
Tantum inter densas, vmbrosa cacumina, fagos
Assidue veniebat: ibi hæc incondita solus
Montibus, & siluis studio iactabat inani.
O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas:
Nil nostri miserere: mori me denique cogis.
Nunc etiam pecudes vmbras & frigora captant:
Nunc virides etiam occultant spineta lacertos:
Thestylis & rapido fessis messoribus æstu
Allia serpyllumque herbas contundit olentes:
At mecum raucis, tua dum vestigia lustro,
Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.
Nonne fuit satius, tristes Amaryllidis iras,
Atque superba pati fastidia? nonne Menalcan?
Quamuis ille niger, quamuis tu candidus esses.
O formose puer, nimium ne crede colori:
Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.
Despectus tibi sum; nec qui sim quæris, Alexi:
Quam diues pecoris niuei, quam lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ:

Ante, pererratis amborum finibus, exul
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
Quam nostro illius labatur pectore vultus.
M. At nos hinc, alii sitientes ibimus Afros:
Pars Scythiam, & rapidum Cretæ veniemus Oaxē,
Et penitus toto diuisos orbe Britannos.
En vnquam patrios longo post tempore fines,
Pauperis & tuguri congestum cespite culmen,
Post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas?
Impius hæc tam culta noualia miles habebit?
Barbarus has segetes? en quo discordia ciues
Perduxit miseros: en queis conseuimus agros.
Insere nunc Melibœe pyros, pone ordine vites.
Ite meæ, quondam felix pecus, ite capellæ:
Non ego vos posthac viridi proiectus in antro,
Dumosa pendere procul de rupe videbo.
Carmina nulla canam: non me pascente capellæ
Florentem cythisum, & salices carpetis amaras.
T. Hic tamen hanc mecū poteras requiescere noctē
Fronde super viridi. sunt nobis mitia poma,
Castaneæ molles, & pressi copia lactis.
Et iam summa procul villarum culmina fumant,
Maioresque cadunt altis de montibus vmbræ.

ALEXIS, ECLOGA II.

Argumentum.

Sub persona Corydonis queritur, quod apud Alexin parum sit gratiosus. Imitatur Theocritum eidyllio tertio, cui Comastes nomen est.

FORMOSVM pastor Corydon ardebat Alexin,
Delicias domini: nec quid speraret habebat.
Tantum inter densas, vmbrosa cacumina, fagos
Assidue veniebat: ibi hæc incondita solus
Montibus, & siluis studio iactabat inani.
O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas:
Nil nostri miserere: mori me denique cogis.
Nunc etiam pecudes vmbras & frigora captant:
Nunc virides etiam occultant spineta lacertos:
Thestylis & rapido fessis messoribus æstu
Allia serpyllumque herbas contundit olentes:
At mecum raucis, tua dum vestigia lustro,
Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.
Nonne fuit satius, tristes Amaryllidis iras,
Atque superba pati fastidia? nonne Menalcan?
Quamuis ille niger, quamuis tu candidus esses.
O formose puer, nimium ne crede colori:
Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.
Despectus tibi sum; nec qui sim quæris, Alexi:
Quam diues pecoris niuei, quam lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ:

Lac mihi non æstate nouum, non frigore desit.
Canto quæ solitus, si quando armenta vocabat,
Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.
Nec sum adeo informis: nuper me in litore vidi,
Cum placidũ ventis staret mare: non ego Daphnin
Iudice te metuam, si nunquam fallit imago.
O tantum libeat mecum tibi sordida rura,
Atque humiles habitare casas, & figere ceruos,
Hœdorumque gregem viridi compellere hibisco.
Mecum vna in siluis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cera coniungere plures
Instituit: Pan curat oues, ouiumque magistros.
Nec te pœniteat calamo triuisse labellum.
Hæc eadem vt sciret, quid non faciebat Amyntas?
Est mihi disparibus septem compacta cicutis
Fistula, Damœtas dono mihi quam dedit olim;
Et dixit moriens: te nunc habet ista secundum.
Dixit Damœtas: inuidit stultus Amyntas.
Præterea duo nec tuta mihi valle reperti
Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo,
Bina die siccant ouis vbera: quos tibi seruo.
Iampridem a me illos abducere Thestylis orat:
Et faciet: quoniam sordent tibi munera nostra.
Huc ades, o formose puer: tibi lilia plenis
Ecce ferunt nymphæ calathis: tibi candida Nais
Pallentes violas & summa papauera carpens,
Narcissum & florem iungit bene olentis anethi.

Tum casia atque aliis intexens suauibus herbis,
Mollia luteola pingit vaccinia caltha.
Ipse ego cana legam tenera lanugine mala,
Castaneasque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
Addã cerea pruna: & honos erit huic quoq; pomo.
Et vos, o lauri, carpam, & te, proxima myrte:
Sic positæ quoniam suaues miscetis odores.
Rusticus es Corydon. nec munera curat Alexis:
Nec si muneribus certes, concedat Iolas.
Eheu, quid volui misero mihi? floribus Austrum
Perditus, & liquidis immisi fontibus apros.
Quem fugis ah demens? habitarunt di quoq; siluas,
Dardaniusque Paris. Pallas, quas condidit, arces
Ipsa colat: nobis placeant ante omnia siluæ.
Torua leæna lupum sequitur, lupus ipse capellam,
Florentem cythisum sequitur lasciua capella,
Te Corydon o Alexi. Trahit sua quemq; voluptas.
Aspice, aratra iugo referunt suspensa iuuenci,
Et sol crescentes decedens duplicat vmbras:
Me tamẽ vrit amor. Quis enim modus adsit amori?
Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit?
Semiputata tibi frondosa vitis in vlmo est.
Quin tu aliquid saltem potius, quorum indiget vsus,
Viminibus, mollique paras detexere iunco?
Inuenies alium, si te hic fastidit Alexis.

PALÆMON, ECLOGA III.

Argumentum.

Lites sub iudice Palæmone: præmium victori. Sumptum est a Theocriti Nemæo.

MENALCAS, DAMOETAS, PALÆMON.

M. DIC mihi Damœta, cuium pecus? an Melibœi?
D. Non, verum Ægonis. nuper mihi tradidit Ægon.
M. Infelix o semper ouis pecus: ipse Neæram
Dum fouet, ac ne me sibi præferat illa veretur,
Hic alienus oues custos bis mulget in hora:
Et succus pecori, & lac subducitur agnis.
D. Parcius ista: viris tamen obiicienda memento.
Nouimus & qui te, transuersa tuentibus hircis,
Et quo, sed faciles nymphæ risere, sacello.
M. Tum credo, cum me arbustum videre Myconis,
Atque mala vites incidere falce nouellas.
D. Aut hic ad veteres fagos, cum Daphnidis arcum
Fregisti, & calamos: quæ tu peruerse Menalca,
Et cum vidisti puero donata, dolebas;
Et, si non aliqua nocuisses, mortuus esses.
M. Quid domini facient, audent cum talia fures?
Non ego te vidi Damonis, pessime, caprum
Excipere insidiis, multum latrante Lycisca?
Et cum clamarem, Quo nunc se proripit ille?

Tityre

Tityre coge pecus? tu post carecta latebas.
D. An mihi cantando victus non redderet ille
Quem mea carminibus meruisset fistula caprum?
Si nescis, meus ille caper fuit, & mihi Damon
Ipse fatebatur: sed reddere posse negabat.
M. Cantando tu illum? aut vnquam tibi fistula cera
Iuncta fuit? non tu in triuiis indocte solebas
Stridenti miserum stipula disperdere carmen?
D. Vis ergo inter nos, quid possit vterque, vicissim
Experiamur? ego hanc vitulam, (ne forte recuses,
Bis venit ad mulctram, binos alit vbere fetus)
Depono: tu dic, mecum quo pignore certeṣ.
M. De grege non ausim quidquam deponere tecum.
Est mihi namque domi pater, est iniusta nouerca:
Bisque die numerant ambo pecus, alter & hœdos.
Verum id, quod multo tute ipse fatebere maius,
Insanire libet quoniam tibi, pocula ponam
Fagina, cælatum diuini opus Alcimedontis:
Lenta quibus torno facili superaddita vitis,
Diffusos edera vestit pallente corymbos.
In medio duo signa Conon: & quis fuit alter,
Descripsit radio totum qui gentibus orbem,
Tempora quæ messor, quæ curuus arator haberet.
Nec dum illis labra admoui, sed condita seruo.
D. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit:
Et molli circum est ansas amplexus acantho:
Orpheaque in medio posuit, siluasque sequentes.

Nec dum illis labra admoui, ſed condita ſeruo.
Si ad vitulam ſpectes, nihil eſt quod pocula laudes.
M. Nunquã hodie effugies: veniã quocumq; vocaris.
Audiat hæc tantum vel qui venit, ecce, Palæmon:
Efficiam poſthac ne quemquam voce laceſſas.
D. Quin age, ſi quid habes. in me mora non erit vlla:
Nec quemquam fugio. tantum vicine Palæmon
Senſibus hæc imis, res eſt non parua, reponas.
P. Dicite; quandoquidẽ in molli conſedimus herba,
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos,
Nunc frondent ſiluæ, nunc formoſiſſimus annus.
Incipe Damœta, tu deinde ſequere Menalca.
Alternis dicetis: amant alterna Camenæ.
D. Ab Ioue principium Muſæ: Iouis omnia plena:
Ille colit terras, illi mea carmina curæ.
M. Et me Phœbus amat: Phœbo ſua ſemper apud me
Munera ſunt, lauri & ſuaue rubens hyacinthus.
D. Malo me Galatea petit laſciua puella,
Et fugit ad ſalices, & ſe cupit ante videri.
M. At mihi ſeſe offert vltro meus ignis Amyntas:
Notior vt iam ſit canibus non Delia noſtris.
D. Parta meæ Veneri ſunt munera: namque notaui
Ipſe locum aeriæ quo congeſſere palumbes.
M. Quod potui, puero ſilueſtri ex arbore lecta
Aurea mala decem miſi, cras altera mittam.
D. O quoties, & quæ nobis Galatea locuta eſt!
Partem aliquam venti diuum referatis ad aures.

M. Quid prodest, quod me ipso animo non spernis
Si, dum tu sectaris apros, ego retia seruo? (Amynta,
D. Phyllida mitte mihi, meus est natalis, Iola:
Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito.
M. Phyllida amo ante alias: nam me discedere fleuit:
Et longum formose vale, vale, inquit, Iola.
D. Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti, nobis Amaryllidis iræ.
M. Dulce satis humor, depulsis arbutus hœdis,
Lenta salix feto pecori, mihi solus Amyntas.
D. Pollio amat nostram, quamuis sit rustica, musam:
Pierides vitulam lectori pascite vestro.
M. Pollio & ipse facit noua carmina, pascite taurum,
Iam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.
D. Qui te Pollio amat, veniat quo te quoq; gaudet.
Mella fluant illi, ferat & rubus asper amomum.
M. Qui Bauium non odit, amet tua carmina, Mæui:
Atque idem iungat vulpes, & mulgeat hircos.
D. Qui legitis flores, & humi nascentia fraga,
Frigidus, o pueri fugite hinc, latet anguis in herba.
M. Parcite oues nimium procedere: non bene ripæ
Creditur: ipse aries etiam nunc vellera siccat.
D. Tityre pascentes a flumine reice capellas:
Ipse, vbi tempus erit, omnes in fonte lauabo.
M. Cogite oues pueri: si lac præceperit æstus,
Vt nuper, frustra pressabimus vbera palmis.
D. Eheu, quam pingui macer est mihi taurus in aruo.

Idem amor exitium eſt pecori, pecoriſq; magiſtro.
M. His certe neq; amor cauſa eſt: vix oſſibus hærent.
Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.
D. Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cæli ſpatium non amplius vlnas.
M. Dic quibus in terris inſcripti nomina regum
Naſcantur flores; & Phyllida ſolus habeto.
P. Non noſtrum inter vos tantas componere lites:
Et vitula tu dignus, & hic, & quiſquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.
Claudite iam riuos pueri: ſat prata biberunt.

POLLIO ECLOGA IV.

Argumentum.

Genethliacon canit Salonino, Aſinio Pollioni nato, poſt captas in Dalmatia Salonas. Simul & Auguſti laudes Sibyllino carmine paulo altius intonat.

SICELIDES Muſæ, paulo maiora canamus.
Non omnes arbuſta iuuant, humileſque myricę.
Si canimus ſiluas, ſiluæ ſint conſule dignæ.
Vltima Cumæi venit iam carminis ætas:
Magnus ab integro ſæclorum naſcitur ordo:
Iam redit & virgo, redeunt Saturnia regna:
Iam noua progenies cælo demittitur alto.
Tu modo naſcenti puero, quo ferrea primum
Deſinet, ac toto ſurget gens aurea mundo,

Caſtà faue Lucina: tuus iàm regnat Apollo.
Teque adeo decus hoc æui, te conſule inibit
Pollio: & incipient magni procedere menſes.
Te duce, ſi qua manent ſceleris veſtigia noſtri,
Irrita perpetua ſoluent formidine terras.
Ille deum vitam accipiet, diuiſque videbit
Permiſtos heroas, & ipſe videbitur illis,
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.
At tibi prima, puer, nullo munuſcula cultu
Errantes ederas paſſim cum baccare tellus,
Miſtaque ridenti colocaſia fundet acantho.
Ipſæ lacte domum referent diſtenta capellæ
Vbera: nec magnos metuent armenta leones.
Ipſa tibi blandos fundent cunabula flores.
Occidet & ſerpens, & fallax herba veneni
Occidet: Aſſyrium vulgo naſcetur amomum.
At ſimul heroum laudes, & facta parentis
Iam legere, & quæ ſit poteris cognoſcere virtus;
Molli paulatim flaueſcet campus ariſta,
Incultiſque rubens pendebit ſentibus vua:
Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella.
Pauca tamen ſuberunt priſcæ veſtigia fraudis,
Quæ tentare Thetin ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ iubeant telluri infindere ſulcos:
Alter erit tum Tiphys, & altera quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella,
Atq; iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.

Hinc vbi iam firmata virum te fecerit ætas,
Cedet & ipſe mari vector, nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
Non raſtros patietur humus, non vinea falcem:
Robuſtus quoque iam tauris iuga ſoluet arator:
Nec varios diſcet mentiri lana colores:
Ipſe ſed in pratis aries iam ſuaue rubenti
Murice, iam croceo mutabit vellera luto.
Sponte ſua ſandyx paſcentes veſtiet agnos.
Talia ſæcla ſuis dixerunt currite fuſis
Concordes ſtabili fatorum numine Parcæ.
Aggredere o magnos (aderit iam tempus) honores
Clara deum ſoboles, magnum Iouis incrementum.
Aſpice conuexo nutantem pondere mundum,
Terraſque, tractuſque maris, cælumque profundum:
Aſpice venturo lætentur vt omnia ſæclo.
O mihi tam longe maneat pars vltima vitæ,
Spiritus &, quantum ſat erit tua dicere facta.
Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus: huic mater quãuis, atq; huic pater adſit:
Orphei Calliopea, Lino formoſus Apollo.
Pan deus Arcadia mecum ſi iudice certet;
Pan etiam Arcadia dicat ſe iudice victum.
Incipe parue puer riſu cognoſcere matrem:
Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes.
Incipe parue puer: cui non riſere parentes,
Nec deus hunc menſa, dea nec dignata cubili eſt.

DAPHNIS, ECLOGA V.

Argumentum.

Pastores alternatim, in persona Daphnidis, Iulii Cæsaris mortem deplorant, & diuinos illi decernunt honores.

MENALCAS, MOPSVS.

ME. CVR non Mopse (boni quoniam conuenimus ambo,
Tu calamos inflare leues, ego dicere versus)
Hic corylis mistas inter consedimus vlmos?
MO. Tu maior: tibi me est æquum parere Menalca,
Siue sub incertas Zephyris motantibus vmbras,
Siue antro potius succedimus. aspice vt antrum
Siluestris raris sparsit labrusca racemis.
ME. Montibus in nostris solus tibi certet Amyntas.
MO. Quid, si idem certet Phœbũ superare canendo?
ME. Incipe Mopse prior, si quos aut Phyllidis ignes,
Aut Alconis habes laudes, aut iurgia Codri.
Incipe. pascentes seruabit Tityrus hœdos.
MO. Imo hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi
Carmina descripsi, & modulans alterna notaui,
Experiar: tu deinde iubeto certet Amyntas.
ME. Lenta salix quantum pallenti cedit oliuæ,
Puniceis humilis quantum saliunca rosetis:
Iudicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.
MO. Sed tu desine plura puer: successimus antro.

Extinctum nymphæ crudeli funere Daphnin
Flebant: vos coryli testes & flumina nymphis:
Cum complexa sui corpus miserabile nati,
Atque deos atque astra vocat crudelia mater.
Non vlli pastos illis egere diebus
Frigida Daphni boues ad flumina: nulla neq; amnẽ
Libauit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuisse leones
Interitum, montesque feri siluæque loquuntur.
Daphnis & Armenias curru subiungere tigres
Instituit, Daphnis thiasos inducere Baccho,
Et foliis lentas intexere mollibus hastas.
Vitis vt arboribus decori est, vt vitibus vuæ,
Vt gregibus tauri, segetes vt pinguibus aruis;
Tu decus omne tuis. postquam te fata tulerunt,
Ipsa Pales agros atque ipse reliquit Apollo.
Grandia sæpe quibus mandauimus hordea sulcis,
Infelix lolium & steriles dominantur auenæ.
Pro molli viola, pro purpureo narcisso
Carduus & spinis surgit paliurus acutis.
Spargite humum foliis, inducite fontibus vmbras
Pastores: mandat fieri sibi talia Daphnis:
Et tumulum facite, & tumulo superaddite carmen:
Daphnis ego in siluis, hinc vsque ad sidera notus,
Formosi pecoris custos, formosior ipse.
ME. Tale tuum carmen nobis, diuine poeta,
Quale sopor fessis in gramine; quale per æstum
Dulcis

Dulcis aquæ saliente sitim restinguere riuo.
Nec calamis solum æquiparas, sed voce magistrum.
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
Nos tamẽ hæc quocumq; modo tibi nostra vicissim
Dicemus, Daphninque tuum tollemus ad astra:
Daphnin ad astra feremus: amauit nos quoq; Daph-
MO. An quidquã nobis tali sit munere maius? [nis.
Et puer ipse fuit cantari dignus: & ista
Iam pridem Stimichon laudauit carmina nobis.
ME. Candidus insuetum miratur limen Olympi:
Sub pedibusque videt nubes & sidera Daphnis.
Ergo alacres siluas, & cetera rura voluptas,
Panaque, pastoresque tenet, Dryadasque puellas.
Nec lupus insidias pecori, nec retia ceruis
Vlla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
Ipsi lætitia voces ad sidera iactant
Intonsi montes: ipsæ iam carmina rupes,
Ipsa sonant arbusta, Deus deus ille Menalca.
Sis bonus o felixque tuis. en quattuor aras:
Ecce duas tibi Daphni, duoque altaria Phœbo.
Pocula bina nouo spumantia lacte quotannis,
Craterasque duos statuam tibi pinguis oliui:
Et multo in primis hilarans conuiuia Baccho,
Ante focum, si frigus erit; si messis, in vmbra.
Vina nouum fundam calathis Aruisia nectar.
Cantabunt mihi Damœtas, & Lyctius Ægon:
Saltantes satyros imitabitur Alphesibœus.

Extinctum nymphæ crudeli funere Daphnin
Flebant: vos coryli testes & flumina nymphis:
Cum complexa sui corpus miserabile nati,
Atque deos atque astra vocat crudelia mater.
Non vlli pastos illis egere diebus
Frigida Daphni boues ad flumina: nulla neq; amnẽ
Libauit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuisse leones
Interitum, montesque feri siluæque loquuntur.
Daphnis & Armenias curru subiungere tigres
Instituit, Daphnis thiasos inducere Baccho,
Et foliis lentas intexere mollibus hastas.
Vitis vt arboribus decori est, vt vitibus vuæ,
Vt gregibus tauri, segetes vt pinguibus aruis;
Tu decus omne tuis. postquam te fata tulerunt,
Ipsa Pales agros atque ipse reliquit Apollo.
Grandia sæpe quibus mandauimus hordea sulcis,
Infelix lolium & steriles dominantur auenæ.
Pro molli viola, pro purpureo narcisso
Carduus & spinis surgit paliurus acutis.
Spargite humum foliis, inducite fontibus vmbras
Pastores: mandat fieri sibi talia Daphnis:
Et tumulum facite, & tumulo superaddite carmen:
Daphnis ego in siluis, hinc vsque ad sidera notus,
Formosi pecoris custos, formosior ipse.
ME. Tale tuum carmen nobis, diuine poeta,
Quale sopor fessis in gramine; quale per æstum
Dulcis

Dulcis aquæ saliente sitim restinguere riuo.
Nec calamis solum æquiparas, sed voce magistrum.
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
Nos tamē hæc quocumq; modo tibi nostra vicissim
Dicemus, Daphninque tuum tollemus ad astra:
Daphnin ad astra feremus: amauit nos quoq; Daphnis.
MO. An quidquā nobis tali sit munere maius?
Et puer ipse fuit cantari dignus: & ista
Iam pridem Stimichon laudauit carmina nobis.
ME. Candidus insuetum miratur limen Olympi:
Sub pedibusque videt nubes & sidera Daphnis.
Ergo alacres siluas, & cetera rura voluptas,
Panaque, pastoresque tenet, Dryadasque puellas.
Nec lupus insidias pecori, nec retia ceruis
Vlla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
Ipsi lætitia voces ad sidera iactant
Intonsi montes: ipsæ iam carmina rupes,
Ipsa sonant arbusta, Deus deus ille Menalca.
Sis bonus o felixque tuis. en quattuor aras:
Ecce duas tibi Daphni, duoque altaria Phœbo.
Pocula bina nouo spumantia lacte quotannis,
Craterasque duos statuam tibi pinguis oliui:
Et multo in primis hilarans conuiuia Baccho,
Ante focum, si frigus erit; si messis, in vmbra.
Vina nouum fundam calathis Aruisia nectar.
Cantabunt mihi Damœtas, & Lyctius Ægon:
Saltantes satyros imitabitur Alphesibœus.

Hæc tibi ſemper erunt, & cum ſolennia vota
Reddemus Nymphis, & cum luſtrabimus agros.
Dum iuga montis aper, fluuios dum piſcis amabit,
Dumque thymo paſcentur apes, dum rore cicadæ,
Semper honos,nomenq; tuum, laudeſq; manebunt.
Vt Baccho Cererique, tibi ſic vota quotannis
Agricolæ facient: damnabis tu quoque votis.
MO. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?
Nam neque me tantum venientis ſibilus Auſtri,
Nec percuſſa iuuant fluctu tam litora, nec quæ
Saxoſas inter decurrunt flumina valles.
ME. Hac te nos fragili donabimus ante cicuta.
Hæc nos, Formoſum Corydon ardebat Alexin:
Hæc eadem docuit, Cuium pecus? an Melibœi?
MO. At tu ſume pedum,quod,me cum ſæpe rogaret,
Non tulit Antigenes: & erat tum dignus amari:
Formoſum paribus nodis, atque ære Menalca.

SILENVS, ECLOGA VI.

Argumentum.

Epicurea ſecta exprimitur, & Silenum, quaſi voluptatis ſymbolum, inducit cum ſatyris temulentum.

PRIMA Siracuſio dignata eſt ludere verſu
Noſtra, nec erubuit ſiluas habitare, Thalia.
Cum canerem reges & prælia, Cynthius aurem
Vellit, & admonuit: paſtorem, Tityre, pingues
Paſcere oportet oues, deductum dicere carmen.

Nunc ego (namq; super tibi erunt, qui dicere laudes
Vare tuas cupiant, & tristia condere bella)
Agrestem tenui meditabor arundine Musam.
Non iniussa cano: si quis tamen hæc quoque, si quis
Captus amore leget, te nostræ, Vare, myricæ,
Te nemus omne canet: nec Phœbo gratior vlla est,
Quam sibi quæ Vari præscripsit pagina nomen.
Pergite Pierides. Chromis & Mnasylus in antro
Silenum pueri somno videre iacentem,
Inflatum hesterno venas; vt semper, Iaccho.
Serta procul tantum capiti delapsa iacebant,
Et grauis attrita pendebat cantharus ansa.
Aggressi (nam sæpe senex spe carminis ambo
Luserat) iniiciunt ipsis ex vincula sertis.
Addit se sociam, timidisque superuenit Ægle:
Ægle Naiadum pulcerrima: iamque videnti
Sanguineis frontem moris & tempora pingit.
Ille dolum ridens, quo vincula nectitis? inquit.
Soluite me pueri: satis est potuisse videri.
Carmina, quæ vultis, cognoscite: carmina vobis;
Huic aliud mercedis erit. simul incipit ipse.
Tum vero in numerum Faunosque ferasq; videres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantum Phœbo gaudet Parnassia rupes:
Nec tantum Rhodope miratur & Ismarus Orphea:
Namque canebat, vti magnum per inane coacta
Semina terrarumque, animæque, marisque fuissent,

Et liquidi simul ignis: vt his exordia primis
Omnia, & ipse tener mundi concreuerit orbis.
Tum durare solum, & discludere Nerea Ponto
Cœperit, & rerum paulatim sumere formas.
Iamque nouum vt terræ stupeant lucescere Solem,
Altius atque cadant submotis nubibus imbres.
Incipiant siluæ cum primum surgere, cumque
Rara per ignotos errent animalia montes.
Hinc lapides Pyrrhæ iactos, Saturnia regna,
Caucaseasque refert volucres, furtumq; Promethei.
His adiungit Hylam, nautæ quo fonte relictum
Clamassent: vt litus, Hyla Hyla, omne sonaret.
Et fortunatam, si nunquam armenta fuissent,
Pasiphaen niuei solatur amore iuuenci.
Ah, virgo infelix, quæ te dementia cepit?
Prœtides implerunt falsis mugitibus agros:
At non tam turpes pecudum tamen vlla secuta est
Concubitus, quamuis collo timuisset aratrum,
Et sæpe in leui quæsisset cornua fronte.
Ah, virgo infelix, tu nunc in montibus erras:
Ille, latus niueum molli fultus hyacintho,
Ilice sub nigra pallentes ruminat herbas, [phæ
Aut aliquā in magno sequitur grege. claudite nym-
Dictææ, nymphæ nemorum iam claudite saltus:
Si qua forte ferant oculis sese obuia nostris
Errabunda bouis vestigia. forsitan illum
Aut herba captum viridi, aut armenta secutum,

Perducant aliquæ ſtabula ad Gortynia vaccæ.
Tum canit Heſperidum miratam mala puellam:
Tum Phaethontiadas muſco circumdat amaræ
Corticis, atque ſolo proceras erigit alnos.
Tum canit errantem Permeſſi ad flumina Gallum
Aonas in montes vt duxerit vna ſororum:
Vtque viro Phœbi chorus aſſurrexerit omnis:
Vt Linus hæc illi diuino carmine paſtor
Floribus, atque apio crines ornatus amaro
Dixerit: Hos tibi dant calamos, en accipe, Muſæ,
Aſcræo quos ante ſeni, quibus ille ſolebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi Grynæi nemoris dicatur origo:
Ne quis ſit lucus, quo ſe plus iactet Apollo.
Quid loquar aut Scyllā Niſi? aut quā fama ſecuta eſt,
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris
Dulichias vexaſſe rates, & gurgite in alto,
Ah, timidos nautas canibus laceraſſe marinis:
Aut vt mutatos Terei narrauerit artus?
Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit?
Quo curſu deſerta petiuerit, & quibus ante
Infelix ſua tecta ſuperuolitauerit alis?
Omnia quæ, Phœbo quondam meditante, beatus
Audiit Eurotas, iuſſitque ediſcere lauros,
Ille canit: pulſæ referunt ad ſidera valles:
Cogere donec oues ſtabulis, numerumque referre
Iuſſit, & inuito proceſſit veſper Olympo.

MELIBOEVS, ECLOGA VII.

Argumentum.

Contentionem duorum paſtorum habet. Amatoria eſt.

CORYDON, THYRSIS.

M. FORTE ſub arguta conſederat ilice Daphnis,
Compulerantque greges Corydon & Thyrſis in vnum;
Thyrſis oues, Corydon diſtentas lacte capellas:
Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo,
Et cantare pares, & reſpondere parati.
Hic mihi, dum teneras defendo a frigore myrtos,
Vir gregis ipſe caper deerrauerat:atq; ego Daphnin
Aſpicio : ille.vbi me contra videt : ocyus, inquit,
Huc ades, o Melibœe; caper tibi ſaluus, & hœdi
Et, ſi quid ceſſare potes, requieſce ſub vmbra.
Huc ipſi potum venient per prata iuuenci:
Hic viridis tenera prætexit arundine ripas
Mincius, eque ſacra reſonant examina quercu.
Quid facerẽ?neq; ego Alcippen,nec Phyllida habe-
Depulſos a lacte domi quæ clauderet agnos. [bam,
Et certamen erat,Corydon cum Thyrſide,magnũ.
Poſthabui tamen illorum mea ſeria ludo.
Alternis igitur contendere verſibus ambo
Cœpere : alternos Muſæ meminiſſe volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrſis.

C. Nymphæ, noster amor, Libethrides, aut mihi car-
Quale meo Codro, cõcedite: (proxima Phœbi [mẽ,
Versibus ille facit) aut, si non possumus omnes,
Hic arguta sacra pendebit fistula pinu.
T. Pastores edera crescentem ornate poetam
Arcades, inuidia rumpantur vt ilia Codro.
Aut si vltra placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.
C. Setosi caput hoc apri tibi Delia paruus,
Et ramosa Mycon viuacis cornua cerui.
Si proprium hoc fuerit, leui de marmore tota
Puniceo stabis suras euincta cothurno.
T. Sinum lactis & hæc te liba, Priape, quotannis
Expectare sat est: custos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu,
Si fetura gregem suppleuerit, aureus esto.
C. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,
Candidior cycnis, edera formosior alba:
Cum primum pasti repetent præsepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.
T. Imo ego Sardois videar tibi amarior herbis,
Horridior rusco, proiecta vilior alga,
Si mihi non hæc lux toto iam longior anno est.
Ite domum pasti, si quis pudor, ite iuuenci.
C. Muscosi fontes, & somno mollior herba,
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus vmbra,
Solstitium pecori defendite: iam venit æstas

Torrida, iam læto turgent in palmite gemmæ.
T. Hic focus, & tædæ pingues, hic plurimus ignis
Semper, & aſſidua poſtes fuligine nigri.
Hic tantum Boreæ curamus frigora, quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.
C. Stant & iuniperi, & caſtaneæ hirſutæ:
Strata iacent paſſim ſua quæque ſub arbore poma.
Omnia nunc rident. at ſi formoſus Alexis
Montibus his abeat, videas & flumina ſicca.
T. Aret ager: vitio moriens ſitit aeris herba:
Liber pampineas inuidit collibus vmbras,
Phyllidis aduentu noſtræ nemus omne virebit:
Iupiter & læto deſcendet plurimus imbri.
C. Populus Alcidæ gratiſſima, vitis Iaccho,
Formoſæ myrtus Veneri, ſua laurea Phœbo.
Phyllis amat corylos: illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.
T. Fraxinus in ſiluis pulcerrima, pinus in hortis,
Populus in fluuiis, abies in montibus altis:
Sæpius at ſi me, Lycida formoſe, reuiſas,
Fraxinus in ſiluis cedet tibi, pinus in hortis.
M. Hæc memini, & victũ fruſtra cõtendere Thyrſin.
Ex illo Corydon, Corydon eſt tempore nobis.

PHAR-

PHARMACEVTRIA, ECLOGA VIII.

Argumentum.

Habet duas partes; prior conquestionem, posterior veneficia continet. Theocritæa est.

DAMON, ALPHESIBOEVS.

PASTORVM musam Damonis & Alphesibœi,
Immemor herbarum quos est mirata iuuenca
Certantes, quorum stupefactæ carmine lynces,
Et mutata suos requierunt flumina cursus:
Damonis musam dicemus & Alphesibœi.
Tu mihi, seu magni superas iam saxa Timaui,
Siue oram Illyrici legis æquoris; en erit vnquam
Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta?
En erit, vt liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?
A te principium: tibi desinet. accipe iussis
Carmina cœpta tuis: atq; hanc sine tempora circum
Inter victrices ederam tibi serpere lauros.
Frigida vix cælo noctis decesserat vmbra,
Cum ros in tenera pecori gratissimus herba est:
Incumbens tereti Damon sic cœpit oliuæ.
D. Nascere, præq; diem veniens age Lucifer almum:
Coniugis indigno Nisæ deceptus amore
Dum queror, & diuos, quamquam nil testibus illis
Profeci, extrema moriens tamen alloquor hora.

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Mænalus argutumque nemus pinoſque loquentes
Semper habet, ſemper paſtorum ille audit amores,
Panaque, qui primus calamos non paſſus inertes.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Mopſo Niſa datur. quid non ſperemus amantes?
Iungentur iam gryphes equis: æuoque ſequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
Mopſe, nouas incide faces: tibi ducitur vxor.
Sparge marite nuces: tibi deſerit Heſperus OEtam.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
O digno coniuncta viro, dum deſpicis omnes,
Dumque tibi eſt odio mea fiſtula, dumque capellæ,
Hirſutumque ſupercilium, prolixaque barba:
Nec curare deum credis mortalia quemquam.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Sepibus in noſtris paruam te roſcida mala
(Dux ego veſter eram) vidi cum matre legentem.
Alter ab vndecimo tum me iam ceperat annus:
Iam fragiles poteram a terra contingere ramos.
Vt vidi, vt perii, vt me malus abſtulit error!
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Nunc ſcio quid ſit amor: duris in cotibus illum
Iſmarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
Nec noſtri generis puerum, nec ſanguinis edunt.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Sæuus amor docuit gnatorum ſanguine matrem

Commaculare manus. crudelis tu quoque mater:
Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer: crudelis tu quoque mater.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Nunc & oues vltro fugiat lupus: aurea duræ
Mala ferant quercus: narciſſo floreat alnus:
Pinguia corticibus ſudent electra myricæ:
Certent & cycnis vlulæ: ſit Tityrus Orpheus;
Orpheus in ſiluis, inter delphinas Arion.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Omnia vel medium fiant mare: viuite ſiluæ.
Præceps aerij ſpecula de montis in vndas
Deferar: extremum hoc munus morientis habeto.
Deſine Mænalios, iam deſine, tibia, verſus.
Hæc Damon: vos, quæ reſponderit Alpheſibœus,
Dicite Pierides. non omnia poſſumus omnes.
A. Effer aquam, & molli cinge hæc altaria vitta:
Verbenaſque adole pingues, & maſcula thura:
Coniugis vt magicis ſanos auertere ſacris
Experiar ſenſus. nihil hic niſi carmina deſunt.
Ducite ab vrbe domũ, mea carmina, ducite Daph-
Carmina vel cælo poſſunt deducere Lunam: [nin.
Carminibus Circe ſocios mutauit Vlyſſei:
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
Ducite ab vrbe domũ, mea carmina, ducite Daph-
Terna tibi hæc primum triplici diuerſa colore [nin.
Licia circumdo, terque hæc altaria circum

Effigiem duco. numero deus impare gaudet.
Ducite ab vrbe domum,mea carmina,duciteDaph-
Necte tribus nodis ternos Amarylli colores: [nin.
NecteAmarylli modo,& Veneris,dic,vĩcula necto.
Ducite ab vrbe domum,mea carmina,duciteDaph-
Limus vt hic durescit,& hæc vt cera liquescit [nin.
Vno eodemque igni: sic nostro Daphnis amore.
Sparge molam, & fragiles incende bitumine lauros.
Daphnis me malus vrit,ego hãc in Daphnide laurũ.
Ducite ab vrbe domum,mea carmina,duciteDaph-
Talis amorDaphnin,qualis cum fessa iuuencũ [nin.
Per nemora, atque altos quærendo bucula lucos
Propter aquæ riuum viridi procumbit in herba
Perdita; nec seræ meminit decedere nocti:
Talis amor teneat, nec sit mihi cura mederi.
Ducite ab vrbe domum,mea carmina,duciteDaph-
Has olim exuuias mihi perfidus ille reliquit, [nin.
Pignora cara sui: quæ nunc ego limine in ipso
Terra tibi mando: debent hæc pignora Daphnin.
Ducite ab vrbe domum,mea carmina,duciteDaph-
Has herbas,atq; hæc Ponto mihi lecta venena [nin.
Ipse dedit Mœris: nascuntur plurima Ponto.
His ego sæpe lupum fieri, & se condere siluis
Mœrin, sæpe animas imis excire sepulcris,
Atque satas alio vidi traducere messes.
Ducite ab vrbe domum,mea carmina,duciteDaph-
Fer cineres Amarylli foras, riuoque fluenti, [nin.

Transque caput iace: ne respexeris: his ego Daphnin
Aggrediar: nihil ille deos, nil carmina curat.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daph-
Aspice, corripuit tremulis altaria flammis [nin.
Sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse: bonum sit.
Nescio quid certe est: & Hylax in limine latrat.
Credimus? an qui amant ipsi sibi somnia fingunt?
Parcite, ab vrbe venit, iã parcite carmina, Daphnis.

MOERIS, ECLOGA IX.

Argumentum.

Referta est querelis. Virgilius agros repetens pene occisus est a centurione Ario. miscet & Augusti laudes.

LYCIDAS, MOERIS.

L. QVO te Mœri pedes? an, quo via ducit, in vrbem?
M. O Lycida, viui peruenimus, aduena nostri,
Quod nunquam veriti sumus, vt possessor agelli
Diceret: hæc mea sunt, veteres migrate coloni.
Nunc victi, tristes (quoniam fors omnia versat)
Hos illi (quod nec bene vertat) mittimus hœdos.
L. Certe equidem audieram, qua se subducere colles
Incipiunt, mollique iugum demittere cliuo,
Vsq; ad aquam, & veteris iam fracta cacumina fagi,
Omnia carminibus vestrum seruasse Menalcan.
M. Audieras, & fama fuit: sed carmina tantum

Noſtra valent, Lycida, tela inter Martia, quantum
Chaonias dicunt aquila veniente columbas.
Quod niſi me quacumque nouas incidere lites
Ante ſiniſtra caua monuiſſet ab ilice cornix,
Nec tuus hic Mœris, nec viueret ipſe Menalcas.
L. Heu, cadit in quemquã tantũ ſcelus! heu tua nobis
Pene ſimul tecum ſolatia rapta Menalca!
Quis caneret nymphas? quis humũ florẽtibus herbis
Spargeret, aut viridi fontes induceret vmbra?
Vel quæ ſublegi tacitus tibi carmina nuper,
Cum te ad delicias ferres Amaryllida noſtras?
Tityre, dum redeo, breuis eſt via, paſce capellas:
Et potum paſtas age Tityre: & inter agendum
Occurſare capro, cornu ferit ille, caueto.
M. Imo hæc, quæ Varo necdum perfecta canebat,
Vare tuum nomen, ſuperet modo Mantua nobis,
Mantua væ miſeræ nimium vicina Cremonæ,
Cantantes ſublime ferent ad ſidera cycni.
L. Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos:
Sic cythiſo paſtæ diſtentent vbera vaccæ:
Incipe, ſi quid habes. & me fecere poetam
Pierides: ſunt & mihi carmina: me quoque dicunt
Vatem paſtores: ſed non ego credulus illis:
Nam neque adhuc Varo videor, nec dicere Cinna
Digna, ſed argutos inter ſtrepere anſer olores.
M. Id quidẽ ago, & tacitus, Lycida, mecũ ipſe voluto
Si valeam meminiſſe: neque eſt ignobile carmen.

Huc ades, o Galatea. quis eſt nam ludus in vndis?
Hic ver purpureum: varios hic flumina circum
Fundit humus flores: hic candida populus antro
Imminet, & lentæ texunt vmbracula vites.
Huc ades: inſani feriant ſine litora fluctus.
L. Quid, quæ te pura ſolum ſub nocte canentem
Audieram? numeros memini, ſi verba tenerem.
M. Daphni, quid antiquos ſignorum ſuſpicis ortus?
Ecce Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum:
Aſtrum, quo ſegetes gauderent frugibus: & quo
Duceret apricis in collibus vua colorem.
Inſere Daphni pyros: carpent tua poma nepotes.
Omnia fert ætas, animum quoque. ſæpe ego longos
Cantando puerum memini me condere ſoles.
Nunc oblita mihi tot carmina: vox quoq; Mœrim
Iam fugit ipſa. lupi Mœrim videre priores.
Sed tamen iſta ſatis referet tibi ſæpe Menalcas.
L. Cauſando noſtros in longum ducis amores.
Et nunc omne tibi ſtratum ſilet æquor: & omnes,
Aſpice, ventoſi ceciderunt murmuris auræ.
Hinc adeo media eſt nobis via: namq; ſepulcrum
Incipit apparere Bianoris. hic, vbi denſas
Agricolæ ſtringunt frondes, hic Mœri canamus:
Hic hœdos depone: tamen veniemus in vrbem.
Aut ſi nox pluuiam ne colligat ante veremur,
Cantantes, licet vſque, minus via lædet, eamus.
Cantantes vt eamus, ego hoc te faſce leuabo.

M. Desine plura puer, & quod nunc instat agamus.
Carmina tum melius, cum venerit ipse, canemus.

GALLVS, ECLOGA X.

Argumentum.

Gallum poetam de amissa amica, quam immodice amabat, solatur.

POETA.

EXTREMVM hunc Arethusa mihi cōcede laborē.
Pauca meo Gallo, sed quæ legat ipsa Lycoris,
Carmina sunt dicenda. neget quis carmina Gallo?
Sic tibi, cum fluctus subter labere Sicanos,
Doris amara suam non intermisceat vndam.
Incipe: sollicitos Galli dicamus amores,
Dum tenera attondent simæ virgulta capellæ.
Non canimus surdis: respondent omnia siluæ.
Quæ nemora, aut qui vos saltus habuere puellæ
Naiades, indigno cum Gallus amore periret?
Nam neque Parnassi vobis iuga, nam neque Pindi
Vlla moram fecere, neque Aonia Aganippe.
Illum etiam lauri, illum etiam fleuere myricæ:
Pinifer illum etiam sola sub rupe iacentem,
Mænalus, & gelidi fleuerunt saxa Lycæi.
Stant & oues circum, nostri nec pœnitet illas:
Nec te pœniteat pecoris, diuine poeta.
Et formosus oues ad flumina pauit Adonis.
Venit & vpilio: tardi venere bubulci:

Vuidus

Vuidus hiberna venit de glande Menalcas.
Omnes, vnde amor iste, rogant tibi: venit Apollo:
Galle quid insanis? inquit. tua cura Lycoris
Perque niues alium, perq; horrida castra secuta est.
Venit & agresti capitis Siluanus honore,
Florentes ferulas & grandia lilia quassans.
Pan deus Arcadiæ venit: quem vidimus ipsi
Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem.
Et quis erit modus? inquit. amor non talia curat.
Nec lacrymis crudelis amor, nec gramina riuis,
Nec cythiso saturantur apes, nec fronde capellæ.
Tristis at ille: tamen cantabitis, Arcades, inquit,
Montibus hæc vestris: soli cantare periti
Arcades. o mihi tum quam molliter ossa quiescant,
Vestra meos olim si fistula dicat amores.
Atque vtinam ex vobis vnus, vestrique fuissem
Aut custos gregis, aut maturæ vinitor vuæ.
Certe siue mihi Phyllis, siue esset Amyntas,
Seu quicumq; furor, (quid tum, si fuscus Amyntas?
Et nigræ violæ sunt, & vaccinia nigra)
Mecum inter salices lenta sub vite iaceret:
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
Hic gelidi fontes, hic mollia prata, Lycori,
Hic nemus: hic ipso tecum consumerer æuo.
Nunc insanus amor duri me Martis in armis,
Tela inter media, atque aduersos detinet hostes.
Tu procul a patria (nec sit mihi credere) tantum

Alpinas ah dura niues, & frigora Rheni,
Me ſine ſola vides. ah te ne frigora lædant:
Ah tibi ne teneras glacies ſecet aſpera plantas.
Ibo, & Chalcidico quæ ſunt mihi condita verſu
Carmina, paſtoris Siculi modulabor auena.
Certum eſt in ſiluis, inter ſpelea ferarum
Malle pati, teneriſque meos incidere amores
Arboribus: creſcent illæ: creſcetis amores.
Interea miſtis luſtrabo Mænala nymphis:
Aut acres venabor apros. non me vlla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circumdare ſaltus.
Iam mihi per rupes videor, lucoſque ſonantes
Ire. libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula; tamquam hæc ſit noſtri medicina furoris,
Aut deus ille malis hominum miteſcere diſcat.
Iam neq; Hamadryades rurſus, nec carmina nobis
Ipſa placent: ipſæ rurſus concedite ſiluæ:
Non illum noſtri poſſunt mutare labores:
Nec ſi frigoribus mediis Hebrumque bibamus,
Sithoniaſque niues hiemis ſubeamus aquoſæ,
Nec ſi, cum moriens alta liber aret in vlmo,
Æthiopum verſemus oues ſub ſidere Cancri.
Omnia vincit amor, & nos cedamus amori.
Hæc ſat erit, diuæ, veſtrum ceciniſſe poetam,
Dum ſedet, & gracili fiſcellam texit hibiſco,
Pierides: vos hæc facietis maxima Gallo:
Gallo, cuius amor tantum mihi creſcit in horas,

Quantum vere nouo viridis ſe ſubiicit alnus.
Surgamus : ſolet eſſe grauis cunctantibus vmbra.
Iuniperi grauis vmbra : nocent & frugibus vmbræ.
Ite domum ſaturæ, venit Heſperus, ite capellæ.

PVBLII
VIRGILII MARONIS
GEORGICON
LIBER I.

Argumentum.

Enumerat vniuerſe quæ hiſce quatuor libris eſt dicturus. Inde hoc libro de agricultus inſtrumento, & temporibus.

AD C. MÆCENATEM.

QVID faciat lætas ſegetes, quo ſidere terram
Vertere, Mæcenas, vlmiſque adiungere vites
Conueniat: quæ cura boum, qui cultus habendo
Sit pecori, atque apibus quanta experientia parcis,
Hinc canere incipiam. Vos o clariſſima mundi
Lumina, labentem cælo quæ ducitis annum,
Liber, & alma Ceres, veſtro ſi munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit ariſta,

Poculaque inuentis Acheloia miſcuit vuis,
Et vos agreſtum præſentia numina Fauni,
Ferte ſimul Faunique pedem, Dryadeſque puellæ:
Munera veſtra cano.tuque o, cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percuſſa tridenti,
Neptune: & cultor nemorum, cui pinguia Ceæ
Ter centum niuei tondent dumeta iuuenci:
Ipſe nemus linquens patrium, ſaltuſque Lycæi
Pan ouium cuſtos, tua ſi tibi Mænala curæ,
Adſis, o Tegeæe, fauens, oleæque Minerua
Inuentrix, vncique puer monſtrator aratri,
Et teneram ab radice ferens, Siluane, cupreſſum:
Dique deæque omnes, ſtudium quibus arua tueri,
Quique nouas alitis non nullo ſemine fruges:
Quique ſatis largum cælo demittitis imbrem.
Tuque adeo; quem mox quæ ſint habitura deorum
Concilia, incertum eſt; vrbiſne inuiſere Cæſar,
Terrarumque velis curam, & te maximus orbis
Auctorem frugum, tempeſtatumque potentem
Accipiat, cingens materna tempora myrto:
An deus immenſi venias maris, ac tua nautæ
Numina ſola colant: tibi ſeruiat vltima Thule,
Teque ſibi generum Tethys emat omnibus vndis:
Anne nouum tardis ſidus te menſibus addas,
Qua locus Erigonen inter Chelaſque ſequentes
Panditur. ipſe tibi iam brachia contrahit ardens
Scorpius, & cæli iuſta plus parte relinquit.

Quidquid eris (nam te nec ſperent Tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido,
Quamuis Elyſios miretur Græcia campos,
Nec repetita ſequi curet Proſerpina matrem)
Da facilem curſum, atque audacibus annue cœptis,
Ignaroſque viæ mecum miſeratus agreſtes,
Ingredere, & votis iam nunc aſſueſce vocari.
Vere nouo, gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris ſe gleba reſoluit,
Depreſſo incipiat iam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & ſulco attritus ſplendeſcere vomer.
Illa ſeges demum votis reſpondet auari
Agricolæ, bis quæ Solem, bis frigora ſenſit:
Illius immenſæ ruperunt horrea meſſes.
At prius ignotum ferro quam ſcindimus æquor,
Ventos, & varium cæli prædiſcere morem
Cura ſit, ac patrios cultuſque habituſque locorum,
Et quid quæque ferat regio, & quid quæq; recuſet.
Hic ſegetes, illic veniunt felicius vuæ:
Arborei fetus alibi, atque iniuſſa vireſcunt
Gramina. nonne vides, croceos vt Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum, viroſaque Pontus
Caſtorea, Eliadum palmas Epeiros equarum?
Continuo has leges, æternaque fœdera certis
Impoſuit natura locis: quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides iactauit in orbem:

Vnde homines nati, durum genus. Ergo age, terræ
Pingue ſolum primis extemplo a menſibus anni
Fortes inuertant tauri, glebaſque iacentes
Puluerulenta coquat maturis Solibus æſtas.
At ſi non fuerit tellus fecunda, ſub ipſum
Arcturum tenui ſat erit ſuſpendere ſulco:
Illic, officiant lætis ne frugibus herbæ;
Hic, ſterilem exiguus ne deſerat humor arenam.
Alternis idem tonſas ceſſare nouales,
Et ſegnem patiere ſitu dureſcere campum.
Aut ibi flaua feres mutato ſidere farra,
Vnde prius lætum ſiliqua quaſſante legumen,
Aut tenues fetus viciæ, triſtiſque lupini
Suſtuleris fragiles calamos, ſiluamque ſonantem.
Vrit enim lini campum ſeges, vrit auenæ,
Vrunt Lethæo perfuſa papauera ſomno.
Sed tamen alternis facilis labor: arida tantum
Ne ſaturare fimo pingui pudeat ſola, neue
Effetos cinerem immundum iactare per agros.
Sic quoque mutatis requieſcunt fetibus arua:
Nec nulla interea eſt inaratæ gratia terræ.
Sæpe etiam ſteriles incendere profuit agros,
Atque leuem ſtipulam crepitantibus vrere flammis:
Siue inde occultas vires, & pabula terræ
Pinguia concipiunt: ſiue illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exſudat inutilis humor.
Seu plures calor ille vias & cæca relaxat

Spiramenta, nouas veniat qua ſuccus in herbas:
Seu durat magis, & venas aſtringit hiantes:
Ne tenues pluuiæ, rapidique potentia Solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
Multum adeo, raſtris glebas qui frangit inertes,
Vimineaſque trahit crates, iuuat arua: neque illum
Flaua Ceres alto nequicquam ſpectat Olympo:
Et qui, proſciſſo quæ ſuſcitat æquore terga,
Rurſus in obliquum verſo perrumpit aratro,
Exercetque frequens tellurem, atque imperat aruis.
Humida ſolſtitia, atque hiemes orate ſerenas,
Agricolæ. hiberno lætiſſima puluere farra,
Lætus ager. nullo tantum ſe Myſia cultu
Iactat, & ipſa ſuas mirantur Gargara meſſes.
Quid dicam, iacto qui ſemine cominus arua
Inſequitur, cumuloſque ruit male pinguis arenæ?
Deinde ſatis fluuium inducit, riuoſque ſequentes?
Et, cum exuſtus ager morientibus æſtuat herbis,
Ecce ſupercilio cliuoſi tramitis vndam
Elicit: illa cadens raucum per leuia murmur
Saxa ciet, ſcatebriſque arentia temperat arua.
Quid, qui, ne grauidis procumbat culmus ariſtis,
Luxuriem ſegetum tenera depaſcit in herba,
Cum primum ſulcos æquant ſata? quique paludis
Collectum humorem bibula deducit arena?
Præſertim incertis ſi menſibus amnis abundans
Exit, & obducto late tenet omnia limo:

Vnde

Vnde cauæ tepido ſudant humore lacunæ.
Nec tamẽ (hęc cũ ſint hominumq; boumq; labores
Verſando terram experti) nihil improbus anſer,
Strymoniæque grues, & amaris intyba fibris
Officiunt, aut vmbra nocet. pater ipſe colendi
Haud facilem eſſe viam voluit, primuſq; per artem
Mouit agros, curis acuens mortalia corda;
Nec torpere graui paſſus ſua regna veterno.
Ante Iouem nulli ſubigebant arua coloni:
Nec ſignare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat. in medium quærebant; ipſaque tellus
Omnia liberius, nullo poſcente, ferebat.
Ille malum virus ſerpentibus addidit atris,
Prædarique lupos iuſſit, pontumque moueri,
Mellaque decuſſit foliis, ignemque remouit,
Et paſſim riuis currentia vina repreſſit:
Vt varias vſus meditando extunderet artes
Paulatim, & ſulcis frumenti quæreret herbam,
Et ſilicis venis abſtruſum excuderet ignem.
Tunc alnos primum fluuii ſenſere cauatas:
Nauita tum ſtellis numeros & nomina fecit,
Pleiadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton.
Tum laqueis captare feras, & fallere viſco
Inuentum, & magnos canibus circumdare ſaltus.
Atque alius latum funda iam verberat amnem,
Alta petens: pelagoque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atque argutæ lamina ſerræ:

Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum:
Tum variæ venere artes. Labor omnia vincit
Improbus, & duris vrgens in rebus egeſtas.
Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Inſtituit; cum iam glandes, atque arbuta ſacræ
Deficerent ſiluæ, & victum Dodona negaret.
Mox & frumentis labor additus: vt mala culmos
Eſſet rubigo, ſegniſque horreret in aruis
Carduus. intereunt ſegetes, ſubit aſpera ſilua,
Lappæque, tribulique, interque nitentia culta
Infelix lolium & ſteriles dominantur auenæ.
Quod niſi & aſſiduis terram inſectabere raſtris,
Et ſonitu terrebis aues, & ruris opaci
Falce premes vmbras, votiſque vocaueris imbrem;
Heu, magnum alterius fruſtra ſpectabis aceruum,
Concuſſaque famem in ſiluis ſolabere quercu.
Dicendum & quæ ſint duris agreſtibus arma,
Queis ſine nec potuere ſeri, nec ſurgere meſſes.
Vomis, & inflexi primum graue robur aratri,
Tardaque Eleuſinæ matris voluentia plauſtra,
Tribulaque, traheæque, & iniquo pondere raſtri:
Virgea præterea Celei, viliſque ſupellex,
Arbuteæ crates, & myſtica vannus Iacchi.
Omnia quæ multo ante memor prouiſa repones;
Si te digna manet diuini gloria ruris.
Continuo in ſiluis magna vi flexa domatur
In burim, & curui formam accipit vlmus aratri.

Huic a ſtirpe pedes temo protentus in octo,
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorſo.
Cæditur & tilia ante, iugo leuis, altaque fagus,
Stiuaque, quæ currus a tergo torqueat imos,
Et ſuſpenſa focis explorat robora fumus.
Poſſum multa tibi veterum præcepta referre,
Ni refugis, tenueſque piget cognoſcere curas.
Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & creta ſolidanda tenaci;
Ne ſubeant herbæ, neu puluere victa fatiſcat.
Tum variæ illudunt peſtes: ſæpe exiguus mus
Sub terris poſuitque domos, atque horrea fecit:
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ,
Inuentuſque cauis bufo, & quæ plurima terræ
Monſtra ferunt: populatq; ingentem farris aceruum
Curculio; atque inopi metuens formica ſenectæ.
Contemplator item, cum ſe nux plurima ſiluis
Induet in florem, & ramos curuabit olentes:
Si ſuperant fetus, pariter frumenta ſequentur,
Magnaque cum magno veniet tritura calore.
At ſi luxuria foliorum exuberat vmbra,
Nequicquam pingues paleæ teret area culmos.
Semina vidi equidem multos medicare ſerentes,
Et nitro prius, & nigra perfundere amurca,
Grandior vt fetus ſiliquis fallacibus eſſet,
Et quamuis igni exiguo properata maderent.
Vidi lecta diu, & multo ſpectata labore

Degenerare tamen: ni vis humana quotannis
Maxima quæque manu légeret: ſic omnia fatis
In peius ruere, ac retro ſublapſa referri.
Non aliter, quam qui aduerſo vix flumine lembum
Remigiis ſubigit, ſi brachia forte remiſit,
Atque illum in præceps prono rapit alueus amni.
Præterea tam ſunt Arcturi ſidera nobis,
Hœdorumque dies ſeruandi, & lucidus Anguis;
Quam quibus in patriam ventoſa per æquora vectis
Pontus & oſtriferi fauces tentantur Abydi.
Libra die ſomnique pares vbi fecerit horas,
Et medium luci atque vmbris iam diuidet orbem;
Exercete viri tauros, ſerite hordea campis,
Vſque ſub extremum brumæ intractabilis imbrem:
Nec non & lini ſegetem, & Cereale papauer
Tempus humo tegere, & iamdudũ incũbere aratris,
Dum ſicca tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis ſatio: tunc te quoque medica putres
Accipiunt ſulci: & milio venit annua cura,
Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, & aduerſo cedens Canis occidit aſtro.
At ſi triticeam in meſſem robuſtaque farra
Exercebis humum, ſoliſque inſtabis ariſtis;
Ante tibi Eoæ Atlantides abſcondantur,
Gnoſiaque ardentis decedat ſtella Coronæ,
Debita quam ſulcis committas ſemina, quamque
Inuitæ properes anni ſpem credere terræ.

Multi ante occaſum Maiæ cœpere: ſed illos
Exſpectata ſeges vanis eluſit auenis.
Si vero viciamque ſeres, vilemque faſelum,
Nec Peluſiacæ curam aſpernabere lentis;
Haud obſcura cadens mittet tibi ſigna Bootes.
Incipe, & ad medias ſementem extende pruinas.
Idcirco certis dimenſum partibus orbem
Per duodena regit mundi Sol aureus aſtra.
Quinq; tenent cælum zonæ: quarum vna coruſco
Semper Sole rubens, & torrida ſemper ab igni:
Quam circum extremæ dextra læuaque trahuntur,
Cærulea glacie concretæ, atque imbribus atris.
Has inter mediamque, duæ mortalibus ægris
Munere conceſſæ diuum: & via ſecta per ambas,
Obliquus qua ſe ſignorum verteret ordo.
Mundus vt ad Scythiam Rhiphæaſq; arduus arces
Conſurgit, premitur Libyæ deuexus in Auſtros.
Hic vertex nobis ſemper ſublimis: at illum
Sub pedibus Styx atra videt Maneſque profundi.
Maximus hic flexu ſinuoſo elabitur anguis
Circum, perque duas in morem fluminis Arctos,
Arctos Oceani metuentes æquore tingi.
Illic, vt perhibent, aut intempeſta ſilet nox
Semper, & obtenta denſantur nocte tenebræ:
Aut redit a nobis Aurora, diemque reducit:
Noſque vbi primus aquis oriens afflauit anhelis,
Illic ſera rubens accendit lumina Veſper.

Hinc tempeſtates dubio prædiſcere cælo
Poſſumus,hinc meſſiſque diem,tempuſque ſerendi,
Et quando infidum remis impellere marmor
Conueniat: quando armatas deducere claſſes,
Aut tempeſtiuam ſiluis euertere pinum.
Nec fruſtra ſignorum obitus ſpeculamur & ortus,
Temporibuſque parem diuerſis quattuor annum.
Frigidus agricolam ſiquando continet imber,
Multa, forent quæ mox cælo properanda ſereno,
Maturare datur. durum procudit arator
Vomeris obtuſi dentem: cauat arbore lintres:
Aut pecori ſignum, aut numeros impreſſit aceruis.
Exacuunt alii vallos furcaſque bicornes,
Atque Amerina parant lentæ retinacula viti.
Nunc facilis rubea texatur fiſcina virga:
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite ſaxo.
Quippe etiam feſtis quædam exercere diebus
Fas & iura ſinunt. riuos deducere nulla
Relligio vetuit, ſegeti prætendere ſepem,
Inſidias auibus moliri, incendere vepres,
Balantumque gregem fluuio merſare ſalubri.
Sæpe oleo tardi coſtas agitator aſelli
Vilibus aut onerat pomis: lapidemque reuertens
Incuſum, aut atræ maſſam picis vrbe reportat.
Ipſa dies alios alio dedit ordine Luna
Felices operum. quintam fuge: pallidus Orcus
Eumenideſque ſatæ. tum partu Terra nefando

Cœumque Iapetumque creat, ſæuumq; Typhoea,
Et coniuratos cælum reſcindere fratres.
Ter ſunt conati imponere Pelio Oſſam
Scilicet,atq; Oſſæ frondoſum inuoluere Olympum:
Ter pater exſtructos diſiecit fulmine montes.
Septima poſt decimam felix, & ponere vites,
Et prenſos domitare boues, & licia telæ
Addere. nona fugæ melior, contraria furtis.
Multa adeo gelida melius ſe nocte dedere,
Aut cum Sole nouo terras irrorat Eous.
Nocte leues melius ſtipulæ, nocte arida prata
Tondentur: noctes lentus non deficit humor.
Et quidam ſeros hiberni ad luminis ignes
Peruigilat, ferroque faces inſpicat acuto.
Interea longum cantu ſolata laborem
Arguto coniux percurrit pectine telas:
Aut dulcis muſti Volcano decoquit humorem,
Et foliis vndam trepidi deſpumat aheni.
At rubicunda Ceres medio ſucciditur æſtu,
Et medio toſtas æſtu terit area fruges.
Nudus ara, ſere nudus: hiems ignaua colono.
Frigoribus parto agricolæ plerumque fruuntur,
Mutuaque inter ſe læti conuiuia curant.
Inuitat genialis hiems, curaſque reſoluit:
Ceu preſſæ cum iam portum tetigere carinæ,
Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.
Sed tamẽ & quernas glandes tunc ſtringere tempus,

Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta:
Tunc gruibus pedicas, & retia ponere ceruis,
Auritosque sequi lepores: tum figere damas,
Stupea torquentem Balearis verbera fundæ,
Cum nix alta iacet, glaciem cum flumina trudunt.
Quid tempestates autumni & sidera dicam?
Atque vbi iam breuiorque dies, & mollior æstas,
Quæ vigilanda viris? vel cum ruit imbriferum ver,
Spicea iam campis cum messis inhorruit, & cum
Frumenta in viridi stipula lactentia turgent?
Sæpe ego, cum flauis messorem induceret aruis
Agricola, & fragili iam stringeret hordea culmo,
Omnia ventorum concurrere prælia vidi:
Quæ grauidam late segetem ab radicibus imis
Sublime expulsam eruerent: ita turbine nigro
Ferret hiems culmumq; leuem stipulasq; volantes.
Sæpe etiam immensum cælo venit agmen aquarũ,
Et fœdam glomerant tempestatem imbribus atris
Collectæ ex alto nubes. ruit arduus æther,
Et pluuia ingenti sata læta boumque labores
Diluit: implentur fossæ, & caua flumina crescunt
Cum sonitu, feruetque fretis spirantibus æquor.
Ipse pater, media nimborum in nocte, corusca
Fulmina molitur dextra: quo maxima motu
Terra tremit: fugere feræ, & mortalia corda
Per gentes humilis strauit pauor. ille flagranti
Aut Athon, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
Deiicit.

Deiicit. ingeminant Auſtri & denſiſſimus imber:
Nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt.
Hoc metuens, cæli menſes & ſidera ſerua:
Frigida Saturni ſeſe quo ſtella receptet:
Quos ignis cæli Cyllenius erret in orbes.
In primis venerare deos, atque annua magnæ
Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis,
Extremæ ſub caſum hiemis, iam vere ſereno.
Tunc agni pingues, & tunc molliſſima vina:
Tunc ſomni dulces, denſæque in montibus vmbræ.
Cuncta tibi Cererem pubes agreſtis adoret.
Cui tu lacte fauos, & miti dilue Baccho:
Terque nouas circum felix eat hoſtia fruges:
Omnis quam chorus, & ſocii comitentur ouantes,
Et Cererem clamore vocent in tecta: neque ante
Falcem maturis quiſquam ſupponat ariſtis,
Quam Cereri, torta redimitus tempora quercu,
Det motus incompoſitos, & carmina dicat.
Atque hæc vt certis poſſimus diſcere ſignis,
Æſtuſque, pluuiaſque, & agentes frigora ventos;
Ipſe pater ſtatuit, quid menſtrua Luna moneret,
Quo ſigno caderent Auſtri: quid ſæpe videntes
Agricolæ, propius ſtabulis armenta tenerent.
Continuo ventis ſurgentibus, aut freta ponti
Incipiunt agitata tumeſcere, & aridus altis
Montibus audiri fragor: aut reſonantia longe
Litora miſceri, & nemorum increbreſcere murmur.

Iam ſibi tum curuis male temperat vnda carinis,
Cum medio celeres reuolant ex æquore mergi,
Clamoremque ferunt ad litora: cumque marinæ
In ſicco ludunt fulicæ: notaſque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem.
Sæpe etiam ſtellas, vento impendente, videbis
Præcipites cælo labi, noctiſque per vmbram
Flammarum longos a tergo albeſcere tractus:
Sæpe leuem paleam, & frondes volitare caducas,
Aut ſumma nantes in aqua colludere plumas.
At Boreæ de parte trucis cum fulminat, & cum
Eurique Zephyrique tonat domus; omnia plenis
Rura natant foſſis, atque omnis nauita ponto
Humida vela legit. nunquam imprudentibus imber
Obfuit: aut illum ſurgentem vallibus imis
Aeriæ fugere grues: aut bucula cælum
Suſpiciens, patulis captauit naribus auras:
Aut arguta lacus circumuolitauit hirundo:
Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.
Sæpius & tectis penetralibus extulit oua
Anguſtum formica terens iter, & bibit ingens
Arcus, & e paſtu decedens agmine magno
Coruorum increpuit denſis exercitus alis.
Iam varias pelagi volucres, & quæ Aſia circum
Dulcibus in ſtagnis rimantur prata Cayſtri,
Certatim largos humeris infundere rores,
Nunc caput obiectare fretis, nunc currere in vndas,

Et studio incassum videas gestire lauandi.
Tum cornix plena pluuiam vocat improba voce,
Et sola in sicca secum spatiatur arena.
Nec nocturna quidem carpentes pensa puellæ
Nesciuere hiemem; testa cum ardente viderent
Scintillare oleum, & putres concrescere fungos.
Nec minus ex imbri Soles, & aperta serena
Prospicere, & certis poteris cognoscere signis.
Nam neque tum stellis acies obtusa videtur,
Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna,
Tenuia nec lanæ per cælum vellera ferri.
Non tepidum ad Solem pennas in litore pandunt
Dilectæ Thetidi Alcyones: non ore solutos
Immundi meminere sues iactare maniplos.
At nebulæ magis ima petunt, campoq; recumbunt:
Solis & occasum seruans de culmine summo
Nequicquam seros exercet noctua cantus.
Apparet liquido sublimis in aere Nisus,
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.
Quacumque illa leuem fugiens secat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno stridore per auras
Insequitur Nisus: qua se fert Nisus ad auras,
Illa leuem fugiens raptim secat æthera pennis.
Tum liquidas corui presso ter gutture voces
Aut quater ingeminant: & sæpe cubilibus altis
Nescio qua præter solitum dulcedine læti,
Inter se foliis strepitant. iuuat imbribus actis

Progeniem paruam dulcesque reuisere nidos.
Haud equidem credo, quia sit diuinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia maior.
Verum, vbi tempestas, & cæli mobilis humor
Mutauere vias, & Iupiter humidus Austris
Densat, erant quæ rara modo, & quæ densa relaxat;
Vertuntur species animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiunt. hinc ille auium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, & ouantes gutture corui.
Si vero Solem ad rapidum Lunasque sequentes
Ordine respicies, nunquam te crastina fallet
Hora, neque insidiis noctis capiere serenæ.
Luna reuertentes cum primum colligit ignes,
Si nigrum obscuro comprenderit aera cornu,
Maximus agricolis pelagoque parabitur imber.
At si virgineum suffuderit ore ruborem,
Ventus erit: vento semper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu in quarto (namque is certissimus auctor)
Pura, nec obtusis per cælum cornibus ibit;
Totus & ille dies, & qui nascentur ab illo,
Exactum ad mensem pluuia ventisque carebunt;
Votaque seruati soluent in litore nautæ
Glauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.
Sol quoque, & exoriens, & cum se condet in vndas,
Signa dabit: Solem certissima signa sequentur,
Et quæ mane refert, & quæ surgentibus astris.

Ille vbi naſcentem maculis variauerit ortum
Conditus in nubem, medioque refugerit orbe;
Suſpecti tibi ſint imbres: namque vrget ab alto
Arboribuſque ſatiſque Notus pecorique ſiniſter.
Aut vbi ſub lucem denſa inter nubila ſeſe
Diuerſi erumpent radii, aut vbi pallida ſurget
Tithoni croceum linquens Aurora cubile;
Heu, male tum mites defendet pampinus vuas:
Tam multa in tectis crepitans ſalit horrida grando.
Hoc etiam, emenſo cum iam decedet Olympo,
Profuerit meminiſſe magis: nam ſæpe videmus
Ipſius in vultu varios errare colores.
Cæruleus pluuiam denuntiat: igneus Euros.
Sin maculæ incipient rutilo immiſcerier igni:
Omnia tunc pariter vento nimbiſque videbis
Feruere. non illa quiſquam me nocte per altum
Ire, neque a terra moneat conuellere funem.
At ſi, cum referetque diem, condetque relatum,
Lucidus orbis erit; fruſtra terrebere nimbis,
Et claro ſiluas cernes Aquilone moueri.
Denique, quid Veſper ſerus vehat, vnde ſerenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auſter,
Sol tibi ſigna dabit. Solem quis dicere falſum
Audeat? ille etiam cæcos inſtare tumultus
Sæpe monet, fraudemq;, & operta tumeſcere bella:
Ille etiam exſtincto miſeratus Cæſare Romam,
Cum caput obſcura nitidum ferrugine texit,

Impiaque æternam timuerunt sæcula noctem.
Tempore quãquã illo tellus quoq;,& æquora ponti,
Obscenique canes, importunæque volucres
Signa dabant.quoties Cyclopum efferuere in agros
Vidimus vndantem ruptis fornacibus Ætnam,
Flammarumque globos,liquefactaq; voluere saxa?
Armorum sonitum toto Germania cælo
Audiit: insolitis tremuerunt motibus Alpes.
Vox quoque per lucos vulgo exaudita silentes
Ingens, & simulacra modis pallentia miris
Visa sub obscurum noctis, pecudesque locutæ,
Infandum, sistunt amnes, terræque dehiscunt,
Et mœstum illacrymat templis ebur, æraq; sudant.
Proluit insano contorquens vortice siluas
Fluuiorum rex Eridanus, camposque per omnes
Cum stabulis armenta tulit: nec tempore eodem
Tristibus aut extis fibræ apparere minaces,
Aut puteis manare cruor cessauit, & alte
Per noctem resonare lupis vlulantibus vrbes.
Non alias cælo ceciderunt plura sereno
Fulgura, nec diri toties arsere cometæ.
Ergo inter sese paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi:
Nec fuit indignum superis, bis sanguine nostro
Emathiam & latos Æmi pinguescere campos.
Scilicet & tempus veniet, cum finibus illis
Agricola incuruo terram molitus aratro,

Exesa inueniet scabra rubigine pila,
Aut grauibus rastris galeas pulsabit inanes,
Grandiaque effossis mirabitur ossa sepulcris.
Di patrii, Indigetes, & Romule, Vestaque mater,
Quæ Tuscum Tiberim & Romana palatia seruas;
Hunc saltem euerso iuuenem succurrere sæclo
Ne prohibete. satis iam pridem sanguine nostro
Laomedonteæ luimus periuria Troiæ.
Iam pridem nobis cæli te regia, Cæsar,
Inuidet, atq; hominum queritur curare triumphos.
Quippe vbi fas versum atq; nefas, tot bella per orbẽ,
Tam multæ scelerum facies; non vllus aratro
Dignus honos. squallent abductis arua colonis,
Et curuæ rigidum falces conflantur in ensem.
Hinc mouet Euphrates, illinc Germania bellum:
Vicinæ ruptis inter se legibus vrbes
Arma ferunt: sæuit toto Mars impius orbe:
Vt cum carceribus sese effudere quadrigæ,
Addunt se in spatia, & frustra retinacula tendens,
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

PVBLII

VIRGILII MARONIS
GEORGICON
LIBER II.

Argumentum.

Hic liber tractat rationem vitium colendarum, præterea præcepta de olea, & aliis arboribus.

HACTENVS aruorum cultus, & ſidera cæli:
Nunc te Bacche canam, nec non ſilueſtria tecum
Virgulta, & prolem tarde creſcentis oliuæ.
Huc pater o Lenæe, (tuis hic omnia plena
Muneribus: tibi pampineo grauidus autumno
Floret ager: ſpumat plenis vindemia labris)
Huc pater o Lenæe veni, nudataque muſto
Tingue nouo mecum direptis crura cothurnis.
Principio arboribus varia eſt natura creandis.

Namque

Namque aliæ nullis hominum cogentibus, ipſæ
Sponte ſua veniunt, campoſque, & flumina late
Curua tenent: vt molle ſiler, lentæque geniſtæ,
Populus, & glauca canentia fronde ſalicta.
Pars autem poſito ſurgunt de ſemine: vt altæ
Caſtaneæ, nemorumq; Ioui quæ maxima frondet
Eſculus, atque habitæ Graiis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſilua:
Vt ceraſis, vlmiſque: etiam Parnaſſia laurus
Parua ſub ingenti matris ſe ſubiicit vmbra.
Hos natura modos primum dedit: his genus omne
Siluarum, fruticumq; viret, nemorumq; ſacrorum.
Sunt alii, quos ipſe via ſibi repperit vſus.
Hic plantas tenero abſcindens de corpore matrum
Depoſuit ſulcis: hic ſtirpes obruit aruo,
Quadrifidaſque ſudes, & acuto robore vallos:
Siluarumque aliæ preſſos propaginis arcus
Exſpectant, & viua ſua plantaria terra.
Nil radicis egent aliæ: ſummumque putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
Quin &, caudicibus ſectis, mirabile dictu,
Truditur e ſicco radix oleagina ligno.
Et ſæpe alterius ramos impune videmus
Vertere in alterius, mutatamque inſita mala
Ferre pyrum, & prunis lapidoſa rubeſcere corna.
Quare agite, o proprios generatim diſcite cultus,
Agricolæ, fructuſque feros mollite colendo:

Neu ſegnes iaceant terræ. iuuat Iſmara Baccho
Conſerere, atque olea magnum veſtire Taburnum.
Tuque ades, inceptumque vna decurre laborem,
O decus, o famæ merito pars maxima noſtræ,
Mæcenas, pelagoque volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti verſibus opto:
Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum,
Ferrea vox: ades, & primi lege litoris oram.
In manibus terræ. non hic te carmine ficto,
Atque per ambages, & longa exorſa tenebo.
Sponte ſua quæ ſe tollunt in luminis auras,
Infecunda quidem, ſed læta & fortia ſurgunt:
Quippe ſolo natura ſubeſt: tamen hæc quoq; ſi quis
Inſerat, aut ſcrobibus mandet mutata ſubactis,
Exuerint ſilueſtrem animum, cultuque frequenti
In quaſcumque voces artes, haud tarda ſequentur.
Nec non & ſterilis quæ ſtirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos ſi ſit digeſta per agros.
Nunc altæ frondes, & rami matris opacant,
Creſcentique adimunt fetus, vruntque ferentem.
Iam quæ ſeminibus iactis ſe ſuſtulit arbos,
Tarda venit, ſeris factura nepotibus vmbram:
Pomaque degenerant ſuccos oblita priores:
Et turpes auibus prædam fert vua racemos.
Scilicet omnibus eſt labor impendendus, & omnes
Cogendæ in ſulcum, ac multa mercede domandæ.
Sed truncis oleæ melius, propagine vites,

Reſpondent, ſolido Paphiæ de robore myrtus.
Plantis eduræ coryli naſcuntur, & ingens
Fraxinus, Herculeæque arbos vmbroſa coronæ,
Chaoniique patris glandes: etiam ardua palma
Naſcitur, & caſus abies viſura marinos.
Inſeritur vero ex fetu nucis arbutus horrida:
Et ſteriles platani malos geſſere valentes,
Caſtaneas fagus: ornuſque incanuit albo
Flore pyri, glandemque ſues fregere ſub vlmis.
Nec modus inſerere,atq; oculos imponere,ſimplex.
Nam qua ſe medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas; anguſtus in ipſo
Fit nodo ſinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt, vdoque docent inoleſcere libro.
Aut rurſum enodes trunci reſecantur, & alte
Finditur in ſolidum cuneis via: deinde feraces
Plantæ immittuntur: nec longum tempus,& ingens
Exiit ad cælum ramis felicibus arbos,
Miraturque nouas frondes, & non ſua poma.
Præterea genus haud vnum nec fortibus vlmis,
Nec ſalici, lotoque, nec Idæis cypariſſis:
Nec pingues vnam in faciem naſcuntur oliuæ
Orchites, & radii, & amara pauſia bacca,
Pomaque, & Alcinoi ſiluæ: nec ſurculus idem
Cruſtumiis, Syriiſque pyris, grauibuſque volemis.
Non eadem arboribus pendet vindemia noſtris,
Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos.

Sunt Thasiæ vites, sunt & Mareotides albæ:
Pinguibus hæ terris habiles, leuioribus illæ:
Et passo Psythia vtilior, tenuisque Lageos,
Tentatura pedes olim, vincturaque linguam,
Purpureæ, preciæque: & quo te carmine dicam
Rhætica? nec cellis ideo contende Falernis.
Sunt etiam amineæ vites, firmissima vina:
Tmolus & assurgit quibus, & rex ipse Phanæus,
Argitisque minor; cui non certauerit vlla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
Non ego te mensis, & diis accepta secundis,
Transierim Rhodia, & tumidis Bumaste racemis.
Sed neq; quam multæ species, nec nomina quę sint,
Est numerus: neq; enim numero cõprendere refert.
Quem qui scire velit, Libyci velit æquoris idem
Discere, quam multæ Zephyro turbentur arenæ:
Aut, vbi nauigiis violentior incidit Eurus,
Nosse, quot Ionii veniant ad litora fluctus.
Nec vero terræ ferre omnes omnia possunt.
Fluminibus salices, crassisque paludibus alni,
Nascuntur steriles saxosis montibus orni.
Litora myrtetis lætissima: denique apertos
Bacchus amat colles: Aquilonem & frigora taxi.
Aspice & extremis domitum cultoribus orbem,
Eoasque domos Arabum, pictosque Gelonos:
Diuisæ arboribus patriæ. sola India nigrum
Fert ebenum: solis est thurea virga Sabæis.

Quid tibi odorato referam ſudantia ligno.
Balſamaque, & baccas ſemper frondentis acanthi?
Quid nemora Æthiopum molli canentia lana?
Velleraque vt foliis depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
Extremi ſinus orbis? vbi aera vincere ſummum
Arboris haud vllæ iactu potuere ſagittæ:
Et gens illa quidem ſumtis non tarda pharetris.
Media fert triſtes ſuccos, tardumque ſaporem
Felicis mali: quo non præſentius vllum,
Pocula ſi quando ſæuæ infecere nouercæ,
Miſcueruntque herbas, & non innoxia verba,
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
Ipſa ingens arbos, faciemque ſimillima lauro:
Et, ſi non alium late iactaret odorem,
Laurus erat. folia haud vllis labentia ventis:
Flos apprima tenax. animas & olentia Medi
Ora fouent illo, & ſenibus medicantur anhelis.
Sed neque Medorum ſiluæ, ditiſſima terra,
Nec pulcer Ganges, atque auro turbidus Hermus,
Laudibus Italiæ certent: non Bactra, neque Indi,
Totaque thuriferis Panchaia pinguis arenis.
Hæc loca non tauri ſpirantes naribus ignem
Inuertere, ſatis immanis dentibus hydri;
Nec galeis, denſiſque virum ſeges horruit haſtis:
Sed grauidæ fruges, & Bacchi Maſſicus humor
Impleuere. tenent oleæque, armentaque læta.

Hinc bellator equus campo ſeſe arduus infert:
Hinc albi, Clitumne, greges, & maxima taurus
Victima, ſæpe tuo perfuſi flumine ſacro,
Romanos ad templa deum duxere triumphos.
Hic ver aſſiduum, atque alienis menſibus æſtas:
Bis grauidæ pecudes, bis pomis vtilis arbos.
At rabidæ tigres abſunt, & ſæua leonum
Semina: nec miſeros fallunt aconita legentes:
Nec rapit immenſos orbes per humum, neq; tanto
Squameus in ſpiram tractu ſe colligit anguis.
Adde tot egregias vrbes, operumque laborem:
Tot congeſta manu præruptis oppida ſaxis,
Fluminaque antiquos ſubter labentia muros.
An mare, quod ſupra, memorē, quodq; alluit infra?
Anne lacus tantos? te Lari maxime, teque
Fluctibus & fremitu aſſurgens, Benace, marino?
An memorem portus, Lucrinoque addita clauſtra,
Atque indignatum magnis ſtridoribus æquor,
Iulia qua Ponto longe ſonat vnda refuſo,
Tyrrhenuſque fretis immittitur æſtus Auernis?
Hæc eadem argenti riuos, æriſque metalla
Oſtendit venis, atque auro plurima fluxit.
Hæc genus acre virum, Marſos, pubemq; Sabellam,
Aſſuetumque malo Ligurem, Volſcoſque verutos
Extulit: hæc Decios, Marios, magnoſq; Camillos,
Scipiadas duros bello, & te, maxime Cæſar;
Qui nunc extremis Aſiæ iam victor in oris

Imbellem auertis Romanis arcibus Indum.
Salue magna parens frugum Saturnia tellus;
Magna virum: tibi res antiquæ laudis & artis
Ingredior, ſanctos auſus recludere fontes,
Aſcræumque cano Romana per oppida carmen.
Nunc locus aruorum ingeniis: quæ robora cuique,
Quis color, & quæ ſit rebus natura ferendis.
Difficiles primum terræ, colleſque maligni,
Tenuis vbi argilla, & dumoſis calculus aruis,
Palladia gaudent ſilua viuacis oliuæ.
Indicio eſt tractu ſurgens oleaſter eodem
Plurimus, & ſtrati baccis ſilueſtribus agri.
At quæ pinguis humus, dulcique vligine læta,
Quique frequens herbis, & fertilis vbere campus,
Qualem ſæpe caua montis conualle ſolemus
Deſpicere, huc ſummis liquuntur rupibus amnes,
Felicemque trahunt limum: quique editus Auſtro,
Et filicem curuis inuiſam paſcit aratris:
Hic tibi præualidas olim, multoque fluentes
Sufficiet Baccho vites: hic fertilis vuæ,
Hic laticis, qualem pateris libamus & auro,
Inflauit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis ſtudium, vituloſque tueri,
Aut fetus ouium, aut vrentes culta capellas;
Saltus, & ſaturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amiſit Mantua campum,

Pascentem niueos herboso flumine cycnos.
Non liquidi gregibus fontes,non gramina desunt:
Et quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra fere, & presso pinguis sub vomere terra,
Et cui putre solum, (namq; hoc imitamur arando)
Optima frumentis. non vllo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere plaustra iuuencis.
Aut vnde iratus siluam deuexit arator,
Et nemora euertit multos ignaua per annos,
Antiquasque domos auium cum stirpibus imis
Eruit: illæ altum nidis petiere relictis:
At rudis enituit impulso vomere campus.
Nam ieiuna quidem cliuosi glarea ruris
Vix humiles apibus casias roremque ministrat:
Et tophus scaber, & nigris exesa chelydris
Creta, negant alios æque serpentibus agros
Dulcem ferre cibum, & curuas præbere latebras.
Quæ tenuem exhalat nebulam, fumosque volucres,
Et bibit humorem, &, cum vult, ex seipsa remittit;
Quæque suo viridi semper se gramine vestit,
Nec scabie, & salsa lædit rubigine ferrum;
Illa tibi lætis intexet vitibus vlmos:
Illa ferax oleæ est: illam experiere colendo
Et facilem pecori, & patientem vomeris vnci.
Talem diues arat Capua, & vicina Vesevo
Ora iugo, & vacuis Clanius non æquus Acerris.

Nunc,

Nunc,quo quamq; modo poſſis cognoſcere,dicam.
Rara ſit, an ſupra morem ſi denſa, requiras:
Altera frumentis quoniam fauet, altera Baccho:
Denſa magis Cereri, rariſſima quæque Lyæo.
Ante locum capies oculis, alteque iubebis
In ſolido puteum demitti, omnemque repones
Rurſus humum,& pedibus ſummas æquabis arenas.
Si deerunt; rarum, pecorique & vitibus almis
Aptius vber erit: ſin in ſua poſſe negabunt
Ire loca, & ſcrobibus ſuperabit terra repletis,
Spiſſus ager: glebas cunctantes, craſſaque terga
Exſpecta, & validis terram proſcinde iuuencis.
Salſa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix (ea nec manſueſcit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſeruat)
Tale dabit ſpecimen. tu ſpiſſo vimine qualos,
Colaque prælorum fumoſis deripe tectis.
Huc ager ille malus, dulceſque a fontibus vndæ
Ad plenum calcentur. aqua eluctabitur omnis
Scilicet, & grandes ibunt per vimina guttæ.
At ſapor indicium faciet manifeſtus, & ora
Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaror.
Pinguis item quæ ſit tellus, hoc denique pacto
Diſcimus: haud vnquam manibus iactata fatiſcit,
Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo.
Humida maiores herbas alit, ipſaque iuſto
Lætior. ah, nimium ne ſit mihi fertilis illa,

Neu se præualidam primis ostendat aristis.
Quæ grauis est, ipso tacitam se pondere prodit,
Quæq; leuis. promtum est oculis prędiscere nigram,
Et quis cui color. at sceleratum exquirere frigus
Difficile est: piceæ tantum, taxique nocentes
Interdum, aut ederæ pandunt vestigia nigræ.
His animaduersis, terram multo ante memento
Excoquere, & magnos scrobibus cōcidere montes:
Ante supinatas Aquiloni ostendere glebas,
Quam lætum infodias vitis genus. optima putri
Arua solo: id venti curant, gelidæque pruinæ,
Et labefacta mouens robustus iugera fossor.
At si quos haud vlla viros vigilantia fugit;
Ante locum similem exquirunt, vbi prima paretur
Arboribus seges, & quo mox digesta feratur,
Mutata ignorent subito ne semina matrem.
Quin etiam cæli regionem in cortice signant:
Vt quo quæque modo steterit, qua parte calores
Austrinos tulerit, qua terga obuerterit axi,
Restituant. adeo in teneris consuescere multum est.
Collibus, an plano melius sit ponere vites,
Quære prius. si pinguis agros metabere campi,
Densa sere: in denso non segnior vbere Bacchus.
Sin tumulis accliue solum, collesque supinos,
Indulge ordinibus: nec secius omnis in vnguem
Arboribus positis secto via limite quadret.
Vt sæpe ingenti bello cum longa cohortes

Explicuit legio, & campo ſtetit agmen aperto,
Directæque acies, ac late fluctuat omnis
Ære renidenti tellus, nec dum horrida miſcent
Prælia, ſed dubius mediis Mars errat in armis:
Omnia ſint paribus numeris dimenſa viarum:
Non animum modo vti paſcat proſpectus inanem;
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neq; in vacuum poterunt ſe extendere rami.
Forſitan & ſcrobibus quæ ſint faſtigia quæras.
Auſim vel tenui vitem committere ſulco:
Altius, ac penitus terræ defigitur arbos,
Æſculus in primis: quæ quantum vertice ad auras
Ætherias, tantum radice in Tartara tendit.
Ergo non hiemes illam, non flabra, neque imbres
Conuellunt: immota manet, multoſque per annos
Multa virum voluens durando ſæcula vincit.
Tum fortes late ramos & brachia tendens
Huc illuc, media ipſa ingentem ſuſtinet vmbram.
Neue tibi ad Solem vergant vineta cadentem:
Neue inter vites corylum ſere: neue flagella
Summa pete, aut ſummas defringe ex arbore plãtas:
(Tantus amor terræ) neu ferro læde retuſo
Semina, neue oleæ ſiluestres inſere truncos.
Nam ſæpe incautis paſtoribus excidit ignis,
Qui furtim pingui primum ſub cortice tectus
Robora comprendit, frondeſque elapſus in altas
Ingentem cælo ſonitum dedit: inde ſecutus

Per ramos victor, perque alta cacumina regnat,
Et totum inuoluit flammis nemus, & ruit atram
Ad cælum picea crassus caligine nubem:
Præsertim si tempestas a vertice siluis
Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
Hoc vbi, non a stirpe valent, cæsæque reuerti
Possunt, atque ima similes reuirescere terra:
Infelix superat foliis oleaster amaris.
Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat auctor,
Tellurem Borea rigidam spirante mouere.
Rura gelu tum claudit hiems: nec semine iacto
Concretam patitur radicem affigere terræ.
Optima vinetis satio est, cum vere rubenti
Candida venit auis longis inuisa colubris:
Prima vel autumni sub frigora, cum rapidus Sol
Nondũ hiemem cõtingit equis, iam præterit æstas.
Ver adeo frondi nemorum, ver vtile siluis:
Vere tument terræ, & genitalia semina poscunt.
Tum pater omnipotens fecundis imbribus Æther
Coniugis in gremium lætæ descendit, & omnes
Magnus alit, magno commistus corpore, fetus.
Auia tum resonant auibus virgulta canoris:
Et Venerem certis repetunt armenta diebus.
Parturit almus ager, Zephyrique tepentibus auris
Laxant arua sinus: superat tener omnibus humor:
Inque nouos Soles audent se gramina tuto
Credere: nec metuit surgentes pampinus Austros,

Aut actum cælo magnis Aquilonibus imbrem:
Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.
Non alios prima crescentis origine mundi
Illuxisse dies, aliumue habuisse tenorem
Crediderim: ver illud erat: ver magnus agebat
Orbis, & hibernis parcebant flatibus Euri:
Cum primum lucem pecudes hausere, virumque
Ferrea progenies duris caput extulit aruis,
Immissæque feræ siluis, & sidera cælo.
Nec res hunc teneræ possent perferre laborem,
Si non tanta quies iret frigusque caloremque
Inter, & exciperet cæli indulgentia terras.
Quod superest, quæcũq; premes virgulta per agros,
Sparge fimo pingui, & multa memor occule terra:
Aut lapidẽ bibulum, aut squalentes infode conchas.
Inter enim labentur aquæ, tenuisque subibit
Halitus, atque animos tollent sata: iamque reperti,
Qui saxo super, atque ingentis pondere testæ
Vrgerent: hoc, effusos munimen ad imbres:
Hoc, vbi hiulca siti findit Canis æstifer arua.
Seminibus positis, superest deducere terram
Sæpius ad capita, & duros iactare bidentes:
Aut presso exercere solum sub vomere, & ipsa
Flectere luctantes inter vineta iuuencos.
Tum leues calamos, & rasæ hastilia virgæ,
Fraxineasque aptare sudes, furcasque bicornes:
Viribus eniti quarum, & contemnere ventos

Assuescant, summasque sequi tabulata per vlmos.
Ac dum prima nouis adolescit frondibus ætas,
Parcendum teneris: & dum se lætus ad auras
Palmes agit, laxis per purum immissus habenis,
Ipsa acies falcis nondum tentanda, sed vncis
Carpendæ manibus frondes, interque legendæ.
Inde vbi iam validis amplexæ stirpibus vlmos
Exierint, tunc stringe comas, tunc brachia tonde:
Ante reformidant ferrum: tunc denique dura
Exerce imperia, & ramos compesce fluentes.
Texendæ sepes etiam, & pecus omne tenendum est:
Præcipue dum frons tenera, imprudensq; laborum:
Cui super indignas hiemes, Solemque potentem,
Siluestres vri assidue, capreæque sequaces
Illudunt, pascuntur oues, auidæque iuuencæ.
Frigora nec tantum cana concreta pruina,
Aut grauis incumbens scopulis arentibus æstas,
Quantum illi nocuere greges, durique venenum
Dentis, & admorso signata in stirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur, & veteres ineunt proscenia ludi:
Præmiaque ingentes pagos, & compita circum
Theseidæ posuere, atque inter pocula læti
Mollibus in pratis vnctos saliere per vtres:
Nec non Ausonii, Troia gens missa, coloni
Versibus incomtis ludunt, risuque soluto;
Oraque corticibus sumunt horrenda cauatis:

Et te Bacche vocant per carmina læta, tibique
Oſcilla ex alta ſuſpendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubeſcit vinea fetu,
Complentur valleſque cauæ, ſaltuſque profundi,
Et quocumque Deus circum caput egit honeſtum.
Ergo rite ſuum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lanceſque & liba feremus,
Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aram,
Pinguiaque in verubus torrebimus exta colurnis.
Eſt etiam ille labor curandis vitibus alter,
Cui nũquã exhauſti ſatis eſt. namq; omne quotannis
Terque quaterq; ſolum ſcindendum, glebaq; verſis
Æternum frangenda bidentibus: omne leuandum
Fronde nemus. redit agricolis labor actus in orbẽ,
Atque in ſe ſua per veſtigia voluitur annus.
Et iam olim ſeras poſuit cum vinea frondes,
Frigidus & ſiluis Aquilo decuſſit honorem,
Iam tum acer curas venientem extendit in annum
Ruſticus, & curuo Saturni dente relictam
Perſequitur vitem attondens, fingitque putando.
Primus humum fodito, primus deuecta cremato
Sarmenta, & vallos primus ſub tecta referto:
Poſtremus metito. bis vitibus ingruit vmbra:
Bis ſegetem denſis obducunt ſentibus herbæ.
Durus vterque labor. Laudato ingentia rura,
Exiguum colito. nec non etiam aſpera ruſci
Vimina per ſiluam, & ripis fluuialis arundo

Cæditur, incultique exercet cura ſalicti.
Iam vinctæ vites: iam falcem arbuſta reponunt:
Iam canit extremos effetus vinitor antes.
Sollicitanda tamen tellus, puluiſque mouendus,
Et iam maturis metuendus Iupiter vuis.
Contra, non vlla eſt oleis cultura: neque illæ
Procuruam exſpectant falcem, raſtroſque tenaces,
Cum ſemel hæſerunt aruis, auraſque tulerunt.
Ipſa ſatis tellus, cum dente recluditur vnco,
Sufficit humorem, & grauidas, cum vomere, fruges.
Hoc pinguem, & placitam paci nutritor oliuam.
Poma quoque, vt primum truncos ſenſere valentes,
Et vires habuere ſuas, ad ſidera raptim
Vi propria nituntur, opiſque haud indiga noſtræ.
Nec minus interea fetu nemus omne graueſcit,
Sanguineiſque inculta rubent auiaria baccis.
Tondentur cythiſi, tedas ſilua alta miniſtrat,
Paſcunturque ignes nocturni, & lumina fundunt.
Et dubitant homines ſerere, atq; impendere curam?
Quid maiora ſequar? ſalices, humileſque geniſtæ,
Aut illæ pecori frondem, aut paſtoribus vmbram
Sufficiunt, ſepemque ſatis, & pabula melli.
Et iuuat vndantem buxo ſpectare Cytorum,
Naryciæque picis lucos: iuuat arua videre,
Non raſtris hominum, non vlli obnoxia curæ.
Ipſæ Caucaſeo ſteriles in vertice ſiluæ,
Quas animoſi Euri aſſidue franguntque feruntque,
Dant

Dant alios aliæ fetus, dant vtile lignum
Nauigiis pinos, domibus cedrosque cupressosque.
Hinc radios triuere rotis, hinc tympana plaustris
Agricolæ, & pandas ratibus posuere carinas.
Viminibus salices fecundæ, frondibus vlmi:
At myrtus validis hastilibus, & bona bello
Cornus: Ityræos taxi torquentur in arcus.
Nec tiliæ leues, aut torno rasile buxum,
Non formam accipiunt, ferroque cauantur acuto:
Nec non & torrentem vndam leuis innatat alnus
Missa Pado: nec non & apes examina condunt,
Corticibusque cauis, vitiosæque ilicis alueo.
Quid memorãdum æque Baccheia dona tulerunt?
Bacchus & ad culpam caussas dedit. ille furentes
Centauros letho domuit, Rhœcumq;, Pholumq;,
Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.
O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolas, quibus ipsa, procul discordibus armis,
Fundit humo facilem victum iustissima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantum totis vomit ædibus vndam,
Nec varios inhiant pulcra testudine postes,
Illusasque auro vestes, Ephyreiaque æra;
Alba nec Assyrio fucatur lana veneno,
Nec casia liquidi corrumpitur vsus oliui:
At secura quies, & nescia fallere vita,
Diues opum variarum: at latis otia fundis,

Speluncæ, viuique lacus: at frigida Tempe,
Mugitusque boum, mollesque sub arbore somni
Non absunt: illi saltus, ac lustra ferarum,
Et patiens operum paruoque assueta iuuentus,
Sacra deum, sanctique patres: extrema per illos
Iustitia excedens terris vestigia fecit.
Me vero primum dulces ante omnia Musæ,
Quarum sacra fero ingenti perculsus amore,
Accipiant: cælique vias, & sidera monstrent,
Defectus Solis varios, Lunæque labores:
Vnde tremor terris: qua vi maria alta tumescant
Obiicibus ruptis, rursusque in se ipsa residant.
Quid tantum Oceano properent se tinguere Soles
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
Sin, has ne possim naturæ accedere partes,
Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis;
Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes;
Flumina amem, siluasque inglorius. o, vbi campi,
Sperchiusque, & virginibus bacchata Lacænis
Taygeta: o, qui me gelidis in vallibus Æmi
Sistat, & ingenti ramorum protegat vmbra.
Felix qui potuit rerum cognoscere causas:
Atque metus omnes, & inexorabile fatum
Subiecit pedibus, strepitumque Acherontis auari.
Fortunatus & ille deos qui nouit agrestes,
Panaque, Siluanumq; senem, Nymphasq; sorores.
Illum non populi fasces, non purpura regum

Flexit, & infidos agitans diſcordia fratres,
Aut coniurato deſcendens Dacus ab Iſtro:
Non res Romanæ, perituráque regna: neque ille
Aut doluit miſerans inopem, aut inuidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipſa volentia rura
Sponte tulere ſua, carpſit: nec ferrea iura,
Inſanumque forum, aut populi tabularia vidit.
Sollicitant alii remis freta cæca, ruuntque
In ferrum: penetrant aulas, & limina regum.
Hic petit excidiis vrbem, miſeroſque Penates,
Vt gemma bibat, & Sarrano dormiat oſtro.
Condit opes alius, defoſſoque incubat auro.
Hic ſtupet attonitus roſtris. hunc plauſus hiantem
Per cuneos (geminatur enim) plebiſq; patrumque,
Corripuit. gaudent perfuſi ſanguine fratrum,
Exilioque domos, & dulcia limina mutant,
Atque alio patriam quærunt ſub Sole iacentem.
Agricola incuruo terram dimouit aratro:
Hinc anni labor: hinc patriam, paruoſque nepotes
Suſtinet: hinc armenta boum, meritoſq; iuuencos.
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
Aut fetu pecorum, aut Cerealis mergite culmi,
Prouentuque oneret ſulcos, atque horrea vincat.
Venit hiems, teritur Sicyonia bacca trapetis,
Glande ſues læti redeunt, dant arbuta ſiluæ,
Et varios ponit fetus autumnus, & alte
Mitis in apricis coquitur vindemia ſaxis.

Interea dulces pendent circum oſcula nati,
Caſta pudicitiam ſeruat domus, vbera vaccæ
Lactea demittunt, pingueſque in gramine læto
Inter ſe aduerſis luctantur cornibus hœdi.
Ipſe dies agitat feſtos, fuſuſque per herbam,
Ignis vbi in medio, & ſocii cratera coronant,
Te libans Lenæe vocat, pecoriſque magiſtris
Velocis iaculi certamina ponit in vlmo,
Corporaque agreſti nudat prædura palæſtra.
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini:
Hanc Remus, & frater: ſic fortis Etruria creuit:
Scilicet & rerum facta eſt pulcerrima Roma,
Septemque vna ſibi muro circumdedit arces.
Ante etiam ſceptrum Dictæi regis, & ante
Impia quam cæſis gens eſt epulata iuuencis,
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Nec dum etiam audierant inflari claſſica, nec dum
Impoſitos duris crepitare incudibus enſes.
Sed nos immenſum ſpatiis confecimus æquor:
Et iam tempus equum fumantia ſoluere colla.

PVBLII

VIRGILII MARONIS

GEORGICON

LIBER III.

Argumentum.

Tertius liber continet descriptionem animantium, quorum est maximus vsus.

TE quoque magna Pales, & te memorande canemus
Pastor ab Amphryso: vos siluæ, amnesque Lycæi.
Cetera, quæ vacuas tenuissent carmina mentes,
Omnia iam vulgata. quis aut Eurysthea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras?
Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos?
Hippodameque, humeroq; Pelops insignis eburno,
Acer equis? tentanda via est, qua me quoq; possim
Tollere humo, victorque virum volitare per ora.

Primus ego in patriam mecum, modo vita superſit,
Aonio rediens deducam vertice Muſas:
Primus Idumæas referam tibi Mantua palmas,
Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens vbi flexibus errat
Mincius, & tenera prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæſar erit, templumque tenebit.
Illi victor ego, & Tyrio conſpectus in oſtro,
Centum quadriiugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alpheum linquēs, lucoſq; Molorchi,
Curſibus, & crudo decernet Græcia cæſtu.
Ipſe caput tonſæ foliis ornatus oliuæ
Dona feram. iam nunc ſolennes ducere pompas
Ad delubra iuuat, cæſoſque videre iuuencos:
Vel ſcena vt verſis diſcedat frontibus: vtque
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.
In foribus pugnam ex auro, ſolidoque elephanto
Gangaridum faciam, victoriſque arma Quirini:
Atque hic vndantem bello, magnumque fluentem
Nilum, ac nauali ſurgentes ære columnas.
Addam vrbes Aſiæ domitas, pulſumq; Niphatem,
Fidentemque fuga Parthum, verſiſque ſagittis:
Et duo rapta manu diuerſo ex hoſte trophæa,
Biſque triumphatas vtroque ab litore gentes.
Stabunt & Parii lapides, ſpirantia ſigna,
Aſſaraci proles, demiſſæque ab Ioue gentis
Nomina, Troſq; parens, & Troiæ Cynthius auctor.

Inuidia infelix Furias, amnemque ſeuerum
Cocyti metuet, tortoſque Ixionis angues,
Immanemque rotam, & non exſuperabile ſaxum.
Interea Dryadum ſiluas, ſaltuſque ſequamur
Intactos, tua Mæcenas haud mollia iuſſa.
Te ſine nil altum mens inchoat: en age ſegnes
Rumpe moras: vocat ingenti clamore Cithæron,
Taygetiq; canes, domitrixq; Epidaurus equorum:
Et vox aſſenſu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
Cæſaris, & nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abeſt ab origine Cæſar.
Seu quis Olympiacæ miratus præmia palmæ,
Paſcit equos, ſeu quis fortes ad aratra iuuencos;
Corpora præcipue matrum legat. optima toruæ
Forma bouis, cui turpe caput, cui plurima ceruix,
Et crurum tenus a mento palearia pendent.
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna:
Pes etiam, & camuris hirtæ ſub cornibus aures.
Nec mihi diſpliceat maculis inſignis, & albo,
Aut iuga detrectans: interdumque aſpera cornu,
Et faciem tauro propior, quæque ardua tota,
Et gradiens ima verrit veſtigia cauda.
Ætas Lucinam, iuſtoſque pati Hymenæos
Deſinit ante decem, poſt quattuor incipit annos.
Cetera nec feturæ habilis nec fortis aratris.
Interea, ſuperat gregibus dum læta iuuentus,

Solue mares, mitte in Venerem pecuaria primus;
Atque aliam ex alia generando suffice prolem.
Optima quæque dies miseris mortalibus æui
Prima fugit: subeunt morbi, tristisque senectus,
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.
Semper erunt, quarum mutari corpora malis.
Semper enim refice: ac, ne post amissa requiras,
Ante veni, & sobolem armento sortire quotannis.
Nec non & pecori est idem delectus equino.
Tu modo, quos in spem statuis submittere gentis,
Præcipuum iam inde a teneris impende laborem.
Continuo pecoris generosi pullus in aruis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit:
Primus & irė viam, & fluuios tentare minaces
Audet, & ignoto sese committere ponto:
Nec vanos horret strepitus: illi ardua ceruix,
Argutumque caput, breuis aluus, obesaque terga,
Luxuriatque toris animosum pectus: honesti
Spadices, glaucique; color deterrimus albis,
Et giluo: tum, si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit, micat auribus, & tremit artus,
Collectumque premens voluit sub naribus ignem:
Densa iuba, & dextro iactata recumbit in armo:
At duplex agitur per lumbos spina, cauatque
Tellurem, & solido grauiter sonat vngula cornu.
Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus, &, quorum Graii meminere poetæ,

Martis equi biiuges, & magni currus Achillis.
Talis & ipſe iubam ceruice effudit equina
Coniugis aduentu pernix Saturnus, & altum
Pelion hinnitu fugiens impleuit acuto. [annis
Hunc quoq; ,vbi aut morbo grauis, aut iam ſegnior
Deficit; abde domo, nec turpi ignoſce ſenectæ.
Frigidus in Venerem ſenior, fruſtraque laborem
Ingratum trahit, & ſi quando ad prælia ventum eſt,
Vt quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis,
Incaſſum furit. ergo animos, æuumque notabis
Præcipue: hinc alias artes, prolemque parentum,
Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
Nonne vides, cum præcipiti certamine campum
Corripuere, ruuntque effuſi carcere currus,
Cum ſpes arrectæ iuuenum, exultantiaque haurit
Corda pauor pulſans: illi inſtant verbere torto,
Et proni dant lora: volat vi feruidus axis:
Iamque humiles, iamque elati ſublime videntur,
Aera per vacuum ferri, atque aſſurgere in auras.
Nec mora, nec requies: aut fuluæ nimbus arenæ
Tollitur: humeſcunt ſpumis, flatuque ſequentum.
Tantus amor laudum, tantæ eſt victoria curæ.
Primus Erichthonius currus, & quattuor auſus
Iungere equos, rapidiſque rotis inſiſtere victor.
Frena Pelethronii Lapithæ, gyroſque dedere
Impoſiti dorſo, atque equitem docuere ſub armis
Inſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos.

Æquus vterque labor: æque iuuenemque magiſtri
Exquirunt, calidumque animis, & curſibus acrem:
Quamuis ſæpe fuga verſos ille egerit hoſtes,
Et patriam Epirum referat, forteſque Mycenas,
Neptunique ipſa deducat origine gentem.
His animaduerſis, inſtant ſub tempus, & omnes
Impendunt curas denſo diſtendere pingui,
Quem legere ducem, & pecori dixere maritum:
Pubenteſque ſecant herbas, fluuioſque miniſtrant,
Farraque, ne blando nequeant ſupereſſe labori,
Inualidique patrum referant ieiunia nati.
Ipſa autem macie tenuant armenta volentes.
Atque vbi concubitus primos iam nota voluptas
Sollicitat, frondeſque negant, & fontibus arcent:
Sæpe etiam curſu quatiunt, & Sole fatigant,
Cum grauiter tunſis gemit area frugibus, & cum
Surgentem ad Zephyrum paleæ iactantur inanes.
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtuſior vſus
Sit genitali aruo, & ſulcos oblimet inertes:
Sed rapiat ſitiens Venerem, interiuſque recondat.
Rurſus cura patrum cadere, & ſuccedere matrum
Incipit, exactis grauidæ cum menſibus errant.
Non illas grauibus quiſquam iuga ducere plauſtris,
Non ſaltu ſuperare viam ſit paſſus, & acri
Carpere prata fuga, fluuioſque innare rapaces.
Saltibus in vacuis paſcant, & plena ſecundum
Flumina: muſcus vbi, & viridiſſima gramine ripa,

Speluncæque tegant, & saxea procubet vmbra.
Est lucos Silari circa, ilicibusque virentem
Plurimus Alburnum volitans: cui nomen asylo
Romanum est, œstron Graii vertere vocantes:
Asper, acerba sonans: quo tota exterrita siluis
Diffugiunt armenta, furit mugitibus æther
Concussus, siluæque, & sicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras
Inachiæ Iuno pestem meditata iuuencæ.
Hunc quoq; (nam mediis feruoribus acrior instat)
Arcebis grauido pecori, armentaque pasces
Sole recens orto, aut noctem ducentibus astris.
Post partum, cura in vitulos traducitur omnis:
Continuoque notas, & nomina gentis inurunt:
Et quos aut pecori malint submittere habendo,
Aut aris seruare sacris, aut scindere terram,
Et campum horrentem fractis inuertere glebis.
Cetera pascuntur virides armenta per herbas.
Tu quos ad studium, atq; vsum formabis agrestem,
Iam vitulos hortare, viamque insiste domandi,
Dum faciles animi iuuenum, dum mobilis ætas.
Ac primum laxos tenui de vimine circlos
Ceruici subnecte: dehinc, vbi libera colla
Seruitio assuerint, ipsis e torquibus aptos
Iunge pares, & coge gradum conferre iuuencos:
Atque illis iam sæpe rotæ ducantur inanes
Per terram, & summo vestigia puluere signent.

Post valido nitens sub pondere faginus axis
Instrepat, & iunctos temo trahat æreus orbes.
Interea pubi indomitæ non gramina tantum,
Nec vescas salicum frondes, vluamque palustrem,
Sed frumenta manu carpes sata: nec tibi fetæ
More patrum niuea implebunt mulctralia vaccæ,
Sed tota in dulces consument vbera natos.
Sin ad bella magis studium, turmasque feroces,
Aut Alphea rotis prælabi flumina Pisæ,
Et Iouis in luco currus agitare volantes;
Primus equi labor est, animos atque arma videre
Bellantum, lituosque pati, tractuque gementem
Ferre rotam, & stabulo frenos audire sonantes:
Tum magis atque magis blandis gaudere magistri
Laudibus, & plausæ sonitum ceruicis amare.
Atque hæc iam primo depulsus ab vbere matris
Audiat: inque vicem det mollibus ora capistris
Inualidus, etiamque tremens, etiam inscius æui.
At, tribus exactis, vbi quarta accesserit æstas,
Carpere mox gyrum incipiat, gradibusque sonare
Compositis, sinuetque alterna volumina crurum:
Sitque laboranti similis: tum cursibus auras
Prouocet, ac per aperta volans, ceu liber habenis,
Æquora, vix summa vestigia ponat arena.
Qualis Hyperboreis Aquilo cum densus ab oris
Incubuit, Scythiæque hiemes, atque arida differt
Nubila: tum segetes altæ, campique natantes

Lenibus horreſcunt flabris, ſummæque ſonorem
Dant ſiluæ, longique vrgent ad litora fluctus.
Ille volat, ſimul arua fuga, ſimul æquora verrens.
Hic vel ad Elei metas, & maxima campi
Sudabit ſpatia, & ſpumas aget ore cruentas:
Belgica vel molli melius feret eſſeda collo.
Tum demum craſſa magnum farragine corpus
Creſcere iam domitis ſinito. namq; ante domandũ
Ingentes tollent animos, prenſique negabunt
Verbera lenta pati, & duris parere lupatis.
Sed non vlla magis vires induſtria firmat,
Quam Venerem, & cæci ſtimulos auertere amoris,
Siue boum, ſiue eſt cui gratior vſus equorum.
Atque ideo tauros procul, atque in ſola relegant
Paſcua, poſt montem oppoſitũ, & trans flumina lata:
Aut intus clauſos ſatura ad præſepia ſeruant.
Carpit enim vires paulatim, vritque videndo
Femina: nec nemorũ patitur meminiſſe, nec herbæ.
Dulcibus illa quidem illecebris & ſæpe ſuperbos
Cornibus inter ſe ſubigit decernere amantes.
Paſcitur in magna ſilua formoſa iuuenca:
Illi alternantes multa vi prælia miſcent
Vulneribus crebris: lauit ater corpora ſanguis,
Verſaque in obnixos vrgentur cornua vaſto
Cum gemitu: reboant ſiluæq; & magnus Olympus.
Nec mos bellantes vna ſtabulare: ſed alter
Victus abit, longeque ignotis exulat oris,

Multa gemens, ignominiam, plagaſque ſuperbi
Victoris, tum quos amiſit inultus amores;
Et ſtabula aſpectans regnis exceſſit auitis.
Ergo omni cura vires exercet, & inter
Dura iacet pernix inſtrato ſaxa cubili,
Frondibus hirſutis, & carice paſtus acuta:
Et tentat ſeſe, atque iraſci in cornua diſcit
Arboris obnixus trunco, ventoſque laceſſit
Ictibus, & ſparſa ad pugnam proludit arena.
Poſt, vbi collectum robur, vireſque receptæ,
Signa mouet, præcepsq; oblitum fertur in hoſtem:
Fluctus vt in medio cœpit cum albeſcere ponto
Longius, ex altoque ſinum trahit; vtque volutus
Ad terras, immane ſonat per ſaxa, nec ipſo
Monte minor procumbit; at ima exæſtuat vnda
Vorticibus, nigramque alte ſubiectat arenam.
Omne adeo genus in terris hominumq; ferarumq;
Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres
In furias ignemque ruunt: amor omnibus idem.
Tempore non alio catulorum oblita leæna
Sæuior errauit campis: nec funera vulgo
Tam multa informes vrſi, ſtragemque dedere
Per ſiluas: tum ſæuus aper, tum peſſima tigris.
Heu male tum Libyæ ſolis erratur in agris.
Nonne vides vt tota tremor pertentet equorum
Corpora, ſi tantum notas odor attulit auras?
Ac neque eos iam frena virum, nec verbera ſæua,

Non ſcopuli, rupeſque cauæ,atq; obiecta retardant
Flumina, correptoſque vnda torquentia montes.
Ipſe ruit, denteſque Sabellicus exacuit ſus,
Et pede proſubigit terram: fricat arbore coſtas,
Atque hinc, atque illinc humeros ad vulnera durat.
Quid iuuenis, magnum cui verſat in oſſibus ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat cæca ſerus freta: quem ſuper ingens
Porta tonat cæli, & ſcopulis illiſa reclamant
Æquora: nec miſeri poſſunt reuocare parentes,
Nec moritura ſuper crudeli funere virgo.
Quid lynces Bacchi variæ, & genus acre luporum,
Atq; canum? quid? quæ imbelles dant prælia cerui?
Scilicet ante omnes furor eſt inſignis equarum:
Et mentem Venus ipſa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra abſumſere quadrigæ.
Illas ducit amor trans Gargara, tranſque ſonantem
Aſcanium: ſuperant montes, & flumina tranant,
Continuoque auidis vbi ſubdita flamma medullis,
Vere magis (quia vere calor redit oſſibus) illæ
Ore omnes verſæ in Zephyrum ſtant rupibus altis,
Exceptantque leues auras: & ſæpe ſine vllis
Coniugiis vento grauidæ, mirabile dictu,
Saxa per, & ſcopulos, & depreſſas conualles
Diffugiunt (non Eure tuos, neque Solis ad ortus)
In Boream, Caurumq;, aut vnde nigerrimus Auſter
Naſcitur, & pluuio contriſtat frigore cælum.

Hinc demũ, hippomanes vero quod nomine dicũt
Paſtores, lentum deſtillat ab inguine virus:
Hippomanes, quod ſæpe malæ legere nouercæ,
Miſcueruntque herbas, & non innoxia verba.
Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumuectamur amore.
Hoc ſatis armentis. ſuperat pars altera curæ,
Lanigeros agitare greges, hirtaſque capellas.
Hic labor: hinc laudem fortes ſperate coloni.
Nec ſum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quam ſit, & anguſtis hunc addere rebus honorem:
Sed me Parnaſſi deſerta per ardua dulcis
Raptat amor: iuuat ire iugis qua nulla priorum
Caſtaliam molli deuertitur orbita cliuo.
Nunc veneranda Pales, magno nũc ore ſonandum.
Incipiens, ſtabulis edico in mollibus herbam
Carpere oues, dum mox frondoſa reducitur æſtas:
Et multa duram ſtipula, filicumque maniplis
Sternere ſubter humum, glacies ne frigida lædat
Molle pecus, ſcabiemque ferat, turpeſq; podagras.
Poſt hinc digreſſus, iubeo frondentia capris
Arbuta ſufficere, & fluuios præbere recentes,
Et ſtabula a ventis hiberno opponere Soli
Ad medium conuerſa diem; cum frigidus olim
Iam cadit, extremoque irrorat Aquarius anno.
Hæc quoque non cura nobis leuiore tuenda;
Nec minor vſus erit: quamuis Mileſia magno

Vellera mutentur Tyrios incocta rubores.
Densior hinc soboles: hinc largi copia lactis.
Quo magis exhausto spumauerit vbere mulctra,
Læta magis pressis manabunt flumina mammis.
Nec minus interea barbas, incanaque menta
Cinyphii tondent hirci, setasque comantes
Vsum in castrorum, & miseris velamina nautis.
Pascuntur vero siluas, & summa Lycæi,
Horrentesque rubos, & amantes ardua dumos.
Atque ipsæ memores redeunt in tecta, suosque
Ducunt, & grauido superant vix vbere limen.
Ergo omni studio glaciem, ventosque niuales,
Quo minus est illis curæ mortalis egestas,
Auertes: victumque feres, & virgea lætus
Pabula: nec tota claudes fenilia bruma.
At vero Zephyris cum læta vocantibus æstas,
In saltus vtrumque gregem, atque in pascua mittes;
Luciferi primo cum sidere frigida rura
Carpamus, dum mane nouũ, dum gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratissimus herba est.
Inde, vbi quarta sitim cæli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbusta cicadæ,
Ad puteos aut alta greges ad stagna iubeto
Currentem ilignis potare canalibus vndam:
Æstibus at mediis vmbrosam exquirere vallem,
Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos: aut sicubi nigrum

Ilicibus crebris ſacra nemus accubet vmbra.
Tum tenues dare rurſus aquas, & paſcere rurſus
Solis ad occaſum, cum frigidus aera Veſper
Temperat, & ſaltus reficit iam roſcida Luna,
Litoraque Alcyonem reſonant, & acanthida dumi.
Quid tibi paſtores Libyæ, quid paſcua verſu
Proſequar, & raris habitata mapalia tectis?
Sæpe diem noctemq;, & totum ex ordine menſem
Paſcitur, itque pecus longa in deſerta ſine vllis
Hoſpitiis: tantum campi iacet. omnia ſecum
Armentarius Afer agit, tectumque, Laremque,
Armaq;, Amyclæumq; canem, Creſſamq; pharetrã.
Non ſecus ac patriis acer Romanus in armis
Iniuſto ſub faſce viam cum carpit, & hoſti
Ante exſpectatum poſitis ſtat in agmine caſtris.
At non, qua Scythiæ gentes, Mæoticaque vnda,
Turbidus & torquens flauentes Iſter arenas:
Quaq; redit medium Rhodope porrecta ſub axem.
Illic clauſa tenent ſtabulis armenta, neque vllæ
Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes:
Sed iacet aggeribus niueis informis, & alto
Terra gelu late, ſeptemque aſſurgit in vlnas.
Semper hiems, ſemper ſpirantes frigora Cauri.
Tum Sol pallentes haud vnquam diſcutit vmbras:
Nec cũ inuectus equis altum petit æthera, nec cum
Præcipitem Oceani rubro lauit æquore currum.
Concreſcunt ſubitæ currenti in flumine cruſtæ,

Vndaque iam tergo ferratos ſuſtinet orbes:
Puppibus illa prius patulis, nunc hoſpita plauſtris:
Æraque diſſiliunt vulgo, veſteſque rigeſcunt
Indutæ, cæduntque ſecuribus humida vina,
Et totæ ſolidam in glaciem vertere lacunæ,
Stiriaque impexis induruit horrida barbis.
Interea toto non ſecius aere ningit.
Intereunt pecudes, ſtant circumfuſa pruinis
Corpora magna boum, confertoque agmine cerui
Torpēt mole noua, & ſummis vix cornibus exſtant.
Hos non immiſſis canibus, non caſſibus vllis,
Puniceæue agitant pauidos formidine pennæ:
Sed fruſtra oppoſitum trudentes pectore montem,
Cominus obtruncant ferro, grauiterque rudentes
Cædunt, & magno læti clamore reportant.
Ipſi in defoſſis ſpecubus, ſecura ſub alta
Otia agunt terra, congeſtaque robora, totaſque
Aduoluere focis vlmos, ignique dedere:
Hic noctem ludo ducunt, & pocula læti
Fermento, atque acidis imitantur vitea ſorbis.
Talis Hyperboreo Septem ſubiecta trioni
Gens effrena virum Riphæo tunditur Euro:
Et pecudum fuluis velantur corpora ſetis.
Si tibi lanicium curæ; primum aſpera ſilua,
Lappæque tribulique abſint. fuge pabula læta,
Continuoque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem (quamuis aries ſit candidus ipſe)

Nigra ſubeſt vdo tantum cui lingua palato,
Reiice, ne maculis infuſcet vellera pullis
Naſcentum, plenoque alium circumſpice campo.
Munere ſic niueo lanæ, ſi credere dignum eſt,
Pan deus Arcadiæ captam te, Luna, fefellit,
In nemora alta vocans: nec tu aſpernata vocantem.
At cui lactis amor, cythiſum, lotoſque frequentes
Ipſe manu, ſalſaſque ferat præſepibus herbas.
Hinc & amãt fluuios magis, & magis vbera tendũt,
Et ſalis occultum referunt in lacte ſaporem.
Multi iam excretos prohibent a matribus hœdos,
Primaque ferratis præfigunt ora capiſtris.
Quod ſurgente die mulſere, horiſque diurnis,
Nocte premunt,(quod iam tenebris,& Sole cadẽte,
Sub lucem exportant calathis, adit oppida paſtor)
Aut parco ſale contingunt, hiemique reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit poſtrema: ſed vna
Veloces Spartæ catulos, acremque Moloſſum
Paſce ſero pingui. nunquam cuſtodibus illis
Nocturnum ſtabulis furem, incurſuſque luporum,
Aut impacatos a tergo horrebis Iberos.
Sæpe etiam curſu timidos agitabis onagros,
Et canibus leporem, canibus venabere damas.
Sæpe volutabris pulſos ſilueſtribus apros
Latratu turbabis agens, monteſque per altos
Ingentem clamore premes ad retia ceruum.
Diſce & odoratam ſtabulis accendere cedrum,

Galbaneoque agitare graues nidore chelydros.
Sæpe ſub immotis præſepibus aut mala tactu
Vipera delituit, cælumque exterrita fugit:
Aut tecto aſſuetus coluber ſuccedere, & vmbræ,
Peſtis acerba boum, pecorique aſpergere virus.
Fouit humum; cape ſaxa manu, cape robora paſtor,
Tollentemque minas, & ſibila colla tumentem
Deiice: iamque fuga timidum caput abdidit alte,
Cum medii nexus, extremæque agmina caudæ
Soluuntur, tardoſque trahit ſinus vltimus orbes.
Eſt etiam ille malus Calabris in ſaltibus anguis,
Squamea conuoluens ſublato pectore terga,
Atque notis longam maculoſus grandibus aluum:
Qui, dum amnes vlli rumpuntur fontibus, & dum
Vere madent vdo terræ, ac pluuialibus Auſtris,
Stagna colit, ripiſque habitans hic piſcibus atram
Improbus ingluuiem, raniſque loquacibus explet.
Poſtquam exhauſta palus, terræq; ardore dehiſcunt,
Exilit in ſiccum, & flammantia lumina torquens
Sæuit agris, aſperque ſiti, atque exterritus æſtu.
Ne mihi tum molles ſub dio carpere ſomnos,
Neu dorſo nemoris libeat iacuiſſe per herbas:
Cum poſitis nouus exuuiis, nitiduſque iuuenta
Voluitur, aut catulos tectis, aut oua relinquens,
Arduus ad Solem, & linguis micat ore triſulcis.
Morborum quoque te cauſas, & ſigna docebo.
Turpis oues tentat ſcabies, vbi frigidus imber

Altius ad viuum perſedit, & horrida cano
Bruma gelu: vel cum̃ tonſis illotus adhæſit
Sudor, & hirſuti ſecuerunt corpora vepres.
Dulcibus idcirco fluuiis pecus omne magiſtri
Perfundunt, vdiſque aries in gurgite villis
Merſatur, miſſuſque ſecundo defluit amni:
Aut tonſum triſti contingunt corpus amurca,
Et ſpumas miſcent argenti, viuaque ſulfura,
Idæaſque pices, & pingues vnguine ceras,
Scillamque, elleboroſq; graues, nigrumq; bitumen.
Non tamẽ vlla magis præſens fortuna laborum eſt,
Quam ſi quis ferro potuit reſcindere ſummum
Vlceris os. alitur vitium, viuitque tegendo;
Dum medicas adhibere manus ad vulnera paſtor
Abnegat, & meliora deos ſedet omnia poſcens.
Quin etiam ima dolor balantum lapſus ad oſſa
Cum furit, atque artus depaſcitur arida febris;
Profuit incenſos æſtus auertere, & inter
Ima ferire pedis ſalientem ſanguine venam:
Biſaltæ quo more ſolent, acerque Gelonus,
Cum fugit in Rhodopen, atq; in deſerta Getarum,
Et lac concretum cum ſanguine potat equino.
Quam procul aut molli ſuccedere ſæpius vmbræ
Videris, aut ſummas carpentem ignauius herbas,
Extremamq; ſequi, aut medio procumbere campo
Paſcentem, & ſeræ ſolam decedere nocti;
Continuo culpam ferro compeſce, prius quam

Dira per incautum ſerpant contagia vulgus.
Non tam creber agens hiemem ruit æquore turbo,
Quam multæ pecudum peſtes. nec ſingula morbi
Corpora corripiunt: ſed tota æſtiua repente,
Spemq; gregemq; ſimul, cunctãq; ab origine gentẽ.
Tum ſciat, aerias Alpes & Norica ſi quis
Caſtella in tumulis, & Iapidis arua Timaui,
Nunc quoque poſt tanto videat, deſertaque regna
Paſtorum, & longe ſaltus lateque vacantes.
Hic quondam morbo cæli miſeranda coorta eſt
Tempeſtas, totoque autumni incanduit æſtu,
Et genus omne neci pecudũ dedit, omne ferarum,
Corrupitque lacus, infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat ſimplex: ſed vbi ignea venis
Omnibus acta ſitis miſeros adduxerat artus,
Rurſus abundabat fluidus liquor, omniaque in ſe
Oſſa minutatim morbo collapſa trahebat.
Sæpe in honore deum medio ſtans hoſtia ad aram,
Lanea dum niuea circumdatur infula vitta,
Inter cunctantes cecidit moribunda miniſtros.
Aut ſi quam ferro mactauerat ante ſacerdos;
Inde neque impoſitis ardent altaria fibris,
Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates,
Ac vix ſuppoſiti tinguntur ſanguine cultri,
Summaque ieiuna ſanie infuſcatur arena.
Hinc lætis vituli vulgo moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad præſepia reddunt.

Hinc canibus blandis rabies venit, & quatit ægros
Tuſſis anhela ſues, ac faucibus angit obeſis.
Labitur infelix ſtudiorum, atque immemor herbæ
Victor equus, fonteſque auertitur, & pede terram
Crebra ferit: demiſſæ aures: incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, & ad tactum tractanti dura reſiſtit.
Hæc ante exitium primis dant ſigna diebus.
Sin in proceſſu cœpit crudeſcere morbus,
Tum vero ardentes oculi, atque attractus ab alto
Spiritus, interdum gemitu grauis, imaque longo
Ilia ſingultu tendunt: it naribus ater
Sanguis, & obſeſſas fauces premit aſpera lingua.
Profuit inſerto latices infundere cornu
Lenæos: ea viſa ſalus morientibus vna.
Mox erat hoc ipſum exitio, furiiſque refecti
Ardebant, ipſique ſuos, iam morte ſub ægra
(Di meliora piis, erroremque hoſtibus illum)
Diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans ſub vomere taurus
Concidit, & miſtum ſpumis vomit ore cruorem,
Extremoſque ciet gemitus. it triſtis arator,
Mœrentem abiungens fraterna morte iuuencum,
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
Non vmbræ altorum nemorum, non mollia poſſunt
Prata mouere animum, non qui per ſaxa volutus
Purior electro campum petit amnis. at ima

Sol-

Soluuntur latera, atque oculos ſtupor vrget inertes,
Ad terramque fluit deuexo pondere ceruix.
Quid labor, aut benefacta iuuāt? quid vomere terras
Inuertiſſe graues? atqui non Maſſica Bacchi
Munera, non illis epulæ nocuere repoſtæ.
Frondibus, & victu paſcuntur ſimplicis herbæ:
Pocula ſunt fontes liquidi, atque exercita curſu
Flumina, nec ſomnos abrumpit cura ſalubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis
Quæſitas ad ſacra boues Iunonis, & vris
Imparibus ductos alta ad donaria currus.
Ergo ægre raſtris terram rimantur, & ipſis
Vnguibus infodiunt fruges, monteſque per altos
Contenta ceruice trahunt ſtridentia plauſtra.
Non lupus inſidias explorat ouilia circum,
Nec gregibus nocturnus obambulat: acrior illum
Cura domat. timidi damæ, ceruique fugaces,
Nunc interque canes, & circum tecta vagantur.
Iam maris immenſi prolem, & genus omne natantū
Litore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
Proluit: inſolitæ fugiunt in flumina phocæ.
Interit & curuis fruſtra defenſa latebris
Vipera, & attoniti ſquamis aſtantibus hydri.
Ipſis eſt aer auibus non æquus, & illæ
Præcipites alta vitam ſub nube relinquunt.
Præterea iam nec mutari pabula refert,
Quæſitæque nocent artes: ceſſere magiſtri

Phillyrides Chiron, Amythaoniusque Melampus.
Sæuit & in lucem Stygiis emissa tenebris
Pallida Tisiphone, morbos agit ante, metumque,
Inque dies auidum surgens caput altius effert.
Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes,
Arentesque sonant ripæ, collesque supini.
Iamque cateruatim dat stragem, atque aggerat ipsis
In stabulis turpi dilapsa cadauera tabo:
Donec humo tegere, ac foueis abscondere discunt.
Nam neque erat coriis vsus: nec viscera quisquam
Aut vndis abolere potest, aut vincere flamma:
Nec tondere quidem morbo, illuuieque peresa
Vellera, nec telas possunt attingere putres.
Verum etiam inuisos si quis tentarat amictus,
Ardentes papulæ, atque immundus olentia sudor
Membra sequebatur: nec longo deinde moranti
Tempore, contactos artus sacer ignis edebat.

PVBLII

VIRGILII MARONIS

GEORGICON

LIBER IV.

Argumentum.

Quartus liber apum curam, mellificiique rationem habet.

PROTINVS aerii mellis cæleſtia dona
Exſequar. hanc etiam Mæcenas aſpice partem.
Admiranda tibi leuium ſpectacula rerum,
Magnanimoſque duces, totiuſque ordine gentis
Mores, & ſtudia, & populos, & prælia dicam.
In tenui labor: at tenuis non gloria; ſi quem
Numina læua ſinunt, auditque vocatus Apollo.
Principio ſedes apibus, ſtatioque petenda,
Quo neque ſit ventis aditus, (nam pabula venti
Ferre domum prohibent) neq; oues hœdiq; petulci

Floribus insultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & surgentes atterat herbas.
Absint & picti squalentia terga lacerti
Pinguibus a stabulis, meropesque, aliæque volucres,
Et manibus Procne pectus signata cruentis.
Omnia nam late vastant, ipsasque volantes
Ore ferunt, dulcem nidis immitibus escam.
At liquidi fontes, & stagna virentia musco
Adsint, & tenuis fugiens per gramina riuus,
Palmaq; vestibulum, aut ingens oleaster obumbret:
Vt cum prima noui ducent examina reges
Vere suo, ludetque fauis emissa iuuentus,
Vicina inuitet decedere ripa calori,
Obuiaque hospitiis teneat frondentibus arbos.
In medium, seu stabit iners, seu profluet humor,
Transuersas salices, & grandia coniice saxa:
Pontibus vt crebris possint consistere, & alas
Pandere ad æstiuum Solem, si forte morantes
Sparserit, aut præceps Neptuno immerserit Eurus.
Hæc circum casiæ virides, & olentia late
Serpylla, & grauiter spirantis copia thymbræ
Floreat, irriguumque bibant violaria fontem.
Ipsa autem seu corticibus tibi suta cauatis,
Seu lento fuerint aluearia vimine texta,
Angustos habeant aditus. nam frigore mella
Cogit hiems, eademque calor liquefacta remittit.
Vtraque vis apibus pariter metuenda; neque illæ

Nequicquam in tectis certatim tenuia cera
Spiramenta linunt, fucoque & floribus oras
Explent, collectumque hæc ipſa ad munera gluten,
Et viſco, & Phrygiæ ſeruant pice lentius Idæ.
Sæpe etiam effoſſis, ſi vera eſt fama, latebris,
Sub terra fodere Larem, penituſque repertæ
Pumicibuſque cauis, exeſæque arboris antro.
Tu tamen & leui rimoſa cubilia limo
Vnge, fouens circum, & raras ſuper iniice frondes.
Neu propius tectis taxum ſine, neue rubentes
Vre foco cancros, altæ neu crede paludi:
Aut vbi odor cœni grauis, aut vbi concaua pulſu
Saxa ſonant, vociſque offenſa reſultat imago.
Quod ſupereſt, vbi pulſam hiemem Sol aureus egit
Sub terras, cælumque æſtiua luce recluſit;
Illæ continuo ſaltus ſiluaſque peragrant,
Purpureoſque metunt flores, & flumina libant
Summa leues. hinc neſcio qua dulcedine lætæ
Progeniem nidoſque fouent: hinc arte recentes
Excudunt ceras, & mella tenacia fingunt.
Hinc vbi iam emiſſum caueis ad ſidera cæli
Nare per æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen,
Obſcuramque trahi vento mirabere nubem;
Contemplator: aquas dulces, & frondea ſemper
Tecta petunt. huc tu iuſſos aſperge ſapores,
Trita meliphylla, & cerinthæ ignobile gramen:
Tinnituſque cie, & Matris quate cymbala circum.

Ipſæ conſident medicatis ſedibus: ipſæ
Intima more ſuo ſeſe in cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint; (nam ſæpe duobus
Regibus inceſſit magno diſcordia motu)
Continuoque animos vulgi, & trepidantia bello
Corda licet longe præſciſcere: namque morantes
Martius ille æris rauci canor increpat, & vox
Auditur fractos ſonitus imitata tubarum.
Tum trepidæ inter ſe coeunt, penniſque coruſcant,
Spiculaque exacuunt roſtris, aptantque lacertos,
Et circa regem, atque ipſa ad prætoria denſæ
Miſcentur, magniſque vocant clamoribus hoſtem.
Ergo vbi ver nactæ ſudum, campoſque patentes;
Erumpunt portis: concurritur: æthere in alto
Fit ſonitus, magnum miſtæ glomerantur in orbem,
Præcipiteſque cadunt. non denſior aere grando,
Nec de concuſſa tantum pluit ilice glandis.
Ipſi per medias acies, inſignibus alis,
Ingentes animos anguſto in pectore verſant:
Vſque adeo obnixi non cedere, dum grauis aut hos,
Aut hos verſa fuga victor dare terga coegit.
Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta
Pulueris exigui iactu compreſſa quieſcent.
Verum vbi ductores acie reuocaueris ambo;
Deterior qui viſus, eum, ne prodigus obſit,
Dede neci: melior vacua ſine regnet in aula.
Alter erit maculis auro ſqualentibus ardens:

(Nam duo ſunt genera) hic melior, inſignis & ore,
Et rutilis clarus ſquamis: ille horridus alter
Deſidia, latamque trahens inglorius aluum.
Vt binæ regum facies, ita corpora gentis.
Namque aliæ turpes horrent; ceu puluere ab alto
Cum venit, & ſicco terram ſpuit ore viator
Aridus. elucent aliæ, & fulgore coruſcant
Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis.
Hæc potior ſoboles: hinc cæli tempore certo
Dulcia mella premes: nec tantum dulcia, quantum
Et liquida, & durum Bacchi domitura ſaporem.
At cum incerta volant, cæloque examina ludunt,
Contemnuntque fauos, & frigida tecta relinquunt;
Inſtabiles animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor. tu regibus alas
Eripe, non illis quiſquam cunctantibus altum
Ire iter, aut caſtris audebit vellere ſigna.
Inuitent croceis halantes floribus horti,
Et cuſtos furum atque auium cum falce ſaligna
Helleſpontiaci ſeruet tutela Priapi.
Ipſe thymum pinoſque ferens de montibus altis,
Tecta ferat late circum, cui talia curæ:
Ipſe labore manum duro terat: ipſe feraces
Figat humo plantas, & amicos irriget imbres.
Atque equidem, extremo ni iam ſub fine laborum
Vela traham, & terris feſtinem aduertere proram;
Forſitan & pingues hortos, quæ cura colendi

Ornaret, canerem, biferique rosaria Pæsti,
Quoque modo potis gauderent intyba riuis
Et virides apio ripæ, tortusque per herbam
Cresceret in ventrem cucumis: nec sera comantem
Narcissum, aut flexi tacuissem vimen acanthi,
Pallentesque ederas, & amantes litora myrtos.
Namque sub Oebaliæ memini me turribus altis,
Qua niger humectat flauentia culta Galesus,
Corycium vidisse senem; cui pauca relicti
Iugera ruris erant: nec fertilis illa iuuencis,
Nec pecori opportuna seges, nec cõmoda Baccho.
Hic rarum tamen in dumis olus, albaque circum
Lilia, verbenasque premens, vescumque papauer,
Regum æquabat opes animis; seraque reuertens
Nocte domum, dapibus mensis onerabat inemtis.
Primus vere rosam, atque autumno carpere poma,
Et cum tristis hiems etiam nunc frigore saxa
Rumperet, & glacie cursus frenaret aquarum;
Ille comam mollis iam tum tondebat acanthi,
Æstatem increpitans seram, Zephyrosq; morantes.
Ergo apibus fetis idem atque examine multo
Primus abundare, & spumantia cogere pressis
Mella fauis: illi tiliæ atque vberrima pinus:
Quotque in flore nouo pomis se fertilis arbos
Induerat, totidem autumno matura tenebat.
Ille etiam seras in versum distulit vlmos,
Eduramque pyrum, & spinos iam pruna ferentes,
Iamque

Iamq; miniſtrantem platanum potantibus vmbram.
Verum hæc ipſe equidem ſpatiis excluſus iniquis
Prætereo, atq; aliis poſt commemoranda relinquo.
Nunc age, naturas apibus quas Iupiter ipſe
Addidit, expediam: pro qua mercede canoros
Curetum ſonitus, crepitantiaque æra ſecutæ,
Dictæo cæli regem pauere ſub antro.
Solæ communes natos, conſortia tecta
Vrbis habent, magniſque agitant ſub legibus æuum:
Et patriam ſolæ, & certos nouere Penates:
Venturæque hiemis memores, æſtate laborem
Experiuntur, & in medium quæſita reponunt.
Namque aliæ victu inuigilant, & fœdere pacto
Exercentur agris: pars intra ſepta domorum
Narciſſi lacrymam, & lentum de cortice gluten,
Prima fauis ponunt fundamina, deinde tenaces
Suſpendunt ceras: aliæ, ſpem gentis, adultos
Educunt fetus: aliæ puriſſima mella
Stipant, & liquido diſtendunt nectare cellas.
Sunt quibus ad portas cecidit cuſtodia ſorti:
Inque vicem ſpeculantur aquas, & nubila cæli,
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignauum fucos pecus a præſepibus arcent.
Feruet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
Ac veluti lentis Cyclopes fulmina maſſis
Cum properant; alii taurinis follibus auras
Accipiunt redduntque: alii ſtridentia tingunt

Æra lacu: gemit impoſitis incudibus Ætna:
Illi inter ſeſe magna vi brachia tollunt
In numerum, verſantque tenaci forcipe ferrum.
Non aliter, ſi parua licet componere magnis,
Cecropias innatus apes amor vrget habendi,
Munere quamque ſuo. grandæuis oppida curæ,
Et munire fauos, & Dædala fingere tecta.
At feſſæ multa referunt ſe nocte minores,
Crura thymo plenæ: paſcuntur & arbuta paſſim,
Et glaucas ſalices, caſiamque, crocumq; rubentem,
Et pinguem tiliam, & ferrugineos hyacinthos.
Omnibus vna quies operum, labor omnibus vnus.
Mane ruunt portis: nuſquam mora. rurſus eaſdem
Veſper vbi e paſtu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.
Fit ſonitus, muſſant oras & limina circum.
Poſt, vbi iam thalamis ſe compoſuere, ſiletur
In noctem, feſſoſque ſopor ſuus occupat artus.
Nec vero a ſtabulis pluuia impendente recedunt
Longius, aut credunt cælo, aduentantibus Euris:
Sed circum tutæ ſub mœnibus vrbis aquantur,
Excurſuſque breues tentant, & ſæpe lapillos,
Vt cymbæ inſtabiles fluctu iactante saburram,
Tollunt: his ſeſe per inania nubila librant.
Illum adeo placuiſſe apibus mirabere morem,
Quod nec cõcubitu indulgent, nec corpora ſegnes
In Venerem ſoluunt, aut fetus nixibus edunt:

Verum ipſæ foliis natos, & ſuauibus herbis
Ore legunt: ipſæ regem paruoſque Quirites
Sufficiunt, aulaſque & cerea regna refingunt.
Sæpe etiam, duris errando in cotibus, alas
Attriuere, vltroque animam ſub faſce dedere:
Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.
Ergo ipſas quamuis anguſti terminus æui
Excipiat; (neque enim plus ſeptima ducitur æſtas)
At genus immortale manet, multoſque per annos
Stat fortuna domus, & aui numerantur auorum.
Præterea regem non ſic Ægyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaſpes
Obſeruant. rege incolumi, mens omnibus vna eſt:
Amiſſo, rupere fidem; conſtructaque mella
Diripuere ipſæ, & crates ſoluere fauorum.
Ille operum cuſtos, illum admirantur, & omnes
Circumſtant fremitu denſo, ſtipantque frequentes,
Et ſæpe attollunt humeris, & corpora bello
Obiectant, pulcramq; petunt per vulnera mortem.
His quidam ſignis, atque hæc exempla ſecuti,
Eſſe apibus partem diuinæ mentis, & hauſtus
Ætherios dixere: deum namque ire per omnes
Terraſque, tractuſque maris, cælumque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque ſibi tenues naſcentem arceſſere vitas.
Scilicet huc reddi deinde, ac reſoluta referri
Omnia: nec morti eſſe locum: ſed viua volare

Sideris in numerum, atque alto ſuccedere cælo.
Si quando ſedem auguſtam, ſeruataque mella
Theſauris relines; prius hauſtus ſparſus aquarum,
Ore foue, fumoſque manu prætende ſequaces.
Bis grauidos cogunt fetus, duo tempora meſſis:
Taygete ſimul os terris oſtendit honeſtum
Pleias, & Oceani ſpretos pede reppulit amnes:
Aut eadem ſidus fugiens vbi Piſcis aquoſi
Triſtior hibernas cælo deſcendit in vndas.
Illis ira modum ſupra eſt, læſæque venenum
Morſibus inſpirant, & ſpicula cæca relinquunt
Affixæ venis, animaſque in vulnere ponunt.
Sin duram metues hiemem, parceſque futuro,
Contuſóſque animos, & res miſerabere fractas;
At ſuffire thymo, ceraſque recidere inanes
Quis dubitet? nam ſæpe fauos ignotus adedit
Stellio: lucifugis congeſta cubilia blattis:
Immuniſque ſedens aliena ad pabula fucus,
Aut aſper crabro imparibus ſe immiſcuit armis:
Aut durum tineæ genus: aut inuiſa Mineruæ
In foribus laxos ſuſpendit aranea caſſes.
Quo magis exhauſtæ fuerint, hoc acrius omnes
Incumbent generis lapſi ſarcire ruinas,
Complebuntque foros, & floribus horrea texent.
Si vero (quoniam caſus apibus quoque noſtros
Vita tulit) triſti languebunt corpora morbo;
Quod iam non dubiis poteris cognoſcere ſignis:

Continuo eſt ægris alius color: horrida vultum
Deformat macies: tum corpora luce carentum
Exportant tectis, & triſtia funera ducunt:
Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent,
Aut intus clauſis cunctantur in ædibus omnes,
Ignauæque fame, & contracto frigore pigræ.
Tum ſonus auditur grauior, tractimque ſuſurrant:
Frigidus vt quondam ſiluis immurmurat Auſter:
Vt mare ſollicitum ſtridet refluentibus vndis:
Æſtuat vt clauſis rapidus fornacibus ignis.
Hic iam galbaneos ſuadebo incendere odores,
Mellaque arundineis inferre canalibus, vltro
Hortantem, & feſſas ad pabula nota vocantem.
Proderit & tunſum gallæ admiſcere ſaporem,
Arenteſque roſas, aut igni pinguia multo
Defruta, vel pſythia paſſos de vite racemos,
Cecropiumq; thymum, & graue olentia centaurea.
Eſt etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba.
Namque vno ingentem tollit de ceſpite ſiluam,
Aureus ipſe: ſed in foliis, quæ plurima circum
Funduntur, violæ ſublucet purpura nigræ.
Sæpe deum nexis ornatæ torquibus aræ:
Aſper in ore ſapor: tonſis in vallibus illum
Paſtores, & curua legunt prope flumina Mellæ.
Huius odorato radices incoque Baccho,
Pabulaque in foribus plenis appone caniſtris.

Sed ſi quem proles ſubito defecerit omnis,
Nec genus vnde nouæ ſtirpis reuocetur, habebit;
Tempus & Arcadii memoranda inuenta magiſtri
Pandere, quoque modo cæſis iam ſæpe iuuencis
Inſincerus apes tulerit cruor. altius omnem
Expediam prima repetens ab origine famam.
Nam qua Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur ſua rura phaſelis:
Quaque pharetratæ vicinia Perſidis vrget,
Et viridem Ægyptum nigra fecundat arena,
Et diuerſa ruens ſeptem diſcurrit in ora,
Vſque coloratis amnis deuexus ab Indis:
Omnis in hac certam regio iacit arte ſalutem.
Exiguus primum, atque ipſos contractus ad vſus
Eligitur locus, hunc anguſtique imbrice tecti,
Parietibuſque premunt arctis, & quattuor addunt
Quattuor a ventis obliqua luce feneſtras.
Tum vitulus bima curuans iam cornua fronte
Quæritur: huic geminæ nares, & ſpiritus oris
Multa reluctanti obſtruitur; plagiſque peremto
Tunſa per integram ſoluuntur viſcera pellem.
Sic poſitum in clauſo linquunt, & ramea coſtis
Subiiciunt fragmenta, thymum, caſiaſque recentes.
Hoc geritur, Zephyris primũ impellentibus vndas,
Ante nouis rubeant quam prata coloribus, ante
Garrula quam tignis nidum ſuſpendat hirundo.

Interea teneris tepefactus in oſſibus humor
Æſtuat, & viſenda modis animalia miris,
Trunca pedum primo, mox & ſtridentia pinnis
Miſcentur, tenuemque magis, magis aera carpunt:
Donec, vt æſtiuis effuſus nubibus imber,
Erupere; aut vt neruo pulſante ſagittæ,
Prima leues ineunt ſi quando prælia Parthi.
Quis deus hanc, Muſæ, quis nobis extudit artem?
Vnde noua ingreſſus hominum experientia cepit?
Paſtor Ariſtæus fugiens Peneia Tempe,
Amiſſis, vt fama, apibus morboque fameque,
Triſtis ad extremi ſacrum caput aſtitit amnis,
Multa querens, atque hac affatus voce parentem:
Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis huius
Ima tenes, quid me præclara ſtirpe deorum,
Si modo, quem perhibes, pater eſt Thymbræus A-
Inuiſum fatis genuiſti? aut quo tibi noſtri [pollo,
Pulſus amor? quid me cælum ſperare iubebas?
En etiam hunc ipſum vitæ mortalis honorem,
Quem mihi vix frugum & pecudum cuſtodia ſolers
Omnia tentanti extuderat, te matre relinquo.
Quin age, & ipſa manu felices erue ſiluas,
Fer ſtabulis inimicum ignem, atq; interfice meſſes:
Vre ſata, & validam in vites molire bipennem:
Tanta meæ ſi te ceperunt tædia laudis.
At mater ſonitum thalamo ſub fluminis alti
Senſit. eam circum Mileſia vellera nymphæ

Carpebant, hyali ſaturo fucata colore,
Drymoque, Xanthoque, Ligeaque, Phyllodoceq;,
Cæſariem effuſæ nitidam per candida colla:
Neſæe, Speioque, Thaleiaque, Cymodoceque,
Cydippeque, & flaua Lycorias altera virgo,
Altera tum primos Lucinæ experta labores:
Clioque & Beroe ſoror, Oceanitides ambæ,
Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ,
Atque Ephyre, atque Opis, atque Aſia, Deiopeia,
Et tandem poſitis velox Arethuſa ſagittis.
Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Vulcani, Martiſque dolos, & dulcia furta,
Aque Chao denſos diuum numerabat amores.
Carmine quo captæ, dum fuſis mollia penſa
Deuoluunt, iterum maternas impulit aures
Luctus Ariſtæi, vitreiſque ſedilibus omnes
Obſtupuere. ſed ante alias Arethuſa ſorores
Proſpiciens, ſumma flauum caput extulit vnda,
Et procul: o gemitu non fruſtra exterrita tanto,
Cyrene ſoror, ipſe tibi, tua maxima cura,
Triſtis Ariſtæus Penei genitoris ad vndam
Stat lacrymans, & te crudelem nomine dicit.
Huic percuſſa noua mentem formidine mater,
Duc age, duc ad nos: fas illi limina diuum
Tangere, ait. ſimul alta iubet diſcedere late
Flumina, qua iuuenis greſſus inferret. at illum
Curuata in montis faciem circumſtetit vnda,

Acce-

Accepitque ſinu vaſto, miſitque ſub amnem.
Iamq; domum mirans genitricis, & humida regna,
Speluncíſque lacus clauſos, lucoſque ſonantes,
Ibat, & ingenti motu ſtupefactus aquarum,
Omnia ſub magna labentia flumina terra
Spectabat diuerſa locis, Phaſimque, Lycumque,
Et caput vnde altus primum ſe erumpit Enipeus,
Vnde pater Tiberinus, & vnde Aniena fluenta,
Saxoſumque ſonans Hypanis, Myſuſque Caicus,
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus; quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior influit amnis.
Poſtquam eſt in thalami pendentia pumice tecta
Peruentum, & nati fletus cognouit inanes
Cyrene: manibus liquidos dant ordine fontes
Germanæ, tonſiſque ferunt mantilia villis.
Pars epulis onerant menſas, & plena reponunt
Pocula. Panchæis adoleſcunt ignibus aræ.
Et mater, Cape Mæonii carcheſia Bacchi,
Oceano libemus, ait. ſimul ipſa precatur
Oceanumque patrem rerum, nymphaſque ſorores,
Centum quæ ſiluas, centum quæ flumina ſeruant.
Ter liquido ardentem perfudit nectare Veſtam:
Ter flamma ad ſummum tecti ſubiecta reluxit.
Omine quo firmans animum, ſic incipit ipſa.
Eſt in Carpathio Neptuni gurgite vates
Cæruleus Proteus, magnum qui piſcibus æquor,

Et iuncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathiæ portus patriamque reuisit
Pallenen. hunc & Nymphæ veneramur, & ipse
Grandæuus Nereus. nouit namque omnia vates,
Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.
Quippe ita Neptuno visum est, immania cuius
Armenta, & turpes pascit sub gurgite phocas.
Hic tibi, nate, prius vinclis capiendus, vt omnem
Expediat morbi causam, euentusque secundet.
Nam sine vi non vlla dabit præcepta, neque illum
Orando flectes. vim duram & vincula capto
Tende: doli circum hæc demum frangentur inanes.
Ipsa ego te, medios cum Sol accenderit æstus,
Cum sitiunt herbæ, & pecori iam gratior vmbra est,
In secreta senis ducam, quo fessus ab vndis
Se recipit: facile vt somno aggrediare iacentem.
Verum vbi correptum manibus vinclisque tenebis;
Tum variæ illudent species, atque ora ferarum.
Fiet enim subito sus horridus, atraque tigris,
Squamosusque draco, & fulua ceruice leæna:
Aut acrem flammæ sonitum dabit, atque ita vinclis
Excidet, aut in aquas tenues dilapsus abibit.
Sed quanto ille magis formas se vertet in omnes,
Tanto, nate, magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeret cum lumina somno.
Hæc ait, & liquidum ambrosiæ diffudit odorem:

Quo totum nati corpus perduxit. at illi
Dulcis compositis spirauit crinibus aura,
Atq; habilis membris venit vigor. est specus ingens
Exesi latere in montis, quo plurima vento
Cogitur, inque sinus scindit sese vnda reductos:
Deprensis olim statio tutissima nautis.
Intus se vasti Proteus tegit obiice saxi.
Hic iuuenē in latebris auersum a lumine Nympha
Collocat: ipsa procul nebulis obscura resistit.
Iam rapidus torrens sitientes Sirius Indos
Ardebat cælo: & medium Sol igneus orbem
Hauserat: arebant herbæ, & caua flumina siccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant:
Cum Proteus consueta petens e fluctibus antra
Ibat. eum vasti circum gens humida ponti
Exultans, rorem late dispergit amarum.
Sternunt se somno diuersæ in litore phocæ.
Ipse, velut stabuli custos in montibus olim,
Vesper vbi e pastu vitulos ad tecta reducit,
Auditisque lupos acuunt balatibus agni,
Consedit scopulo medius, numerumque recenset:
Cuius Aristæo quoniam est oblata facultas;
Vix defessa senem passus componere membra,
Cum clamore ruit magno, manicisque iacentem
Occupat. ille suæ contra non immemor artis,
Omnia transformat sese in miracula rerum,
Ignemq;,horribilemq; feram,fluuiumq; liquentem.

Verum, vbi nulla fugam reperit fallacia, victus
In sese redit, atque hominis tandem ore locutus:
Nam quis te, iuuenum confidentissime, nostras
Iussit adire domos? quidue hinc petis? inquit. at ille:
Scis Proteu, scis ipse; neque est te fallere cuiquam:
Sed tu desine velle. deum præcepta secuti
Venimus huc, lapsis quæsitum oracula rebus.
Tantum effatus. ad hæc vates vi denique multa
Ardentes oculos intorsit lumine glauco,
Et grauiter frendens, sic fatis ora resoluit.
Non te nullius exercent numinis iræ:
Magna lues commissa: tibi has miserabilis Orpheus
Haudquaquam ob meritum pœnas, ni fata resistant,
Suscitat, & rapta grauiter pro coniuge sæuit.
Illa quidem, dum te fugeret per flumina præceps,
Immanem ante pedes hydrum moritura puella
Seruantem ripas alta non vidit in herba.
At chorus æqualis Dryadum clamore supremos
Implerunt montes: flerunt Rhodopeiæ arces,
Altaque Pangæa, & Rhesi Mauortia tellus,
Atque Getæ, atque Hebrus, atq; Actias Orithyia.
Ipse caua solans ægrum testudine amorem,
Te, dulcis coniux, te solo in litore secum,
Te veniente die, te decedente canebat.
Tænarias etiam fauces, alta ostia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingressus, Manesque adiit, regemque tremendum,

Nesciaque humanis precibus mansuescere corda.
At cantu commotæ Erebi de sedibus imis
Vmbræ ibant tenues, simulacraque luce carentum:
Quam multa in siluis auium se millia condunt,
Vesper vbi, aut hibernus agit de montibus imber:
Matres, atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimum heroum, pueri, innuptæque puellæ,
Impositique rogis iuuenes ante ora parentum;
Quos circum limus niger, & deformis arundo
Cocyti, tardaque palus innabilis vnda
Alligat, & nouies Styx interfusa coercet.
Quin ipsæ stupuere domus, atque intima Lethi
Tartara, cæruleosque implexæ crinibus angues
Eumenides, tenuitque inhians tria Cerberus ora,
Atque Ixionei vento rota constitit orbis.
Iamque pedem referens, casus euaserat omnes,
Redditaque Eurydice superas veniebat ad auras,
Pone sequēs; (namq; hanc dederat Proserpina legē)
Cum subita incautum dementia cepit amantem,
Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere Manes.
Restitit, Eurydicenque suam iam luce sub ipsa,
Immemor, heu, victusque animi, respexit. ibi omnis
Effusus labor, atque immitis rupta tyranni
Fœdera; terque fragor stagnis auditus Auerni.
Illa, Quis & me, inquit, miseram, & te perdidit, Or-
Quis tantus furor? en iterum crudelia retro [pheu?
Fata vocant, conditque natantia lumina somnus.

Iamque vale. feror ingenti circumdata nocte,
Inualidasque tibi tendens, heu, non tua, palmas.
Dixit, & ex oculis subito, ceu fumus in auras
Commistus tenues, fugit diuersa: neque illum,
Prensantem nequicquā vmbras, & multa volentem
Dicere, præterea vidit: nec portitor Orci
Amplius obiectam passus transire paludem.
Quid faceret? quo se rapta bis coniuge ferret?
Quo fletu Manes, qua numina voce moueret?
Illa quidem Stygia nabat iam frigida cymba.
Septem illum totos perhibent ex ordine menses,
Rupe sub aeria, deserti ad Strymonis vndam
Fleuisse, & gelidis hæc euoluisse sub antris,
Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus.
Qualis populea mœrens philomela sub vmbra
Amissos queritur fetus, quos durus arator
Obseruans nido implumes detraxit: at illa
Flet noctem, ramoque sedens miserabile carmen
Integrat, & mœstis late loca questibus implet.
Nulla Venus, nullique animum flexere Hymenæi:
Solus Hyperboreas glacies, Tanaimque niualem,
Aruaque Rhiphæis nunquam viduata pruinis
Lustrabat, raptam Eurydicen, atque irrita Ditis
Dona querens. spretæ Ciconū quo munere matres,
Inter sacra deum, nocturnaque Orgia Bacchi,
Discerptum latos iuuenem sparsere per agros.
Tum quoque marmorea caput a ceruice reuulsum,

Gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus
Volueret: Eurydicen vox ipſa, & frigida lingua,
Ah, miſeram Eurydicen, anima fugiente, vocabat:
Eurydicen toto referebant flumine ripæ.
Hæc Proteus, & ſe iactu dedit æquor in altum:
Quaq; dedit, ſpumantem vndam ſub vertice torſit.
At non Cyrene: namque vltro affata timentem:
Nate, licet triſtes animo deponere curas.
Hæc omnis morbi cauſa: hinc miſerabile Nymphę,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium miſere apibus. tu munera ſupplex
Tende, petens pacem, & faciles venerare Napæas:
Namque dabunt veniam votis, iraſque remittent.
Sed modus orandi qui ſit, prius ordine dicam.
Quattuor eximios præſtanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depaſcunt ſumma Lycæi,
Delige, & intacta totidem ceruice iuuencas.
Quattuor his aras alta ad delubra dearum
Conſtitue, & ſacrum iugulis demitte cruorem,
Corporaque ipſa boum frondoſo deſere luco.
Poſt, vbi nona ſuos Aurora oſtenderit ortus,
Inferias Orphei Lethæa papauera mittes,
Et nigram mactabis ouem, lucumque reuiſes:
Placatam Eurydicen vitula venerabere cæſa.
Haud mora: continuo matris præcepta faceſſit,
Ad delubra venit, monſtratas excitat aras,
Quattuor eximios præſtanti corpore tauros

Ducit, & intacta totidem ceruice iuuencas.
Poſt, vbi nona ſuos aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumque reuiſit.
Hic vero ſubitum, ac dictu mirabile monſtrum
Aſpiciunt: liquefacta boum per viſcera toto
Stridere apes vtero, & ruptis efferuere coſtis,
Immenſaſque trahi nubes: iamque arbore ſumma
Confluere, & lentis vuam demittere ramis.
Hæc ſuper aruorum cultu, pecorumque canebam,
Et ſuper arboribus: Cæſar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victorque volentes
Per populos dat iura, viamque affectat Olympo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, ſtudiis florentem ignobilis oti:
Carmina qui luſi paſtorum, audaxque iuuenta,
Tityre, tu patulæ, cecini, ſub tegmine fagi.

PVBLII
VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER I.

Argumentum.

Duplex eſt Æneidos argumentum: bella Æneæ, & nauigatio. Hæc ciuilis vitæ & priuatæ exemplum exhibet: illa adumbrant heroum vitam. Primus hic autem liber tempeſtatem Æneæ, & ad Carthaginem appulſum continet.

ILLE ego qui quondam gracili modulatus auena
Carmen, & egreſſus ſiluis vicina coegi
Vt quamuis auido parerent arua colono:
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis

ARMA virumque cano, Troiæ qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Lauinaque venit
Litora. multum ille & terris iactatus & alto,
Vi ſuperum, ſæuæ memorem Iunonis ob iram.

Q

Multa quoq; & bello passus,dum conderet vrbem,
Inferretque deos Latio: genus vnde Latinum,
Albanique patres, atque altæ mœnia Romæ.
Musa mihi causas memora, quo numine læso,
Quidue dolens regina deum, tot voluere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit. tantæne animis cælestibus iræ?
Vrbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni,
Carthago, Italiam contra, Tiberinaque longe
Ostia, diues opum, studiisque asperrima belli:
Quam Iuno fertur terris magis omnibus vnam
Posthabita coluisse Samo. hic illius arma,
Hic currus fuit: hoc regnum dea gentibus esse,
Si qua fata sinant, iam tum tenditque, fouetque.
Progeniem sed enim Troiano a sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.
Hinc populum late regem belloque superbum
Venturum excidio Libyæ: sic voluere Parcas.
Id metuens, veterisque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Troiam pro caris gesserat Argis:
Nec dum etiam causæ irarum sæuique dolores
Exciderant animo. manet alta mente repostum
Iudicium Paridis, spretæque iniuria formæ,
Et genus inuisum, & rapti Ganymedis honores.
His accensa super, iactatos æquore toto
Troas, relliquias Danaum atque immitis Achilli,
Arcebat longe Latio: multosque per annos

Errabant acti fatis maria omnia circum:
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.
Vix e conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & ſpumas ſalis ære ruebant;
Cum Iuno æternum ſeruans ſub pectore vulnus,
Hæc ſecum: Mene incepto deſiſtere victam?
Nec poſſe Italia Teucrorum auertere regem?
Quippe vetor fatis. Pallaſne exurere claſſem
Argiuum, atque ipſos potuit ſubmergere ponto,
Vnius ob noxam & furias Aiacis Oilei?
Ipſa Iouis rapidum iaculata e nubibus ignem,
Diſiecitque rates, euertitque æquora ventis:
Illum exſpirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit, ſcopuloque infixit acuto.
Aſt ego, quæ diuum incedo regina, Iouiſque
Et ſoror, & coniux, vna cum gente tot annos
Bella gero; & quiſquam numen Iunonis adoret
Præterea, aut ſupplex aris imponat honorem?
Talia flammato ſecum dea corde volutans,
Nimborum in patriam, loca feta furentibus Auſtris,
Æoliam venit. hic vaſto rex Æolus antro
Luctantes ventos, tempeſtateſque ſonoras
Imperio premit, ac vinclis & carcere frenat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum clauſtra fremunt. celſa ſedet Æolus arce,
Sceptra tenens, mollitque animos, & temperat iras.
Ni faciat; maria, ac terras, cælumque profundum

Multa quoq; & bello passus, dum conderet vrbem,
Inferretque deos Latio: genus vnde Latinum,
Albanique patres, atque altæ mœnia Romæ.
Musa mihi caussas memora, quo numine læso,
Quidue dolens regina deum, tot voluere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit. tantæne animis cælestibus iræ?
Vrbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni,
Carthago, Italiam contra, Tiberinaque longe
Ostia, diues opum, studiisque asperrima belli:
Quam Iuno fertur terris magis omnibus vnam
Posthabita coluisse Samo. hic illius arma,
Hic currus fuit: hoc regnum dea gentibus esse,
Si qua fata sinant, iam tum tenditque, fouetque.
Progeniem sed enim Troiano a sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.
Hinc populum late regem belloque superbum
Venturum excidio Libyæ: sic voluere Parcas.
Id metuens, veterisque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Troiam pro caris gesserat Argis:
Nec dum etiam causæ irarum sæuique dolores
Exciderant animo. manet alta mente repostum
Iudicium Paridis, spretæque iniuria formæ,
Et genus inuisum, & rapti Ganymedis honores.
His accensa super, iactatos æquore toto
Troas, relliquias Danaum atque immitis Achilli,
Arcebat longe Latio: multosque per annos

Errabant acti fatis maria omnia circum:
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.
Vix e conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & ſpumas ſalis ære ruebant;
Cum Iuno æternum ſeruans ſub pectore vulnus,
Hæc ſecum: Mene incepto deſiſtere victam?
Nec poſſe Italia Teucrorum auertere regem?
Quippe vetor fatis. Pallaſne exurere claſſem
Argiuum, atque ipſos potuit ſubmergere ponto,
Vnius ob noxam & furias Aiacis Oilei?
Ipſa Iouis rapidum iaculata e nubibus ignem,
Diſiecitque rates, euertitque æquora ventis:
Illum exſpirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit, ſcopuloque infixit acuto.
Aſt ego, quæ diuum incedo regina, Iouiſque
Et ſoror, & coniux, vna cum gente tot annos
Bella gero; & quiſquam numen Iunonis adoret
Præterea, aut ſupplex aris imponat honorem?
Talia flammato ſecum dea corde volutans,
Nimborum in patriam, loca feta furentibus Auſtris,
Æoliam venit. hic vaſto rex Æolus antro
Luctantes ventos, tempeſtateſque ſonoras
Imperio premit, ac vinclis & carcere frenat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum clauſtra fremunt. celſa ſedet Æolus arce,
Sceptra tenens, mollitque animos, & temperat iras.
Ni faciat; maria, ac terras, cælumque profundum

Quippe ferant rapidi ſecum, verrantque per auras.
Sed pater omnipotens ſpeluncis abdidit atris,
Hoc metuens, molemque & montes inſuper altos
Impoſuit, regemque dedit, qui fœdere certo
Et premere, & laxas ſciret dare iuſſus habenas.
Ad quem tum Iuno ſupplex his vocibus vſa eſt.
Æole (namq; tibi diuum pater atque hominum rex
Et mulcere dedit fluctus, & tollere vento)
Gens inimica mihi Tyrrhenum nauigat æquor,
Ilium in Italiam portans victoſque Penates.
Incute vim ventis, ſubmerſaſque obrue puppes,
Aut age diuerſas, & diſiice corpora ponto.
Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore nymphæ:
Quarum, quæ forma pulcerrima, Deiopeiam
Connubio iungam ſtabili, propriamque dicabo:
Omnes vt tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulcra faciat te prole parentem.
Æolus hæc contra: Tuus, o regina, quid optes
Explorare labor: mihi iuſſa capeſſere fas eſt.
Tu mihi quodcumq; hoc regni,tu ſceptra,Iouemq;
Concilias: tu das epulis accumbere diuum,
Nimborumque facis tempeſtatumque potentem.
Hæc vbi dicta, cauum conuerſa cuſpide montem
Impulit in latus: ac venti, velut agmine facto,
Qua data porta ruunt, & terras turbine perflant.
Incubuere mari, totumque a ſedibus imis
Vna Euruſque Notuſque ruunt, creberq; procellis

Africus, & vastos voluunt ad litora fluctus.
Insequitur clamorque virum stridorque rudentum.
Eripiunt subito nubes cælumque diemque
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra:
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther,
Præsentemque viris intentant omnia mortem.
Extemplo Æneæ soluuntur frigore membra:
Ingemit, & duplices tendens ad sidera palmas,
Talia voce refert: O terque quaterque beati,
Queis ante ora patrum Troiæ sub mœnibus altis
Contigit oppetere: o Danaum fortissime gentis
Tydide, mene Iliacis occumbere campis
Non potuisse, tuaq; animam hanc effundere dextra?
Sæuus vbi Æacidæ telo iacet Hector, vbi ingens
Sarpedon, vbi tot Simois correpta sub vndis
Scuta virum galeasque & fortia corpora voluit.
Talia iactanti stridens Aquilone procella
Velum aduersa ferit, fluctusque ad sidera tollit.
Franguntur remi: tum prora auertit, & vndis
Dat latus: insequitur cumulo pręruptus aquæ mons.
Hi summo in fluctu pendent: his vnda dehiscens
Terram inter fluctus aperit. furit æstus arenis.
Tres Notus abreptas in saxa latentia torquet:
Saxa, vocant Itali mediis quæ in fluctibus Aras,
Dorsum immane mari summo. tres Eurus ab alto
In breuia & Syrtes vrget, miserabile visu,
Illiditque vadis, atque aggere cingit arenæ.

Vnam, quæ Lycios fidumque vehebat Orontem,
Ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
In puppim ferit. excutitur, pronusque magister
Voluitur in caput. ast illam ter fluctus ibidem
Torquet agẽs circũ,& rapidus vorat ęquore vortex.
Apparent rari nantes in gurgite vasto,
Arma virum, tabulæque, & Troia gaza per vndas.
Iam validam Ilionei nauem, iam fortis Achatæ,
Et qua vectus Abas, & qua grandæuus Alethes,
Vicit hiems: laxis laterum compagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.
Interea magno misceri murmure pontum,
Emissamque hiemem sensit Neptunus, & imis
Stagna refusa vadis: grauiter commotus, & alto
Prospiciens, summa placidum caput extulit vnda.
Disiectam Æneæ toto videt æquore classem;
Fluctibus oppressos Troas, cælique ruina.
Nec latuere doli fratrem Iunonis, & iræ.
Eurum ad se Zephyrumq; vocat:dehinc talia fatur:
Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?
Iam cælum terramque meo sine numine venti
Miscere, & tantas audetis tollere moles?
Quos ego: sed motos præstat componere fluctus:
Post mihi non simili pœna commissa luetis.
Maturate fugam; regique hæc dicite vestro:
Non illi imperium pelagi sæuumque tridentem,
Sed mihi sorte datum. tenet ille immania saxa,

Veſtras, Eure, domos. illa ſe iactet in aula
Æolus, & clauſo ventorum carcere regnet.
Sic ait, & dicto citius tumida æquora placat,
Collectaſque fugat nubes, Solemque reducit.
Cymothoe ſimul & Triton adnixus acuto
Detrudunt naues ſcopulo: leuat ipſe tridenti,
Et vaſtas aperit Syrtes, & temperat æquor,
Atque rotis ſummas leuibus perlabitur vndas.
Ac veluti magno in populo cum ſæpe coorta eſt
Seditio, ſæuitque animis ignobile vulgus,
Iamque faces, & ſaxa volant, furor arma miniſtrat:
Tum pietate grauem ac meritis ſi forte virum quem
Conſpexere, ſilent, arrectiſque auribus adſtant:
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet:
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora poſtquam
Proſpiciens genitor, cæloque inuectus aperto
Flectit equos, curruque volans dat lora ſecundo.
Defeſſi Æneadæ, quæ proxima litora, curſu
Contendunt petere, & Libyæ vertuntur ad oras.
Eſt in ſeceſſu longo locus: inſula portum
Efficit obiectu laterum: quibus omnis ab alto
Frangitur, inque ſinus ſcindit ſeſe vnda reductos.
Hinc atque hinc vaſtæ rupes, geminique minantur
In cælum ſcopuli: quorum ſub vertice late
Æquora tuta ſilent: tum ſiluis ſcena coruſcis
Deſuper, horrentiq; atrum nemus imminet vmbra.
Fronte ſub aduerſa ſcopulis pendentibus antrum:

Intus aquæ dulces, viuoque ſedilia ſaxo,
Nympharum domus. hic feſſas non vincula naues
Vlla tenent: vnco non alligat ancora morſu.
Huc ſeptem Æneas collectis nauibus omni
Ex numero ſubit: ac magno telluris amore
Egreſſi optata potiuntur Troes arena,
Et ſale tabentes artus in litore ponunt.
Ac primum ſilicis ſcintillam excudit Achates,
Suſcepitque ignem foliis, atque arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.
Tum Cererem corruptam vndis, Cerealiaq; arma
Expediunt, feſſi rerum; frugeſque receptas
Et torrere parant flammis, & frangere ſaxo.
Æneas ſcopulum interea conſcendit, & omnem
Proſpectum late pelago petit, Antea ſi qua
Iactatum vento videat, Phrygiaſque biremes,
Aut Capyn, aut celſis in puppibus arma Caici.
Nauem in conſpectu nullam; tres litore ceruos
Proſpicit errantes: hos tota armenta ſequuntur
A tergo, & longum per valles paſcitur agmen.
Conſtitit hic, arcumque manu, celereſque ſagittas
Corripuit, fidus quæ tela gerebat Achates:
Ductoreſque ipſos primum capita alta ferentes
Cornibus arboreis ſternit: tum vulgus & omnem
Miſcet agens telis nemora inter frondea turbam.
Nec prius abſiſtit quam ſeptem ingentia victor
Corpora fundat humi, & numerũ cũ nauibus æquet.
Hinc

Hinc portum petit, & ſocios partitur in omnes,
Vina, bonus quæ deinde cadis onerarat Aceſtes
Litore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros,
Diuidit, & dictis mœrentia pectora mulcet:
O ſocii (neque enim ignari ſumus ante malorum)
O paſſi grauiora: dabit deus his quoque finem.
Vos & Scyllæam rabiem penituſque ſonantes
Acceſtis ſcopulos: vos & Cyclopea ſaxa
Experti; reuocate animos, mœſtumque timorem
Mittite. forſan & hæc olim meminiſſe iuuabit.
Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum
Tendimus in Latium, ſedes vbi fata quietas
Oſtendunt. illic fas regna reſurgere Troiæ.
Durate, & voſmet rebus ſeruate ſecundis.
Talia voce refert, curiſque ingentibus æger
Spem vultu ſimulat: premit altum corde dolorem.
Illi ſe prædæ accingunt, dapibuſque futuris:
Tergora diripiunt coſtis, & viſcera nudant:
Pars in fruſta ſecant, verubuſque trementia figunt:
Litore aena locant alii, flammaſque miniſtrant.
Tum victu reuocant vires, fuſique per herbam
Implentur veteris Bacchi, pinguiſque ferinæ.
Poſtquam exemta fames epulis, menſæque remotæ,
Amiſſos longo ſocios ſermone requirunt;
Spemque metumq; inter dubii; ſeu viuere credant,
Siue extrema pati, nec iam exaudire vocatos.
Præcipue pius Æneas nunc acris Oronti,

Nunc Amyci casum gemit, & crudelia secum
Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemq; Cloanthum.
Et iam finis erat: cum Iupiter æthere summo
Despiciens mare veliuolum, terrasque iacentes,
Litoraque, & latos populos, sic vertice cæli
Constitit, & Libyæ defixit lumina regnis.
Atque illum tales iactantem pectore curas
Tristior, & lacrymis oculos suffusa nitentes,
Alloquitur Venus: O qui res hominumque deumq;
Æternis regis imperiis, & fulmine terres,
Quid meus Æneas in te committere tantum,
Quid Troes potuere? quibus tot funera passis,
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis.
Certe hinc Romanos olim, voluentibus annis,
Hinc fore ductores, reuocato a sanguine Teucri,
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus. quæ te genitor sententia vertit?
Hoc equidem occasum Troiæ, tristesque ruinas
Solabar, fatis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos
Insequitur. quem das finem, rex magne, laborum?
Antenor potuit, mediis elapsus Achiuis,
Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem superare Timaui:
Vnde per ora nouem vasto cum murmure montis
It mare proruptum, & pelago premit arua sonanti.
Hic tamen ille vrbem Pataui, sedesque locauit

Teucrorum, & genti nomen dedit, armaque fixit
Troia: nunc placida compoſtus pace quieſcit.
Nos, tua progenies, cæli quibus annuis arcem,
Nauibus (infandum) amiſſis, vnius ob iram
Prodimur, atque Italis longe diſiungimur oris.
Hic pietatis honos? ſic nos in ſceptra reponis?
Olli ſubridens hominum ſator atque deorum,
Vultu, quo cælum tempeſtateſque ſerenat,
Oſcula libauit natæ: dehinc talia fatur:
Parce metu Cytherea. manent immota tuorum
Fata tibi: cernes vrbem & promiſſa Lauini
Mœnia, ſublimemque feres ad ſidera cæli
Magnanimum Æneam: neque me ſententia vertit.
Hic tibi (fabor enim, quãdo hæc te cura remordet,
Longius & voluens fatorum arcana mouebo)
Bellum ingens geret Italia, populoſque feroces
Contundet, moreſque viris & mœnia ponet:
Tertia dum Latio regnantem viderit æſtas,
Ternaque tranſierint Rutulis hiberna ſubactis.
At puer Aſcanius, cui nunc cognomen Iulo
Additur, (Ilus erat, dum res ſtetit Ilia regno)
Triginta magnos voluendis menſibus orbes
Imperio explebit, regnumque a ſede Lauini
Transferet, & longam multa vi muniet Albam.
Hic iam tercentum totos regnabitur annos
Gente ſub Hectorea: donec regina ſacerdos
Marte grauis geminam partu dabit Ilia prolem.

Inde lupæ fuluo nutricis tegmine lætus
Romulus excipiet gentem, & Mauortia condet
Mœnia, Romanosque suo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum nec tempora pono:
Imperium sine fine dedi: quin aspera Iuno,
Quæ mare nunc terrasque metu cælumque fatigat,
Consilia in melius referet, mecumque fouebit
Romanos rerum dominos, gentemque togatam.
Sic placitum. veniet lustris labentibus ætas,
Cum domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenas
Seruitio premet, ac victis dominabitur Argis.
Nascetur pulcra Troianus origine Cæsar,
Imperium Oceano, famam qui terminet astris,
Iulius, a magno demissum nomen Iulo.
Hunc tu olim cælo, spoliis orientis onustum,
Accipies secura: vocabitur hic quoque votis.
Aspera tum positis mitescent sæcula bellis:
Cana Fides, & Vesta, Remo cum fratre Quirinus
Iura dabunt: diræ ferro & compagibus arctis
Claudentur belli portæ. Furor impius intus
Sæua sedens super arma, & centum vinctus ahenis
Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
Hæc ait, & Maia genitum demittit ab alto,
Vt terræ, atque nouæ pateant Carthaginis arces
Hospitio Teucris: ne fati nescia Dido
Finibus arceret. volat ille per aera magnum
Remigio alarum: ac Libyæ citus adstitit oris.

Et iam iussa facit, ponuntque ferocia Pœni
Corda, volente deo. in primis regina quietum
Accipit in Teucros animum mentemq; benignam.
At pius Æneas per noctem plurima voluens,
Vt primum lux alma data est, exire, locosque
Explorare nouos, quas vento accesserit oras,
Qui teneant, (nā inculta videt) hominesne, feræne,
Quærere constituit, sociisque exacta referre.
Classem in conuexo nemorum, sub rupe cauata,
Arboribus clausam circum atq; horrentibus vmbris
Occulit: ipse vno graditur comitatus Achate,
Bina manu lato crispans hastilia ferro.
Cui mater media sese tulit obuia silua,
Virginis os habitumque gerens, & virginis arma
Spartanæ: vel qualis equos Threissa fatigat
Harpalyce, volucremq; fuga præuertitur Hebrum.
Namq; humeris, de more, habilem suspenderat arcū
Venatrix, dederatque comas diffundere ventis;
Nuda genu, nodoque sinus collecta fluentes.
Ac prior, Heus, inquit, iuuenes, monstrate mearum
Vidistis si quam hic errantem forte sororum,
Succinctam pharetra & maculosæ tegmine lyncis,
Aut spumantis apri cursum clamore prementem.
Sic Venus. at Veneris contra sic filius orsus:
Nulla tuarum audita mihi neque visa sororum.
O, quam te memorem, virgo! namq; haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem sonat. O dea certe,

An Phœbi ſoror, an nympharum ſanguinis vna,
Sis felix, noſtrumque leues quæcumque laborem:
Et quo ſub cælo tandem, quibus orbis in oris
Iactemur, doceas. ignari hominumque locorumque
Erramus, vento huc vaſtis & fluctibus acti.
Multa tibi ante aras noſtra cadet hoſtia dextra.
Tunc Venus: Haud equidē tali me dignor honore:
Virginibus Tyriis mos eſt geſtare pharetram,
Purpureoque alte ſuras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios, & Agenoris vrbem:
Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
Imperium Dido Tyria regit vrbe profecta,
Germanum fugiens. longa eſt iniuria, longæ
Ambages: ſed ſumma ſequar faſtigia rerum.
Huic coniux Sichæus erat, ditiſſimus agri
Phœnicum, & magno miſeræ dilectus amore:
Cui pater intactam dederat, primiſque iugarat
Ominibus: ſed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, ſcelere ante alios immanior omnes.
Quos inter medius venit furor: ille Sichæum
Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
Clam ferro incautum ſuperat; ſecurus amorum
Germanæ: factumque diu celauit, & ægram,
Multa malus ſimulans, vana ſpe luſit amantem.
Ipſa ſed in ſomnis inhumati venit imago
Coniugis, ora modis attollens pallida miris:
Crudeles aras, traiectaque pectora ferro

Nudauit, cæcumque domus scelus omne retexit.
Tum celerare fugam, patriaque excedere suadet,
Auxiliumque viæ veteres tellure recludit
Thesauros, ignotum argenti pondus & auri.
His commota fugam Dido, sociosque parabat.
Conueniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
Aut metus acer erat: naues, quæ forte paratæ,
Corripiunt, onerantque auro. portantur auari
Pygmalionis opes pelago. dux femina facti.
Deuenere locos, vbi nunc ingentia cernes
Mœnia, surgentemque nouæ Carthaginis arcem:
Mercatique solum, facti de nomine Byrsam,
Taurino quantum possent circumdare tergo.
Sed vos qui tandem, quibus aut venistis ab oris,
Quoue tenetis iter? quærenti talibus ille
Suspirans, imoque trahens a pectore vocem:
O dea, si prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annales nostrorum audire laborum;
Ante diem clauso componet vesper Olympo.
Nos Troia antiqua (si vestras forte per aures
Troiæ nomen iit) diuersa per æquora vectos,
Forte sua Libycis tempestas appulit oris.
Sum pius Æneas, raptos qui ex hoste Penates
Classe veho mecum; fama super æthera notus.
Italiam quæro patriam, & genus ab Ioue summo.
Bis denis Phrygium conscendi nauibus æquor,
Matre dea monstrante viam, data fata secutus:

Vix ſeptem conuulſæ vndis Euroque ſuperſunt..
Ipſe ignotus, egens, Libyæ deſerta peragro;
Europa atque Aſia pulſus. Nec plura querentem
Paſſa Venus, medio ſic interfata dolore eſt:
Quiſquis es; haud (credo) inuiſus cæleſtibus auras
Vitales carpis, Tyriam qui adueneris vrbem.
Perge modo, atque hinc te reginæ ad limina perfer.
Namque tibi reduces ſocios, claſſemque relatam
Nuntio, & in tutum verſis aquilonibus actam;
Ni fruſtra augurium vani docuere parentes.
Aſpice bis ſenos lætantes agmine cycnos,
Ætheria quos lapſa plaga Iouis ales aperto
Turbabat cælo: nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas iam deſpectare videntur.
Vt reduces illi ludunt ſtridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantuſque dedere;
Haud aliter puppeſque tuæ pubeſque tuorum
Aut portum tenet, aut pleno ſubit oſtia velo.
Perge modo, & qua te ducit via, dirige greſſum.
Dixit, & auertens roſea ceruice refulſit,
Ambroſiæque comæ diuinum vertice odorem
Spirauere: pedes veſtis defluxit ad imos,
Et vera inceſſu patuit dea. ille, vbi matrem
Agnouit, tali fugientem eſt voce ſecutus:
Quid natum toties crudelis tu quoque falſis
Ludis imaginibus? cur dextræ iungere dextram
Non datur, ac veras audire & reddere voces?

Talibus incuſat, greſſumque ad mœnia tendit.
At Venus obſcuro gradientes aere ſepſit:
Et multo nebulæ circum dea fudit amictu:
Cernere ne quis eos, neu quis contingere poſſet,
Moliriue moram, aut veniendi poſcere cauſas.
Ipſa Paphum ſublimis abit, ſedeſque reuiſit
Læta ſuas; vbi templum illi, centumque Sabæo
Thure calent aræ, ſertiſque recentibus halant.
Corripuere viam interea, qua ſemita monſtrat.
Iamque aſcendebant collem, qui plurimus vrbi
Imminet, aduerſaſque aſpectat deſuper arces.
Miratur molem Æneas, magalia quondam:
Miratur portas, ſtrepitumque, & ſtrata viarum.
Inſtant ardentes Tyrii: pars ducere muros,
Molirique arcem, & manibus ſubuoluere ſaxa:
Pars optare locum tecto, & concludere ſulco.
Iura, magiſtratuſque legunt, ſanctumque ſenatum.
Hic portus alii effodiunt: hic altȧ theatris
Fundamenta locant alii; immaneſque columnas
Rupibus excidunt, ſcenis decora alta futuris.
Qualis apes æſtate noua per florea rura
Exercet ſub Sole labor; cum gentis adultos
Educunt fetus, aut cum liquentia mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas:
Aut onera accipiunt venientum: aut agmine facto,
Ignauum fucos pecus a præſepibus arcent.
Feruet opus, redolentque thymo fragrantia mella.

O fortunati, quorum iam mœnia ſurgunt,
Æneas ait, & faſtigia ſuſpicit vrbis.
Infert ſe ſeptus nebula, mirabile dictu,
Per medios, miſcetque viris, neque cernitur vlli.
Lucus in vrbe fuit media, lætiſſimus vmbra;
Quo primum iactati vndis & turbine Pœni
Effodere loco ſignum, quod regia Iuno
Monſtrarat, caput acris equi. ſic nam fore bello
Egregiam, & facilem victu per ſæcula gentem.
Hic templum Iunoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum & numine diuæ:
Ærea cui gradibus ſurgebant limina, nexæque
Aere trabes: foribus cardo ſtridebat ahenis.
Hoc primum in luco noua res oblata timorem
Leniit: hic primum Æneas ſperare ſalutem
Auſus, & afflictis melius confidere rebus.
Namque ſub ingenti luſtrat dum ſingula templo,
Reginam opperiens: dum quæ fortuna ſit vrbi,
Artificumque manus inter ſe operumque laborem
Miratur; videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellaque iam fama totum vulgata per orbem;
Atridas, Priamumque, & ſęuum ambobus Achillem.
Conſtitit, & lacrymãs, Quis iã locus, inquit, Achate,
Quæ regio in terris noſtri non plena laboris?
En Priamus. ſunt hic etiam ſua præmia laudi:
Sunt lacrymæ rerum: & mentem mortalia tangunt.
Solue metus: feret hæc aliquam tibi fama ſalutem.

Sic ait, atque animum pictura pascit inani;
Multa gemens, largoq; humectat flumine vultum.
Namque videbat, vti bellantes Pergama circum
Hac fugerent Graii, premeret Troiana iuuentus:
Hac Phryges, instaret curru cristatus Achilles.
Nec procul hinc Rhesi niueis tentoria velis
Agnoscit lacrymans: primo quæ prodita somno
Tydides multa vastabat cæde cruentus:
Ardentesque auertit equos in castra, prius quam
Pabula gustassent Troiæ, Xanthumque bibissent.
Parte alia fugiens amissis Troilus armis,
Infelix puer, atque impar congressus Achilli,
Fertur equis, curruque hæret resupinus inani,
Lora tenens tamẽ: huic ceruixq; comæq; trahuntur
Per terram, & versa puluis inscribitur hasta.
Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
Crinibus Iliades passis, peplumque ferebant
Suppliciter tristes, & tunsæ pectora palmis.
Diua solo fixos oculos auersa tenebat.
Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros,
Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
Vt spolia, vt currus, vtque ipsum corpus amici,
Tendentemq; manus Priamum conspexit inermes.
Se quoq; principibus permistum agnouit Achiuis,
Eoasque acies, & nigri Memnonis arma.
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis

Penthesilea furens, mediisque in millibus ardet
Aurea subnectens exertæ cingula mammæ
Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.
Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur,
Dum stupet, obtutuque hæret defixus in vno;
Regina ad templum forma pulcerrima Dido
Incessit, magna iuuenum stipante caterua.
Qualis in Eurotæ ripis, aut per iuga Cynthi
Exercet Diana choros; quam mille secutæ
Hinc atq; hinc glomerantur Oreades. illa pharetram
Fert humero, gradiensq; deas supereminet omnes.
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido: talem se læta ferebat
Per medios, instans operi, regnisque futuris.
Tum foribus diuæ, media testudine templi
Septa armis, solioque alte subnixa, resedit.
Iura dabat legesque viris; operumque laborem
Partibus æquabat iustis, aut sorte trahebat:
Cum subito Æneas concursu accedere magno
Antea, Sergestumq; videt, fortemq; Cloanthum,
Teucrorumque alios: ater quos æquore turbo
Dispulerat, penitusque alias aduexerat oras.
Obstupuit simul ipse, simul perculsus Achates:
Lætitiaque metuque auidi coniungere dextras
Ardebant: sed res animos incognita turbat.
Dissimulant; & nube caua speculantur amicti;
Quæ fortuna viris, classem quo litore linquant,

Quid veniant cuncti. nam lecti nauibus ibant
Orantes veniam, & templum clamore petebant.
Postquam introgressi, & coram data copia fandi,
Maximus Ilioneus placido sic pectore cœpit:
O regina, nouam cui condere Iupiter vrbem,
Iustitiaque dedit gentes frenare superbas:
Troes te miseri, ventis maria omnia vecti,
Oramus, prohibe infandos a nauibus ignes,
Parce pio generi, & propius res aspice nostras.
Non nos aut ferro Libycos populare Penates
Venimus, aut raptas ad litora vertere prædas:
Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atque vbere glebæ.
OEnotrii coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixisse, ducis de nomine gentem.
Huc cursus fuit.
Cum subito assurgens fluctu nimbosus Orion
In vada cæca tulit, penitusque procacibus Austris,
Perque vndas, superante salo, perque inuia saxa
Dispulit: huc pauci vestris adnauimus oris. [morem
Quod genus hoc hominũ? quęue hunc tam barbara
Permittit patria? hospitio prohibemur arenæ:
Bella cient, primaque vetant consistere terra.
Si genus humanum & mortalia temnitis arma;
At sperate deos memores fandi atque nefandi
Rex erat Æneas nobis: quo iustior alter

Nec pietate fuit, nec bello maior & armis.
Quem si fata virum seruant, si vescitur aura
Ætheria, nec adhuc crudelibus occubat vmbris;
Non metus, officio nec te certasse priorem
Pœniteat. sunt & Siculis regionibus vrbes,
Armaque, Troianoque a sanguine clarus Acestes.
Quassatam ventis liceat subducere classem,
Et siluis aptare trabes, & stringere remos,
(Si datur Italiam, sociis & rege recepto,
Tendere) vt Italiam læti Latiumque petamus.
Sin absumta salus, & te, pater optime Teucrum,
Pontus habet Libyæ, nec spes iam restat Iuli;
At freta Sicaniæ saltem, sedesque paratas,
Vnde huc aduecti, regemque petamus Acesten.
Talibus Ilioneus: cuncti simul ore fremebant
Dardanidæ.
Tum breuiter Dido, vultum demissa, profatur:
Soluite corde metum, Teucri: secludite curas.
Res dura, & regni nouitas me talia cogunt
Moliri, & late fines custode tueri.
Quis genus Æneadum, quis Troiæ nesciat vrbem?
Virtutesque, virosque, & tanti incendia belli?
Non obtusa adeo gestamus pectora Pœni:
Nec tam auersus equos Tyria Sol iungit ab vrbe.
Seu vos Hesperiam magnam, Saturniaque arua,
Siue Erycis fines, regemque optatis Acesten;
Auxilio tutos dimittam, opibusque iuuabo.

Vultis & his mecum pariter considere regnis?
Vrbem quam statuo, vestra est: subducite naues.
Tros, Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
Atque vtinam rex ipse Noto compulsus eodem
Afforet Æneas! equidem per litora certos
Dimittam, & Libyæ lustrare extrema iubebo;
Si quibus eiectus siluis, aut vrbibus errat.
His animum arrecti dictis, & fortis Achates,
Et pater Æneas, iamdudum erumpere nubem
Ardebant. prior Æneam compellat Achates:
Nate dea, quæ nunc animo sententia surgit?
Omnia tuta vides, classem, sociosque receptos.
Vnus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
Submersum: dictis respondent cetera matris.
Vix ea fatus erat, cum circumfusa repente
Scindit se nubes, & in æthera purgat apertum.
Restitit Æneas, claraque in luce refulsit,
Os humerosque deo similis. namque ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix, lumenque iuuentæ
Purpureum, & lætos oculis afflarat honores.
Quale manus addunt ebori decus, aut vbi flauo
Argentum, Pariusue lapis circumdatur auro.
Tum sic reginam alloquitur, cunctisque repente
Improuisus, ait: Coram, quem quæritis, adsum,
Troius Æneas, Libycis ereptus ab vndis.
O sola infandos Troiæ miserata labores,
Quæ nos, relliquias Danaum, terræque marisque

Omnibus exhauſtos iam caſibus, omnium egenos,
Vrbe, domo ſocias: grates perſoluere dignas
Non opis eſt noſtræ, Dido, nec quidquid vbiq; eſt
Gentis Dardaniæ, magnum quæ ſparſa per orbem.
Di tibi, ſi qua pios reſpectant numina, ſi quid
Vſquam iuſtitiæ eſt, & mens ſibi conſcia recti,
Præmia digna ferant. quæ te tam læta tulerunt
Sæcula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluuii current, dum montibus vmbræ
Luſtrabunt conuexa, polus dum ſidera paſcet;
Semper honos, nomenq; tuum, laudeſq; manebunt;
Quæ me cumque vocant terræ. ſic fatus, amicum
Ilionea petit dextra, læuaque Sereſtum:
Poſt alios, fortemque Gyan, fortemq; Cloanthum.
Obſtupuit primo aſpectu Sidonia Dido,
Caſu deinde viri tanto; & ſic ore locuta eſt:
Quis te, nate dea, per tanta pericula caſus
Inſequitur? quæ vis immanibus applicat oris?
Tune ille Æneas, quem Dardanio Anchiſæ
Alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad vndam?
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
Finibus expulſum patriis, noua regna petentem,
Auxilio Beli. genitor tum Belus opimam
Vaſtabat Cyprum, & victor ditione tenebat.
Tempore iam ex illo caſus mihi cognitus vrbis
Troianæ, nomenque tuum, regeſque Pelaſgi.
Ipſe hoſtis Teucros inſigni laude ferebat,

Seque

Seque ortum antiqua Teucrorum a ſtirpe volebat.
Quare agite o tectis iuuenes ſuccedite noſtris.
Me quoque per multos ſimilis fortuna labores
Iactatam, hac demum voluit conſiſtere terra.
Non ignara mali, miſeris ſuccurrere diſco.
Sic memorat: ſimul Ænean in regia ducit
Tecta: ſimul diuum templis indicit honorem.
Nec minus interea ſociis ad litora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga ſuum, pingues centum cum matribus agnos;
Munera, lætitiamque dei.
At domus interior regali ſplendida luxu
Inſtruitur, mediiſque parant conuiuia tectis.
Arte laboratæ veſtes, oſtroque ſuperbo:
Ingens argentum menſis, cælataque in auro
Fortia facta patrum, ſeries longiſſima rerum,
Per tot ducta viros, antiquæ ab origine gentis.
Æneas (neque enim patrius conſiſtere mentem
Paſſus amor) rapidum ad naues præmittit Achatem
Aſcanio ferat hæc, ipſumque ad mœnia ducat.
Omnis in Aſcanio cari ſtat cura parentis.
Munera præterea, Iliacis erepta ruinis,
Ferre iubet, pallam ſignis auroque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho,
Ornatus Argiuæ Helenæ: quos illa Mycenis,
Pergama cum peteret, inconceſſoſque Hymenæos,
Extulerat, matris Ledæ mirabile donum.

Præterea ſceptrum, Ilione quod geſſerat olim,
Maxima natarum Priami, colloque monile
Baccatum,& duplicem gemmis auroque coronam.
Hæc celerans, iter ad naues tendebat Achates.
At Cytherea nouas artes, noua pectore verſat
Conſilia: vt faciem mutatus & ora Cupido
Pro dulci Aſcanio veniat, doniſque furentem
Incendat reginam, atque oſſibus implicet ignem.
Quippe domũ timet ambiguã, Tyrioſq; bilingues.
Vrit atrox Iuno, & ſub noctem cura recurſat.
Ergo his aligerum dictis affatur Amorem:
Nate, meæ vires, mea magna potentia, ſolus
Nate, patris ſummi qui tela Typhoea temnis;
Ad te confugio, & ſupplex tua numina poſco.
Frater vt Æneas pelago tuus omnia circum
Litora iactetur, odiis Iunonis iniquæ,
Nota tibi: & noſtro doluiſti ſæpe dolore.
Hunc Phœniſſa tenet Dido, blandiſque moratur
Vocibus: & vereor, quo ſe Iunonia vertant
Hoſpitia. haud tanto ceſſabit cardine rerum.
Quocirca capere ante dolis, & cingere flamma
Reginam meditor: ne quo ſe numine mutet:
Sed magno Æneæ mecum teneatur amore.
Qua facere id poſſis, noſtram nunc accipe mentem.
Regius accitu cari genitoris ad vrbem
Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura,
Dona ferens, pelago, & flammis reſtantia Troiæ.

Hunc ego ſopitum ſomno, ſuper alta Cythera,
Aut ſuper Idalium ſacrata ſede recondam:
Ne qua ſcire dolos, mediuſue occurrere poſſit.
Tu faciem illius noctem non amplius vnam
Falle dolo, & notos pueri puer indue vultus:
Vt, cum te gremio accipiet lætiſſima Dido,
Regales inter menſas, laticemque Lyæum,
Cum dabit amplexus, atque oſcula dulcia figet,
Occultum inſpires ignem, fallaſque veneno.
Paret Amor dictis caræ genitricis, & alas
Exuit, & greſſu gaudens incedit Iuli.
At Venus Aſcanio placidam per membra quietem
Irrigat, & fotum gremio dea tollit in altos,
Idaliæ lucos: vbi mollis amaracus illum
Floribus, & dulci aſpirans complectitur vmbra.
Iamque ibat dicto parens, & dona Cupido
Regia portabat Tyriis, duce lætus Achate.
Cum venit, aulæis iam ſe regina ſuperbis
Aurea compoſuit ſponda, mediamque locauit.
Iam pater Æneas, & iam Troiana iuuentus
Conueniunt, ſtratoque ſuper diſcumbitur oſtro.
Dant famuli manibus lymphas, Cereremq; caniſtris
Expediunt, tonſiſque ferunt mantilia villis.
Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longam
Cura penum ſtruere, & flammis adolere penates.
Centum aliæ, totidemque pares ætate miniſtri,
Qui dapibus menſas onerent, & pocula ponant.

Nec non & Tyrii per limina læta frequentes
Conuenere, toris iussi discumbere pictis.
Mirantur dona Æneæ: mirantur Iulum,
Flagrantesque dei vultus, simulataque verba,
Pallamque, & pictum croceo velamen acantho.
Præcipue infelix, pesti deuota futuræ,
Expleri mentem nequit, ardescitque tuendo
Phœnissa, & puero pariter donisque mouetur.
Ille, vbi complexu Æneæ, colloque pependit,
Et magnum falsi impleuit genitoris amorem,
Reginam petit. hæc oculis, hæc pectore toto
Hæret, & interdum gremio fouet, inscia Dido
Insideat quantus miseræ deus. at memor ille
Matris Acidaliæ, paulatim abolere Sichæum
Incipit, & viuo tentat præuertere amore
Iampridem resides animos, desuetaque corda.
Postquam prima quies epulis, mensæque remotæ;
Crateras magnos statuunt, & vina coronant.
Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incensi, & noctem flammis funalia vincunt.
Hic regina grauem gemmis auroque poposcit,
Impleuitque mero pateram: quam Belus, & omnes
A Belo soliti. tum facta silentia tectis.
Iupiter (hospitibus nam te dare iura loquuntur)
Hunc lætum Tyriisque diem Troiaque profectis
Esse velis, nostrosque huius meminisse minores.

Adſit lætitiæ Bacchus dator, & bona Iuno:
Et vos o cœtum Tyrii celebrate fauentes.
Dixit, & in menſa laticum libauit honorem,
Primaque libato ſummo tenus attigit ore;
Tum Bitiæ dedit increpitans. ille impiger hauſit
Spumantem pateram, & pleno ſe proluit auro.
Poſt alii proceres. cithara crinitus Iopas
Perſonat aurata, docuit quæ maximus Atlas.
Hic canit errantem Lunam,Soliſque labores, [nes,
Vnde hominũ genus,& pecudes, vnde imber, & ig-
Arcturum,pluuiaſq; Hyadas,geminoſque Triones:
Quid tantum Oceano properent ſe tinguere Soles
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obſtet.
Ingeminant plauſum Tyrii, Troeſque ſequuntur.
Nec non & vario noctem ſermone trahebat
Infelix Dido, longumque bibebat amorem,
Multa ſuper Priamo rogitans,ſuper Hectore multa:
Nunc, quibus Auroræ veniſſet filius armis:
Nunc,quales Diomedis equi:nũc,quantus Achilles.
Imo age, & a prima dic hoſpes origine nobis
Inſidias, inquit, Danaum, caſuſque tuorum,
Erroreſque tuos: nam te iam ſeptima portat
Omnibus errantem terris & fluctibus æſtas.

PVBLII
VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER II.

Argumentum.

Didoni Æneas excidii Troiani seriem narrat.

CONTICVERE omnes, intentique ora tenebant:
Inde toro pater Æneas sic orsus ab alto:
Infandum regina iubes renouare dolorem;
Troianas vt opes, & lamentabile regnum
Eruerint Danai: quæque ipse miserrima vidi,
Et quorum pars magna fui. quis talia fando
Myrmidonum, Dolopumue, aut duri miles Vlyssei
Temperet a lacrymis? & iam nox humida cælo
Præcipitat, suadentque cadentia sidera somnos.
Sed, si tantus amor casus cognoscere nostros,

Et breuiter Troiæ ſupremum audire laborem,
Quamquã animus meminiſſe horret, luctuq; refugit,
Incipiam. Fracti bello, fatiſque repulſi
Ductores Danaum, tot iam labentibus annis,
Inſtar montis equum diuina Palladis arte
Ædificant; ſectaque intexunt abiete coſtas:
Votum pro reditu ſimulant: ea fama vagatur.
Huc delecta virum ſortiti corpora furtim
Includunt cæco lateri, penituſque cauernas
Ingentes, vterumque armato milite complent.
Eſt in conſpectu Tenedos, notiſſima fama
Inſula, diues opum, Priami dum regna manebant:
Nunc tantum ſinus, & ſtatio malefida carinis.
Huc ſe prouecti deſerto in litore condunt.
Nos abiiſſe rati, & vento petiiſſe Mycenas.
Ergo omnis longo ſoluit ſe Teucria luctu:
Panduntur portæ: iuuat ire, & Dorica caſtra,
Deſertoſque videre locos, lituſque relictum.
Hic Dolopum manus, hic ſæuus tendebat Achilles:
Claſſibus hic locus: hic acies certare ſolebant.
Pars ſtupet innuptæ donum exitiale Mineruæ,
Et molem mirantur equi: primuſque Thymœtes
Duci intra muros hortatur, & arce locari;
Siue dolo, ſeu iam Troiæ ſic fata ferebant.
At Capys, & quorum melior ſententia menti,
Aut pelago Danaum inſidias, ſuſpectaque dona
Præcipitare iubent, ſubiectiſque vrere flammis:

Aut terebrare cauas vteri, & tentare latebras.
Scinditur incertum ſtudia in contraria vulgus.
Primus ibi ante omnes, magna comitante caterua,
Laocoon ardens ſumma decurrit ab arce:
Et procul, o miſeri, quæ tanta inſania, ciues?
Creditis auectos hoſtes? aut vlla putatis
Dona carere dolis Danaum? ſic notus Vlyſſes?
Aut hoc incluſi ligno occultantur Achiui,
Aut hæc in noſtros fabricata eſt machina muros,
Inſpectura domos, venturaque deſuper vrbi;
Aut aliquis latet error. equo ne credite Teucri.
Quidquid id eſt, timeo Danaos, & dona ferentes.
Sic fatus, validis ingentem viribus haſtam
In latus, inque feri curuam compagibus aluum
Contorſit. ſtetit illa tremens, vteroque recuſſo
Inſonuere cauæ, gemitumque dedere cauernæ.
Et, ſi fata deum, ſi mens non læua fuiſſet,
Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras:
Troiaque nunc ſtares, Priamique arx alta maneres.
Ecce manus iuuenem interea poſt terga reuinctum,
Paſtores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidæ; qui ſe ignotum venientibus vltro,
Hoc ipſum vt ſtrueret, Troiamq; aperiret Achiuis,
Obtulerat, fidens animi, atque in vtrumque paratus,
Seu verſare dolos, ſeu certæ occumbere morti.
Vndique viſendi ſtudio Troiana iuuentus
Circumfuſa ruit, certantque illudere capto.

Acci-

Accipe nunc Danaum insidias, & crimine ab vno
Disce omnes.
Namque vt conspectu in medio turbatus inermis
Constitit, atq; oculis Phrygia agmina circumspexit:
Heu, quæ nũc tellus, inquit, quæ me æquora possunt
Accipere? aut quid iam misero mihi denique restat?
Cui neque apud Danaos vsquam locus: & super ipsi
Dardanidæ infensi pœnas cum sanguine poscunt.
Quo gemitu conuersi animi, compressus & omnis
Impetus. hortamur fari: quo sanguine cretus,
Quidue ferat, memoret: quæ sit fiducia capto.
Ille hæc, deposita tandem formidine, fatur:
Cuncta equidẽ tibi, Rex, fuerit quodcumq;, fatebor
Vera, inquit: neque me Argolica de gente negabo,
Hoc primum: nec, si miserum fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam mendacemq; improba finget.
Fando aliquid si forte tuas peruenit ad aures
Belidæ nomen Palamedis, & inclyta fama
Gloria: quem falsa sub proditione Pelasgi
Insontem, infando indicio, quia bella vetabat,
Demisere neci: nunc cassum lumine lugent.
Illi me comitem, & consanguinitate propinquum,
Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.
Dum stabat regno incolumis, regnumque vigebat
Consiliis; & nos aliquod nomenque decusque
Gessimus. inuidia postquam pellacis Vlyssei
(Haud ignota loquor) superis concessit ab oris;
V

Afflictus vitam in tenebris, luctuque trahebam,
Et casum insontis mecum indignabar amici.
Nec tacui demens; & me, fors si qua tulisset,
Si patrios vnquam remeassem victor ad Argos,
Promisi vltorem, & verbis odia aspera moui.
Hinc mihi prima mali labes, hinc semper Vlysses
Criminibus terrere nouis, hinc spargere voces
In vulgum ambiguas, & quærere conscius arma.
Nec requieuit enim, donec Calchante ministro.
Sed quid ego hæc autẽ nequicquã ingrata reuoluo?
Quidue moror? si omnes vno ordine habetis Achiuos,
Idque audire sat est; iamdudũ sumite pœnas.
Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ.
Tum vero ardemus scitari, & quærere causas,
Ignari scelerum tantorum, artisque Pelasgæ.
Prosequitur pauitans, & ficto pectore fatur.
Sæpe fugam Danai Troia cupiere relicta
Moliri, & longo fessi discedere bello.
Fecissentque vtinam! sæpe illos aspera ponti
Interclusit hiems, & terruit Auster euntes.
Præcipue cum iam hic trabibus contextus acernis
Staret equus, toto sonuerunt æthere nimbi.
Suspensi Eurypylum scitatum oracula Phœbi
Mittimus: isque aditis hæc tristia dicta reportat.
Sanguine placastis ventos, & virgine cæsa,
Cum primum Iliacas Danai venistis ad oras:
Sanguine quærendi reditus, animaque litandum

Argolica. vulgi quæ vox vt venit ad aures,
Obſtupuere animi, geliduſque per ima cucurrit.
Oſſa tremor; cui fata parent, quem poſcat Apollo.
Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medios: quæ ſint ea numina diuum
Flagitat. & mihi iam multi crudele canebant
Artificis ſcelus, & taciti ventura videbant.
Bis quinos ſilet ille dies, tectuſque recuſat
Prodere voce ſua quemquam, aut opponere morti.
Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
Compoſito rumpit vocem, & me deſtinat aræ.
Aſſenſere omnes, & quæ ſibi quiſque timebat,
Vnius in miſeri exitium conuerſa tulere.
Iamque dies infanda aderat: mihi ſacra parari,
Et ſalſæ fruges, & circum tempora vittæ.
Eripui, fateor, letho me, & vincula rupi,
Limoſoque lacu per noctem obſcurus in vlua
Delitui, dum vela darent, ſi forte dediſſent.
Nec mihi iam patriam antiquam ſpes vlla videndi,
Nec dulces natos, exoptatumque parentem:
Quos illi fors ad pœnas ob noſtra repoſcent
Effugia, & culpam hanc miſerorum morte piabunt.
Quod te, per ſuperos, & conſcia numina veri,
Per, ſi qua eſt, quæ reſtat adhuc mortalibus vſquam
Intemerata fides, oro, miſerere laborum
Tantorum; miſerere animi non digna ferentis.
His lacrymis vitam damus, & miſereſcimus vltro.

Ipse viro primus manicas atque arcta leuari
Vincla iubet Priamus; dictisque ita fatur amicis:
Quisquis es, amissos hinc iam obliuiscere Graios:
Noster eris, mihique hæc edissere vera roganti:
Quo molē hanc immanis equi statuere? quis auctor?
Quidue petunt? quæ relligio? aut quę machina belli?
Dixerat. ille dolis instructus, & arte Pelasga,
Sustulit exutas vinclis ad sidera palmas:
Vos æterni ignes, & non violabile vestrum
Testor numen, ait; vos aræ, ensesque nefandi,
Quos fugi; vittæque deum, quas hostia gessi;
Fas mihi Graiorum sacrata resoluere iura,
Fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras,
Si qua tegunt: teneor patriæ nec legibus vllis.
Tu modo promissis maneas, seruataque serues
Troia fidem, si vera feram, si magna rependam.
Omnis spes Danaum, & cœpti fiducia belli
Palladis auxiliis semper stetit: impius ex quo
Tydides, sed enim scelerumque inuentor Vlysses,
Fatale aggressi sacrato auellere templo
Palladium, cæsis summæ custodibus arcis,
Corripuere sacram effigiem, manibusque cruentis
Virgineas ausi diuæ contingere vittas.
Ex illo fluere, ac retro sublapsa referri
Spes Danaum; fractæ vires, auersa deæ mens.
Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris.
Vix positum castris simulacrum; arsere coruscæ

Luminibus flammæ arrectis, salsusque per artus
Sudor iit; terque ipsa solo, mirabile dictu,
Emicuit, parmamq; ferens, hastamque trementem.
Extemplo tentanda fuga canit æquora Calchas:
Nec posse Argolicis exscindi Pergama telis,
Omina ni repetant Argis, numenque reducant,
Quod pelago, & curuis secum aduexere carinis.
Et nunc, quod patrias vento petiere Mycenas,
Arma deosque parant comites, pelagoq; remenso,
Improuisi aderunt. ita digerit omina Calchas.
Hanc pro Palladio moniti, pro numine læso
Effigiem statuere, nefas quæ triste piaret.
Hanc tamen immensam Calchas attollere molem
Roboribus textis, cæloque educere iussit:
Ne recipi portis, aut duci in mœnia possit:
Neu populum antiqua sub relligione tueri.
Nam si vestra manus violasset dona Mineruæ,
Tum magnū exitium (quod di prius omen in ipsum
Conuertāt) Priami imperio, Phrygibusq; futurum.
Sin manibus vestris vestram ascendisset in vrbem;
Vltro Asiam magno Pelopeia ad mœnia bello
Venturam, & nostros ea fata manere nepotes.
Talibus insidiis periurique arte Sinonis
Credita res, captique dolis lacrymisque coactis,
Quos neque Tydides, nec Larissæus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinæ.
Hic aliud maius miseris, multoque tremendum

Obiicitur magis, atque improuida pectora turbat.
Laocoon ductus Neptuno forte sacerdos
Solennes taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta,
Horresco referens, immensis orbibus angues
Incumbunt pelago, pariterque ad litora tendunt:
Pectora quorum inter fluctus arrecta, iubæque
Sanguineæ exsuperant vndas: pars cetera pontum
Pone legit, sinuatque immensa volumine terga.
Fit sonitus spumante salo: iamque arua tenebant,
Ardentesque oculos suffecti sanguine, & igni,
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
Diffugimus visu exangues. illi agmine certo
Laocoonta petunt, & primum parua duorum
Corpora natorum serpens amplexus vterque
Implicat, & miseros morsu depascitur artus.
Post ipsum auxilio subeuntem, ac tela ferentem
Corripiunt, spirisque ligant ingentibus: & iam
Bis medium amplexi, bis collo squamea circum
Terga dati, superant capite, & ceruicibus altis.
Ille simul manibus tendit diuellere nodos,
Perfusus sanie vittas, atroque veneno;
Clamores simul horrendos ad sidera tollit:
Quales mugitus, fugit cum saucius aram
Taurus, & incertam excussit ceruice securim.
At gemini lapsu delubra ad summa dracones
Effugiunt, sæuæque petunt Tritonidis arcem:

Sub pedibusque deæ, clypeique sub orbe teguntur.
Tum vero tremefacta nouus per pectora cunctis
Insinuat pauor, & scelus expendisse merentem
Laocoonta ferunt: sacrum qui cuspide robur
Læserit, & tergo sceleratam intorserit hastam.
Ducendum ad sedes simulacrum, orandaque diuæ
Numina conclamant.
Diuidimus muros, & mœnia pandimus vrbis.
Accingunt omnes operi, pedibusque rotarum
Subiiciunt lapsus, & stupea vincula collo
Intendunt. scandit fatalis machina muros,
Feta armis. circum pueri, innuptæque puellæ
Sacra canunt, funemq; manu contingere gaudent.
Illa subit, mediæque minans illabitur vrbi.
O patria, o diuum domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidum. quater ipso in limine portæ
Substitit, atque vtero sonitum quater arma dedere.
Instamus tamen immemores, cæcique furore,
Et monstrum infelix sacrata sistimus arce.
Tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris
Ora; dei iussu, non vnquam credita Teucris.
Nos delubra deum miseri, quibus vltimus esset
Ille dies, festa velamus fronde per vrbem.
Vertitur interea cælum, & ruit Oceano nox,
Inuoluens vmbra magna terramque polumque,
Myrmidonumque dolos. fusi per mœnia Teucri
Conticuere. sopor fessos complectitur artus.

Et iam Argiua phalanx inſtructis nauibus ibat
A Tenedo, tacitæ per amica ſilentia Lunæ,
Litora nota petens: flammas cum regia puppis
Extulerat, fatiſque deum defenſus iniquis,
Incluſos vtero Danaos, & pinea furtim
Laxat clauſtra Sinon. illos patefactus ad auras
Reddit equus, lætique cauo ſe robore promunt
Tiſandrus, Sthenelusque duces, & dirus Vlyſſes,
Demiſſum lapſi per funem, Athamaſque, Thoaſque,
Pelideſque Neoptolemus, primuſque Machaon,
Et Menelaus, & ipſe doli fabricator Epeus.
Inuadunt vrbem ſomno vinoque ſepultam.
Cæduntur vigiles, portiſque patentibus omnes
Accipiunt ſocios, atque agmina conſcia iungunt.
Tempus erat quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, & dono diuum gratiſſima ſerpit.
In ſomnis ecce ante oculos mœſtiſſimus Hector
Viſus adeſſe mihi, largoſque effundere fletus,
Raptatus bigis, vt quondam, aterque cruento
Puluere, perque pedes traiectus lora tumentes.
Hei mihi, qualis erat! quantum mutatus ab illo
Hectore; qui redit exuuias indutus Achillis,
Vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignes!
Squalentem barbam, & concretos ſanguine crines,
Vulneraque illa gerens, quæ circum plurima muros
Accepit patrios. vltro flens ipſe videbar
Compellare virum, & mœſtas expromere voces:
O lux

O lux Dardaniæ, ſpes o fidiſſima Teucrum,
Quæ tantæ tenuere moræ? quibus Hector ab oris
Expectate venis? vt te poſt multa tuorum
Funera, poſt varios hominumque vrbiſque labores
Defeſſi aſpicimus! quæ cauſa indigna ſerenos
Fœdauit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?
Ille nihil: nec me quærentem vana moratur:
Sed grauiter gemitus imo de pectore ducens,
Heu fuge nate dea, teque his, ait, eripe flammis.
Hoſtis habet muros: ruit alto a culmine Troia.
Sat patriæ, Priamoque datum. ſi Pergama dextra
Defendi poſſent, etiam hac defenſa fuiſſent.
Sacra ſuoſque tibi commendat Troia Penates:
Hos cape fatorum comites: his mœnia quære;
Magna pererrato ſtatues quæ denique ponto.
Sic ait, & manibus vittas, Veſtamque potentem,
Æternumque adytis effert penetralibus ignem.
Diuerſó interea miſcentur mœnia luctu,
Et magis, atque magis, quamquam ſecreta parentis
Anchiſæ domus, arboribuſque obtecta receſſit,
Clareſcunt ſonitus, armorumque ingruit horror.
Excutior ſomno, & ſummi faſtigia tecti
Aſcenſu ſupero, atque arrectis auribus adſto.
In ſegetem veluti cum flamma furentibus Auſtris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, ſternit ſata læta, boumque labores,
Præcipiteſque trahit ſiluas: ſtupet inſcius alto
X

Accipiens ſonitum ſaxi de vertice paſtor.
Tum vero manifeſta fides, Danaumque pateſcunt
Inſidiæ. iam Deiphobi dedit ampla ruinam,
Vulcano ſuperante, domus: iam proximus ardet
Vcalegon: Sigea igni freta lata relucent.
Exoritur clamorque virum, clangorque tubarum.
Arma amens capio: nec ſat rationis in armis:
Sed glomerare manum bello, & cõcurrere in arcem
Cum ſociis ardent animi. furor iraque mentem
Præcipitant, pulcrumque mori ſuccurrit in armis.
Ecce autem telis Panthus elapſus Achiuum,
Panthus Othryades, arcis, Phœbique ſacerdos,
Sacra manu, victoſque deos, paruumque nepotem
Ipſe trahit, curſuque amens ad litora tendit.
Quo res ſumma loco Panthu? quã prendimus arcẽ?
Vix ea fatus eram, gemitu cum talia reddit:
Venit ſumma dies, & ineluctabile tempus
Dardaniæ. fuimus Troes, fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum. ferus omnia Iupiter Argos
Tranſtulit. incenſa Danai dominantur in vrbe.
Arduus armatos mediis in mœnibus adſtans
Fundit equus, victorque Sinon incendia miſcet
Inſultans. portis alii bipatentibus adſunt,
Millia quot magnis nunquam venere Mycenis.
Obſedere alii telis anguſta viarum
Oppoſiti. ſtat ferri acies mucrone coruſco
Stricta, parata neci: vix primi prælia tentant

Portarum vigiles, & cæco Marte resistunt.
Talibus Othryadæ dictis, & numine diuum
In flammas & in arma feror: quo tristis Erinnys,
Quo fremitus vocat, & sublatus ad æthera clamor.
Addunt se socios Ripheus, & maximus armis
Iphitus, oblati per Lunam, Hypanisque Dymasq;,
Et lateri adglomerant nostro, iuuenisq; Chorœbus
Mygdonides: illis qui ad Troiam forte diebus
Venerat, insano Cassandræ incensus amore:
Et gener auxilium Priamo Phrygibusque ferebat.
Infelix, qui non sponsæ præcepta furentis
Audierat.
Quos vbi confertos audere in prælia vidi;
Incipio super his: Iuuenes, fortissima frustra
Pectora (si vobis audentem extrema cupido
Certa sequi; quæ sit rebus fortuna, videtis.
Excessere omnes adytis, arisque relictis
Di, quibus imperium hoc steterat) succurritis vrbi
Incensæ. moriamur, & in media arma ruamus.
Vna salus victis, nullam sperare salutem.
Sic animis iuuenum furor additus. inde, lupi ceu
Raptores atra in nebula, quos improba ventris
Exegit cæcos rabies, catulique relicti
Faucibus expectant siccis; per tela, per hostes
Vadimus haud dubiam in mortẽ, mediæq; tenemus
Vrbis iter. nox atra caua circumuolat vmbra.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando

Explicet? aut poſſit lacrymis æquare labores?
Vrbs antiqua ruit, multos dominata per annos:
Plurima perque vias ſternuntur inertia paſſim
Corpora, perque domos, & relligioſa deorum
Limina. nec ſoli pœnas dant ſanguine Teucri:
Quondam etiam victis redit in præcordia virtus:
Victoreſque cadunt Danai. crudelis vbique
Luctus, vbique pauor, & plurima mortis imago.
Primus ſe, Danaum magna comitante caterua,
Androgeos offert nobis, ſocia agmina credens,
Inſcius, atque vltro verbis compellat amicis:
Feſtinate viri: nam quæ tam ſera moratur
Segnities? alii rapiunt incenſa feruntque
Pergama: vos celſis nunc primum a nauibus itis?
Dixit, & extemplo (neque enim reſponſa dabantur
Fida ſatis) ſenſit medios delapſus in hoſtes.
Obſtupuit, retroque pedem cum voce repreſſit.
Improuiſum aſpris veluti qui ſentibus anguem
Preſſit humi nitens, trepiduſque repente refugit
Attollentem iras, & cærula colla tumentem:
Haud ſecus Androgeos viſu tremefactus abibat.
Irruimus, denſis & circumfundimur armis,
Ignaroſque loci paſſim, & formidine captos
Sternimus. aſpirat primo fortuna labori.
Atque hic exultans ſucceſſu animiſque Chorœbus,
O ſocii, qua prima, inquit, fortuna ſalutis
Monſtrat iter, quaque oſtendit ſe dextra, ſequamur.

Mutemus clypeos, Danaumque insignia nobis
Aptemus. dolus, an virtus, quis in hoste requirat?
Arma dabunt ipsi. sic fatus: deinde comantem
Androgei galeam, clypeique insigne decorum
Induitur, laterique Argiuum accommodat ensem.
Hoc Ripheus, hoc ipse Dymas, omnisque iuuentus
Læta facit: spoliis se quisque recentibus armat.
Vadimus immixti Danais, haud numine nostro,
Multaque per cæcam congressi prælia noctem
Conserimus: multos Danaum demittimus Orco.
Diffugiunt alii ad naues, & litora cursu
Fida petunt: pars ingentem formidine turpi
Scandunt rursus equum, & nota conduntur in aluo.
Heu nihil inuitis fas quemquam fidere diuis!
Ecce trahebatur passis Priameia virgo
Crinibus a templo Cassandra, adytisque Mineruæ,
Ad cælum tendens ardentia lumina frustra:
Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.
Non tulit hanc speciem furiata mente Chorœbus,
Et sese medium iniecit moriturus in agmen.
Consequimur cuncti, & densis incurrimus armis.
Hic primum ex alto delubri culmine telis
Nostrorum obruimur, oriturque miserrima cædes
Armorum facie, & Graiarum errore iubarum.
Tum Danai gemitu, atque ereptæ virginis ira,
Vndique collecti inuadunt; acerrimus Aiax,
Et gemini Atridæ, Dolopumque exercitus omnis.

Aduersi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt, Zephyrusque, Notusque, & lætus Eois
Eurus equis: stridunt siluæ, sæuitque tridenti
Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo.
Illi etiam, si quos obscura nocte per vmbram
Fudimus insidiis, totaque agitauimus vrbe,
Apparent: primi clypeos mentitaque tela
Agnoscunt, atque ora sono discordia signant.
Ilicet obruimur numero: primusque Chorœbus
Penelei dextra diuæ armipotentis ad aram
Procumbit: cadit & Ripheus, iustissimus vnus
Qui fuit in Teucris, & seruantissimus æqui.
Dis aliter visum. pereunt Hypanisque, Dymasque,
Confixi a sociis: nec te tua plurima Panthu
Labentem pietas, nec Apollinis infula texit.
Iliaci cineres, & flamma extrema meorum,
Testor, in occasu vestro nec tela, nec vllas
Vitauisse vices Danaum; &, si fata fuissent
Vt caderem, meruisse manu. Diuellimur inde
Iphitus, & Pelias mecum: quorum Iphitus æuo
Iam grauior, Pelias & vulnere tardus Vlyssei,
Protinus ad sedes Priami clamore vocati.
Hic vero ingentem pugnam, ceu cetera nusquam
Bella forent, nulli tota morerentur in vrbe:
Sic Martem indomitum, Danaosq; ad tecta ruentes
Cernimus, obsessumque acta testudine limen.
Hærent parietibus scalæ, postesque sub ipsos

Nituntur gradibus: clypeosque ad tela sinistris
Protecti obiiciunt: prensant fastigia dextris.
Dardanidæ contra turres, ac tecta domorum
Culmina conuellunt, (his se, quãdo vltima cernunt,
Extrema iam in morte parant defendere telis)
Auratasque trabes, veterum decora alta parentum,
Deuoluunt. alii strictis mucronibus imas
Obsedere fores: has seruant agmine denso.
Instaurati animi, regis succurrere tectis,
Auxilioque leuare viros, vimque addere victis.
Limen erat, cæcæque fores, & peruius vsus
Tectorum inter se Priami, postesque relicti
A tergo: infelix qua se, dum regna manebant,
Sæpius Andromache ferre incomitata solebat
Ad soceros, & auo puerum Astyanacta trahebat.
Euado ad summi fastigia culminis: vnde
Tela manu miseri iactabant irrita Teucri.
Turrim in præcipiti stantem, summisque sub astra
Eductam tectis, vnde omnis Troia videri,
Et Danaum solitæ naues, & Achaica castra;
Aggressi ferro circum, qua summa labantes
Iuncturas tabulata dabant, conuellimus altis
Sedibus, impulimusque: ea lapsa repente ruinam
Cum sonitu trahit, & Danaum super agmina late
Incidit. ast alii subeunt: nec saxa, nec vllum
Telorum interea cessat genus.
Vestibulum ante ipsum primoq; in limine Pyrrhus

Exultat telis, & luce coruſcus ahena.
Qualis vbi in lucem coluber mala gramina paſtus,
Frigida ſub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc poſitis nouus exuuiis, nitiduſque iuuenta,
Lubrica conuoluit ſublato pectore terga
Arduus ad Solem, & linguis micat ore triſulcis.
Vna ingens Periphas, & equorum agitator Achillis
Armiger Automedon: vna omnis Scyria pubes
Succedunt tecto, & flammas ad culmina iactant.
Ipſe inter primos correpta dura bipenni
Limina perrumpit, poſteſque a cardine vellit
Æratos: iamque exciſa trabe, firma cauauit
Robora, & ingentem lato dedit ore feneſtram.
Apparet domus intus, & atria longa pateſcunt:
Apparent Priami, & veterum penetralia regum:
Armatoſque vident ſtantes in limine primo.
At domus interior gemitu, miſeroque tumultu
Miſcetur, penituſque cauæ plangoribus ædes
Femineis vlulant. ferit aurea ſidera clamor.
Tum pauidæ tectis matres ingentibus errant,
Amplexæque tenent poſtes, atque oſcula figunt.
Inſtat vi patria Pyrrhus: nec clauſtra, nec ipſi
Cuſtodes ſufferre valent. labat ariete crebro
Ianua, & emoti procumbunt cardine poſtes.
Fit via vi, rumpunt aditus, primoſque trucidant
Immiſſi Danai, & late loca milite complent.
Non ſic, aggeribus ruptis cum ſpumeus amnis
Exiit,

Exiit, oppositasque euicit gurgite moles,
Fertur in arua furens cumulo, camposq; per omnes
Cum stabulis armenta trahit. vidi ipse furentem
Cæde Neoptolemũ, geminosq; in limine Atridas:
Vidi Hecubã, centumq; nurus, Priamumq; per aras
Sanguine fœdantem, quos ipse sacrauerat, ignes.
Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum:
Barbarico postes auro, spoliisque superbi
Procubuere. tenent Danai, qua deficit ignis.
Forsitan & Priami fuerint quæ fata, requiras.
Vrbis vbi captæ casum, conuulsaque vidit
Limina tectorũ, & medium in penetralibus hostem;
Arma diu senior desueta trementibus æuo
Circumdat nequicquam humeris, & inutile ferrum
Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostes.
Ædibus in mediis, nudoque sub ætheris axe
Ingens ara fuit, iuxtaque veterrima laurus
Incumbens aræ, atque vmbra complexa Penates.
Hic Hecuba & natæ nequicquam altaria circum,
Præcipites atra ceu tempestate columbæ,
Condensæ, & diuum amplexæ simulacra tenebant.
Ipsum autem sumtis Priamum iuuenilibus armis
Vt vidit; quæ mens tam dira, miserrime coniux,
Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit.
Non tali auxilio, nec defensoribus istis
Tempus eget: nõ, si ipse meus nunc afforet Hector.
Huc tandem concede: hæc ara tuebitur omnes:

Aut moriere simul. sic ore effata, recepit
Ad sese, & sacra longæuum in sede locauit.
Ecce autem elapsus Pyrrhi de cæde Polites,
Vnus natorum Priami, per tela, per hostes
Porticibus longis fugit, & vacua atria lustrat
Saucius. illum ardens infesto vulnere Pyrrhus
Insequitur, iam iamque manu tenet, & premit hasta.
Vt tandem ante oculos euasit & ora parentum,
Concidit, ac multo vitam cum sanguine fudit.
Hic Priamus, quamquã in media iã morte tenetur,
Non tamen abstinuit, nec voci iræque pepercit.
At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis,
Di (si qua est cælo pietas, quæ talia curet)
Persoluant grates dignas, & præmia reddant
Debita: qui nati coram me cernere lethum
Fecisti, & patrios fœdasti funere vultus.
At non ille, satum quo te mentiris, Achilles
Talis in hoste fuit Priamo: sed iura fidemque
Supplicis erubuit, corpusque exangue sepulcro
Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remisit.
Sic fatus senior, telumque imbelle sine ictu
Coniecit: rauco quod protinus ære repulsum,
Et summo clypei nequicquam vmbone pependit.
Cui Pyrrhus: Referes ergo hæc, & nuntius ibis
Pelidæ genitori. illi mea tristia facta,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento.
Nunc morere. hæc dicens, altaria ad ipsa trementẽ

Traxit, & in multo lapſantem ſanguine nati,
Implicuitque comam læua, dextraque coruſcum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit enſem.
Hæc finis Priami fatorum : hic exitus illum
Sorte tulit, Troiam incenſam, & prolapſa videntem
Pergama; tot quondam populis terriſque ſuperbum
Regnatorem Aſiæ. iacet ingens litore truncus,
Auulſumque humeris caput, & ſine nomine corpus.
At me tum primum ſæuus circumſtetit horror:
Obſtupui : ſubiit cari genitoris imago,
Vt regem æquæuum crudeli vulnere vidi
Vitam exhalantem: ſubiit deſerta Creuſa,
Et direpta domus, & parui caſus Iuli.
Reſpicio, & quæ ſit me circum copia luſtro.
Deſeruere omnes defeſſi, & corpora ſaltu
Ad terram miſere, aut ignibus ægra dedere.
Iamque adeo ſuper vnus eram : cum limina Veſtæ
Seruantem, & tacitam ſecreta in ſede latentem
Tyndarida aſpicio : dant clara incendia lucem
Erranti, paſſimque oculos per cuncta ferenti.
Illa ſibi infeſtos euerſa ob Pergama Teucros,
Et pœnas Danaum, & deſerti coniugis iras
Permetuens, Troiæ & patriæ communis Erinnys,
Abdiderat ſeſe, atque aris inuiſa ſedebat.
Exarſere ignes animo : ſubit ira cadentem
Vlciſci patriam, & ſceleratas ſumere pœnas.
Scilicet hæc Spartam incolumis, patriaſq; Mycenas

Aſpiciet, partoque ibit regina triumpho?
Coniugiumq;, domumque, patres, natoſq; videbit,
Iliadum turba & Phrygiis comitata miniſtris?
Occiderit ferro Priamus? Troia arſerit igni?
Dardanium toties ſudarit ſanguine litus?
Non ita. namque etſi nullum memorabile nomen
Feminea in pœna eſt, nec habet victoria laudem;
Extinxiſſe nefas tamen, & ſumſiſſe merentis
Laudabor pœnas: animumque expleſſe iuuabit
Vltricis flammæ, & cineres ſatiaſſe meorum.
Talia iactabam, & furiata mente ferebar;
Cum mihi ſe, non ante oculis tam clara, videndam
Obtulit, & pura per noctem in luce refulſit
Alma parens, confeſſa deam, qualiſque videri
Cælicolis, & quanta ſolet: dextraque prehenſum
Continuit, roſeoque hæc inſuper addidit ore:
Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
Quid furis? aut quonam noſtri tibi cura receſſit?
Non prius aſpicies, vbi feſſum ætate parentem
Liqueris Anchiſen? ſuperet coniuxne Creuſa,
Aſcaniuſque puer? quos omnes vndique Graiæ
Circum errant acies: &, ni mea cura reſiſtat,
Iam flammæ tulerint, inimicus & hauſerit enſis.
Non tibi Tyndaridis facies inuiſa Lacænæ,
Culpatuſue Paris: diuum inclementia, diuum
Has euertit opes, ſternitque a culmine Troiam.
Aſpice (namque omnem, quæ nunc obducta tuenti

Mortales hebetat visus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam: tu ne qua parentis
Iussa time, neu præceptis parere recusa)
Hic vbi disiectas moles, auulsaque saxis
Saxa vides, mistoque vndantem puluere fumum,
Neptunus muros, magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit, totamque a sedibus vrbem
Eruit. hic Iuno Scæas sæuissima portas
Prima tenet, sociumque furens a nauibus agmen
Ferro accincta vocat.
Iam summas arces Tritonia, respice, Pallas
Insedit, nimbo effulgens, & Gorgone sæua.
Ipse pater Danais animos, viresque secundas
Sufficit: ipse deos in Dardana suscitat arma.
Eripe, nate, fugam, finemque impone labori.
Nusquam abero, & tutum patrio te limine sistam.
Dixerat: & spissis noctis se condidit vmbris.
Apparent diræ facies, inimicaque Troiæ
Numina magna deum.
Tum vero omne mihi visum considere in ignes
Ilium, & ex imo verti Neptunia Troia.
Ac veluti summis antiquam in montibus ornum,
Cum ferro accisam, crebrisque bipennibus instant
Eruere agricolæ certatim: illa vsque minatur,
Et tremefacta comam concusso vertice nutat;
Vulneribus donec paulatim euicta, supremum
Congemuit, traxitque iugis auulsa ruinam.

Descendo, ac ducente deo flammam inter & hostes
Expedior. dant tela locum, flammæque recedunt.
Ast vbi iam patriæ peruentum ad limina sedis,
Antiquasque domos; genitor, quem tollere in altos
Optabam primum montes, primumque petebam,
Abnegat excisa vitam producere Troia,
Exiliumque pati. vos o quibus integer æui
Sanguis, ait, solidæque suo stant robore vires,
Vos agitate fugam.
Me si cælicolæ voluissent ducere vitam,
Has mihi seruassent sedes. satis vna superque
Vidimus excidia, & captæ superauimus vrbi.
Sic o sic positum affati discedite corpus.
Ipse manu mortem inueniam. miserebitur hostis,
Exuuiasque petet. facilis iactura sepulcri est.
Iampridem inuisus diuis, & inutilis annos
Demoror, ex quo me diuũ pater, atque hominũ rex
Fulminis afflauit ventis, & contigit igni.
Talia perstabat memorans, fixusque manebat.
Nos contra effusi lacrymis, coniuxque Creusa,
Ascaniusque, omnisque domus, ne vertere secum
Cuncta pater, fatoque vrgenti incumbere vellet.
Abnegat, inceptoque, & sedibus hæret in iisdem.
Rursus in arma feror, mortemque miserrimus opto.
Nam quod consiliũ, aut quæ iam fortuna dabatur?
Mene efferre pedem, genitor, te posse relicto
Sperasti? tantumque nefas patrio excidit ore?

Si nihil ex tanta ſuperis placet vrbe relinqui:
Et ſedet hoc animo, perituræque addere Troiæ
Teque tuoſque iuuat: patet iſti ianua letho:
Iamque aderit multo Priami de ſanguine Pyrrhus,
Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad
aras.
Hoccè erat, alma parens, quod me per tela, per ignes
Eripis, vt mediis hoſtem in penetralibus, vtque
Aſcaniumque, patremq; meum, iuxtaque Creuſam,
Alterum in alterius mactatos ſanguine cernam?
Arma, viri, ferte arma: vocat lux vltima victos.
Reddite me Danais: ſinite inſtaurata reuiſam
Prælia. nunquam omnes hodie moriemur inulti.
Hic ferro accingor rurſus, clypeoque ſiniſtram
Inſertabam aptans, meque extra tecta ferebam.
Ecce autem complexa pedes in limine coniux
Hærebat, paruumque patri tendebat Iulum:
Si periturus abis, & nos rape in omnia tecum:
Sin aliquam expertus ſumtis ſpem ponis in armis,
Hanc primum tutare domum, cui paruus Iulus,
Cui pater, & coniux quondam tua dicta relinquor?
Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat:
Cum ſubitum, dictuque oritur mirabile monſtrum.
Namque manus inter, mœſtorumq; ora parentum,
Ecce leuis ſummo de vertice viſus Iuli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli
Lambere flamma comas, & circum tempora paſci.

Nos pauidi trepidare metu, crinemque flagrantem
Excutere, & ſanctos reſtinguere fontibus ignes.
At pater Anchiſes oculos ad ſidera lætus
Extulit, & cælo palmas cum voce tetendit:
Iupiter omnipotens, precibus ſi flecteris vllis,
Aſpice nos: hoc tantum: &, ſi pietate meremur,
Da deinde auxilium pater, atque hæc omina firma.
Vix ea fatus erat ſenior: ſubitoque fragore
Intonuit læuum, & de cælo lapſa per vmbras
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
Illam, ſumma ſuper labentem culmina tecti,
Cernimus Idæa claram ſe condere ſilua,
Signantemque vias. tum longo limite ſulcus
Dat lucem, & late circum loca ſulfure fumant.
Hic vero victus genitor ſe tollit ad auras,
Affaturque deos, & ſanctum ſidus adorat.
Iamiã nulla mora eſt: ſequor, &, qua ducitis, adſum.
Di patrii, ſeruate domum, ſeruate nepotem:
Veſtrũ hoc auguriũ, veſtroq; in numine Troia eſt.
Cedo equidem, nec, nate, tibi comes ire recuſo.
Dixerat ille: & iam per mœnia clarior ignis
Auditur, propiuſque æſtus incendia voluunt.
Ergo age, care pater, ceruici imponere noſtræ:
Ipſe ſubibo humeris, nec me labor iſte grauabit:
Quo res cumq; cadent, vnũ & commune periclum,
Vna ſalus ambobus erit. mihi paruus Iulus
Sit comes, & longe ſeruet veſtigia coniux.

Vos famuli, quæ dicam, animis aduertite vestris.
Est vrbe egressis tumulus, templumque vetustum
Desertæ Cereris, iuxtaque antiqua cupressus,
Religione patrum multos seruata per annos.
Hanc ex diuerso sedem veniemus in vnam.
Tu genitor cape sacra manu, patriosque Penates.
Me bello e tanto digressum & cæde recenti,
Attrectare nefas, donec me flumine viuo
Abluero.
Hæc fatus, latos humeros, subiectaque colla
Veste super, fuluique insternor pelle leonis,
Succedoque oneri. dextræ se paruus Iulus
Implicuit, sequiturque patrem non passibus æquis:
Pone subit coniux. ferimur per opaca locorum:
Et me, quem dudum non vlla iniecta mouebant
Tela, neque aduerso glomerati ex agmine Graii,
Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat omnis
Suspensum, & pariter comitique oneriq; timentem.
Iamque propinquabam portis, omnemque videbar
Euasisse viam; subito cum creber ad aures
Visus adesse pedum sonitus, genitorq; per vmbram
Prospiciẽs, Nate, exclamat, fuge nate, propinquant:
Ardentes clypeos, atque æra micantia cerno.
Hic mihi nescio quod trepido malè numẽ amicum
Confusam eripuit mentem. namque auia cursu
Dum sequor, & nota excedo regione viarum,
Heu misero coniux fatone erepta Creusa

Subſtitit, errauitne via, ſeu laſſa reſedit,
Incertum: nec poſt oculis eſt reddita noſtris.
Nec prius amiſſam reſpexi, animumque reflexi,
Quam tumulum antiquę Cereris, ſedemq; ſacratam
Venimus. hic demum, collectis omnibus, vna
Defuit, & comites, natumque, virumque fefellit.
Quem non incuſaui amens hominumq;, deorumq;?
Aut quid in euerſa vidi crudelius vrbe?
Aſcanium, Anchiſemq; patrem, Teucroſq; Penates
Commendo ſociis, & curua valle recondo.
Ipſe vrbem repeto, & cingor fulgentibus armis.
Stat caſus renouare omnes, omnemque reuerti
Per Troiam, & rurſus caput obiectare periclis.
Principio muros, obſcuraque limina portæ,
Qua greſſum extuleram, repeto; & veſtigia retro
Obſeruata ſequor per noctem, & lumine luſtro.
Horror vbique animos, ſimul ipſa ſilentia terrent.
Inde domum, ſi forte pedem, ſi forte tuliſſet,
Me refero. irruerãt Danai, & tectũ omne tenebant.
Ilicet ignis edax ſumma ad faſtigia vento
Voluitur: exſuperant flammæ: furit æſtus ad auras.
Procedo ad Priami ſedes, arcemque reuiſo.
Et iam porticibus vacuis Iunonis aſylo
Cuſtodes lecti Phœnix & dirus Vlyſſes,
Prædam aſſeruabant. huc vndique Troia gaza
Incenſis erepta adytis, menſæque deorum,
Crateresque auro ſolidi, captiuaque veſtis

Congeritur: pueri, & pauidæ longo ordine matres
Stant circum.
Ausus quinetiam voces iactare per vmbram,
Impleui clamore vias, mœstusque Creusam
Nequicquã ingeminans, iterumq;, iterumq; vocaui.
Quærenti, & tectis vrbis sine fine furenti,
Infelix simulacrum, atque ipsius vmbra Creusæ
Visa mihi ante oculos, & nota maior imago.
Obstupui, steteruntq; comæ, & vox faucibus hæsit.
Tum sic affari, & curas his demere dictis:
Quid tantum insano iuuat indulgere labori,
O dulcis coniux? non hæc sine numine diuum
Eueniunt: nec te hinc comitem asportare Creusam
Fas. haud ille sinit superi regnator Olympi.
Longa tibi exilia, & vastum maris æquor arandum.
Ad terram Hesperiam venies: vbi Lydius, arua
Inter opima virum, leni fluit agmine Thybris.
Illic res lætæ, regnumque, & regia coniux
Parta tibi. lacrymas dilectæ pelle Creusæ.
Non ego Myrmidonũ sedes, Dolopumue superbas
Aspiciam, aut Graiis seruitum matribus ibo,
Dardanis, & diuæ Veneris nurus:
Sed me magna deum genitrix his detinet oris.
Iamque vale, & nati serua communis amorem.
Hęc vbi dicta dedit, lacrymantẽ, & multa volentem
Dicere, deseruit, tenuesque recessit in auras.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum;

Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago;
Par leuibus ventis, volucrique ſimillima ſomno.
Sic demum ſocios conſumta nocte reuiſo;
Atque hic ingentem comitum affluxiſſe nouorum
Inuenio, admirans, numerum, matreſque viroſque,
Collectam exilio pubem, miſerabile vulgus.
Vndique conuenere, animis opibuſque parati,
In quaſcumque velim pelago deducere terras.
Iamque iugis ſummæ ſurgebat Lucifer Idæ,
Ducebatque diem; Danaique obſeſſa tenebant
Limina portarum, nec ſpes opis vlla dabatur.
Ceſſi, & ſublato montem genitore petiui.

PVBLII
VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER III.

Argumentum.

Æneæ nauigationem eiuſque varios errores continet: mores rituſque gentium.

POSTQVAM res Aſiæ, Priamique euertere gentem
Immeritam viſum ſuperis, ceciditque ſuperbum
Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troia;
Diuerſa exilia, & deſertas quærere terras
Auguriis agimur diuum, claſſemque ſub ipſa
Antandro, & Phrygiæ molimur montibus Idæ;
Incerti quo fata ferant, vbi ſiſtere detur:
Contrahimuſque viros. vix prima inceperat æſtas;
Et pater Anchiſes dare fatis vela iubebat.

Litora tum patriæ lacrymans, portuſque relinquo,
Et campos vbi Troia fuit. feror exul in altum
Cum ſociis, natoque, Penatibus, & magnis diis.
Terra procul vaſtis colitur Mauortia campis:
Thraces arant, acri quondam regnata Lycurgo;
Hoſpitium antiquum Troiæ, ſociique Penates,
Dum fortuna fuit. feror huc, & litore curuo
Mœnia prima loco, fatis ingreſſus iniquis,
Æneadaſque meo nomen de nomine fingo.
Sacra Dionææ matri diuiſque ferebam
Auſpicibus cœptorum operum, ſuperoq; nitentem
Cælicolum regi mactabam in litore taurum.
Forte fuit iuxta tumulus, quo cornea ſummo
Virgulta, & denſis haſtilibus horrida myrtus.
Acceſſi, viridemque ab humo conuellere ſiluam
Conatus, ramis tegerem vt frondentibus aras:
Horrendum, & dictu video mirabile monſtrum.
Nam, quæ prima ſolo ruptis radicibus arbos
Vellitur, huic atro liquuntur ſanguine guttæ,
Et terram tabo maculant. mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidusque coit formidine ſanguis.
Rurſus & alterius lentum conuellere vimen
Inſequor, & cauſas penitus tentare latentes:
Ater & alterius ſequitur de cortice ſanguis.
Multa mouens animo, nymphas venerabar agreſtes,
Gradiuumque patrem, Geticis qui præſidet aruis;
Rite ſecundarent viſus, omenque leuarent.

Tertia ſed poſtquam maiore haſtilia niſu
Aggredior, genibuſque aduerſæ obluctor arenæ:
(Eloquar, an ſileam?) gemitus lacrymabilis imo
Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad aures:
Quid miſerum Ænea laceras? iam parce ſepulto,
Parce pias ſcelerare manus. non me tibi Troia
Externum tulit: aut cruor hic de ſtipite manat.
Heu fuge crudeles terras, fuge litus auarum.
Nam Polydorus ego. hic confixum ferrea texit
Telorum ſeges, & iaculis increuit acutis.
Tum vero ancipiti mentem formidine preſſus
Obſtupui, ſteteruntque comę, & vox faucibus hęſit.
Hunc Polydorũ auri quondã cum pondere magno
Infelix Priamus furtim mandarat alendum
Threicio regi: cum iam diffideret armis
Dardaniæ, cingique vrbem obſidione videret.
Ille, vt opes fractæ Teucrum, & fortuna receſſit,
Res Agamemnonias, victriciaque arma ſecutus,
Fas omne abrumpit, Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur. quid non mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames? poſtquam pauor oſſa reliquit,
Delectos populi ad proceres, primumque parentem
Monſtra deum refero, &, quæ ſit ſententia, poſco.
Omnibus idem animus ſcelerata excedere terra,
Linquere pollutũ hoſpitiũ, & dare claſſibus Auſtros.
Ergo inſtauramus Polydoro funus, & ingens
Aggeritur tumulo tellus. ſtant Manibus aræ,

Cæruleis mœſtæ vittis, atraque cupreſſo,
Et circum Iliades crinem de more ſolutæ.
Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte,
Sanguinis & ſacri pateras, animamque ſepulcro
Condimus, & magna ſupremum voce ciemus.
Inde, vbi prima fides pelago, placataque venti
Dant maria, & lenis crepitans vocat Auſter in altũ;
Deducunt ſocii naues, & litora complent.
Prouehimur portu, terræque vrbeſque recedunt.
Sacra mari colitur medio gratiſſima tellus
Nereidum matri, & Neptuno Ægeo:
Quam pius Arcitenens, oras & litora circum
Errantem, Mycone celſa Gyaroque reuinxit,
Immotamque coli dedit, & contemnere ventos.
Huc feror: hæc feſſos tuto placidiſſima portu
Accipit. egreſſi veneramur Apollinis vrbem.
Rex Anius, rex idem hominum, Phœbiq; ſacerdos,
Vittis & ſacra redimitus tempora lauro
Occurrit: veterem Anchiſen agnoſcit amicum.
Iungimus hoſpitio dextras, & tecta ſubimus.
Templa dei ſaxo venerabar ſtructa vetuſto.
Da propriam, Thymbrę, domum, da mœnia feſſis,
Et genus, & manſuram vrbem: ſerua altera Troiæ
Pergama, relliquias Danaum, atq; immitis Achillei.
Quẽ ſequimur? quoue ire iubes? vbi ponere ſedes?
Da pater augurium, atque animis illabere noſtris.
Vix ea fatus eram; tremere omnia viſa repente,
Limi-

Liminaque, laurusque dei, totusque moueri
Mons circum, & mugire adytis cortina reclusis.
Submissi petimus terram, & vox fertur ad aures:
Dardanidæ duri, quæ vos a stirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos vbere læto
Accipiet reduces. antiquam exquirite matrem.
Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.
Hæc Phœbus: mistoque ingens exorta tumultu
Lætitia, & cuncti, quæ sint ea mœnia, quærunt,
Quo Phœbus vocet errantes, iubeatque reuerti.
Tum genitor veterũ voluens monimenta virorum,
Audite, o proceres, ait, & spes discite vestras.
Creta Iouis magni medio iacet insula ponto;
Mons Idæus vbi, & gentis cunabula nostræ.
Centum vrbes habitant magnas,vberrima regna:
Maximus vnde pater, si rite audita recordor,
Teucrus Rhœteas primum est aduectus ad oras,
Optauitque locum regno. nondum Ilium, & arces
Pergameæ steterant: habitabant vallibus imis.
Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiaque æra,
Idæumque nemus: hinc fida silentia sacris,
Et iuncti currum dominæ subiere leones.
Ergo agite, & diuum ducunt qua iussa, sequamur:
Placem̃us ventos, & Cnossia regna petamus.
Nec longo distant cursu: modo Iupiter adsit,
Tertia lux classem Cretæis sistet in oris.

Sic fatus, meritos aris mactauit honores,
Taurum Neptuno, taurum tibi pulcer Apollo;
Nigram Hiemi pecudē, Zephyris felicibus albam.
Fama volat, pulsum regnis cessisse paternis
Idomenea ducem, desertaque litora Cretæ:
Hoste vacare domos, sedesque astare relictas.
Linquimus Ortygiæ portus, pelagoque volamus,
Bacchatamq; iugis Naxon, viridemque Donysam,
Olearon, niueamque Paron, sparsasque per æquor
Cycladas, & crebris legimus freta concita terris.
Nauticus exoritur vario certamine clamor:
Hortantur socij, Cretam, proauosque petamus.
Prosequitur surgens a puppi ventus euntes,
Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
Ergo auidus muros optatæ molior vrbis,
Pergameamq; voco, & lætam cognomine gentem
Hortor amare focos, arcemque attollere tectis.
Iamque fere sicco subductæ litore puppes,
Connubiis, aruisque nouis operata iuuentus:
Iura domosq; dabam: subito cum tabida membris,
Corrupto cæli tractu, miserandaque venit
Arboribusque satisque lues, & lethifer annus.
Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
Corpora: tum steriles exurere Sirius agros,
Arebant herbæ, & victum seges ægra negabat.
Rursus ad oraclum Ortygiæ, Phœbumq;, remenso
Hortatur pater ire mari, veniamque precari

Quem feſſis finem rebus ferat: vnde laborum
Tentare auxilium iubeat: quo vertere curſus.
Nox erat, & terris animalia ſomnus habebat;
Effigies ſacræ diuum, Phrygiique Penates,
Quos mecum a Troia, mediiſque ex ignibus vrbis
Extuleram, viſi ante oculos aſtare iacentis
In ſomnis, multo manifeſti lumine, qua ſe
Plena per inſertas fundebat Luna feneſtras.
Tum ſic affari, & curas his demere dictis:
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo eſt,
Hic canit, & tua nos en vltro ad limina mittit.
Nos te, Dardania incenſa, tuaque arma ſecuti:
Nos tumidum ſub te permenſi claſſibus æquor:
Iidem venturos tollemus in aſtra nepotes,
Imperiumque vrbi dabimus. tu mœnia magnis
Magna para, longumque fugæ nē linque laborem.
Mutandæ ſedes: non hæc tibi litora ſuaſit
Delius, aut Cretæ iuſſit conſidere Apollo.
Eſt locus, Heſperiam Graii cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atque vbere glebæ.
OEnotrii coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixiſſe, ducis de nomine gentem.
Hæ nobis propriæ ſedes; hinc Dardanus ortus,
(Iaſiuſque pater) genus a quo principe noſtrum.
Surge age, & hæc lætus longæuo dicta parenti
Haud dubitanda refer: Coritum, terraſque require
Auſonias. Dictæa negat tibi Iupiter arua.

Talibus attonitus visis, ac voce deorum,
(Nec sopor illud erat, sed coram agnoscere vultus,
Velatasque comas, præsentiaque ora videbar:
Tum gelidus toto manabat corpore sudor)
Corripio e stratis corpus, tendoque supinas
Ad cælum cum voce manus, & munera libo
Intemerata focis. perfecto lætus honore
Anchisen facio certum, remque ordine pando.
Agnouit prolem ambiguam, geminosque parentes,
Seque nouo veterum deceptum errore locorum.
Tum memorat: nate Iliacis exercite fatis,
Sola mihi tales casus Cassandra canebat.
Nunc repeto hęc generi portendere debita nostro,
Et sæpe Hesperiam, sæpe Itala regna vocare.
Sed quis ad Hesperiæ venturos litora Teucros
Crederet? aut quem tum vates Cassandra moueret?
Cedamus Phœbo, & moniti meliora sequamur.
Sic ait; & cuncti dictis paremus ouantes.
Hanc quoque deserimus sedem, paucisque relictis
Vela damus, vastumque caua trabe currimus ęquor.
Postquam altum tenuere rates, nec iam amplius vllæ
Apparent terræ, cælum vndique, & vndique pontus:
Tum mihi cæruleus supra caput astitit imber,
Noctē hiememq; ferēs, & inhorruit vnda tenebris.
Continuo venti voluunt mare, magnaque surgunt
Æquora: dispersi iactamur gurgite vasto.
Inuoluere diem nimbi, & nox humida cælum

Abſtulit: ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur curſu, & cæcis erramus in vndis.
Ipſe diem noctemque negat diſcernere cælo,
Nec meminiſſe viæ media Palinurus in vnda.
Tres adeo incertos cæca caligine ſoles
Erramus pelago, totidem ſine ſidere noctes.
Quarto terra die primum ſe attollere tandem
Viſa, aperire procul montes, ac voluere fumum.
Vela cadunt; remis inſurgimus: haud mora nautæ
Adnixi torquent ſpumas & cærula verrunt.
Seruatum ex vndis Strophadum me litora primum
Accipiunt. Strophades Graio ſtant nomine dictæ
Inſulæ Ionio in magno: quas dira Celæno,
Harpyiæque colunt aliæ, Phineia poſtquam
Clauſa domus, menſaſque metu liquere priores.
Triſtius haud illis monſtrum, nec ſæuior vlla
Peſtis, & ira deum Stygiis ſeſe extulit vndis.
Virginei volucrum vultus, fœdiſſima ventris
Proluuies, vncæque manus, & pallida ſemper
Ora fame.
Huc vbi delati portus intrauimus; ecce
Læta boum paſſim campis armenta videmus,
Caprigenumque pecus, nullo cuſtode, per herbam.
Irruimus ferro, & diuos, ipſumque vocamus
In prædam partemque Iouem. tunc litore curuo
Extruimuſque toros, dapibuſque epulamur opimis.
At ſubitæ horrifico lapſu de montibus adſunt

Harpyiæ, & magnis quatiunt clangoribus alas,
Diripiuntque dapes, contactuque omnia fœdant
Immundo. tum vox tetrum dira inter odorem.
Rursum in secessu longo sub rupe cauata,
Arboribus clausi circum atque horrentibus vmbris,
Instruimus mensas, arisque reponimus ignem.
Rursum ex diuerso cæli, cæcisque latebris,
Turba sonans prædam pedibus circumuolat vncis:
Polluit ore dapes. sociis tunc, arma capessant,
Edico, & dira bellum cum gente gerendum.
Haud secus ac iussi faciunt, tectosque per herbam
Disponunt enses, & scuta latentia condunt.
Ergo vbi delapsæ sonitum per curua dedere
Litora; dat signum specula Misenus ab alta
Ære cauo: inuadunt socii, & noua prælia tentant,
Obscœnas pelagi ferro fœdare volucres.
Sed neque vim plumis vllam, nec vulnera tergo
Accipiunt; celerique fuga sub sidera lapsæ
Semesam prædam, & vestigia fœda relinquunt.
Vna in præcelsa consedit rupe Celæno
Infelix vates, rupitque hanc pectore vocem:
Bellum etiam pro cæde boum, stratisque iuuencis,
Laomedontiadæ, bellumne inferre paratis,
Et patrio insontes Harpyias pellere regno?
Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta:
Quę Phœbo pater omnipotēs, mihi Phœbus Apol-
Prædixit, vobis Furiarum ego maxima pando. [lo

Italiam curſu petitis, ventiſque vocatis
Ibitis Italiam, portuſque intrare licebit:
Sed non ante datam cingetis mœnibus vrbem,
Quam vos dira fames, noſtræque iniuria cædis
Ambeſas ſubigat malis abſumere menſas.
Dixit, & in ſiluam pennis ablata refugit.
At ſociis ſubita gelidus formidine ſanguis
Diriguit: cecidere animi: nec iam amplius armis,
Sed votis, precibuſque iubent expoſcere pacem,
Siue deæ, ſeu ſint Diræ, obſcœnæque volucres.
Et pater Anchiſes, paſſis de litore palmis,
Numina magna vocat, meritoſq; indicit honores.
Di prohibete minas: di talem auertite caſum,
Et placidi ſeruate pios. tum litore funem
Deripere, excuſſoſque iubet laxare rudentes.
Tendunt vela Noti: fugimus ſpumantibus vndis,
Qua curſum ventuſque, gubernatorque vocabant.
Iam medio apparet fluctu nemoroſa Zacynthos,
Dulichiumque, Sameque, & Neritos ardua ſaxis.
Effugimus ſcopulos Ithacæ, Laertia regna,
Et terram altricem ſæui execramur Vlyſſis.
Mox & Leucatæ nimboſa cacumina montis,
Et formidatus nautis aperitur Apollo.
Hunc petimus feſſi, & paruæ ſuccedimus vrbi:
Anchora de prora iacitur: ſtant litore puppes.
Ergo inſperata tandem tellure potiti,
Luſtramurque Ioui, votiſque incendimus aras,

Actiaque Iliacis celebramus litora ludis.
Exercent patrias oleo labente palæſtras
Nudati ſocii. iuuat euaſiſſe tot vrbes
Argolicas, medioſque fugam tenuiſſe per hoſtes.
Interea magnum Sol circumuoluitur annum,
Et glacialis hiems Aquilonibus aſperat vndas.
Ære cauo clypeum, magni geſtamen Abantis,
Poſtibus aduerſis figo, & rem carmine ſigno:
Æneas hæc de Danais victoribus arma.
Linquere tum portus iubeo, & conſidere tranſtris.
Certatim ſocii feriunt mare, & æquora verrunt.
Protinus aerias Phæacum abſcondimus arces,
Litoraque Epiri legimus, portuque ſubimus
Chaonio, & celſam Buthroti aſcendimus vrbem.
Hic incredibilis rerum fama occupat aures,
Priamiden Helenum Graias regnare per vrbes.
Coniugio Æacidæ Pyrrhi, ſceptriſque potitum:
Et patrio Andromachen iterum ceſſiſſe marito.
Obſtupui; miroque incenſum pectus amore
Compellare virum, & caſus cognoſcere tantos.
Progredior portu, claſſes & litora linquens.
Solennes tum forte dapes, & triſtia dona,
Ante vrbem in luco falſi Simoentis ad vndam
Libabat cineri Andromache, Maneſque vocabat
Hectoreum ad tumulũ, viridi quem ceſpite inanem,
Et geminas, cauſam lacrymis, ſacrauerat aras.
Vt me conſpexit venientem, & Troia circum

Arma amens vidit; magnis exterrita monſtris
Diriguit viſu in medio: calor oſſa reliquit.
Labitur, & longo vix tandem tempore fatur:
Verane te facies, verus mihi nuntius affers
Nate dea? viuiſne? aut, ſi lux alma receſſit,
Hector vbi eſt? dixit, lacrymaſq; effudit, & omnem
Impleuit clamore locum. vix pauca furenti
Subiicio, & raris turbatus vocibus hiſco.
Viuo equidem, vitamque extrema per omnia duco;
Ne dubita: nam vera vides.
Heu, quis te caſus deiectam coniuge tanto
Excipit? aut quæ digna ſatis fortuna reuiſit?
Hectoris Andromache Pyrrhin' connubia ſeruas?
Deiecit vultum, & demiſſa voce locuta eſt:
O felix vna ante alias Priameia virgo,
Hoſtilem ad tumulum Troiæ ſub mœnibus altis
Iuſſa mori, quæ ſortitus non pertulit vllos,
Nec victoris heri tetigit captiua cubile.
Nos, patria incenſa, diuerſa per æquora vectæ,
Stirpis Achilleæ faſtus, iuuenemque ſuperbum
Seruitio enixæ tulimus: qui deinde ſecutus
Ledęam Hermionē Lacedæmonioſq; Hymenęos,
Me famulā, famuloq; Heleno tranſmiſit habendam.
Aſt illum ereptæ magno inflammatus amore
Coniugis, & ſcelerum furiis agitatus Oreſtes,
Excipit incautum, patriaſque obtruncat ad aras:
Morte Neoptolemi, regnorum reddita ceſſit
Bb

Pars Heleno: qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamque omnem Troiano a Chaone dixit,
Pergamaq;,Iliacamque iugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui cursum venti, quæ fata dedere?
Aut quisnam ignarum nostris deus appulit oris?
Quid puer Ascanius? superatne, & vescitur aura?
Quem tibi iam Troia.
Ecquæ iam puero est amissæ cura parentis?
Ecquid in antiquam virtutem, animosque viriles
Et pater Æneas, & auunculus excitat Hector?
Talia fundebat lacrymans, longosque ciebat
Incassum fletus: cum sese a mœnibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus offert,
Agnoscitque suos, lætusque ad mœnia ducit,
Et multum lacrymas verba inter singula fundit.
Procedo, & paruam Troiam, simulataque magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine riuum
Agnosco, Scææque amplector limina portæ:
Necnon & Teucri socia simul vrbe fruuntur.
Illos porticibus rex accipiebat in amplis:
Aulai in medio libabant pocula Bacchi,
Impositis auro dapibus; paterasque tenebant.
Iamque dies, alterque dies processit, & auræ
Vela vocant, tumidoque inflatur carbasus Austro.
His vatem aggredior dictis, ac talia quæso:
Troiugena interpres diuum, qui numina Phœbi,
Qui tripodas, Clarii lauros, qui sidera sentis,

Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ;
Fare age (namq; omnẽ cursum mihi prospera dixit
Relligio, & cuncti suaserunt numine diui
Italiam petere, & terras tentare repostas:
Sola nouum, dictuque nefas Harpyia Celæno
Prodigium canit, & tristes denuntiat iras,
Obscœnamque famem) quæ prima pericula vito,
Quidve sequens tantos possim superare labores.
Hic Helenus, cæsis primum de more iuuencis,
Exorat pacem diuum, vittasque resoluit
Sacrati capitis, meque ad tua limina, Phœbe,
Ipse manu multo suspensum numine ducit:
Atque hæc deinde canit diuino ex ore sacerdos:
Nate dea (nam te maioribus ire per altum
Auspiciis manifesta fides: sic fata deum rex
Sortitur, voluitque vices: is vertitur ordo)
Pauca tibi e multis, quo tutior hospita lustres
Æquora, & Ausonio possis considere portu,
Expediam dictis. prohibent nam cetera Parcæ
Scire Helenum, farique vetat Saturnia Iuno.
Principio Italiam, quam tu iam rere propinquam,
Vicinosque ignare paras inuadere portus,
Longa procul longis via diuidit inuia terris.
Ante & Trinacria lentandus remus in vnda,
Et salis Ausonii lustrandum nauibus æquor,
Infernique lacus, Æææque insula Circes,
Quam tuta possis vrbem componere terra.

Signa tibi dicam: tu condita mente teneto.
Cum tibi ſollicito ſecreti ad fluminis vndam,
Litoreis ingens inuenta ſub ilicibus ſus
Triginta capitum fetus enixa iacebit,
Alba, ſolo recubans, albi circum vbera nati;
Is locus vrbis erit: requies ea certa laborum.
Nec tu menſarum morſus horreſce futuros:
Fata viam inuenient, aderitque vocatus Apollo.
Has autem terras, Italique hanc litoris oram,
Proxima quæ noſtri perfunditur æquoris æſtu,
Effuge: cuncta malis habitantur mœnia Graiis.
Hic & Narycii poſuerunt mœnia Locri,
Et Salentinos obſedit milite campos
Lyctius Idomeneus: hic illa ducis Melibœi
Parua Philoctetæ ſubnixa Petilia muro.
Quin, vbi tranſmiſſæ ſteterint trans æquora claſſes,
Et poſitis aris iam vota in litore ſolues;
Purpureo velare comas adopertus amictu;
Ne qua inter ſanctos ignes in honore deorum
Hoſtilis facies occurrat, & omina turbet.
Hunc ſocii morem ſacrorum, hunc ipſe teneto:
Hac caſti maneant in relligione nepotes.
Aſt vbi digreſſum Siculæ te admouerit oræ
Ventus, & anguſti rareſcent clauſtra Pelori:
Læua tibi tellus, & longo læua petantur
Æquora circuitu: dextrum fuge litus, & vndas.
Hæc loca vi quondam, & vaſta conuulſa ruina

(Tantum æui longinqua valet mutare vetuſtas)
Diſſiluiſſe ferunt: cum protinus vtraque tellus
Vna foret, venit medio vi pontus, & vndis
Heſperium Siculo latus abſcidit; aruaque, & vrbes
Litore diductas anguſto interluit æſtu.
Dextrum Scylla latus, læuum implacata Charybdis
Obſidet, atque imo Barathri ter gurgite vaſtos
Sorbet in abruptum fluctus, rurſuſque ſub auras
Erigit alternos, & ſidera verberat vnda.
At Scyllam cæcis cohibet ſpelunca latebris,
Ora exertantem, & naues in ſaxa trahentem.
Prima hominis facies, & pulcro pectore virgo
Pube tenus: poſtrema immani corpore priſtis,
Delphinum caudas vtero commiſſa luporum.
Præſtat Trinacrii metas luſtrare Pachyni
Ceſſantem, longos & circumflectere curſus,
Quam ſemel informem vaſto vidiſſe ſub antro
Scyllam, & cæruleis canibus reſonantia ſaxa.
Præterea, ſi qua eſt Heleno prudentia, vati
Si qua fides, animum ſi veris implet Apollo;
Vnum illud tibi, nate dea, præque omnibus vnum
Prædicã, & repetens iterumque, iterumq; monebo.
Iunonis magnæ primum prece numen adora:
Iunoni cane vota libens, dominamque potentem
Supplicibus ſupera donis: ſic denique victor
Trinacria fines Italos mittere relicta.
Huc vbi delatus Cumæam acceſſeris vrbem,

Diuinosque lacus, & Auerna sonantia siluis;
Insanam vatem aspicies: quæ rupe sub ima
Fata canit, foliisque notas, & nomina mandat.
Quæcumque in foliis descripsit carmina virgo,
Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit.
Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt:
Verum eadem, verso tenuis cum cardine ventus
Impulit, & teneras turbauit ianua frondes,
Nunquam deinde cauo volitantia prendere saxo,
Nec reuocare situs, aut iungere carmina curat.
Inconsulti abeunt, sedemque odere Sibyllæ.
Hic tibi ne qua moræ fuerint dispendia tanti:
Quamuis increpitent socii, & vi cursus in altum
Vela vocet, possisque sinus implere secundos:
Quin adeas vatem, precibusque oracula poscas:
Ipsa canat, vocemque volens, atque ora resoluat.
Illa tibi Italiæ populos, venturaque bella,
Et quo quemq; modo fugiasque ferasque laborem,
Expediet, cursusque dabit venerata secundos.
Hæc sunt quæ nostra liceat te voce moneri.
Vade age, & ingentem factis fer ad æthera Troiam.
Quæ postquam vates sic ore effatus amico est,
Dona dehinc auro grauia, sectoque elephanto
Imperat ad naues ferri, stipatque carinis
Ingens argentum, Dodonæosque lebetas,
Loricam consertam hamis, auroque trilicem,
Et conum insignis galeæ, cristasque comantes,

Arma Neoptolemi. sunt & sua dona parenti.
Addit equos, additque duces.
Remigium supplet: socios simul instruit armis.
Interea classem velis aptare iubebat
Anchises, fieret vento mora ne qua ferenti.
Quem Phœbi interpres multo compellat honore:
Coniugio Anchisa Veneris dignate superbo,
Cura deum, bis Pergameis erepte ruinis,
Ecce tibi Ausoniæ tellus: hanc arripe velis:
Et tamen hanc pelago præterlabare necesse est.
Ausoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
Vade, ait, o felix nati pietate. quid vltra
Prouehor, & fando surgentes demoror Austros?
Nec minus Andromache, digressu mœsta supremo,
Fert picturatas auri subtegmine vestes,
Et Phrygiã Ascanio chlamydem: nec cedit honori:
Textilibusque onerat donis, ac talia fatur:
Accipe & hæc, manuũ tibi quæ monimenta mearũ
Sint, puer, & longũ Andromaches testentur amorẽ;
Coniugis Hectoreæ. cape dona extrema tuorum.
O mihi sola mei super Astyanactis imago!
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat:
Et nunc æquali tecum pubesceret æuo.
Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis:
Viuite felices, quibus est fortuna peracta
Iam sua. nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies: nullum maris æquor arandum:

Arua neque Ausoniæ, ſemper cedentia retro,
Quærenda. effigiem Xanthi, Troiamque videtis,
Quam veſtræ fecere manus: melioribus opto
Auſpiciis, & quæ fuerit minus obuia Graiis.
Si quando Thybrim, vicinaque Thybridis arua
Intraro, gentique meæ data mœnia cernam,
Cognatas vrbes olim, populoſque propinquos
Epiro Heſperia, quibus idem Dardanus auctor,
Atque idem caſus; vnam faciemus vtramque
Troiam animis. maneat noſtros ea cura nepotes.
Prouehimur pelago vicina Ceraunia iuxta:
Vnde iter Italiam, curſuſque breuiſſimus vndis.
Sol ruit interea, & montes vmbrantur opaci.
Sternimur optatæ gremio telluris ad vndam
Sortiti remos, paſſimque in litore ſicco
Corpora curamus: feſſos ſopor irrigat artus.
Necdum orbem medium nox horis acta ſubibat:
Haud ſegnis ſtrato ſurgit Palinurus, & omnes
Explorat ventos, atque auribus aera captat:
Sidera cuncta notat tacito labentia cælo,
Arcturum,pluuiaſque Hyadas,geminoſq; Triones,
Armatumque auro circumſpicit Oriona.
Poſtquam cuncta videt cælo conſtare ſereno;
Dat clarum e puppi ſignum: nos caſtra mouemus,
Tentamuſque viam, & velorum pandimus alas.
Iamque rubeſcebat ſtellis Aurora fugatis,
Cum procul obſcuros colles humilemque videmus
Italiam.

Italiam. Italiam primus conclamat Achates:
Italiam læto socii clamore salutant.
Tum pater Anchises magnum cratera corona
Induit, impleuitque mero, diuosque vocauit
Stans celsa in puppi.
Di maris, & terræ, tempestatumque potentes,
Ferte viam vento facilem, & spirate secundi.
Crebrescunt optatæ auræ, portusque patescit
Iam propior, templumq; apparet in arce Mineruæ.
Vela legunt socii, & proras ad litora torquent.
Portus ab Eoo fluctu curuatur in arcum,
Obiectæ salsa spumant aspergine cautes:
Ipse latet, gemino demittunt brachia muro
Turriti scopuli, refugitque a litore templum.
Quattuor hic, primũ omen, equos in gramine vidi
Tondentes campum late, candore niuali.
Et pater Anchises: Bellum o terra hospita portas:
Bello armantur equi: bellũ hæc armenta minantur.
Sed tamen iidem olim curru succedere sueti
Quadrupedes, & frena iugo concordia ferre.
Spes est pacis, ait. tum numina sancta precamur
Palladis armisonæ, quæ prima accepit ouantes:
Et capita ante aras Phrygio velamur amictu,
Præceptisque Heleni, dederat quæ maxima, rite
Iunoni Argiuæ iussos adolemus honores.
Haud mora: continuo perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obuertimus antennarum;

Graiugenumq; domos, suspectaq; linquimus arua.
Hinc sinus Herculei, si vera est fama, Tarenti
Cernitur: attollit se diua Lacinia contra,
Caulonisque arces, & nauifragum Scylacæum.
Tum procul e fluctu Trinacria cernitur Ætna,
Et gemitum ingentem pelagi, pulsataque saxa
Audimus longe, fractasque ad litora voces;
Exultantque vada, atque æstu miscentur arenæ.
Et pater Anchises: nimirum hæc illa Charybdis:
Hos Helenus scopulos, hæc saxa horrenda canebat:
Eripite, o socii, pariterque insurgite remis.
Haud minus ac iussi faciunt: primusque rudentem
Contorsit læuas proram Palinurus ad vndas.
Læuam cuncta cohors remis, ventisque petiuit.
Tollimur in cælum curuato gurgite, & iidem
Subducta ad Manes imos descendimus vnda.
Ter scopuli clamorem inter caua saxa dedere:
Ter spumam elisam & rorantia vidimus astra.
Interea fessos ventus cum Sole reliquit,
Ignarique viæ, Cyclopum allabimur oris.
Portus ab accessu ventorum immotus, & ingens
Ipse; sed horrificis iuxta tonat Ætna ruinis,
Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem,
Turbine fumantem piceo & candente fauilla,
Attollitque globos flammarum, & sidera lambit:
Interdum scopulos, auulsaque viscera montis
Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras

Cum gemitu glomerat, fundoque exæſtuat imo.
Fama eſt, Enceladi ſemuſtum fulmine corpus
Vrgeri mole hac, ingentemque inſuper Ætnam
Impoſitam, ruptis flammam exſpirare caminis;
Et, feſſum quoties motat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cælum ſubtexere fumo.
Noctem illam tecti ſiluis immania monſtra
Perferimus; nec quæ ſonitum det cauſa, videmus.
Nam neque erant aſtrorum ignes, nec lucidus ęthra
Siderea polus; obſcuro ſed nubila cælo,
Et Lunam in nimbo nox intempeſta tenebat.
Poſtera iamque dies primo ſurgebat Eoo,
Humentemque Aurora polo dimouerat vmbram;
Cum ſubito e ſiluis, macie confecta ſuprema,
Ignoti noua forma viri, miſerandaque cultu
Procedit, ſupplexque manus ad litora tendit.
Reſpicimus: dira illuuies, immiſſaque barba,
Conſertum tegmen ſpinis; at cetera Graius,
Et quondam patriis ad Troiam miſſus in armis.
Iſque vbi Dardanios habitus & Troia vidit
Arma procul; paulum aſpectu conterritus hæſit,
Continuitque gradum: mox ſeſe ad litora præceps
Cum fletu precibuſque tulit. per ſidera teſtor,
Per ſuperos, atque hoc cæli ſpirabile lumen,
Tollite me Teucri: quaſcumque abducite terras.
Hoc ſat erit. ſcio me Danais e claſſibus vnum,
Et bello Iliacos fateor petiiſſe Penates.

Pro quo, ſi ſceleris tanta eſt iniuria noſtri,
Spargite me in fluctus, vaſtoque immergite ponto.
Si pereo, manibus hominum periiſſe iuuabit.
Dixerat: & genua amplexus, genibuſque volutans
Hærebat. qui ſit fari, quo ſanguine cretus,
Hortamur; quæ deinde agitet fortuna, fateri.
Ipſe pater dextram Anchiſes, haud multa moratus,
Dat iuueni, atque animum præſenti pignore firmat.
Ille hæc, depoſita tandem formidine, fatur:
Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Vlyſſi,
Nomine Achæmenides, Troiã genitore Adamaſto
Paupere (manſiſſetque vtinam fortuna) profectus.
Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
Immemores ſocii vaſto Cyclopis in antro
Deſeruere. domus ſanie dapibuſque cruentis
Intus opaca, ingens: ipſe arduus, altaque pulſat
Sidera, (di talem terris auertite peſtem)
Nec viſu facilis, nec dictu affabilis vlli:
Viſceribus miſerorum, & ſanguine veſcitur atro.
Vidi egomet, duo de numero cum corpora noſtro,
Prenſa manu magna, medio reſupinus in antro,
Frangeret ad ſaxum, ſanieque aſperſa natarent
Limina: vidi, atro cum membra fluentia tabo
Manderet, & tepidi tremerent ſub dentibus artus.
Haud impune quidem: nec talia paſſus Vlyſſes,
Oblituſve ſui eſt Ithacus diſcrimine tanto.
Nam ſimul expletus dapibus, vinoque ſepultus,

Ceruicem inflexam posuit, iacuitque per antrum
Immensum, saniem eructans, ac frusta cruento
Per somnum commista mero: nos magna precati
Numina, sortitique vices, vna vndique circum
Fundimur, & telo lumen terebramus acuto:
Ingens, quod torua solum sub fronte latebat,
Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis instar;
Et tandem læti sociorum vlciscimur vmbras.
Sed fugite o miseri, fugite, atque ab litore funem
Rumpite.
Nam, qualis, quantusq; cauo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit pecudes, atque vbera pressat,
Centum alii curua hæc habitant ad litora vulgo
Infandi Cyclopes, & altis montibus errant.
Tertia iam Lunæ se cornua lumine complent,
Cum vitam in siluis, inter deserta ferarum
Lustra domosque traho, vastosq; ab rupe Cyclopas
Prospicio, sonitumq; pedum, vocemque tremisco:
Victum infelicem baccas, lapidosaque corna
Dant rami, & vulsis pascunt radicibus herbæ.
Omnia collustrans, hanc primum ad litora classem
Conspexi venientem. huic me, quæcumque fuisset,
Addixi. satis est gentem effugisse nefandam.
Vos animā hanc potius quocumq; absumite letho.
Vix ea fatus erat; summo cum monte videmus
Ipsum inter pecudes vasta se mole mouentem
Pastorem Polyphemum, & litora nota petentem.

Monſtrũ horrẽdũ,informe,ingẽs,cui lumẽ ademtũ.
Trunca manum pinus regit, & veſtigia firmat:
Lanigeræ comitantur oues. ea ſola voluptas,
Solamenque mali. de collo fiſtula pendet.
Poſtquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit;
Luminis effoſſi fluidum lauit inde cruorem,
Dentibus infrendens gemitu,graditurq; per æquor
Iam medium, nec dum fluctus latera ardua tinxit.
Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto
Supplice, ſic merito; tacitique incidere funem:
Verrimus & proni certantibus æquora remis.
Senſit, & ad ſonitum vocis veſtigia torſit.
Verum vbi nulla datur dextram affectare poteſtas,
Nec potis Ionios fluctus æquare ſequendo;
Clamorẽ immenſum tollit, quo pontus, & omnes
Intremuere vndæ, penituſque exterrita tellus
Italiæ, curuiſque immugiit Ætna cauernis.
At genus e ſiluis Cyclopum & montibus altis
Excitum ruit ad portus, & litora complent.
Cernimus aſtantes nequicquam lumine toruo
Ætnæos fratres, cælo capita alta ferentes;
Concilium horrendum: quales cum vertice celſo
Aeriæ quercus, aut coniferæ cypariſſi
Conſtiterant, ſilua alta Iouis, lucuſve Dianæ.
Præcipites metus acer agit quocumque rudentes
Excutere, & ventis intendere vela ſecundis.
Contra iuſſa monẽt Heleni,Scyllã atq; Charybdim

Inter vtramque viam, lethi diſcrimine paruo,
Ni teneant curſus: certum eſt dare lintea retro.
Ecce autem Boreas anguſta a ſede Pelori
Miſſus adeſt. viuo præteruehor oſtia ſaxo
Pantagię, Megaroſque ſinus, Tapſumque iacentem.
Talia monſtrabat relegens errata retrorſum
Litora Achæmenides, comes infelicis Vlyſſi.
Sicanio prætenta ſinu iacet inſula contra
Plemmyrium vndoſum: nomen dixere priores
Ortygiam. Alpheum fama eſt huc Elidis amnem
Occultas egiſſe vias ſubter mare: qui nunc
Ore Arethuſa tuo Siculis confunditur vndis.
Numina magna loci iuſſi veneramur: & inde
Exupero præpingue ſolum ſtagnantis Elori.
Hinc altas cautes, proiectaque ſaxa Pachyni
Radimus, & fatis nunquam conceſſa moueri
Apparet Camarina procul, campique Geloi,
Immaniſque Gela fluuii cognomine dicta.
Arduus inde Acragas oſtentat maxima longe
Mœnia, magnanimũ quondã generator equorum.
Teque datis linquo ventis palmoſa Selinis,
Et vada dura lego ſaxis Lilybeia cæcis.
Hinc Drepani me portus, & illætabilis ora
Accipit. hic, pelagi tot tempeſtatibus actus,
Heu genitorem, omnis curæ caſuſque leuamen,
Amitto Anchiſen. hic me, pater, optime feſſum
Deſeris, heu, tantis nequicquam erepte periclis.

Nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno.
Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum.
Hinc me digressum vestris deus appulit oris.
Sic pater Æneas intentis omnibus vnus
Fata renarrabat diuum, cursusque docebat.
Conticuit tandem, factoque hic fine quieuit.

PVBLII

PVBLII

VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER IV.

Argumentum.

Amorem Didonis in Æneam continet: furtiuas nuptias, easque solutas, deo iubente: & Didonis mortem impotentia amoris.

AT regina graui iamdudum saucia cura
Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni.
Multa viri virtus animo, multusque recursat
Gentis honos. hærent infixi pectore vultus,
Verbaque; nec placidã membris dat cura quietem.
Postera Phœbea lustrabat lampade terras,
Humentemque Aurora polo dimouerat vmbram;
Cum sic vnanimem alloquitur male sana sororem:
Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent!

Quis nouus hic noſtris ſucceſſit ſedibus hoſpes!
Quem ſeſe ore ferens! quam forti pectore,& armis!
Credo equidem,nec vana fides,genus eſſe deorum.
Degeneres animos timor arguit. heu, quibus ille
Iactatus fatis! quæ bella exhauſta canebat!
Si mihi non animo fixum, immotumque ſederet,
Ne cui me vinclo vellem ſociare iugali,
Poſtquam primus amor deceptam morte fefellit;
Si non pertæſum thalami tedæque fuiſſet;
Huic vni forſan potui ſuccumbere culpæ.
Anna, fatebor enim, miſeri poſt fata Sichæi
Coniugis, & ſparſos fraterna cæde Penates,
Solus hic inflexit ſenſus, animumque labantem
Impulit. agnoſco veteris veſtigia flammæ.
Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiſcat,
Vel pater omnipotẽs adigat me fulmine ad vmbras,
Pallentes vmbras Erebi, noctemque profundam;
Ante pudor quam te violo, aut tua iura reſoluo.
Ille meos, primus, qui me ſibi iunxit, amores
Abſtulit. ille habeat ſecum, ſeruetque ſepulcro.
Sic effata, ſinum lacrymis impleuit obortis.
Anna refert: O luce magis dilecta ſorori,
Solane perpetua mœrens carpere iuuenta?
Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris?
Id cinerem aut Manes credis curare ſepultos?
Eſto, ægram nulli quondam flexere mariti;
Non Libyæ, non ante Tyro deſpectus Iarbas,

Ductoresque alii, quos Africa terra triumphis
Diues alit. placitone etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem, quorum consederis aruis?
Hinc Getulæ vrbes, genus insuperabile bello,
Et Numidæ infreni cingunt, & inhospita Syrtis:
Hinc deserta siti regio, lateque furentes
Barcæi. quid bella Tyro surgentia dicam,
Germanique minas?
Dis equidem auspicibus reor, & Iunone secunda
Huc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.
Quam tu vrbē soror hanc cernes! quę surgere regna
Coniugio tali! Teucrum comitantibus armis,
Punica se quantis attollet gloria rebus!
Tu modo posce deos veniam, sacrisque litatis
Indulge hospitio, causasque innecte morandi:
Dum pelago desæuit hiems, & aquosus Orion,
Quassatæque rates, & non tractabile cælum.
His dictis incensum animum inflammauit amore,
Spemque dedit dubiæ menti, soluitque pudorem.
Principio delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt: mactant lectas de more bidentes
Legiferæ Cereri, Phœboque, patrique Lyæo;
Iunoni ante omnes, cui vincla iugalia curæ.
Ipsa tenens dextra pateram pulcerrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fundit:
Aut ante ora deum pingues spatiatur ad aras,
Instauratque diem donis, pecudumque reclusis

Pectoribus inhians, ſpirantia conſulit exta.
Heu vatum ignaræ mentes! quid vota furentem,
Quid delubra iuuant? eſt mollis flamma medullas
Interea, & tacitum viuit ſub pectore vulnus.
Vritur infelix Dido, totaque vagatur
Vrbe furens: qualis coniecta cerua ſagitta,
Quam procul incautam nemora inter Creſſia fixit
Paſtor agens telis, liquitque volatile ferrum
Neſcius. illa fuga ſiluas ſaltuſque peragrat
Dictæos: hæret lateri lethalis arundo.
Nunc media Æneam ſecum per mœnia ducit,
Sidoniaſque oſtentat opes, vrbemque paratam.
Incipit effari, mediaque in voce reſiſtit.
Nunc eadem, labente die, conuiuia quærit,
Iliacoſque iterum demens audire labores
Expoſcit, pendetque iterum narrantis ab ore.
Poſt, vbi digreſſi, lumenque obſcura viciſſim
Luna premit, ſuadentque cadentia ſidera ſomnos:
Sola domo mœret vacua, ſtratiſque relictis
Incubat. illum abſens abſentem auditque videtque;
Aut gremio Aſcanium genitoris imagine capta
Detinet, infandum ſi fallere poſſit amorem.
Non cœptæ aſſurgunt turres, non arma iuuentus
Exercet, portuſve, aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minæque
Murorum ingentes, æquataque machina cælo.
Quam ſimul ac tali perſenſit peſte teneri

Cara Iouis coniux, nec famam obſtare furori;
Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis:
Egregiam vero laudem & ſpolia ampla refertis
Tuque puerq; tuus: magnũ & memorabile nomen,
Vna dolo diuum ſi femina victa duorum eſt.
Nec me adeo fallit, veritam te mœnia noſtra,
Suſpectas habuiſſe domos Carthaginis altæ.
Sed quis erit modus? aut quo nunc certamine tanto?
Quin potius pacem æternam pactoſq; Hymenæos
Exercemus? habes, tota quod mente petiſti.
Ardet amans Dido, traxitque per oſſa furorem.
Communem hunc ergo populũ, paribuſq; regamus
Auſpiciis: liceat Phrygio ſeruire marito,
Dotaleſque tuæ Tyrios permittere dextræ.
Olli (ſenſit enim ſimulata mente locutam,
Quo regnum Italiæ Libycas auerteret oras)
Sic contra eſt ingreſſa Venus: quis talia demens
Abnuat, aut tecum malit contendere bello?
Si modo, quod memoras, factum fortuna ſequatur.
Sed fatis incerta feror, ſi Iupiter vnam
Eſſe velit Tyriis vrbem Troiaque profectis,
Miſcerive probet populos, aut fœdera iungi.
Tu coniux: tibi fas animum tentare precando.
Perge, ſequar. tum ſic excepit regia Iuno:
Mecũ erit iſte labor. nunc, qua ratione, quod inſtat
Confieri poſſit, paucis (aduerte) docebo.
Venatum Æneas, vnaque miſerrima Dido,

In nemus ire parant, vbi primos craſtinus ortus
Extulerit Titan, radiiſque retexerit orbem:
His ego nigrantem commiſta grandine nimbum,
Dum trepidant alæ, ſaltuſque indagine cingunt,
Deſuper infundam, & tonitru cælum omne ciebo.
Diffugient comites, & nocte tegentur opaca:
Speluncam Dido, dux & Troianus eamdem
Deuenient. adero, &, tua ſi mihi certa voluntas,
Connubio iungam ſtabili, propriamque dicabo.
Hic Hymenæus erit. Non aduerſata petenti,
Annuit, atque dolis riſit Cytherea repertis.
Oceanum interea ſurgens Aurora reliquit:
It portis iubare exorto delecta iuuentus:
Retia rara, plagæ, lato venabula ferro,
Maſſylique ruunt equites, & odora canum vis.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum expectant, oſtroque inſignis & auro
Stat ſonipes, ac frena ferox ſpumantia mandit.
Tandem progreditur, magna ſtipante caterua,
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo:
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem.
Nec non & Phrygii comites, & lætus Iulus
Incedunt. ipſe ante alios pulcerrimus omnes
Infert ſe ſocium Æneas, atque agmina iungit.
Qualis, vbi hibernam Lyciam, Xanthique fluenta
Deſerit, ac Delum maternam inuiſit Apollo,

Inſtauratque choros, miſtique altaria circum
Creteſque, Dryopeſq; fremunt, pictiq; Agathyrſi:
Ipſe iugis Cynthi graditur, mollique fluentem
Fronde premit crinem fingens, atq; implicat auro:
Tela ſonant humeris. haud illo ſegnior ibat
Æneas: tantum egregio decus enitet ore.
Poſtquam altos ventum in montes, atq; inuia luſtra:
Ecce feræ ſaxi deiectæ vertice capræ
Decurrere iugis: alia de parte patentes
Tranſmittunt curſu campos, atque agmina cerui
Puluerulenta fuga glomerant, monteſq; relinquunt.
At puer Aſcanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo, iamque hos curſu, iam præterit illos,
Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprũ, aut fuluum deſcendere monte leonem.
Interea magno miſceri murmure cælum
Incipit: inſequitur commiſta grandine nimbus.
Et Tyrii comites paſſim, & Troiana iuuentus,
Dardaniuſque nepos Veneris, diuerſa per agros
Tecta metu petiere. ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido, dux & Troianus eamdem
Deueniunt. prima & Tellus & pronuba Iuno
Dant ſignum: fulſere ignes, & conſcius æther
Connubii, ſummoque vlularunt vertice Nymphæ.
Ille dies primus lethi, primuſque malorum
Cauſa fuit. neque enim ſpecie famave mouetur.
Nec iam furtiuum Dido meditatur amorem:

Coniugium vocat: hoc prætexit nomine culpam.
Extemplo Libyæ magnas it fama per vrbes:
Fama, malum quo non aliud velocius vllum,
Mobilitate viget, vireſque acquirit eundo.
Parua metu primo, mox ſeſe attollit in auras,
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.
Illam Terra parens, ira irritata deorum,
Extremã, vt perhibent, Cœo Enceladoq; ſororem
Progenuit, pedibus celerem, & pernicibus alis.
Monſtrũ horrendũ, ingens: cui quot ſunt corpore
Tot vigiles oculi ſubter, mirabile dictu, [plumæ,
Tot linguæ, totidem ora ſonant, tot ſubrigit aures.
Nocte volat cæli medio, terræque per vmbram,
Stridens, nec dulci declinat lumina ſomno.
Luce ſedet cuſtos, aut ſummi culmine tecti,
Turribus aut altis, & magnas territat vrbes:
Tam ficti prauique tenax, quam nuntia veri.
Hæc tum multiplici populos ſermone replebat
Gaudens, & pariter facta atque infecta canebat:
Veniſſe Æneam Troiano a ſanguine cretum,
Cui ſe pulcra viro dignetur iungere Dido:
Nunc hiemem inter ſe luxu, quam longa, fouere,
Regnorum immemores, turpique cupidine captos.
Hæc paſſim dea fœda virum diffundit in ora.
Protinus ad regem curſus detorquet Iarbam,
Incenditque animum dictis, atque aggerat iras.
Hic Ammone ſatus, rapta Garamantide nympha,
Templa

Templa Ioui centum, latis immania regnis,
Centum aras posuit, vigilemque sacrauerat ignem,
Excubias diuum æternas, pecudumque cruore
Pingue solum, & variis florentia limina sertis.
Isque amens animi, & rumore accensus amaro,
Dicitur ante aras, media inter numina diuum,
Multa Iouem manibus supplex orasse supinis:
Iupiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis
Gens epulata toris, Lenæum libat honorem,
Aspicis hæc? an te genitor, cum fulmina torques,
Nequicquam horremus? cæcique in nubibus ignes
Terrificant animos, & inania murmura miscent?
Femina, quæ nostris errans in finibus, vrbem
Exiguam precio posuit, cui litus arandum,
Cuique loci leges dedimus, connubia nostra
Reppulit, ac dominum Ænean in regna recepit.
Et nunc ille Paris cum semiuiro comitatu
Mæonia mentum mitra crinemque madentem
Subnixus, rapto potitur. nos munera templis
Quippe tuis ferimus, famamque fouemus inanem.
Talibus orantem dictis, arasque tenentem
Audiit omnipotens, oculosque ad mœnia torsit
Regia, & oblitos famæ melioris amantes.
Tunc sic Mercurium alloquitur, ac talia mandat:
Vade age, nate, voca Zephyros, & labere pennis,
Dardaniumq; ducem, Tyria Carthagine qui nunc
Expectat, fatisque datas non respicit vrbes,

Alloquere, & celeres defer mea dicta per auras.
Non illum nobis genitrix pulcerrima talem
Promisit, Graiumque ideo bis vindicat armis:
Sed fore,qui grauidam imperiis,belloq; frementem
Italiam regeret, genus alto a sanguine Teucri
Proderet, ac totum sub leges mitteret orbem.
Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
Nec super ipse sua molitur laude laborem;
Ascanione pater Romanas inuidet arces?
Quid struit? aut qua spe inimica in gente moratur?
Nec prolem Ausoniam, & Lauinia respicit arua?
Nauiget. hæc summa est: hic nostri nuntius esto.
Dixerat: ille patris magni parere parabat
Imperio: & primum pedibus talaria nectit
Aurea: quæ sublimem alis, siue æquora supra,
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.
Tum virgam capit: hac animas ille euocat Orco
Pallentes, alias sub tristia Tartara mittit;
Dat somnos, adimitque, & lumina morte resignat.
Illa fretus agit ventos, & turbida tranat
Nubila: iamq; volans,apicem & latera ardua cernit
Atlantis duri, cælum qui vertice fulcit;
Atlantis cinctum assidue cui nubibus atris
Piniferum caput & vento pulsatur & imbri:
Nix humeros infusa tegit: tum flumina mento
Præcipitant senis, & glacie riget horrida barba.
Hic primum paribus nitens Cyllenius alis

Conſtitit : hinc toto præceps ſe corpore ad vndas
Miſit; aui ſimilis, quæ circum litora, circum
Piſcoſos ſcopulos, humilis volat æquora iuxta.
Haud aliter terras inter, cælumque volabat,
Litus arenoſum Libyæ, ventoſque ſecabat
Materno veniens ab auo Cyllenia proles.
Vt primum alatis tetigit magalia plantis;
Æneam fundantem arces, ac tecta nouantem
Conſpicit : atque illi ſtellatus iaſpide fulua
Enſis erat, Tyrioque ardebat murice læna,
Demiſſa ex humeris : diues quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas diſcreuerat auro.
Continuo inuadit : Tu nunc Carthaginis altæ
Fundamenta locas, pulcramque vxorius vrbem
Extruis, heu regni, rerumque oblite tuarum.
Ipſe deum tibi me claro demittit Olympo
Regnator, cælum & terras qui numine torquet:
Ipſe hæc ferre iubet celeres mandata per auras.
Quid ſtruis? aut qua ſpe Libycis teris otia terris?
Si te nulla mouet tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe tua moliris laude laborem;
Aſcanium ſurgentem, & ſpes heredis Iuli
Reſpice, cui regnum Italiæ, Romanaque tellus
Debentur. Tali Cyllenius ore locutus,
Mortales viſus medio ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis euanuit auram.
At vero Æneas aſpectu obmutuit amens,

Arrectæque horrore comæ, & vox faucibus hæsit.
Ardet abire fuga, dulcesque relinquere terras,
Attonitus tanto monitu, imperioque deorum.
Heu quid agat? quo nunc reginã ambire furentem
Audeat affatu? quæ prima exordia sumat?
Atque animum nunc huc celerẽ, nunc diuidit illuc,
In partesque rapit varias, perque omnia versat.
Hæc alternanti potior sententia visa est:
Mnesthea, Sergestumq; vocat, fortemq; Cloanthũ:
Classem aptent taciti, socios ad litora cogant,
Arma parent; &, quæ sit rebus causa nouandis,
Dissimulent. sese interea, quando optima Dido
Nesciat, & tantos rumpi non speret amores,
Tentaturum aditus, & quæ mollissima fandi
Tempora, quis rebus dexter modus. ocius omnes
Imperio læti parent, ac iussa facessunt.
At regina dolos (quis fallere possit amantem?)
Præsensit, motusque excepit prima futuros;
Omnia tuta timens. eadem impia fama furenti
Detulit, armari classem, cursumque parari.
Sæuit inops animi, totamque incensa per vrbem
Bacchatur: qualis commotis excita sacris
Thyias, vbi audito stimulant Trieterica Baccho
Orgia, nocturnusque vocat clamore Cithæron.
Tandem his Æneam compellat vocibus vltro:
Dissimulare etiam sperasti, perfide, tantum
Posse nefas? tacitusque mea decedere terra?

Nec te noſter amor, nec te data dextera quondam,
Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
Quin etiam hiberno moliris ſidere claſſem,
Et mediis properas Aquilonibus ire per altum?
Crudelis! quid, ſi non arua aliena domoſque
Ignotas peteres, & Troia antiqua maneret;
Troia per vndoſum peteretur claſſibus æquor?
Mene fugis?per ego has lacrymas,dextramq; tuã te,
(Quando aliud mihi iam miſeræ nihil ipſa reliqui)
Per connubia noſtra, per inceptos Hymenæos:
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
Dulce meum; miſerere domus labentis, & iſtam
Oro, ſi quis adhuc precibus locus, exue mentem.
Te propter Libycæ gentes,Nomadumque tyranni
Odere, infenſi Tyrii: te propter eumdem
Extinctus pudor, &, qua ſola ſidera adibam,
Fama prior. cui me moribundam deſeris hoſpes?
Hoc ſolum nomen quoniam de coniuge reſtat.
Quid moror? an mea Pygmalion dũ mœnia frater
Deſtruat? aut captam ducat Getulus Iarbas?
Saltem, ſi qua mihi de te ſuſcepta fuiſſet
Ante fugam ſoboles, ſi quis mihi paruulus aula
Luderet Æneas, qui te tantum ore referret;
Non equidem omnino capta aut deſerta viderer.
Dixerat. ille Iouis monitis immota tenebat
Lumina, & obnixus curam ſub corde premebat.
Tandem pauca refert: Ego te, quæ plurima fando

Enumerare vales, nunquam, regina, negabo
Promeritam: nec me meminiſſe pigebit Eliſæ;
Dum memor ipſe mei, dum ſpiritus hos reget artus.
Pro re pauca loquar: nec ego hanc abſcondere furto
Speraui, ne finge, fugam; nec coniugis vnquam
Prætendi tedas, aut hæc in fœdera veni.
Me ſi fata meis paterentur ducere vitam
Auſpiciis, & ſponte mea componere curas;
Vrbem Troianam primum, dulceſque meorum
Relliquias colerem, & Priami tecta alta manerent;
Et recidiua manu poſuiſſem Pergama victis.
Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo,
Italiam Lyciæ iuſſere capeſſere ſortes.
Hic amor, hæc patria eſt. ſi te Carthaginis arces
Phœniſſam, Libycæque aſpectus detinet vrbis;
Quæ tandem Auſonia Teucros conſidere terra
Inuidia eſt? & nos fas extera quærere regna.
Me patris Anchiſæ, quoties humentibus vmbris
Nox operit terras, quoties aſtra ignea ſurgunt,
Admonet in ſomnis, & turbida terret imago:
Me puer Aſcanius, capitiſque iniuria cari,
Quem regno Heſperiæ fraudo, & fatalibus aruis.
Nunc etiam interpres diuum Ioue miſſus ab ipſo,
Teſtor vtrumque caput, celeres mandata per auras
Detulit. ipſe deum manifeſto in lumine vidi
Intrantem muros, vocemque his auribus hauſi.
Deſine meque tuis incendere, teque querelis;

Italiam non ſponte ſequor.
Talia dicentem iamdudum auerſa tuetur,
Huc illuc voluens oculos, totumque pererrat
Luminibus tacitis, & ſic accenſa profatur:
Nec tibi diua parens,generis nec Dardanus auctor,
Perfide: ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus, Hyrcanæque admorunt vbera tigres.
Nã quid diſſimulo, aut quæ me ad maiora reſeruo?
Num fletu ingemuit noſtro? num lumina flexit?
Nũ lacrymas victus dedit,aut miſeratus amantẽ eſt?
Quæ quibus anteferam?iam iam nec maxima Iuno,
Nec Saturnius hæc oculis pater aſpicit æquis.
Nuſquam tuta fides. eiectum litore egentem
Excepi, & regni demens in parte locaui:
Amiſſam claſſem, ſocios a morte reduxi.
Heu, furiis incenſa feror. nunc augur Apollo,
Nunc Lyciæ ſortes, nunc & Ioue miſſus ab ipſo
Interpres diuum fert horrida iuſſa per auras.
Scilicet is ſuperis labor eſt: ea cura quietos
Sollicitat. neque te teneo, neque dicta refello.
I, ſequere Italiam ventis, pete regna per vndas:
Spero equidem mediis, ſi quid pia numina poſſunt,
Supplicia hauſurum ſcopulis, & nomine Dido
Sæpe vocaturum. ſequar atris ignibus abſens:
Et, cum frigida mors anima ſeduxerit artus,
Omnibus vmbra locis adero. dabis improbe pœnas.
Audiam,& hæc Manes veniet mihi fama ſub imos.

His medium dictis sermonem abrumpit, & auras
Ægra fugit, seque ex oculis auertit & aufert;
Linquens multa metu cunctantem & multa parantẽ
Dicere. suscipiunt famulæ, collapsaque membra
Marmoreo referunt thalamo, stratisque reponunt.
At pius Æneas, quamquam lenire dolentem
Solando cupit, & dictis auertere curas;
Multa gemens, magnoq; animum labefactus amore:
Iussa tamen diuum exequitur, classemque reuisit.
Tum vero Teucri incumbunt, & litore celsas
Deducunt toto naues: natat vncta carina:
Frondentesque ferunt remos, & robora siluis
Infabricata, fugæ studio.
Migrantes cernas, totaque ex vrbe ruentes.
Ac veluti ingentem formicæ farris aceruum
Cum populant, hiemis memores, tectoq; reponunt:
It nigrum campis agmen, prædamque per herbas
Conuectant calle angusto: pars grandia trudunt
Obnixæ frumenta humeris: pars agmina cogunt,
Castigantque moras: opere omnis semita feruet.
Quis tibi tunc Dido cernenti talia sensus?
Quosve dabas gemitus, cum litora feruere late
Prospiceres arce ex summa, totumque videres
Misceri ante oculos tantis clamoribus æquor?
Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis?
Ire iterum in lacrymas, iterum tentare precando
Cogitur, & supplex animos submittere amori;
Ne

Ne quid inexpertum frustra moritura relinquat.
Anna, vides toto properari litore circum:
Vndique conuenere: vocat iam carbasus auras:
Puppibus & læti nautæ imposuere coronas.
Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
Et perferre soror potero: miseræ hoc tamen vnum
Exequere, Anna, mihi. solam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere sensus:
Sola viri molles aditus, & tempora noras.
I soror, atque hostem supplex affare superbum:
Non ego cum Danais Troianã exscindere gentem
Aulide iuraui, classemve ad Pergama misi:
Nec patris Anchisæ cineres Manesve reuelli.
Cur mea dicta negat duras demittere in aures?
Quo ruit? extremũ hoc miseræ det munus amanti:
Expectet facilemque fugam, ventosque ferentes.
Non iam coniugiũ antiquum, quod prodidit, oro;
Nec pulcro vt Latio careat, regnumque relinquat:
Tempus inane peto, requiem spatiumque furori,
Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
Extremam hanc oro veniam: (miserere sororis)
Quam mihi cũ dederis, cumulatã morte relinquam.
Talibus orabat, talesque miserrima fletus
Fertque refertque soror: sed nullis ille mouetur
Fletibus, aut voces vllas tractabilis audit.
Fata obstant, placidasque viri deus obstruit aures.
Ac veluti annosam valido cum robore quercum

Alpini Boreæ nunc hinc, nunc flatibus illinc
Eruere inter ſe certant: it ſtridor, & alte
Conſternunt terram concuſſo ſtipite frondes:
Ipſa hæret ſcopulis, & quantum vertice ad auras
Ætherias, tantum radice in Tartara tendit.
Haud ſecus aſſiduis hinc atque hinc vocibus heros
Tunditur, & magno perſentit pectore curas.
Mens immota manet: lacrymæ voluuntur inanes.
Tum vero infelix fatis exterrita Dido
Mortem orat: tædet cæli conuexa tueri.
Quo magis inceptum peragat, lucemque relinquat;
Vidit, thuricremis cum dona imponeret aris,
Horrendum dictu, latices nigreſcere ſacros,
Fuſaque in obſcœnum ſe vertere vina cruorem.
Hoc viſum nulli, non ipſi effata ſorori.
Præterea fuit in tectis de marmore templum
Coniugis antiqui, miro quod honore colebat,
Velleribus niueis, & feſta fronde reuinctum.
Hinc exaudiri voces, & verba vocantis
Viſa viri, nox cum terras obſcura teneret:
Solaque culminibus ferali carmine bubo
Sæpe queri, & longas in fletum ducere voces.
Multaque præterea vatum prædicta priorum
Terribili monitu horrificant. agit ipſe furentem
In ſomnis ferus Æneas, ſemperque relinqui
Sola ſibi, ſemper longam incomitata videtur
Ire viam, & Tyrios deſerta quærere terra.

Eumenidū veluti demens videt agmina Pentheus,
Et Solem geminū,& duplices se ostendere Thebas:
Aut Agamemnonius scenis agitatus Orestes,
Armatam facibus matrem, & serpentibus atris,
Cum fugit,vltricesque sedent in limine Diræ.
Ergo vbi concepit furias, euicta dolore,
Decreuitque mori; tempus secum ipsa modumque
Exigit: & mœstam dictis aggressa sororem,
Consilium vultu tegit, ac spem fronte serenat.
Inueni germana viam (gratare sorori)
Quæ mihi reddat eum, vel eo me soluat, amantem.
Oceani finem iuxta, Solemque cadentem,
Vltimus Æthiopum locus est, vbi maximus Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum:
Hinc mihi Massylæ gentis monstrata sacerdos,
Hesperidum templi custos, epulasque draconi
Quæ dabat, & sacros seruabat in arbore ramos,
Spargens humida mella, soporiferumque papauer.
Hæc se carminibus promittit soluere mentes
Quas velit; ast aliis duras immittere curas:
Sistere aquam fluuiis, & vertere sidera retro:
Nocturnosque ciet Manes. mugire videbis
Sub pedibus terram,& descendere montibus ornos.
Testor, cara, deos, & te, germana, tuumque
Dulce caput, magicas inuitam accingier artes.
Tu secreta pyram tecto interiore sub auras
Erige, & arma viri, thalamo quæ fixa reliquit

Impius, exuuiasque omnes, lectumque iugalem,
Quo perii, superimponas. abolere nefandi
Cuncta viri monimenta iubet monstratq; sacerdos.
Hæc effata silet: pallor simul occupat ora.
Non tamen Anna nouis prætexere funera sacris
Germanam credit, nec tantos mente furores
Concipit, aut grauiora timet quam morte Sichæi.
Ergo iussa parat.
At regina pyra penetrali in sede sub auras
Erecta ingenti, tedis atque ilice secta,
Intenditque locum sertis, & fronde coronat
Funerea: super exuuias, ensemque relictum,
Effigiemque toro locat; haud ignara futuri.
Stant aræ circum, & crines effusa sacerdos
Tercentum tonat ore deos, Erebumq; Chaosque,
Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianæ.
Sparserat & latices simulatos fontis Auerni:
Falcibus & messæ ad Lunam quæruntur ahenis
Pubentes herbæ, nigri cum lacte veneni:
Quæritur & nascentis equi de fronte reuulsus,
Et matri præreptus amor.
Ipsa mola, manibusque piis, altaria iuxta,
Vnum exuta pedem vinclis, in veste recincta
Testatur moritura deos, & conscia fati
Sidera: tum, si quod non æquo fœdere amantes
Curæ numen habet, iustumque memorq; precatur.
Nox erat, & placidum carpebant fessa soporem

Corpora per terras; ſiluæque & ſæua quierant
Æquora: cum medio voluuntur ſidera lapſu,
Cum tacet omnis ager,pecudes,pictæque volucres,
Quæque lacus late liquidos, quæque aſpera dumis
Rura tenent, ſomno poſitæ ſub nocte ſilenti
Lenibant curas, & corda oblita laborum.
At non infelix animi Phœniſſa, nec vnquam
Soluitur in ſomnos, oculiſve aut pectore noctem
Accipit. ingeminant curæ, rurſuſque reſurgens
Sæuit amor, magnoque irarum fluctuat æſtu.
Sic adeo inſiſtit, ſecumque ita corde volutat:
En quid agam? rurſuſne procos irriſa priores
Experiar?Nomadumque petam connubia ſupplex,
Quos ego ſum toties iam dedignata maritos?
Iliacas igitur claſſes, atque vltima Teucrum
Iuſſa ſequar? quiane auxilio iuuat ante leuatos,
Et bene apud memores veteris ſtat gratia facti?
Quis me autem (fac velle) ſinet?ratibuſque ſuperbis
Irriſam accipiet? neſcis heu perdita, nec dum
Laomedonteæ ſentis periuria gentis?
Quid tum? ſola fuga nautas comitabor ouantes?
An Tyriis, omnique manu ſtipata meorum
Inſequar? & quos Sidonia vix vrbe reuelli,
Rurſus agam pelago, & ventis dare vela iubebo?
Quin morere,vt merita es, ferroq; auerte dolorem.
Tu lacrymis euicta meis, tu prima furentem
His germana malis oneras, atque obiicis hoſti.

Non licuit thalami expertem sine crimine vitam
Degere, more feræ? tales nec tangere curas?
Non seruata fides cineri, promissa Sichæo.
Tantos illa suo rumpebat pectore questus.
Æneas celsa in puppi, iam certus eundi,
Carpebat somnos, rebus iam rite paratis.
Huic se forma dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in somnis, rursusque ita visa monere est;
Omnia Mercurio similis, vocemque coloremque,
Et crines flauos, & membra decora iuuentæ:
Nate dea, potes hoc sub casu ducere somnos?
Nec, quæ circumstent te deinde pericula, cernis?
Demens! nec Zephyros audis spirare secundos?
Illa dolos, dirumque nefas in pectore versat,
Certa mori, varioque irarum fluctuat æstu.
Non fugis hinc præceps, dum præcipitare potestas?
Iam mare turbari trabibus, sæuasque videbis
Collucere faces, iam feruere litora flammis,
Si te his attigerit terris Aurora morantem.
Eia age rumpe moras. varium & mutabile semper
Femina. sic fatus, nocti se immiscuit atræ.
Tum vero Æneas subitis exterritus vmbris,
Corripit e somno corpus, sociosque fatigat.
Præcipites vigilate viri, & considite transtris:
Soluite vela citi. deus æthere missus ab alto,
Festinare fugam, tortosque incidere funes
Ecce iterum stimulat. sequimur te, sancte deorum,

Quiſquis es, imperioque iterum paremus ouantes.
Adſis o, placiduſque iuues, & ſidera cælo
Dextra feras. dixit: vaginaque eripit enſem
Fulmineum, ſtrictoque ferit retinacula ferro.
Idem omnes ſimul ardor habet: rapiuntq;, ruuntq;:
Litora deſeruere: latet ſub claſſibus æquor.
Adnixi torquent ſpumas, & cærula verrunt.
Et iam prima nouo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Regina e ſpeculis, vt primum albeſcere lucem
Vidit, & æquatis claſſem procedere velis,
Litoraque, & vacuos ſenſit ſine remige portus:
Terque quaterque manu pectus percuſſa decorum,
Flauenteſque abſciſſa comas, Prô Iupiter, ibit
Hic, ait, & noſtris illuſerit aduena regnis?
Non arma expedient, totaque ex vrbe ſequentur,
Diripientque rates alii naualibus? ite,
Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.
Quid loquor? aut vbi ſum? quę mentē inſania mutat?
Infelix Dido! nunc te facta impia tangunt?
Tum decuit, cum ſceptra dabas. en dextra fideſque,
Quem ſecum patrios aiunt portare Penates:
Quem ſubiiſſe humeris confectum ętate parentem.
Non potui abreptum diuellere corpus, & vndis
Spargere? non ſocios, non ipſum abſumere ferro
Aſcanium, patriiſque epulandum apponere menſis?
Verum anceps pugnæ fuerat fortuna. fuiſſet.

Quem metui moritura? faces in castra tulissem,
Implessemq; foros flammis, natumque, patremque
Cum genere extinxem: memet super ipsa dedissem.
Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras,
Tuque harum interpres curarum & conscia Iuno,
Nocturnisque Hecate triuiis vlulata per vrbes,
Et Diræ vltrices, & di morientis Elisæ,
Accipite hæc, meritumque malis aduertite numen,
Et nostras audite preces. si tangere portus
Infandum caput, ac terris adnare necesse est,
Et si fata Iouis poscunt; hic terminus hæret:
At bello audacis populi vexatus & armis,
Finibus extorris, complexu auulsus Iuli,
Auxilium imploret, videatque indigna suorum
Funera: nec, cum se sub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno, aut optata luce fruatur,
Sed cadat ante diem, mediaque inhumatus arena.
Hęc precor: hanc vocē extremā cū sanguine fundo.
Tum vos, o Tyrii, stirpem, & genus omne futurum
Exercete odiis, cinerique hæc mittite nostro
Munera. nullus amor populis, nec fœdera sunto.
Exoriare aliquis nostris ex ossibus vltor,
Qui face Dardanios, ferroque sequare colonos.
Nunc, olim, quocumque dabunt se tempore vires,
Litora litoribus contraria, fluctibus vndas
Imprecor, arma armis: pugnent ipsique nepotes.
Hæc ait, & partes animum versabat in omnes,
Inuisam

Inuiſam quærens quam primum abrumpere lucem
Tum breuiter Barcen nutricem affata Sichæi;
(Namque ſuam patria antiqua cinis ater habebat)
Annam cara mihi nutrix huc ſiſte ſororem:
Dic corpus properet fluuiali ſpargere lympha,
Et pecudes ſecum, & monſtrata piacula ducat:
Sic veniat: tuque ipſa pia tege tempora vitta.
Sacra Ioui Stygio, quæ rite incœpta paraui,
Perficere eſt animus, finemque imponere curis,
Dardaniique rogum capitis permittere flammæ.
Sic ait. illa gradum ſtudio celerabat anili.
At trepida, & cœptis immanibus effera Dido,
Sanguineam voluens aciem, maculiſque trementes
Interfuſa genas, & pallida morte futura,
Interiora domus irrumpit limina, & altos
Conſcendit furibunda rogos, enſemque recludit
Dardanium; non hos quæſitum munus in vſus.
Hic poſtquam Iliacas veſtes, notumque cubile
Conſpexit, paulum lacrymis, & mente morata,
Incubuitque toro, dixitque nouiſſima verba:
Dulces exuuiæ, dum fata deuſque ſinebant,
Accipite hanc animam, meque his exoluite curis.
Vixi, &, quem dederat curſum fortuna, peregi.
Et nunc magna mei ſub terras ibit imago.
Vrbem præclaram ſtatui, mea mœnia vidi:
Vlta virum, pœnas inimico a fratre recepi.
Felix, heu nimium felix, ſi litora tantum

Nunquam Dardaniæ tetigiſſent noſtra carinæ.
Dixit, & os impreſſa toro, moriemur inultæ?
Sed moriamur, ait. ſic, ſic iuuat ire ſub vmbras.
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, & noſtræ ſecum ferat omina mortis.
Dixerat, atque illam media inter talia ferro
Collapſam aſpiciunt comites, enſemque cruore
Spumantem, ſparſaſque manus. it clamor ad alta
Atria: concuſſam bacchatur fama per vrbem.
Lamentis, gemituque, & femineo vlulatu
Tecta fremunt: reſonat magnis plangoribus æther:
Non aliter, quam ſi immiſſis ruat hoſtibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros; flammæque furentes
Culmina perq; hominũ voluantur perque deorum.
Audiit exanimis, trepidoque exterrita curſu,
Vnguibus ora ſoror fœdans, & pectora pugnis,
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat:
Hoc illud germana fuit? me fraude petebas?
Hoc rogus iſte mihi, hoc ignes, aræque parabant?
Quid primum deſerta querar? comitemne ſororem
Spreuiſti moriens? eadem me ad fata vocaſſes:
Idem ambas ferro dolor, atque eadem hora tuliſſet.
His etiam ſtruxi manibus, patrioſque vocaui
Voce deos, ſic te vt poſita crudelis abeſſem?
Extinxti te meque, ſoror, populumque patreſque
Sidonios, vrbemque tuam. date, vulnera lymphis
Abluam; &, extremus ſi quis ſuper halitus errat,

Ore legam. ſic fata, gradus euaſerat altos,
Semianimemque ſinu germanam amplexa fouebat
Cum gemitu, atque atros ſiccabat veſte cruores.
Illa graues oculos conata attollere, rurſus
Deficit. infixum ſtridet ſub pectore vulnus.
Ter ſeſe attollens, cubitoque innixa, leuauit:
Ter reuoluta toro eſt, oculiſque errantibus alto
Quæſiuit cælo lucem, ingemuitque reperta.
Tum Iuno omnipotens longum miſerata dolorem,
Difficileſque obitus, Irim demiſit Olympo,
Quę luctantem animam,nexoſque reſolueret artus.
Nam, quia nec fato, merita nec morte peribat,
Sed miſera ante diem, ſubitoque accenſa furore,
Nondum illi flauum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat, Stygioque caput damnauerat Orco.
Ergo Iris croceis per cælum roſcida pennis,
Mille trahens varios aduerſo Sole colores,
Deuolat, & ſupra caput aſtitit: Hunc ego Diti
Sacrum iuſſa fero, teque iſto corpore ſoluo.
Sic ait, & dextra crinem ſecat: omnis & vna
Dilapſus calor, atque in ventos vita receſſit.

PVBLII

VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER V.

Argumentum.

Æneas Siciliam appellit. patri parentat, & ludos funebres facit. Claßis a feminis, fraude Iunonis, exuritur. Ipse cum robore & flore virorum Italiam petit.

INTEREA medium Æneas iam classe tenebat
Certus iter, fluctusque atros Aquilone secabat,
Mœnia respiciens, quæ iam infelicis Elisæ
Collucent flammis. quæ tantum accenderit ignem
Causa latet. duri magno sed amore dolores
Polluto, notumque furens quid femina possit,
Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt.
Vt pelagus tenuere rates, nec iam amplius vlla
Occurrit tellus; maria vndique, & vndique cælum:

Olli cæruleus ſupra caput aſtitit imber,
Noctẽ hiememq; ferẽs, & inhorruit vnda tenebris.
Ipſe gubernator puppi Palinurus ab alta:
Heu quianam tanti cinxerunt æthera nimbi?
Quidue pater Neptune paras? ſic deinde locutus,
Colligere arma iubet, validiſque incumbere remis,
Obliquatque ſinus in ventum, ac talia fatur:
Magnanime Ænea, non, ſi mihi Iupiter auctor
Spondeat, hoc ſperem Italiam contingere cælo.
Mutati tranſuerſa fremunt, & veſpere ab atro
Conſurgunt venti, atque in nubem cogitur aer.
Nec nos obniti contra, nec tendere tantum
Sufficimus. ſuperat quoniam fortuna, ſequamur:
Quoque vocat, vertamus iter. nec litora longe
Fida reor fraterna Erycis, portuſque Sicanos:
Si modo rite memor ſeruata remetior aſtra.
Tum pius Æneas: Equidem ſic poſcere ventos
Iamdudum, & fruſtra cerno te tendere contra.
Flecte viam velis. an ſit mihi gratior vlla,
Quoque magis feſſas optem dimittere naues,
Quam quæ Dardanium tellus mihi ſeruat Aceſten,
Et patris Anchiſæ gremio complectitur oſſa?
Hæc vbi dicta, petunt portus, & vela ſecundi
Intendunt Zephyri. fertur cita gurgite claſſis,
Et tandem læti notæ aduertuntur arenæ.
At procul excelſo miratus vertice montis
Aduentum, ſociaſque rates, occurrit Aceſtes,

Horridus in iaculis, & pelle Libyſtidis vrſæ:
Troia Criniſo conceptum flumine mater
Quem genuit. veterũ non immemor ille parentum,
Gratatur reduces, & gaza lætus agreſti
Excipit, ac feſſos opibus ſolatur amicis.
Poſtera cum primo ſtellas oriente fugarat
Clara dies; ſocios in cœtum litore ab omni
Aduocat Æneas, tumulique ex aggere fatur:
Dardanidæ magni, genus alto a ſanguine diuum,
Annuus exactis completur menſibus orbis,
Ex quo relliquias, diuinique oſſa parentis
Condidimus terra, mœſtaſque ſacrauimus aras.
Iamque dies,ni fallor,adeſt,quem ſemper acerbum,
Semper honoratum (ſic di voluiſtis) habebo.
Hunc ego Getulis agerem ſi Syrtibus exul,
Argolicove mari deprenſus, & vrbe Mycena;
Annua vota tamen, ſolenneſque ordine pompas
Exequerer, ſtrueremque ſuis altaria donis.
Nunc vltro ad cineres ipſius, & oſſa parentis,
Haud equidẽ ſine mente, reor,ſine numine diuum,
Adſumus, & portus delati intramus amicos.
Ergo agite, & cuncti lætum celebremus honorem,
Poſcamus ventos, atque hæc me ſacra quotannis
Vrbe velit poſita templis ſibi ferre dicatis.
Bina boum vobis Troia generatus Aceſtes
Dat numero capita in naues. adhibete Penates
Et patrios epulis, & quos colit hoſpes Aceſtes.

Præterea, ſi nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, radiiſque retexerit orbem,
Prima citæ Teucris ponam certamina claſſis.
Quique pedum curſu valet, & qui viribus audax,
Aut iaculo incedit melior, leuibuſve ſagittis,
Seu crudo fidit pugnam committere cæſtu:
Cuncti adſint, meritęque expectent præmia palmę.
Ore fauete omnes, & cingite tempora ramis.
Sic fatus, velat materna tempora myrto.
Hoc Helymus facit, hoc æui maturus Aceſtes,
Hoc puer Aſcanius: ſequitur quos cetera pubes.
Ille e concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magna medius comitante caterua.
Hic duo rite mero libans carcheſia Baccho,
Fundit humi, duo lacte nouo, duo ſanguine ſacro,
Purpureoſque iacit flores, ac talia fatur:
Salue ſancte parens: iterum ſaluete recepti
Nequicquam cineres, animęque vmbræq; paternę.
Non licuit fines Italos, fataliaque arua,
Nec tecũ Auſoniũ, quicumq; eſt, quęrere Thybrim.
Dixerat hæc: adytis cum lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros, ſeptena volumina traxit,
Amplexus placide tumulum, lapſuſque per aras:
Cæruleæ cui terga notæ, maculoſus & auro
Squamam incendebat fulgor: ceu nubibus arcus
Mille trahit varios aduerſo Sole colores.
Obſtupuit viſu Æneas. ille agmine longo

Tandem inter pateras, & leuia pocula ſerpens,
Libauitque dapes, rurſuſque innoxius imo
Succeſſit tumulo, & depaſta altaria liquit.
Hoc magis inceptos genitori inſtaurat honores,
Incertus Geniumne loci, famulumne parentis
Eſſe putet. cædit quinas de more bidentes,
Totque ſues, totidem nigrantes terga iuuencos:
Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat
Anchiſæ magni, Maneſque Acheronte remiſſos.
Nec non & ſocii, quæ cuique eſt copia, læti
Dona ferunt,onerantq; aras,mactantque iuuencos.
Ordine ahena locant alii, fuſique per herbam
Subiiciunt verubus prunas, & viſcera torrent.
Expectata dies aderat, nonamque ſerena
Auroram Phaethontis equi iam luce vehebant:
Famaque finitimos, & clari nomen Aceſtæ
Excierat. læto complerant litora cœtu,
Viſuri Æneadas: pars & certare parati.
Munera principio ante oculos, circoque locantur
In medio, ſacri tripodes, virideſque coronæ,
Et palmæ, precium victoribus, armaque, & oſtro
Perfuſæ veſtes, argenti aurique talenta:
Et tuba commiſſos medio canit aggere ludos.
Prima pares ineunt grauibus certamina remis
Quattuor ex omni delectæ claſſe carinæ.
Velocem Mneſtheus agit acri remige Priſtin:
Mox Italus Mneſtheus,genus a quo nomine Mēmi,
Ingen-

Ingentemque Gyas ingenti mole Chimæram,
Vrbis opus: triplici pubes quam Dardana versu
Impellunt: terno consurgunt ordine remi.
Sergestusque, domus tenet a quo Sergia nomen,
Centauro inuehitur magna: Scyllaque Cloanthus
Cærulea; genus vnde tibi Romane Cluenti.
Est procul in pelago saxum, spumantia contra
Litora, quod tumidis submersum tunditur olim
Fluctibus, hiberni condunt vbi sidera Cori:
Tranquillo silet, immotaque attollitur vnda
Campus, & apricis statio gratissima mergis.
Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam
Constituit, signum nautis, pater: vnde reuerti
Scirent, & longos vbi circumflectere cursus.
Tum loca sorte legunt, ipsique in puppibus auro
Ductores longe effulgent ostroque decori.
Cetera populea velatur fronde iuuentus,
Nudatosque humeros oleo perfusa nitescit.
Considunt transtris, intentaque brachia remis
Intenti expectant signum, exultantiaque haurit
Corda pauor pulsans, laudumque arrecta cupido.
Inde, vbi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes,
Haud mora, prosiluere suis. ferit æthera clamor
Nauticus: adductis spumant freta versa lacertis.
Infindunt pariter sulcos, totumque dehiscit
Conuulsum remis rostrisque tridentibus æquor.
Non tam præcipites biiugo certamine campum

Corripuere, ruuntque effuſi carcere currus:
Nec ſic immiſſis aurigæ vndantia lora
Concuſſere iugis, pronique in verbera pendent.
Tum plauſu, fremituq; virum, ſtudiiſque fauentum
Conſonat omne nemus: vocemq; incluſa volutant
Litora: pulſati colles clamore reſultant.
Effugit ante alios, primuſque elabitur vndis
Turbã inter fremitũq; Gyas: quẽ deinde Cloanthus
Conſequitur, melior remis; ſed pondere pinus
Tarda tenet. poſt hos æquo diſcrimine Priſtis
Centauruſque locum tendunt ſuperare priorem.
Et nunc Priſtis habet, nunc victam præterit ingens
Centaurus: nunc vna ambæ, iunctiſque feruntur
Frontibus, & longæ ſulcant vada ſalſa carinæ.
Iamq; propinquabant ſcopulo, metamq; tenebant;
Cum princeps, medioque Gyas in gurgite victor
Rectorem nauis compellat voce Menœten:
Quo tantum mihi dexter abis? huc dirige curſum,
Litus ama, & læuas ſtringat ſine palmula cautes:
Altum alii teneant. dixit. ſed cæca Menœtes
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad vndas.
Quo diuerſus abis? iterum, Pete ſaxa Menœte,
Cum clamore Gyas reuocabat: & ecce Cloanthum
Reſpicit inſtantem tergo, & propiora tenentem.
Ille inter nauemque Gyæ, ſcopuloſque ſonantes,
Radit iter læuum interior, ſubituſque priorem
Præterit, & metis tenet æquora tuta relictis.

Tum vero exarſit iuueni dolor oſſibus ingens:
Nec lacrymis caruere genæ:ſegnemque Menœten,
Oblitus decoriſque ſui, ſociumque ſalutis,
In mare præcipitem puppi deturbat ab alta.
Ipſe gubernaclo rector ſubit, ipſe magiſter:
Hortaturque viros, clauumque ad litora torquet.
At grauis, vt fundo vix tandem redditus imo eſt
Iam ſenior, madidaque fluens in veſte Menœtes,
Summa petit ſcopuli, ſiccaque in rupe reſedit.
Illum & labentem Teucri, & riſere natantem:
Et ſalſos rident reuomentem pectore fluctus.
Hic læta extremis ſpes eſt accenſa duobus,
Sergeſto, Mneſtheoque, Gyan ſuperare morantem.
Sergeſtus capit ante locum, ſcopuloq; propinquat:
Nec tota tamen ille prior præeunte carina:
Parte prior: partem roſtro premit æmula Priſtis.
At media ſocios incedens naue per ipſos
Hortatur Mneſtheus: Nunc nunc inſurgite remis,
Hectorei ſocii, Troiæ quos ſorte ſuprema
Delegi comites: nunc illas promite vires,
Nunc animos, quibus in Getulis Syrtibus vſi,
Ionioque mari, Maleæque ſequacibus vndis.
Non iã prima peto Mneſtheus, neq; vincere certo:
(Quãquã o) ſed ſuperent, quibus hoc Neptune de-
Extremos pudeat rediiſſe. hoc vincite ciues [diſti.
Et prohibete nefas. Olli certamine ſummo
Procumbunt: vaſtis tremit ictibus ærea puppis,

Subtrahiturque ſolum. tum creber anhelitus artus,
Aridaque ora quatit: ſudor fluit vndique riuis.
Attulit ipſe viris optatum caſus honorem.
Namque furens animi, dum prorã ad ſaxa ſuburget
Interior, ſpatioque ſubit Sergeſtus iniquo,
Infelix ſaxis in procurrentibus hæſit.
Concuſſæ cautes, & acuto in murice remi
Obnixi crepuere, illiſaque prora pependit.
Conſurgunt nautæ, & magno clamore morantur,
Ferrataſque ſudes, & acuta cuſpide contos
Expediunt, fractoſque legunt in gurgite remos.
At lætus Mneſtheus, ſucceſſuque acrior ipſo,
Agmine remorum celeri, ventiſque vocatis,
Prona petit maria, & pelago decurrit aperto.
Qualis ſpelunca ſubito commota columba,
Cui domus, & dulces latebroſo in pumice nidi,
Fertur in arua volans, plauſumque exterrita pennis
Dat tecto ingentem: mox aere lapſa quieto
Radit iter liquidum, celeres neque commouet alas:
Sic Mneſtheus, ſic ipſa fuga ſecat vltima Priſtis
Æquora: ſic illam fert impetus ipſe volantem.
Et primum in ſcopulo luctantem deſerit alto
Sergeſtum, breuibuſque vadis, fruſtraque vocantem
Auxilia, & fractis diſcentem currere remis.
Inde Gyan, ipſamque ingenti mole Chimæram
Conſequitur. cedit, quoniam ſpoliata magiſtro eſt.
Solus iamque ipſo ſupereſt in fine Cloanthus:

Quem petit, & summis annixus viribus vrget.
Tum vero ingeminat clamor,cunctique sequentem
Instigant studiis. resonat clamoribus æther.
Hi propriũ decus, & partũ indignantur honorem,
Ni teneant: vitamque volunt pro laude pacisci.
Hos successus alit: possunt, quia posse videntur.
Et fors æquatis cepissent præmia rostris,
Ni palmas ponto tendens vtrasque Cloanthus,
Fudissetque preces, diuosque in vota vocasset:
Di,quibus imperium pelagi, quorum ęquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in litore taurum
Constituam ante aras, voti reus, extaque salsos
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.
Dixit, eumque imis sub fluctibus audiit omnis
Nereidum Phorcique chorus, Panopeaque virgo,
Et pater ipse manu magna Portunus euntem
Impulit. illa Noto citius volucrique sagitta
Ad terram fugit, & portu se condidit alto.
Tum satus Anchisa, cunctis ex more vocatis,
Victorem magna præconis voce Cloanthum
Declarat, viridique aduelat tempora lauro,
Muneraque in naues ternos aptare iuuencos,
Vinaque, & argenti magnum dat ferre talentum.
Ipsis præcipuos ductoribus addit honores:
Victori chlamydem auratã, quam plurima circum
Purpura Mæandro duplici Melibœa cucurrit:
Intextusque puer frondosa regius Ida

Veloces iaculo ceruos, cursuque fatigat;
Acer, anhelanti similis: quem præpes ab Ida
Sublimem pedibus rapuit Iouis armiger vncis.
Longæui palmas nequicquam ad sidera tendunt
Custodes, sæuitque canum latratus in auras.
At qui deinde locum tenuit virtute secundum;
Leuibus huic hamis consertam auroque trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipse
Victor apud rapidum Simoenta sub Ilio alto,
Donat habere viro decus, & tutamen in armis.
Vix illam famuli Phegeus Sagarisque ferebant
Multiplicem, connixi humeris. indutus at olim
Demoleus cursu palantes Troas agebat.
Tertia dona facit geminos ex ære lebetas,
Cymbiaque argento perfecta, atque aspera signis.
Iamque adeo donati omnes, opibusque superbi,
Puniceis ibant euincti tempora tæniis:
Cum sæuo e scopulo multa vix arte reuulsus,
Amissis remis, atque ordine debilis vno,
Irrisam sine honore ratem Sergestus agebat.
Qualis sæpe viæ deprensus in aggere serpens,
Ærea quem obliquum rota transiit, aut grauis ictu
Seminecem liquit saxo lacerumque viator;
Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus,
Parte ferox, ardensque oculis, & sibila colla
Arduus attollens; pars vulnere clauda retentat
Nexantem nodis, seque in sua membra plicantem:

Tali remigio nauis se tarda mouebat:
Vela facit tamen, & plenis subit ostia velis.
Sergestum Æneas promisso munere donat,
Seruatam ob nauem lætus, sociosque reductos.
Olli serua datur, operum haud ignara Mineruæ,
Cressa genus Pholoe, geminique sub vbere nati.
Hoc pius Æneas misso certamine, tendit
Gramineum in campũ,quem collibus vndiq; curuis
Cingebant siluæ: mediaque in valle theatri
Circus erat, quo se multis cum millibus heros
Consessu medium tulit, extructoque resedit.
Hic, qui forte velint rapido contendere cursu,
Inuitat preciis animos, & præmia ponit.
Vndique conueniunt Teucri, mistique Sicani:
Nisus & Euryalus primi.
Euryalus forma insignis viridique iuuenta,
Nisus amore pio pueri. quos deinde secutus
Regius egregia Priami de stirpe Diores.
Hunc Salius,simul & Patron: quorũ alter Acarnan,
Alter ab Arcadia Tegeææ sanguine gentis.
Tum duo Trinacrii iuuenes, Helymus, Panopesq;,
Assueti siluis, comites senioris Acestæ.
Multi præterea, quos fama obscura recondit.
Æneas quibus in mediis sic deinde locutus:
Accipite hæc animis, lætasque aduertite mentes:
Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.
Gnosia bina dabo leuato lucida ferro

Spicula, cælatamque argento ferre bipennem.
Omnibus hic erit vnus honos. tres præmia primi
Accipient, flauaque caput nectentur oliua.
Primus equum phaleris insignem victor habeto:
Alter Amazoniam pharetram, plenamque sagittis
Threiciis; lato quam circum amplectitur auro
Balteus, & tereti subnectit fibula gemma.
Tertius Argolica hac galea contentus abito.
Hæc vbi dicta, locum capiunt, signoque repente
Corripiunt spatia audito, limenque relinquunt
Effusi nimbo similes: simul vltima signant.
Primus abit, longeque ante omnia corpora Nisus
Emicat, & ventis & fulminis ocior alis.
Proximus huic, longo sed proximus interuallo,
Insequitur Salius: spatio post deinde relicto
Tertius Euryalus.
Euryalumq; Helymus sequitur: quo deinde sub ipso
Ecce volat, calcemque terit iam calce Diorès,
Incumbens humero: spatia & si plura supersint,
Transeat elapsus prior, ambiguumve relinquat.
Iamque fere spatio extremo, fessique sub ipsam
Finem aduentabant; leui cum sanguine Nisus
Labitur infelix: cæsis vt forte iuuencis
Fusus humum viridesq; super madefecerat herbas.
Hic iuuenis iam victor ouans vestigia presso
Haud tenuit titubata solo: sed pronus in ipso
Concidit, immundoque fimo, sacroque cruore.
Non

Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum:
Nam ſeſe oppoſuit Salio per lubrica ſurgens:
Ille autem ſpiſſa iacuit reuolutus arena.
Emicat Euryalus, & munere victor amici
Prima tenet, plauſuque volat fremituque ſecundo.
Poſt Helymus ſubit, & nunc tertia palma Diores.
Hic totum caueæ conſeſſum ingentis, & ora
Prima patrum magnis Salius clamoribus implet,
Ereptumque dolo reddi ſibi poſcit honorem.
Tutatur fauor Euryalum, lacrymæque decoræ,
Gratior & pulcro veniens in corpore virtus.
Adiuuat, & magna proclamat voce Diores:
Qui ſubiit palmæ, fruſtraque ad præmia venit
Vltima, ſi primi Salio reddantur honores.
Tum pater Æneas, Veſtra, inquit, munera vobis
Certa manent pueri, & palmã mouet ordine nemo:
Me liceat caſum miſerari inſontis amici.
Sic fatus, tergum Getuli immane leonis
Dat Salio, villis oneroſum, atque vnguibus aureis.
Hic Niſus, Si tanta, inquit, ſunt præmia victis,
Et te lapſorum miſeret: quæ munera Niſo
Digna dabis? primam merui qui laude coronam:
Ni me, quæ Salium, fortuna inimica tuliſſet.
Et ſimul his dictis faciem oſtentabat, & vdo
Turpia membra fimo. riſit pater optimus olli,
Et clypeum efferri iuſſit, Didymaonis artes,
Neptuni ſacro Danais de poſte refixum.

Hoc iuuenem egregium præſtanti munere donat.
Poſt vbi confecti curſus, & dona peregit;
Nunc ſi cui virtus, animuſque in pectore præſens,
Adſit, & euinctis attollat brachia palmis.
Sic ait, & geminum pugnæ proponit honorem;
Victori velatum auro vittiſque iuuencum:
Enſem, atque inſignem galeam, ſolatia victo.
Nec mora; continuo vaſtis cum viribus effert
Ora Dares, magnoque virum ſe murmure tollit:
Solus qui Paridem ſolitus contendere contra:
Idemq; ad tumulũ, quo maximus occubat Hector,
Victorem Buten immani corpore, qui ſe
Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat,
Perculit, & fulua moribundum extendit arena.
Talis prima Dares caput altum in prælia tollit,
Oſtenditque humeros latos, alternaque iactat
Brachia protendens, & verberat ictibus auras.
Quæritur huic alius: nec quiſquam ex agmine tanto
Audet adire virum, manibuſque inducere cæſtus.
Ergo alacris, cunctoſque putans excedere palma,
Æneæ ſtetit ante pedes: nec plura moratus,
Tum læua taurum cornu tenet, atque ita fatur:
Nate dea, ſi nemo audet ſe credere pugnæ,
Quæ finis ſtandi? quo me decet vſque teneri?
Ducere dona iube. cuncti ſimul ore fremebant
Dardanidæ, reddique viro promiſſa iubebant.
Hic grauis Entellum dictis caſtigat Aceſtes,

Proximus vt viridante toro consederat herbæ:
Entelle, heroum quondam fortissime frustra,
Tantane tam patiens nullo certamine tolli
Dona sines? vbi nunc nobis deus ille magister
Nequicquã memoratus Eryx? vbi fama per omnẽ
Trinacriam, & spolia illa tuis pendentia tectis?
Ille sub hæc: Non laudis amor, nec gloria cessit
Pulsa metu: sed enim gelidus tardante senecta
Sanguis hebet, frigentque effetæ in corpore vires.
Si mihi,quę quondam fuerat,quaque improbus iste
Exultat fidens, si nunc foret illa iuuenta;
Haud equidem precio inductus pulcroq; iuuenco
Venissem: nec dona moror. sic deinde locutus,
In medium geminos immani pondere cæstus
Proiecit: quibus acer Eryx in prælia suetus
Ferre manum, duroque intendere brachia tergo.
Obstupuere animi. tantorum ingentia septem
Terga boum plumbo insuto ferroque rigebant.
Ante omnes stupet ipse Dares, longeque recusat:
Magnanimusque Anchisiades & pondus, & ipsa
Huc illuc vinclorum immensa volumina versat.
Tum senior tales referebat pectore voces:
Quid, si quis cæstus ipsius & Herculis arma
Vidisset, tristemque hoc ipso in litore pugnam?
Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat.
Sanguine cernis adhuc, sparsoque infecta cerebro.
His magnum Alciden contra stetit: his ego suetus,

Dum melior vires ſanguis dabat, æmula necdum
Temporibus geminis canebat ſparſa ſenectus.
Sed, ſi noſtra Dares hæc Troius arma recuſat,
Idque pio ſedet Æneæ, probat auctor Aceſtes;
Æquemus pugnas: Erycis tibi terga remitto,
Solue metus, & tu Troianos exue cæſtus.
Hæc fatus, duplicem ex humeris reiecit amictum,
Et magnos membrorũ artus, magna oſſa, lacertoſq;
Exuit, atque ingens media conſiſtit arena.
Tum ſatus Anchiſa cæſtus pater extulit æquos,
Et paribus palmas amborum innexuit armis.
Conſtitit in digitos extemplo arrectus vterque,
Brachiaque ad ſuperas interritus extulit auras.
Abduxere retro longe capita ardua ab ictu:
Immiſcentq; manus manibus, pugnamq; laceſſunt.
Ille pedum melior motu, fretuſque iuuenta:
Hic membris, & mole valens: ſed tarda trementi
Genua labant: vaſtos quatit æger anhelitus artus.
Multa viri nequicquam inter ſe vulnera iactant,
Multa cauo lateri ingeminant, & pectore vaſtos
Dant ſonitus, erratque aures & tempora circum
Crebra manus: duro crepitant ſub vulnere malæ.
Stat grauis Entellus, niſuque immotus eodem,
Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.
Ille, velut celſam oppugnat qui molibus vrbem,
Aut montana ſedet circum caſtella ſub armis;
Nunc hos nunc illos aditus, omnemque pererrat

Arte locum, & variis assultibus irritus vrget.
Ostendit dextram insurgens Entellus, & alte
Extulit: ille ictum venientem a vertice velox
Præuidit, celerique elapsus corpore cessit.
Entellus vires in ventum effudit: & vltro
Ipse grauis, grauiterque ad terram pondere vasto
Concidit: vt quondã caua cõcidit aut Erymantho,
Aut Ida in magna radicibus eruta pinus.
Consurgunt studiis Teucri & Trinacria pubes:
It clamor cælo, primusque accurrit Acestes,
Æquæuumque ab humo miserans attollit amicum.
At non tardatus casu, neque territus heros,
Acrior ad pugnam redit, & vim suscitat ira.
Tum pudor incendit vires, & conscia virtus:
Præcipitemque Daren ardens agit æquore toto,
Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra.
Nec mora, nec requies. quã multa grandine nimbi
Culminibus crepitant; sic densis ictibus heros
Creber vtraque manu pulsat versatque Dareta.
Tum pater Æneas procedere longius iras,
Et sæuire animis Entellum haud passus acerbis:
Sed finem imposuit pugnæ, fessumque Dareta
Eripuit, mulcens dictis, ac talia fatur:
Infelix! quæ tanta animum dementia cepit?
Non vires alias, conuersaque numina sentis?
Cede deo. dixitque, & prælia voce diremit.
Ast illum fidi æquales, genua ægra trahentem,

Iactantemque vtroque caput, craſſumque cruorem
Ore reiectantem, miſtoſque in ſanguine dentes,
Ducunt ad naues: galeamque enſemque vocati
Accipiunt: palmam Entello, taurumq; relinquunt.
Hic victor ſuperans animis, tauroque ſuperbus,
Nate dea, voſque hæc, inquit, cognoſcite Teucri,
Et mihi quæ fuerint iuuenili in corpore vires,
Et qua ſeruetis reuocatum a morte Dareta.
Dixit, & aduerſi contra ſtetit ora iuuenci,
Qui donum aſtabat pugnæ, duroſque reducta
Librauit dextra media inter cornua cæſtus
Arduus, effractoque illiſit in oſſa cerebro.
Sternitur, exanimiſq; tremens procùmbit humi bos.
Ille ſuper tales effudit pectore voces:
Hanc tibi Eryx meliorẽ animã pro morte Daretis
Perſoluo: hic victor cæſtus artemque repono.
Protinus Æneas celeri certare ſagitta
Inuitat, qui forte velint, & præmia ponit:
Ingentique manu malum de naue Sereſti
Erigit, & volucrem traiecto in fune columbam,
Quo tendant ferrum, malo ſuſpendit ab alto.
Conuenere viri: deiectamquè ærea ſortem
Accepit galea: & primus clamore ſecundo
Hyrtacidæ ante omnes exit locus Hippocoontis:
Quem modo nauali Mneſtheus certamine victor
Conſequitur, viridi Mneſtheus euinctus oliua.
Tertius Eurytion, tuus o clariſſime frater

Pandare: qui quondam iuſſus confundere fœdus,
In medios telum torſiſti primus Achiuos.
Extremus, galeaque ima ſubſedit Aceſtes,
Auſus & ipſe manu iuuenum tentare laborem.
Tum validis flexos incuruant viribus arcus
Pro ſe quiſque viri, & depromunt tela pharetris.
Primaque per cælum, neruo ſtridente, ſagitta
Hyrtacidæ iuuenis volucres diuerberat auras:
Et venit, aduerſique infigitur arbore mali.
Intremuit malus, timuitque exterrita pennis
Ales, & ingenti ſonuerunt omnia plauſu.
Poſt acer Mneſtheus adducto conſtitit arcu
Alta petens, pariterque oculos, telumque tetendit.
Aſt ipſam miſerandus auem contingere ferro
Non valuit: nodos & vincula linea rupit,
Queis innexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa Notos atque atra volans in nubila fugit.
Tum rapidus iamdudum arcu contenta parato
Tela tenens, fratrem Eurytion in vota vocauit:
Iam vacuo lætam cælo ſpeculatus, & alis
Plaudentem nigra figit ſub nube columbam.
Decidit exanimis, vitamque reliquit in aſtris
Aeriis, fixamque refert delapſa ſagittam.
Amiſſa ſolus palma ſuperabat Aceſtes:
Qui tamen ætherias telum contorſit in auras,
Oſtentans artem pariter, arcumque ſonantem.
Hic oculis ſubito obiicitur, magnoque futurum

Augurio monſtrum: docuit poſt exitus ingens,
Seraque terrifici cecinerunt omina vates.
Namque volans liquidis in nubibus arſit arundo,
Signauitque viam flammis, tenueſque receſſit
Conſumta in ventos: cælo ceu ſæpe refixa
Tranſcurrunt, crinemque volantia ſidera ducunt.
Attonitis hæſere animis, ſuperoſque precati
Trinacrii Teucrique viri. nec maximus omen
Abnuit Æneas; ſed lætum amplexus Aceſten
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:
Sume pater: nam te voluit rex magnus Olympi
Talibus auſpiciis exortem ducere honorem:
Ipſius Anchiſæ longæui hoc munus habebis,
Cratera impreſſum ſignis: quem Thracius olim
Anchiſæ genitori in magno munere Ciſſeus
Ferre ſui dederat monimentum & pignus amoris.
Sic fatus, cingit viridanti tempora lauro;
Et primum ante omnes victorem appellat Aceſten.
Nec bonus Eurytion prælato inuidit honori:
Quamuis ſolus auem cælo deiecit ab alto.
Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit:
Extremus, volucri qui fixit arundine malum.
At pater Æneas nondum certamine miſſo,
Cuſtodem ad ſeſe, comitemque impubis Iuli
Epytiden vocat, & fidam ſic fatur ad aurem:
Vade age, & Aſcanio, ſi iam puerile paratum
Agmen habet ſecum, curſuſque inſtruxit equorum,
Ducat

Ducat auo turmas, & ſeſe oſtendat in armis,
Dic, ait. ipſe omnem longo decedere circo
Infuſum populum, & campos iubet eſſe patentes.
Incedunt pueri, pariterque ante ora parentum
Frenatis lucent in equis: quos omnis euntes
Trinacriæ mirata fremit Troiæque iuuentus.
Omnibus in morem tonſa coma preſſa corona.
Cornea bina ferunt præfixa haſtilia ferro:
Pars leues humero pharetras. it pectore ſummo
Flexilis obtorti per collum circulus auri.
Tres equitum numero turmæ, ternique vagantur
Ductores: pueri bis ſeni quemque ſecuti,
Agmine partito fulgent, paribuſque magiſtris.
Vna acies iuuenum, ducit quam paruus ouantem
Nomen aui referens Priamus; tua clara Polite
Progenies, auctura Italos: quem Thracius albis
Portat equus bicolor maculis, veſtigia primi
Alba pedis, frontemque oſtentans arduus albam.
Alter Atys, genus vnde Atyi duxere Latini:
Paruus Atys, pueroque puer dilectus Iulo.
Extremus, formaque ante omnes pulcer Iulus
Sidonio eſt inuectus equo: quem candida Dido
Eſſe ſui dederat monimentum, & pignus amoris.
Cetera Trinacriis pubes ſenioris Aceſtæ
Fertur equis.
Excipiunt plauſu pauidos, gaudentque tuentes
Dardanidæ, veterumque agnoſcunt ora parentum.

Poſtquam omnem lęti conſeſſum,oculoſq; ſuorum
Luſtrauere in equis, ſignum clamore paratis
Epytides longe dedit, inſonuitque flagello.
Olli diſcurrere pares, atque agmina terni
Diductis ſoluere choris, rurſuſque vocati
Conuertere vias, infeſtaque tela tulere.
Inde alios ineunt curſus, alioſque recurſus
Aduerſis ſpatiis, alternoſque orbibus orbes
Impediunt, pugnæque cient ſimulacra ſub armis.
Et nunc terga fugæ nudant, nunc ſpicula vertunt
Infenſi, facta pariter nunc pace feruntur.
Vt quondam Creta fertur Labyrinthus in alta
Parietibus textum cæcis iter, ancipitemque
Mille viis habuiſſe dolum, qua ſigna ſequendi
Falleret indeprenſus & irremeabilis error:
Haud aliter Teucrum nati veſtigia curſu
Impediunt, texuntque fugas, & prælia ludo;
Delphinum ſimiles, qui per maria humida nando
Carpathiũ Libycumq; ſecant, luduntq; per vndas.
Hunc morẽ,hos curſus, atq; hæc certamina primus
Aſcanius, longam muris cum cingeret Albam,
Rettulit, & priſcos docuit celebrare Latinos:
Quo puer ipſe modo, ſecum quo Troia pubes,
Albani docuere ſuos. hinc maxima porro
Accepit Roma, & patrium ſeruauit honorem:
Troiaque nunc, pueri, Troianum dicitur agmen.
Hac celebrata tenus ſancto certamina patri.

Hic primum fortuna fidem mutata nouauit.
Dum variis tumulo referunt ſolennia ludis,
Irim de cælo miſit Saturnia Iuno
Iliacam ad claſſem, ventoſque aſpirat eunti,
Multa mouens, necdū antiquum exſaturata dolorē.
Illa viam celerans per mille coloribus arcum,
Nulli viſa, cito decurrit tramite virgo.
Conſpicit ingentem concurſum, & litora luſtrat,
Deſertoſque videt portus, claſſemque relictam.
At procul in ſola ſecretæ Troades acta
Amiſſum Anchiſen flebant: cunctæq; profundum
Pontum aſpectabant flentes: Heu, tot vada feſſis,
Et tantum ſupereſſe maris, vox omnibus vna.
Vrbem orant: tædet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias ſeſe haud ignara nocendi
Coniicit, & faciemque deæ veſtemque reponit.
Fit Beroe, Iſmarii coniux longæua Dorycli,
Cui genus, & quondam nomen, natique fuiſſent:
Ac ſic Dardanidum mediam ſe matribus infert:
O miſeræ, quas non manus, inquit, Achaica bello
Traxerit ad lethum patriæ ſub mœnibus! o gens
Infelix, cui te exitio fortuna reſeruat?
Septima poſt Troiæ excidium iam vertitur æſtas,
Cum freta, cum terras omnes, tot inhoſpita ſaxa,
Sideraque emenſę ferimur: dum per mare magnum
Italiam ſequimur fugientem, & voluimur vndis.
Hic Erycis fines fraterni, atque hoſpes Aceſtes.

Quis prohibet muros iacere,& dare ciuibus vrbem?
O patria, & rapti nequicquam ex hoste Penates,
Nullane iam Troiæ dicentur mœnia? nusquam
Hectoreos amnes,Xanthum, & Simoenta videbo?
Quin agite, & mecum infaustas exurite puppes.
Nam mihi Cassandræ per somnum vatis imago
Ardentes dare visa faces: Hic quærite Troiam,
Hic domus est, inquit, vobis. nunc tempus agi res:
Nec tantis mora prodigiis. en quattuor aræ
Neptuno. deus ipse faces animumque ministrat.
Hęc memorans,prima infensum vi corripit ignem,
Sublataque procul dextra connixa coruscat,
Et iacit. arrectæ mentes, stupefactaque corda
Iliadum. Hic vna e multis, quæ maxima natu,
Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrix:
Non Beroe vobis, non hæc Rhœteia, matres,
Est Dorycli coniux: diuini signa decoris,
Ardentesque notate oculos; qui spiritus illi,
Qui vultus, vocisque sonus, vel gressus eunti.
Ipsa egomet dudum Beroen digressa reliqui
Ægram, indignantem tali quod sola careret
Munere, nec meritos Anchisæ inferret honores.
Hæc effata.
At matres primo ancipites, oculisque malignis
Ambiguæ spectare rates, miserum inter amorem
Præsentis terræ, fatisque vocantia regna:
Cum dea se paribus per cælum sustulit alis,

Ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum.
Tum vero attonitæ monstris, actæque furore
Conclamant, rapiuntque focis penetralibus ignem:
Pars spoliant aras, frondem, ac virgulta, facesque
Coniiciunt. furit immissis Vulcanus habenis
Transtra per, & remos, & pictas abiete puppes.
Nuntius Anchisæ ad tumulum, cuneosque theatri
Incensas perfert naues Eumelus: & ipsi
Respiciunt atram in nimbo volitare fauillam.
Primus & Ascanius, cursus vt lætus equestres
Ducebat, sic acer equo turbata petiuit
Castra, nec exanimes possunt retinere magistri.
Quis furor iste nouus? quo nũc, quo tenditis, inquit.
Heu miseræ ciues? non hostem, inimicaque castra
Argiuum; vestras spes vritis. en ego vester
Ascanius. galeam ante pedes proiecit inanem,
Qua ludo indutus belli simulacra ciebat.
Accelerat simul Æneas, simul agmina Teucrum.
Ast illæ diuersa metu per litora passim
Diffugiunt, siluasque, & sicubi concaua furtim
Saxa petunt. piget incepti, lucisque; suosque
Mutatæ agnoscunt, excussaque pectore Iuno est.
Sed non idcirco flammæ atque incendia vires
Indomitas posuere: vdo sub robore viuit
Stupa vomens tardum fumum, lentusque carinas
Est vapor, & toto descendit corpore pestis:
Nec vires heroum, infusaque flumina prosunt.

Tum pius Æneas humeris abſcindere veſtem,
Auxilioque vocare deos, & tendere palmas:
Iupiter omnipotens, ſi nondum exoſus ad vnum
Troianos, ſi quid pietas antiqua labores
Reſpicit humanos, da flammam euadere claſſi
Nunc pater, & tenues Teucrum res eripe letho.
Vel tu, quod ſupereſt, infeſto fulmine morti,
Si mereor, demitte, tuaque hic obrue dextra.
Vix hæc ediderat, cum, effuſis imbribus, atra
Tempeſtas ſine more furit, tonitruque tremiſcunt
Ardua terrarum, & campi: ruit æthere toto
Turbidus imber aqua, denſiſq; nigerrimus Auſtris:
Implenturque ſuper puppes; ſemuſta madeſcunt
Robora, reſtinctus donec vapor omnis, & omnes,
Quattuor amiſſis, ſeruatæ a peſte carinæ.
At pater Æneas caſu concuſſus acerbo,
Nunc huc ingentes, nunc illuc pectore curas
Mutabat; verſans, Siculiſne reſideret aruis,
Oblitus fatorum, Italaſne capeſſeret oras.
Tum ſenior Nautes, vnum Tritonia Pallas
Quem docuit, multaque inſignem reddidit arte,
Hæc reſponſa dabat, vel quæ portenderet ira
Magna deum, vel quæ fatorum poſceret ordo.
Iſque his Æneam ſolatus vocibus infit:
Nate dea, quo fata trahunt retrahuntq;, ſequamur:
Quidquid erit, ſuperanda omnis fortuna ferēdo eſt.
Eſt tibi Dardanius diuinæ ſtirpis Aceſtes:

Hunc cape consiliis socium, & coniunge volentem:
Huic trade, amissis superant qui nauibus, & quos
Pertæsum magni incepti, rerumque tuarum est:
Longæuosque senes, ac fessas æquore matres,
Et quidquid tecũ inualidũ, metuensque pericli est,
Delige, & his habeant terris sine mœnia fessi:
Vrbem appellabunt permisso nomine Acestam.
Talibus incensus dictis senioris amici;
Tum vero in curas animus diducitur omnes:
Et nox atra polum bigis subuecta tenebat.
Visa dehinc cælo facies delapsa parentis
Anchisæ, subito tales effundere voces:
Nate, mihi vita quondam, dum vita manebat,
Care magis, nate Iliacis exercite fatis,
Imperio Iouis huc venio, qui classibus ignem
Depulit, & cælo tandem miseratus ab alto est.
Consiliis pare, quæ nunc pulcerrima Nautes
Dat senior: lectos iuuenes, fortissima corda,
Defer in Italiam. gens dura, atque aspera cultu
Debellanda tibi Latio est. Ditis tamen ante
Infernas accede domos, & Auerna per alta
Congressus pete nate meos. non me impia namque
Tartara habent tristesq; vmbræ: sed amœna piorum
Concilia, Elysiumque colo. huc casta Sibylla
Nigrarum multo pecudum te sanguine ducet.
Tum genus omne tuũ, &, quę dentur mœnia, disces.
Iamque vale. torquet medios nox humida cursus,

Et me sæuus equis Oriens afflauit anhelis.
Dixerat, & tenues fugit, ceu fumus, in auras.
Æneas, Quo deinde ruis? quo proripis? inquit.
Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet?
Hæc memorans, cinerem & sopitos suscitat ignes,
Pergameumque Larem, & canæ penetralia Vestæ
Farre pio, & plena supplex ueneratur acerra.
Extemplo socios, primumque arcessit Acesten,
Et Iouis imperium, & cari præcepta parentis
Edocet, & quæ nunc animo sententia constet.
Haud mora consiliis, nec iussa recusat Acestes.
Transcribunt vrbi matres, populumque volentem
Deponunt, animos nil magnæ laudis egentes.
Ipsi transtra nouant, flammisque ambesa reponunt
Robora nauigiis: aptant remosque rudentesque,
Exigui numero, sed bello viuida virtus.
Interea Æneas vrbem designat aratro,
Sortiturque domos: hoc Ilium, & hæc loca Troiæ
Esse iubet. gaudet regno Troianus Acestes,
Indicitque forum, & patribus dat iura vocatis.
Tum vicina astris Erycino in vertice sedes
Fundatur Veneri Idaliæ, tumuloque sacerdos
Et lucus late sacer additur Anchiseo.
Iamque dies epulata nouem gens omnis, & aris
Factus honos: placidi strauerunt æquora venti:
Creber & aspirans rursus vocat Auster in altum.
Exoritur procurua ingens per litora fletus:
Com-

Complexi inter se noctemque diemque morantur.
Ipsæ iam matres, ipsi, quibus aspera quondam
Visa maris facies, & non tolerabile numen,
Ire volunt, omnemque fugæ perferre laborem.
Quos bonus Æneas dictis solatur amicis,
Et consanguineo lacrymans commendat Acestæ.
Tres Eryci vitulos, & tempestatibus agnam
Cædere deinde iubet, soluique ex ordine funes.
Ipse caput tonsæ foliis euinctus oliuæ,
Stans procul in prora, pateram tenet, extaque salsos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.
Prosequitur surgens a puppi ventus euntes:
Certatim socii feriunt mare, & æquora verrunt.
At Venus interea Neptunum exercita curis
Alloquitur, talesque effundit pectore questus:
Iunonis grauis ira, & inexsaturabile pectus
Cogunt me, Neptune, preces descendere in omnes:
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat vlla,
Nec Iouis imperio, fatisve infracta quiescit.
Non media de gente Phrygum exedisse nefandis
Vrbem odiis satis est, nec pœnam traxe per omnem
Relliquias Troiæ: cineres, atque ossa peremtæ
Insequitur. causas tanti sciat illa furoris.
Ipse mihi nuper Libycis tu testis in vndis
Quam molem subito excierit. maria omnia cælo
Miscuit, Æoliis nequicquam freta procellis:
In regnis hoc ausa tuis.

Pro ſcelus: ecce etiam Troianis matribus actis
Exuſſit fœde puppes, & claſſe ſubegit
Amiſſa ſocios ignotæ linquere terræ.
Quod ſupereſt, oro, liceat dare tuta per vndas
Vela tibi, liceat Laurentem attingere Thybrim:
Si conceſſa peto, ſi dant ea mœnia Parcæ.
Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti:
Fas omne eſt, Cytherea, meis te fidere regnis,
Vnde genus ducis: merui quoque: ſæpe furores
Compreſſi, & rabiem tantam cælique mariſque.
Nec minor in terris (Xanthum Simoentaq; teſtor)
Æneæ mihi cura tui, cum Troia Achilles
Exanimata ſequens impingeret agmina muris,
Millia multa daret letho, gemerentque repleti
Amnes, nec reperire viam, atque euoluere poſſet
In mare ſe Xanthus: Pelidæ tunc ego forti
Congreſſum Æneam, nec dis, nec viribus æquis,
Nube caua eripui: cuperem cum vertere ab imo
Structa meis manibus periuræ mœnia Troiæ.
Nunc quoq; mens eadē perſtat mihi: pelle timores:
Tutus, quos optas, portus accedet Auerni.
Vnus erit tantum, amiſſum quem gurgite quæret:
Vnum pro multis dabitur caput.
His vbi læta deæ permulſit pectora dictis,
Iungit equos curru genitor, ſpumantiaque addit
Frena feris, manibuſque omnes effundit habenas.
Cæruleo per ſumma leuis volat æquora curru.

Subſidunt vndæ, tumidumque ſub axe tonanti
Sternitur æquor aquis: fugiunt vaſto æthere nimbi.
Tum variæ comitum facies, immania cete,
Et ſenior Glauci chorus, Inouſque Palæmon,
Tritoneſque citi, Phorcique exercitus omnis.
Læua tenent Thetis, & Melite, Panopeaque virgo,
Neſæe, Speioque, Thaleiaque, Cymodoceque.
Hic patris Æneæ ſuſpenſam blanda viciſſim
Gaudia pertentant mentem. iubet ocyus omnes
Attolli malos, intendi brachia velis.
Vna omnes fecere pedem, pariterque ſiniſtros,
Nunc dextros ſoluere ſinus: vna ardua torquent
Cornua,detorquentque:ferunt ſua flamina claſſem.
Princeps ante omnes denſum Palinurus agebat
Agmen: ad hunc alii curſum contendere iuſſi.
Iamque fere mediam cæli nox humida metam
Contigerat: placida laxarant membra quiete
Sub remis fuſi per dura ſedilia nautæ:
Cum leuis ætheriis delapſus Somnus ab aſtris
Aera dimouit tenebroſum, & diſpulit vmbras;
Te Palinure petens, tibi triſtia ſomnia portans
Inſonti: puppique deus conſedit in alta,
Phorbanti ſimilis, fuditque has ore loquelas:
Iaſide Palinure, ferunt ipſa æquora claſſem:
Æquatæ ſpirant auræ: datur hora quieti.
Pone caput, feſſoſque oculos furare labori:
Ipſe ego pauliſper pro te tua munera inibo.

Cui vix attollens Palinurus lumina fatur:
Mene ſalis placidi vultum, fluctuſque quietos
Ignorare iubes? mene huic confidere monſtro?
Ænean credam quid enim fallacibus Auſtris,
Et cæli toties deceptus fraude ſereni?
Talia dicta dabat, clauumque affixus, & hærens
Nuſquam amittebat, oculoſque ſub aſtra tenebat.
Ecce deus ramum Lethæo rore madentem,
Vique ſoporatum Stygia ſuper vtraque quaſſat
Tempora, cunctantique natantia lumina ſoluit.
Vix primos inopina quies laxauerat artus:
Et ſuper incumbens, cum puppis parte reuulſa,
Cumque gubernaclo liquidas proiecit in vndas
Præcipitem, ac ſocios nequicquam ſæpe vocantem.
Ipſe volans tenues ſe ſuſtulit ales in auras.
Currit iter tutum non ſecius æquore claſſis,
Promiſſiſque patris Neptuni interrita fertur.
Iamque adeo ſcopulos Sirenum aduecta ſubibat,
Difficiles quondam, multorumque oſſibus albos:
Tum rauca aſſiduo longe ſale ſaxa ſonabant:
Cum pater amiſſo fluitantem errare magiſtro
Senſit, & ipſe ratem nocturnis rexit in vndis,
Multa gemens, caſuque animum concuſſus amici:
O nimium cælo & pelago confiſe ſereno,
Nudus in ignota Palinure iacebis arena.

PVBLII
VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER VI.

Argumentum.

Æneæ iter ad antrum Sibyllæ: inde ad inferos. vtrobique inſtantia pericula, futurique belli euentum perdiſcit.

SIC fatur lacrymans, claſſique immittit habenas,
Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris.
Obuertunt pelago proras: tum dente tenaci
Ancora fundabat naues, & litora curuæ
Prætexunt puppes. iuuenum manus emicat ardens
Litus in Heſperium: quærit pars ſemina flammæ
Abſtruſa in venis ſilicis: pars denſa ferarum
Tecta rapit, ſiluas, inuentaque flumina monſtrat.
At pius Æneas arces, quibus altus Apollo

Præſidet, horrendæque procul ſecreta Sibyllæ
Antrũ immane, petit: magnã cui mentẽ animumq;
Delius inſpirat vates, aperitque futura.
Iam ſubeunt Triuiæ lucos, atque aurea tecta.
Dædalus, vt fama eſt, fugiens Minoia regna,
Præpetibus pennis auſus ſe credere cælo,
Inſuetum per iter gelidas enauit ad Arctos,
Chalcidicaque leuis tandem ſuper aſtitit arce.
Redditus his primum terris, tibi, Phœbe, ſacrauit
Remigium alarum, poſuitque immania templa.
In foribus, lethum Androgeo: tum pendere pœnas
Cecropidæ iuſſi (miſerũm) ſeptena quotannis
Corpora natorum. ſtat ductis ſortibus vrna.
Contra elata mari reſpondet Gnoſia tellus:
Hic crudelis amor tauri, ſuppoſtaque furto
Paſiphae, miſtumque genus, proleſque biformis
Minotaurus ineſt, Veneris monimenta nefandæ.
Hic labor ille domus, & inextricabilis error.
Magnum reginæ ſed enim miſeratus amorem
Dædalus, ipſe dolos tecti, ambageſque reſoluit,
Cæca regens filo veſtigia. tu quoque magnam
Partem opere in tanto, ſineret dolor, Icare haberes.
Bis conatus erat caſus effingere in auro:
Bis patriæ cecidere manus. quin protinus omnia
Perlegerent oculis, ni iam præmiſſus Achates
Adforet, atque vna Phœbi Triuiæque ſacerdos
Deiphobe Glauci, fatur quæ talia regi:

Non hoc iſta ſibi tempus ſpectacula poſcit:
Nunc grege de intacto ſeptem mactare iuuencos
Præſtiterit, totidem lectas de more bidentes.
Talibus affata Æneam (nec ſacra morantur
Iuſſa viri) Teucros vocat alta in templa ſacerdos.
Exciſum Euboicæ latus ingens rupis in antrum:
Quo lati ducunt aditus centum, oſtia centum:
Vnde ruunt totidem voces, reſponſa Sibyllæ.
Ventum erat ad limen, cum virgo poſcere fata
Tempus ait: deus ecce, deus. cui talia fanti
Ante fores, ſubito non vultus, non color vnus,
Non comtæ manſere comæ; ſed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument: maiorque videri,
Nec mortale ſonans; afflata eſt numine quando
Iam propiore dei. Ceſſas in vota, preceſque
Tros, ait, Ænea, ceſſas? nec enim ante dehiſcent
Attonitæ magna ora domus. & talia fata,
Conticuit. gelidus Teucris per dura cucurrit
Oſſa tremor, fuditque preces rex pectore ab imo:
Phœbe graues Troiæ ſemper miſerate labores,
Dardana qui Paridis direxti tela, manuſque
Corpus in Æacidæ; magnas obeuntia terras
Tot maria intraui duce te, penituſque repoſtas
Maſſylum gentes, prætentaque Syrtibus arua.
Iam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.
Hac Troiana tenus fuerit fortuna ſecuta.
Vos quoque Pergameæ iam fas eſt parcere genti,

Dique Deæq; omnes,quibus obstitit Iliũ,& ingens
Gloria Dardaniæ. tuque o sanctissima vates
Præscia venturi, da, non indebita posco
Regna meis fatis, Latio considere Teucros,
Errantesque deos, agitataque numina Troiæ.
Tum Phœbo & Triuiæ solido de marmore templa
Instituam, festosque dies de nomine Phœbi.
Te quoq; magna manent regnis penetralia nostris.
Hic ego namque tuas sortes, arcanaque fata
Dicta meæ genti ponam, lectosque sacrabo,
Alma, viros. foliis tantum ne carmina manda,
Ne turbäta volent rapidis ludibria ventis.
Ipsa canas, oro. finem dedit ore loquendi.
At Phœbi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur vates, magnum si pectore possit
Excussisse deum. tanto magis ille fatigat
Os rabidũ, fera corda domans, fingitq; premendo.
Ostia iamque domus patuere ingentia centum
Sponte sua, vatisque ferunt responsa per auras:
O tandem magnis pelagi defuncte periclis;
Sed terra grauiora manent. in regna Lauini
Dardanidę venient:(mitte hanc de pectore curam)
Sed non & venisse volent. bella, horrida bella,
Et Thybrim multo spumantem sanguine cerno.
Non Simois tibi,nec Xanthus, nec Dorica castra
Defuerint. alius Latio iam partus Achilles,
Natus & ipse dea. nec Teucris addita Iuno
Vsquam

Vſquam aberit: cum tu ſupplex in rebus egenis,
Quas gentes Italum, aut quas non oraueris vrbes?
Cauſa mali tanti coniux iterum hoſpita Teucris,
Externique iterum thalami.
Tu ne cede malis; ſed contra audentior ito,
Qua tua te fortuna ſinet. via prima ſalutis,
Quod minime reris, Graia pandetur ab vrbe.
Talibus ex adyto dictis, Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroque remugit,
Obſcuris vera inuoluens. ea frena furenti
Concutit, & ſtimulos ſub pectore vertit Apollo.
Vt primum ceſſit furor, & rabida ora quierunt:
Incipit Æneas heros: Non vlla laborum,
O virgo, noua mi facies inopinave ſurgit:
Omnia præcepi, atque animo mecum ante peregi.
Vnum oro (quando hic inferni ianua regis
Dicitur, & tenebroſa palus Acheronte refuſo)
Ire ad conſpectum cari genitoris, & ora
Contingat: doceas iter, & ſacra oſtia pandas.
Illum ego per flammas & mille ſequentia tela
Eripui his humeris, medioque ex hoſte recepi:
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnes pelagique minas, cælique ferebat
Inualidus, vires vltra ſortemque ſenectæ.
Quin, vt te ſupplex peterem, & tua limina adirem,
Idem orans mandata dabat. natique patriſque,
Alma, precor miſerere: potes namque omnia; nec te

Nequicquam lucis Hecate præfecit Auernis.
Si potuit Manes arcessere coniugis Orpheus,
Threicia fretus cithara fidibusque canoris:
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque, reditque viam toties. quid Thesea, magnum
Quid memorẽ Alcidẽ? & mi genus ab Ioue summo.
Talibus orabat dictis, arasque tenebat.
Tum sic orsa loqui vates: Sate sanguine diuum
Tros Anchisiade, facilis descensus Auerni.
Noctes atque dies patet atri ianua Ditis:
Sed reuocare gradum, superasque euadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est. pauci, quos æquus amauit
Iupiter, aut ardens euexit ad æthera virtus,
Dis geniti, potuere. tenent media omnia siluæ,
Cocytusque sinu labens circumfluit atro.
Quod si tantus amor menti, si tanta cupido est,
Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara, & insano iuuat indulgere labori;
Accipe, quæ peragenda prius. latet arbore opaca
Aureus & foliis, & lento vimine ramus,
Iunoni infernæ dictus sacer. hunc tegit omnis
Lucus, & obscuris claudunt conuallibus vmbræ.
Sed non ante datur telluris operta subire,
Auricomos quam quis decerpserit arbore fetus.
Hoc sibi pulcra suum ferri Proserpina munus
Instituit. primo auulso non deficit alter
Aureus, & simili frondescit virga metallo.

Ergo alte veſtiga oculis, & rite repertum
Carpe manu. namq; ipſe volens faciliſq; ſequetur,
Si te fata vocant: aliter, non viribus vllis
Vincere, nec duro poteris conuellere ferro.
Præterea iacet exanimum tibi corpus amici,
Heu neſcis, totamque inceſtat funere claſſem,
Dum conſulta petis, noſtroque in limine pendes:
Sedibus hunc refer ante ſuis, & conde ſepulcro.
Duc nigras pecudes: ea prima piacula ſunto.
Sic demum lucos Stygios, regna inuia viuis,
Aſpicies. dixit, preſſoque obmutuit ore.
Æneas mœſto defixus lumina vultu
Ingreditur, linquens antrum, cæcoſque volutat
Euentus animo ſecum: cui fidus Achates
It comes, & paribus curis veſtigia figit.
Multa inter ſeſe vario ſermone ſerebant,
Quē ſociū exanimū vates,quod corpus humandum
Diceret. atque illi Miſenum in litore ſicco,
Vt venere, vident indigna morte peremptum;
Miſenum Æoliden; quo non præſtantior alter
Ære ciere viros, Martemque accendere cantu.
Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum
Et lituo pugnas inſignis obibat, & haſta.
Poſtquam illum victor vita ſpoliauit Achilles,
Dardanio Æneæ ſeſe fortiſſimus heros
Addiderat ſocium; non inferiora ſecutus.
Sed tum, forte caua dum perſonat æquora concha

Demens, & cantu vocat in certamina diuos,
Æmulus exceptum Triton (ſi credere dignum eſt)
Inter ſaxa virum ſpumoſa immerſerat vnda.
Ergo omnes magno circum clamore fremebant,
Præcipue pius Æneas: tum iuſſa Sibyllæ,
Haud mora, feſtinant flentes, aramque ſepulcri
Congerere arboribus, cæloque educere certant.
Itur in antiquam ſiluam, ſtabula alta ferarum:
Procumbunt piceæ: ſonat icta ſecuribus ilex:
Fraxineæque trabes, cuneis & fiſſile robur
Scinditur: aduoluunt ingentes montibus ornos.
Nec non Æneas opera inter talia primus
Hortatur ſocios, paribuſque accingitur armis.
Atque hæc ipſe ſuo triſti cum corde volutat,
Aſpectans ſiluam immenſam, & ſic ore precatur:
Si nunc ſe nobis ille aureus arbore ramus
Oſtendat nemore in tanto: quando omnia vere
Heu nimium de te vates, Miſene, locuta eſt.
Vix ea fatus erat, geminæ cum forte columbæ
Ipſa ſub ora viri cælo venere volantes,
Et viridi ſedere ſolo. tum maximus heros
Maternas agnoſcit aues, læteſque precatur:
Eſte duces, ò ſi qua via eſt, curſumque per auras
Dirigite in lucos, vbi pinguem diues opacat
Ramus humum. tuque o dubiis ne defice rebus
Diua parens: ſic effatus, veſtigia preſſit,
Obſeruans quæ ſigna ferant, quo tendere pergant.

Paſcentes illæ tantum prodire volando,
Quantum acie poſſent oculi ſeruare ſequentum.
Inde, vbi venere ad fauces graue olentis Auerni,
Tollunt ſe celeres, liquidumque per aera lapſæ,
Sedibus optatis geminæ ſuper arbore ſidunt:
Diſcolor vnde auri per ramos aura refulſit.
Quale ſolet ſiluis brumali frigore viſcum
Fronde virere noua, quod non ſua ſeminat arbos,
Et croceo fetu teretes circumdare truncos:
Talis erat ſpecies auri frondentis opaca
Ilice: ſic leni crepitabat bractea vento.
Corripit extemplo Æneas, auiduſque refringit
Cunctantem, & vatis portat ſub tecta Sibyllæ.
Nec minus interea Miſenum in litore Teucri
Flebant, & cineri ingrato ſuprema ferebant.
Principio pinguem tedis & robore ſecto
Ingentem ſtruxere pyram: cui frondibus atris
Intexunt latera, & ferales ante cupreſſos
Conſtituunt, decorantque ſuper fulgentibus armis.
Pars calidos latices, & ahena vndantia flammis
Expediunt, corpuſque lauant frigentis, & vngunt.
Fit gemitus: tum membra toro defleta reponunt,
Purpureaſque ſuper veſtes, velamina nota,
Coniiciunt. pars ingenti ſubiere pheretro
Triſte miniſterium, & ſubiectam more parentum
Auerſi tenuere facem. congeſta cremantur
Thurea dona, dapes, fuſo crateres oliuo.

Poſtquam collapſi cineres, & flamma quieuit;
Relliquias vino, & bibulam lauere fauillam:
Oſſaque lecta cado texit Chorineus aheno.
Idem ter ſocios pura circumtulit vnda,
Spargens rore leui, & ramo felicis oliuæ:
Lûſtrauitque viros, dixitque nouiſſima verba.
At pius Æneas ingenti mole ſepulcrum
Imponit, ſuaque arma viro, remumque, tubamque
Monte ſub aerio: qui nunc Miſenus ab illo
Dicitur, æternumque tenet per ſæcula nomen.
His actis, propere exequitur præcepta Sibyllæ.
Spelunca alta fuit, vaſtoque immanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumque tenebris:
Quam ſuper haud vllæ poterant impune volantes
Tendere iter pennis: talis ſeſe halitus atris
Faucibus effundens ſupera ad conuexa ferebat:
Vnde locum Graii dixerunt nomine Aornon.
Quattuor hic primum nigrantes terga iuuencos
Conſtituit, frontique inuergit vina ſacerdos,
Et ſummas carpens media inter cornua ſetas,
Ignibus imponit ſacris libamina prima,
Voce vocans Hecaten, cæloq; Ereboq; potentem.
Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem
Suſcipiunt pateris. ipſe atri velleris agnam
Æneas matri Eumenidum magnæque ſorori
Enſe ferit, ſterilemque tibi, Proſerpina, vaccam.
Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,

Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis,
Pingue ſuperque oleum fundens ardentibus extis.
Ecce autem primi ſub lumina Solis & ortus,
Sub pedibus mugire ſolum, & iuga cœpta moueri
Siluarum, viſæque canes vlulare per vmbram,
Aduentante dea. Procul o, procul eſte profani,
Conclamat vates, totoque abſiſtite luco:
Tuque inuade viam, vaginaque eripe ferrum:
Nunc animis opus, Ænea, nunc pectore firmo.
Tantum effata, furens antro ſe immiſit aperto.
Ille ducem haud timidis vadentem paſſibus æquat.
Di, quibus imperiũ eſt animarum, vmbræq; ſilentes,
Et Chaos, & Phlegethon, loca nocte ſilentia late,
Sit mihi fas audita loqui, ſit numine veſtro
Pandere res alta terra & caligine merſas.
Ibant obſcuri ſola ſub nocte per vmbras,
Perque domos Ditis vacuas, & inania regna:
Quale per incertam Lunam ſub luce maligna
Eſt iter in ſiluis: vbi cælum condidit vmbra
Iupiter, & rebus nox abſtulit atra colorem.
Veſtibulum ante ipſum, primiſque in faucibus Orci
Luctus, & vltrices poſuere cubilia Curæ,
Pallenteſque habitant Morbi, triſtiſque Senectus,
Et Metus, & maleſuada Fames, & turpis Egeſtas,
Terribiles viſu formæ, Lethumque, Laboſque:
Tum conſanguineus Lethi Sopor, & mala mentis
Gaudia, mortiferumque aduerſo in limine Bellum,

Ferreiq; Eumenidũ thalami, & Discordia demens,
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
In medio ramos annosaque brachia pandit
Vlmus opaca, ingens: quam sedem Somnia vulgo
Vana tenere ferunt, foliisque sub omnibus hærent.
Multaque præterea variarum monstra ferarum,
Centauri in foribus stabulant, Scyllæque biformes,
Et centumgeminus Briareus, ac bellua Lernæ
Horrendum stridens, flammisq; armata Chimæra,
Gorgones, Harpyięq;, & forma tricorporis vmbrę.
Corripit hic subita trepidus formidine ferrum
Æneas, strictamque aciem venientibus offert.
Et, ni docta comes tenues sine corpore vitas
Admoneat volitare caua sub imagine formæ,
Irruat, & frustra ferro diuerberet vmbras.
Hinc via, Tartarei quæ fert Acherontis ad vndas:
Turbidus hic cœno, vastaque voragine gurges
Æstuat, atque omnem Cocyto eructat arenam.
Portitor has horrendus aquas, & flumina seruat
Terribili squalore Charon: cui plurima mento
Canities inculta iacet: stant lumina flamma:
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
Ipse ratem conto subigit, velisque ministrat,
Et ferruginea subuectat corpora cymba,
Iam senior: sed cruda deo viridisque senectus.
Huc omnis turba ad ripas effusa ruebat;
Matres, atque viri, defunctaque corpora vita

Magna-

Magnanimum heroum, pueri, innuptæque puellæ,
Impoſitique rogis iuuenes ante ora parentum:
Quam multa in ſiluis autumni frigore primo
Lapſa cadunt folia, aut ad terram gurgite ab alto
Quam multæ glomerantur aues, vbi frigidus annus
Trans pontum fugat, & terris immittit apricis.
Stabant orantes, primi tranſmittere curſum,
Tendebantque manus ripæ vlterioris amore:
Nauita ſed triſtis nunc hos, nunc accipit illos;
Aſt alios longe ſummotos arcet arena.
Æneas (miratus enim, motuſque tumultu)
Dic, ait, o virgo, quid vult concurſus ad amnem?
Quidve petunt animæ? vel quo diſcrimine ripas
Hæ linquunt, illæ remis vada liuida verrunt?
Olli ſic breuiter fata eſt longæua ſacerdos:
Anchiſa generate, deum certiſſima proles,
Cocyti ſtagna alta vides, Stygiamque paludem,
Di cuius iurare timent, & fallere numen.
Hæc omnis, quā cernis, inops, inhumataq; turba eſt:
Portitor ille, Charon: hi, quos vehit vnda, ſepulti.
Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
Tranſportare prius, quam ſedibus oſſa quierunt.
Centum errant annos, volitantq; hęc litora circum:
Tum demum admiſſi, ſtagna exoptata reuiſunt.
Conſtitit Anchiſa ſatus, & veſtigia preſſit,
Multa putans, ſortemq; animo miſeratus iniquam.
Cernit ibi mœſtos, & mortis honore carentes,

Leucaſpim, & Lyciæ ductorem claſſis Orontem:
Quos ſimul a Troia ventoſa per æquora vectos
Obruit Auſter, aqua inuoluens nauemque viroſque.
Ecce gubernator ſeſe Palinurus agebat:
Qui Libyco nuper curſu, dum ſidera ſeruat,
Exciderat puppi, mediis effuſus in vndis.
Hunc vbi vix multa mœſtum cognouit in vmbra,
Sic prior alloquitur: Quis te Palinure deorum
Eripuit nobis, medioque ſub æquore merſit?
Dic age. namque mihi fallax haud ante repertus,
Hoc vno reſponſo animum deluſit Apollo:
Qui fore te ponto incolumem, fineſque canebat
Venturum Auſonios. en hæc promiſſa fides eſt?
Ille autem: Neque te Phœbi cortina fefellit,
Dux Anchiſiade, nec me deus æquore merſit.
Namque gubernaclum multa vi forte reuulſum,
Cui datus hærebam cuſtos, curſuſque regebam,
Præcipitans traxi mecum. maria aſpera iuro,
Non vllum pro me tantum cepiſſe timorem,
Quam tua ne ſpoliata armis, excuſſa magiſtro
Deficeret tantis nauis ſurgentibus vndis.
Tres Notus hibernas immenſa per æquora noctes
Vexit me violentus aqua: vix lumine quarto
Proſpexi Italiam, ſumma ſublimis ab vnda.
Paulatim adnabam terræ, & iam tuta tenebam;
Ni gens crudelis madida cum veſte grauatum,
Prenſantemq; vncis manibus capita aſpera montis,

Ferro inuasisset, prædamque ignara putasset.
Nunc me fluctus habet, versantque in litore venti.
Quod te per cæli iucundum lumen, & auras,
Per genitorem oro, per spem surgentis Iuli,
Eripe me his, inuicte, malis: aut tu mihi terram
Iniice, (namque potes) portusque require Velinos.
Aut tu, si qua via est, si quam tibi diua creatrix
Ostendit, (neque enim credo sine numine diuum
Flumina tanta paras, Stygiamque innare paludem)
Da dextram misero, & tecum me tolle per vndas,
Sedibus vt saltem placidis in morte quiescam.
Talia fatus erat, cœpit cum talia vates:
Vnde hæc o Palinure tibi tam dira cupido?
Tu Stygias inhumatus aquas, amnemque seuerum
Eumenidum aspicies, ripamve iniussus abibis?
Desine fata deum flecti sperare precando:
Sed cape dicta memor duri solatia casus.
Nam tua finitimi, longe lateque per vrbes
Prodigiis acti cælestibus, ossa piabunt,
Et statuent tumulum, & tumulo solennia mittent,
Æternumque locus Palinuri nomen habebit.
His dictis curæ emotæ, pulsusque parumper
Corde dolor tristi: gaudet cognomine terra.
Ergo iter inceptũ peragunt, fluuioq; propinquant.
Nauita quos, iam inde vt Stygia prospexit ab vnda
Per tacitum nemus ire, pedemque aduertere ripæ;
Sic prior aggreditur dictis, atque increpat vltro:

Quisquis es, armatus qui nostra ad flumina tendis,
Fare age quid venias, iam istinc & cõprime gressum.
Vmbrarum hic locus est, Somni, Noctisque soporę:
Corpora viua nefas Stygia vectare carina.
Nec vero Alciden me sum lætatus euntem
Accepisse lacu, nec Thesea, Pirithoumque;
Dis quamquam geniti, atque inuicti viribus essent.
Tartareum ille manu custodem in vincla petiuit
Ipsius a solio regis, traxitque trementem:
Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.
Quæ contra breuiter fata est Amphrysia vates:
Nullæ hic insidiæ tales: absiste moueri:
Nec vim tela ferunt. licet ingens ianitor antro
Æternum latrans exangues terreat vmbras:
Casta licet patrui seruet Proserpina limen.
Troius Æneas, pietate insignis & armis,
Ad genitorem, imas Erebi descendit ad vmbras.
Si te nulla mouet tantæ pietatis imago,
At ramum hunc (aperit ramum qui veste latebat)
Agnoscas. tumida ex ira tum corda residunt.
Nec plura his. ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ, longo post tempore visum,
Cæruleam aduertit puppim, ripæque propinquat.
Inde alias animas, quæ per iuga longa sedebant,
Deturbat, laxatque foros: simul accipit alueo
Ingentem Æneam. gemuit sub pondere cymba
Sutilis, & multam accepit rimosa paludem.

Tandem trans fluuiũ incolumes,vatemq;, virumq;
Informi limo, glaucaque exponit in vlua.
Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Perſonat, aduerſo recubans immanis in antro.
Cui vates, horrere videns iam colla colubris,
Melle ſoporatam, & medicatis frugibus offam
Obiicit. ille, fame rabida tria guttura pandens,
Corripit obiectam, atque immania terga reſoluit
Fuſus humi, totoque ingens extenditur antro.
Occupat Æneas aditum cuſtode ſepulto,
Euaditque celer ripam irremeabilis vndæ.
Continuo auditæ voces, vagitus & ingens,
Infantumque animæ flentes in limine primo:
Quos dulcis vitæ exortes, & ab vbere raptos
Abſtulit atra dies, & funere merſit acerbo.
Hos iuxta falſo damnati crimine mortis.
Nec vero hæ ſine ſorte datæ, ſine iudice ſedes.
Quæſitor Minos vrnam mouet: ille ſilentum
Conciliumque vocat, vitaſque & crimina diſcit.
Proxima deinde tenent mœſti loca, qui ſibi lethum
Inſontes peperere manu, lucemque peroſi
Proiecere animas. quam vellent æthere in alto
Nunc & pauperiem & duros perferre labores!
Fata obſtant, triſtique palus innabilis vnda
Alligat, & nouies Styx interfuſa coercet.
Nec procul hinc partẽ fuſi monſtrantur in omnem
Lugentes campi: ſic illos nomine dicunt.

Hic, quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti celant calles, & myrtea circum
Silua tegit: curæ non ipsa in morte relinquunt.
His Phædrã Procrinq; locis, mœstamq; Eriphylen
Crudelis nati monstrantem vulnera cernit,
Euadnenque, & Pasiphaen: his Laodamia
It comes,& iuuenis quondã,nunc femina,Cæneus,
Rursus & in veterem fato reuoluta figuram.
Inter quas Phœnissa recens a vulnere Dido
Errabat silua in magna: quam Troius heros,
Vt primum iuxta stetit,agnouitque per vmbram
Obscuram; qualem primo qui surgere mense
Aut videt, aut vidisse putat per nubila Lunam;
Demisit lacrymas, dulcique affatus amore est:
Infelix Dido! verus mihi nuntius ergo
Venerat extinctam, ferroque extrema secutam.
Funeris heu tibi causa fui. per sidera iuro,
Per superos, & si qua fides tellure sub ima est,
Inuitus, regina, tuo de litore cessi.
Sed me iussa deum, quæ nunc has ire per vmbras,
Per loca senta situ cogunt, noctemque profundam,
Imperiis egere suis: nec credere quiui,
Hunc tantum tibi me discessu ferre dolorem.
Siste gradum, teque aspectu ne subtrahe nostro.
Quẽ fugis? extremũ fato quod te alloquor, hoc est.
Talibus Æneas ardentem & torua tuentem
Lenibat dictis animum, lacrymasque ciebat.

Illa ſolo fixos oculos auerſa tenebat:
Nec magis incepto vultùm ſermone mouetur,
Quam ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes.
Tandem proripuit ſeſe, atque inimica refugit
In nemus vmbriferum; coniux vbi priſtinus illi
Reſpondet curis, æquatque Sichæus amorem.
Nec minus Æneas, caſu percuſſus iniquo,
Proſequitur lacrymans longe, & miſeratur euntem.
Inde datum molitur iter: iamque arua tenebant
Vltima, quæ bello clari ſecreta frequentant.
Hic illi occurrit Tydeus, hic inclytus armis
Parthenopæus, & Adraſti pallentis imago.
Hic multum fleti ad ſuperos, belloque caduci
Dardanidæ: quos ille omnes longo ordine cernens
Ingemuit, Glaucumq;, Medontaq;, Therſilochũq;,
Tres Antenoridas, Cererique ſacrum Polybœten,
Idæumque, etiam currus, etiam arma tenentem.
Circumſtant animæ dextra læuaque frequentes.
Nec vidiſſe ſemel ſatis eſt. iuuat vſque morari,
Et conferre gradum, & veniendi diſcere cauſas.
At Danaum proceres, Agamemnoniæq; phalanges
Vt videre virum, fulgentiaque arma per vmbras;
Ingenti trepidare metu: pars vertere terga,
Ceu quondam petiere rates: pars tollere vocem
Exiguam. inceptus clamor fruſtratur hiantes.
Atque hic Priamiden laniatum corpore toto
Deiphobum vidit, lacerum crudeliter ora,

Ora manuſque ambas, populataque tempora raptis
Auribus, & truncas inhoneſto vulnere nares.
Vix adeo agnouit pauitantem, & dira tegentem
Supplicia; & notis compellat vocibus vltro:
Deiphobe armipotēs, genus alto a ſanguine Teucri,
Quis tam crudeles optauit ſumere pœnas?
Cui tantum de te licuit? mihi fama ſuprema
Nocte tulit, feſſum vaſta te cæde Pelaſgūm
Procubuiſſe ſuper confuſæ ſtragis aceruum.
Tunc egomet tumulum Rhœteo in litore inanem
Conſtitui, & magna Manes ter voce vocaui.
Nomen & arma locum ſeruarit: te amice nequiui
Conſpicere, & patria decedens ponere terra.
Atque hic Priamides: Nihil o tibi amice relictum:
Omnia Deiphobo ſoluiſti, & funeris vmbris.
Sed me fata mea, & ſcelus exitiale Lacænæ
His merſere malis: illa hæc monimenta reliquit.
Namque vt ſupremam falſa inter gaudia noctem
Egerimus, noſti; & nimium meminiſſe neceſſe eſt:
Cum fatalis equus ſaltu ſuper ardua venit
Pergama, & armatum peditem grauis attulit aluo:
Illa chorum ſimulans, euantes Orgia circum
Ducebat Phrygias: flammam media ipſa tenebat
Ingentem, & ſumma Danaos ex arce vocabat.
Tum me, confectum curis, ſomnoque grauatum,
Infelix habuit thalamus, preſſitque iacentem
Dulcis & alta quies, placidæque ſimillima morti.
Egregia

Egregia interea coniux arma omnia tectis
Emouet, & fidum capiti subduxerat ensem:
Intra tecta vocat Menelaum, & limina pandit.
Scilicet id magnum sperans fore munus amanti,
Et famam extingui veterum sic posse malorum.
Quid moror? irrumpũt thalamo: comes additur vna
Hortator scelerum Æolides. di talia Graiis
Instaurate, pio si pœnas ore reposco.
Sed te qui viuum casus, age fare vicissim,
Attulerint. pelagine venis erroribus actus,
An monitu diuum? an quæ te fortuna fatigat,
Vt tristes sine Sole domos, loca turbida adires?
Hac vice sermonum roseis Aurora quadrigis
Iam medium ætherio cursu traiecerat axem:
Et fors omne datum traherent per talia tempus:
Sed comes admonuit, breuiterque affata Sibylla est:
Nox ruit, Ænea: nos flendo ducimus horas.
Hic locus est, partes vbi se via findit in ambas:
Dextera, quæ Ditis magni sub mœnia tendit:
Hac iter Elysium nobis: at læua malorum
Exercet pœnas, & ad impia Tartara mittit.
Deiphobus contra: Ne sæui magna sacerdos:
Discedam, explebo numerum, reddarque tenebris.
I decus, i, nostrum; melioribus vtere fatis.
Tantum effatus, & in verbo vestigia torsit.
Respicit Æneas subito, & sub rupe sinistra
Mœnia lata videt, triplici circumdata muro:

Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquetque sonantia saxa.
Porta aduersa ingens, solidoq; adamante columnæ:
Vis vt nulla virum, non ipsi exscindere ferro
Cælicolæ valeant. stat ferrea turris ad auras:
Tisiphoneque sedens palla succincta cruenta,
Vestibulum insomnis seruat noctesque diesque.
Hinc exaudiri gemitus, & sæua sonare
Verbera, tum stridor ferri, tractæque catenæ.
Constitit Æneas, strepitumque exterritus hausit:
Quæ scelerum facies? o virgo, effare: quibusve
Vrgentur pœnis? quis tantus plangor ad auras?
Tum vates sic orsa loqui: Dux inclyte Teucrum,
Nulli fas casto sceleratum insistere limen:
Sed me, cum lucis Hecate præfecit Auernis,
Ipsa deum pœnas docuit, perque omnia duxit.
Gnosius hæc Rhadamãthus habet durissima regna,
Castigatque, auditque dolos, subigitque fateri
Quæ quis apud superos, furto lætatus inani,
Distulit in seram commissa piacula mortem.
Continuo sontes vltrix accincta flagello
Tisiphone quatit insultans, toruosque sinistra
Intentans angues, vocat agmina sæua sororum.
Tum demum horrisono stridentes cardine sacræ
Panduntur portæ. cernis, custodia qualis
Vestibulo sedeat? facies quæ limina seruet?
Quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra

Sæuior intus habet ſedem. tum Tartarus ipſe
Bis patet in præceps tantum, tenditque ſub vmbras,
Quantus ad ætherium cæli ſuſpectus Olympum.
Hic genus antiquum terræ, Titania pubes,
Fulmine deiecti, fundo voluuntur in imo.
Hic & Aloidas geminos, immania vidi
Corpora; qui manibus magnum reſcindere cælum
Aggreſſi, ſuperiſque Iouem detrudere regnis.
Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Iouis, & ſonitus imitatur Olympi.
Quattuor hic inuectus equis, & lampada quaſſans
Per Graium populos mediæque per Elidis vrbem
Ibat ouans, diuumque ſibi poſcebat honorem;
Demens! qui nimbos, & non imitabile fulmen
Ære, & cornipedum curſu ſimularat equorum.
At pater omnipotens denſa inter nubila telum
Contorſit, (non ille faces, nec fumea tedis
Lumina) præcipitemque immani turbine adegit.
Nec non & Tityon Terræ omniparentis alumnum
Cernere erat: per tota nouem cui iugera corpus
Porrigitur, roſtroque immanis vultur obunco
Immortale iecur tundens, fecundaque pœnis
Viſcera, rimaturque epulis, habitatque ſub alto
Pectore: nec fibris requies datur vlla renatis.
Quid memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoumque?
Quos ſuper atra ſilex iam iam lapſura, cadentique
Imminet aſſimilis: lucent genialibus altis

Aurea fulcra toris, epulæque ante ora paratæ
Regifico luxu. Furiarum maxima iuxta
Accubat, & manibus prohibet contingere menſas,
Exurgitque facem attollens, atque intonat ore.
Hic, quibus inuiſi fratres, dum vita manebat,
Pulſatuſve parens, & fraus innexa clienti;
Aut qui diuitiis ſoli incubuere repertis,
Nec partem poſuere ſuis: quæ maxima turba eſt:
Quique ob adulterium cæſi, quique arma ſecuti
Impia, nec veriti dominorum fallere dextras;
Incluſi pœnam expectant. ne quære doceri
Quã pœnã, aut quæ forma viros, fortunave merſit.
Saxum ingens voluunt alii, radiiſque rotarum
Diſtricti pendent. ſedet, æternumque ſedebit
Infelix Theſeus: Phlegyaſque miſerrimus omnes
Admonet, & magna teſtatur voce per vmbras:
Diſcite iuſtitiam moniti, & non temnere diuos.
Vendidit hic auro patriam, dominumq; potentem
Impoſuit: fixit leges precio, atque refixit.
Hic thalamum inuaſit natæ, vetitoſque Hymenęos:
Auſi omnes immane nefas, auſoque potiti.
Non mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum,
Ferrea vox, omnes ſcelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina poſſem.
Hæc vbi dicta dedit Phœbi longæua ſacerdos:
Sed iam age carpe viam, & ſuſceptũ perfice munus:
Acceleremus, ait: Cyclopum educta caminis

Mœnia conſpicio, atque aduerſo fornice portas,
Hæc vbi nos præcepta iubent deponere dona.
Dixerat, & pariter greſſi per opaca viarum
Corripiunt ſpatium mediũ,foribuſq; propinquant.
Occupat Æneas aditum, corpuſque recenti
Spargit aqua, ramumque aduerſo in limine figit.
His demum exactis, perfecto munere diuæ,
Deuenere locos lætos, & amœna virecta
Fortunatorum nemorum, ſedeſque beatas.
Largior hic campos æther, & lumine veſtit
Purpureo, Solemque ſuum, ſua ſidera norunt.
Pars in gramineis exercent membra palæſtris,
Contendunt ludo, & fulua luctantur arena:
Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.
Nec non Threicius longa cum veſte ſacerdos
Obloquitur numeris ſeptem diſcrimina vocum,
Iamque eadem digitis, iam pectine pulſat eburno.
Hic genus antiquum Teucri, pulcerrima proles,
Magnanimi heroes, nati melioribus annis,
Iluſque, Aſſaracuſque, & Troiæ Dardanus auctor.
Arma procul, curruſque virum miratur inanes.
Stant terræ defixæ haſtæ, paſſimque ſoluti
Per campos paſcuntur equi. quæ gratia currum,
Armorumque fuit viuis, quæ cura nitentes
Paſcere equos, eadem ſequitur tellure repoſtos.
Conſpicit ecce alios dextra læuaque per herbam
Veſcentes, lætumque choro pæana canentes

Inter odoratum lauri nemus: vnde ſuperne
Plurimus Eridani per ſiluam voluitur amnis.
Hic manus ob patriam pugnando vulnera paſſi,
Quique ſacerdotes caſti, dum vita manebat,
Quique pii vates, & Phœbo digna locuti,
Inuentas aut qui vitam excoluere per artes,
Quique ſui memores alios fecere merendo:
Omnibus his niuea cinguntur tempora vitta.
Quos circumfuſos ſic eſt affata Sibylla;
Muſæum ante omnes: medium nam plurima turba
Hunc habet, atque humeris extantem ſuſpicit altis:
Dicite felices animæ, tuque optime vates,
Quæ regio Anchiſen, quis habet locus? illius ergo
Venimus, & magnos Erebi tranauimus amnes.
Atque huic reſponſum paucis ita reddidit heros:
Nulli certa domus: lucis habitamus opacis,
Riparumque toros, & prata recentia riuis
Incolimus. ſed vos, ſi fert ita corde voluntas,
Hoc ſuperate iugum, & facili vos tramite ſiſtam.
Dixit, & ante tulit greſſum, campoſque nitentes
Deſuper oſtētat: dehinc ſumma cacumina linquunt.
At pater Anchiſes penitus conualle virenti
Incluſas animas, ſuperumque ad lumen ituras,
Luſtrabat ſtudio recolens, omnemque ſuorum
Forte recenſebat numerum, caroſque nepotes,
Fataque, fortunaſque virum, moreſque, manuſque.
Iſque vbi tendentem aduerſum per gramina vidit

Ænean, alacris palmas vtraſque tetendit,
Effuſæque genis lacrymæ, & vox excidit ore:
Veniſti tandem, tuaque expectata parenti
Vicit iter durum pietas: datur ora tueri,
Nate, tua, & notas audire & reddere voces.
Sic equidem ducebam animo, rebarque futurum,
Tempora dinumerans: nec me mea cura fefellit.
Quas ego te terras, & quanta per æquora vectum
Accipio! quantis iactatum, nate, periclis!
Quam metui, ne quid Libyæ tibi regna nocerent!
Ille autem: Tua me, genitor, tua triſtis imago,
Sæpius occurrens, hæc limina tendere adegit.
Stant ſale Tyrrheno claſſes. da iungere dextram,
Da genitor, teque amplexu ne ſubtrahe noſtro.
Sic memorans largo fletu ſimul ora rigabat.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum;
Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago;
Par leuibus ventis, volucrique ſimillima ſomno.
Interea videt Æneas in valle reducta
Secluſum nemus, & virgulta ſonantia ſiluis,
Lethæumq;, domos placidas qui prænatat, amnem.
Hunc circum innumeræ gentes populiq; volabant.
Ac veluti in pratis, vbi apes æſtate ſerena
Floribus inſidunt variis, & candida circum
Lilia funduntur; ſtrepit omnis murmure campus.
Horreſcit viſu ſubito, cauſaſque requirit
Inſcius Æneas, quæ ſint ea flumina porro,

Quiue viri tanto complerint agmine ripas.
Tum pater Anchiſes: Animæ quibus altera fato
Corpora debentur, Lethæi ad fluminis vndam
Securos latices, & longa obliuia potant.
Has equidẽ memorare tibi,atque oſtendere coram,
Iam pridẽ hanc prolem cupio enumerare meorum;
Quo magis Italia tandem lætere reperta.
O pater, anne aliquas ad cælũ hinc ire putandũ eſt,
Sublimes animas, iterumque ad tarda reuerti
Corpora? quæ lucis miſeris tam dira cupido?
Dicam equidem, nec te ſuſpenſum, nate, tenebo,
Suſcipit Anchiſes, atque ordine ſingula pandit.
Principio cælum, ac terras, campoſque liquentes,
Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque aſtra
Spiritus intus alit, totamque infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.
Inde hominũ,pecudumq; genus, vitæq; volantum,
Et quę marmoreo fert monſtra ſub ęquore pontus.
Igneus eſt ollis vigor, & cæleſtis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terrenique hebetant artus, moribundaq; membra.
Hinc metuunt cupiũtq;,dolent gaudẽtq;,nec auras
Reſpiciunt; clauſæ tenebris, & carcere cæco.
Quin, & ſupremo cum lumine vita reliquit,
Non tamẽ omne malũ miſeris, nec funditus omnes
Corporeæ excedunt peſtes: penituſque neceſſe eſt
Multa diu concreta modis inoleſcere miris.

Ergo

Ergo exercentur pœnis, veterumque malorum
Supplicia expendunt. aliæ panduntur inanes
Suſpenſæ ad ventos: aliis ſub gurgite vaſto
Inuectum eluitur ſcelus, aut exuritur igni.
Quiſque ſuos patimur Manes: exinde per amplum
Mittimur Elyſium, & pauci læta arua tenemus:
Donec longa dies perfecto temporis orbe
Concretam exemit labem, purumque reliquit
Ætherium ſenſum, atque aurai ſimplicis ignem.
Has omnes, vbi mille rotam voluere per annos,
Lethæum ad fluuium deus euocat agmine magno:
Scilicet immemores ſupera vt conuexa reuiſant,
Rurſus & incipiant in corpora velle reuerti.
Dixerat Anchiſes: natumque, vnaque Sibyllam
Conuentus trahit in medios, turbamque ſonantem;
Et tumulum capit, vnde omnes longo ordine poſſit
Aduerſos legere, & venientum diſcere vultus.
Nunc age, Dardaniam prolem quę deinde ſequatur
Gloria, qui maneant Itala de gente nepotes,
Illuſtres animas, noſtrumque in nomen ituras,
Expediam dictis, & te tua fata docebo.
Ille, vides? pura iuuenis qui nititur haſta,
Proxima ſorte tenet lucis loca; primus ad auras
Ætherias Italo commiſtus ſanguine ſurget
Siluius, Albanum nomen, tua poſtuma proles:
Quem tibi longæuo ſerum Lauinia coniux
Educet ſiluis regem, regumque parentem:

Vnde genus longa noſtrum dominabitur Alba.
Proximus ille Procas Troianæ gloria gentis,
Et Capys, & Numitor, & qui te nomine reddet
Siluius Æneas, pariter pietate, vel armis
Egregius, ſi vnquam regnandam acceperit Albam.
Qui iuuenes quantas oſtentant, aſpice, vires.
At qui vmbrata gerunt ciuili tempora quercu,
Hi tibi Nomentum, & Gabios, vrbemq; Fidenam,
Hi Collatinas imponent montibus arces,
Pometios, Caſtrumq; Inui, Bolamque, Coramque.
Hęc tũ nomina erunt, nunc ſunt ſine nomine terrę.
Quin & auo comitem ſeſe Mauortius addet
Romulus, Aſſaraci quem ſanguinis Ilia mater
Educet. viden' vt geminæ ſtant vertice criſtæ,
Et pater ipſe ſuo ſuperum iam ſignat honore?
En huius, nate, auſpiciis illa inclyta Roma
Imperium terris, animos æquabit Olympo,
Septemque vna ſibi muro circumdabit arces:
Felix prole virum: qualis Berecyntia mater
Inuehitur curru Phrygias turrita per vrbes,
Læta deum partu, centum complexa nepotes;
Omnes cælicolas, omnes ſupera alta tenentes.
Huc geminas nunc flecte acies, hanc aſpice gentem,
Romanoſque tuos. hic Cæſar, & omnis Iuli
Progenies, magnum cæli ventura ſub axem.
Hic vir, hic eſt, tibi quem promitti ſæpius audis,
Auguſtus Cæſar, diuum genus: aurea condet

Sæcula qui rurſus Latio, regnata per arua
Saturno quondam: ſuper & Garamantas & Indos
Proferet imperium. iacet extra ſidera tellus,
Extra anni Soliſque vias, vbi cælifer Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.
Huius in aduentum iam nunc & Caſpia regna
Reſponſis horrent diuum, & Mæotica tellus,
Et ſeptemgemini turbant trepida oſtia Nili.
Nec vero Alcides tantum telluris obiuit,
Fixerit æripedem ceruam licet, aut Erymanthi
Placarit nemora, & Lernam tremefecerit arcu.
Nec qui pampineis victor iuga flectit habenis,
Liber, agens celſo Nyſæ de vertice tigres.
Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
Aut metus Auſonia prohibet conſiſtere terra?
Quis procul ille autem ramis inſignis oliuæ
Sacra ferens? noſco crines incanaque menta
Regis Romani: primus qui legibus vrbem
Fundabit, Curibus paruis, & paupere terra
Miſſus in imperium magnum. cui deinde ſubibit,
Otia qui rumpet patriæ, reſideſque mouebit
Tullus in arma viros, & iam deſueta triumphis
Agmina. quem iuxta ſequitur iactantior Ancus;
Nunc quoq; iam nimiū gaudens popularibus auris.
Vis & Tarquinios reges, animamque ſuperbam
Vltoris Bruti, faſceſque videre receptos?
Conſulis imperium hic primus ſæuaſque ſecures

Accipiet, natoſque pater, noua bella mouentes,
Ad pœnam pulcra pro libertate vocabit
Infelix. vtcumque ferent ea fata minores,
Vincet amor patriæ, laudumque immenſa cupido.
Quin Decios, Druſoſque procul, ſæuumque ſecuri
Aſpice Torquatum, & referentem ſigna Camillum.
Illæ autem, paribus quas fulgere cernis in armis,
Concordes animæ nunc, & dum nocte premuntur,
Heu quantum inter ſe bellum, ſi lumina vitæ
Attigerint, quantas acies, ſtragemque ciebunt!
Aggeribus ſocer Alpinis, atque arce Monœci
Deſcendens, gener aduerſis inſtructus Eois.
Ne pueri, ne tanta animis aſſueſcite bella:
Neu patriæ validas in viſcera vertite vires.
Tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo:
Proiice tela manu, ſanguis meus.
Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho
Victor aget currum, cæſis inſignis Achiuis.
Eruet ille Argos, Agamemnoniaſque Mycenas,
Ipſumque Æacidem, genus armipotentis Achilli,
Vltus auos Troiæ, templa & temerata Mineruæ.
Quis te magne Cato tacitũ, aut te Coſſe relinquat?
Quis Gracchi genus, aut geminos, duo fulmina belli,
Scipiadas, cladem Libyæ, paruoque potentem
Fabricium, vel te ſulco Serrane ſerentem?
Quo feſſum rapitis, Fabii? tu Maximus ille es,
Vnus qui nobis cunctando reſtituis rem.

Excudent alii ſpirantia mollius æra:
Credo equidem, viuos ducent de marmore vultus,
Orabunt cauſas melius, cælique meatus
Deſcribent radio, & ſurgentia ſidera dicent.
Tu regere imperio populos, Romane, memento,
(Hæ tibi erunt artes) pacique imponere morem,
Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos.
Sic pater Anchiſes, atque hæc mirantibus addit:
Aſpice vt inſignis ſpoliis Marcellus opimis
Ingreditur, victorque viros ſupereminet omnes.
Hic rem Romanam, magno turbante tumultu,
Siſtet eques, ſternet Pœnos, Gallumque rebellem,
Tertiaque arma patri ſuſpendet capta Quirino.
Atque hic Æneas (vna namque ire videbat
Egregium forma iuuenem, & fulgentibus armis,
Sed frons læta parum, & deiecto lumina vultu)
Quis, pater, ille, virum qui ſic comitatur euntem?
Filius, anne aliquis magna de ſtirpe nepotum?
Quis ſtrepitus circa comitũ! quantum inſtar in ipſo [eſt!
Sed nox atra caput triſti circumuolat vmbra.
Tum pater Anchiſes lacrymis ingreſſus obortis:
O nate, ingentem luctum ne quære tuorum:
Oſtendent terris hunc tantum fata, neque vltra
Eſſe ſinent. nimium vobis Romana propago
Viſa potens, Superi, propria hæc ſi dona fuiſſent.
Quantos ille virum magnam Mauortis ad vrbem
Campus aget gemitus, vel quæ Tiberine videbis

Funera, cum tumulum præterlabere recentem!
Nec puer Iliaca quiſquam de gente Latinos
In tantum ſpe tollet auos: nec Romula quondam
Vllo ſe tantum tellus iactabit alumno.
Heu pietas, heu priſca fides, inuictaque bello
Dextera! non illi quiſquam ſe impune tuliſſet
Obuius armato; ſeu cum pedes iret in hoſtem,
Seu ſpumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu miſerande puer! ſi qua fata aſpera rumpas,
Tu Marcellus eris. manibus date lilia plenis:
Purpureos ſpargam flores, animamque nepotis
His ſaltem accumulem donis, & fungar inani
Munere. ſic tota paſſim regione vagantur
Aeris in campis latis, atque omnia luſtrant.
Quæ poſtquam Anchiſes natum per ſingula duxit,
Incenditque animum famæ venientis amore;
Exin bella viro memorat, quæ deinde gerenda,
Laurenteſque docet populos, vrbemque Latini,
Et quo quemque modo fugiatque feratq; laborem.
Sunt geminæ Somni portæ: quarum altera fertur
Cornea; qua veris facilis datur exitus vmbris:
Altera candenti perfecta nitens elephanto:
Sed falſa ad cælum mittunt inſomnia Manes.
His ibi tum natum Anchiſes, vnaque Sibyllam
Proſequitur dictis, portaque emittit eburna:
Ille viam ſecat ad naues, ſocioſque reuiſit.
Tum ſe ad Caietæ recto fert litore portum.
Ancora de prora iacitur. ſtant litore puppes.

PVBLII

VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER VII.

Argumentum.

Hic alteram operis partem aggreditur, quæ eſt de bellis ab Ænea in Italia geſtis: eorumque ſemina & cauſas enarrat.

TV quoque litoribus noſtris Æneia nutrix
Æternam moriens famam Caieta dediſti:
Et nunc ſeruat honos ſedem tuus, oſſaque nomen
Heſperia in magna, ſi qua eſt ea gloria, ſignat.
At pius exequiis Æneas rite ſolutis,
Aggere compoſito tumuli, poſtquam alta quierunt
Æquora, tendit iter velis, portumque relinquit.
Aſpirant auræ in noctem, nec candida curſum
Luna negat: ſplendet tremulo ſub lumine pontus.

Proxima Circææ raduntur litora terræ;
Diues inaccessos vbi Solis filia lucos
Assiduo resonat cantu, tectisque superbis
Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum;
Arguto tenues percurrens pectine telas.
Hinc exaudiri gemitus, iræque leonum
Vincla recusantum, & sera sub nocte rudentum;
Setigerique sues, atque in præsepibus vrsi
Sæuire, ac formæ magnorum vlulare luporum:
Quos hominum ex facie dea sæua potentibus herbis
Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.
Quæ ne monstra pii paterentur talia Troes,
Delati in portus, neu litora dira subirent;
Neptunus ventis impleuit vela secundis,
Atque fugam dedit, & præter vada feruida vexit.
Iamque rubescebat radiis mare, & æthere ab alto
Aurora in roseis fulgebat lutea bigis:
Cum venti posuere, omnisque repente resedit
Flatus, & in lento luctantur marmore tonsæ.
Atque hic Æneas ingentem ex æquore lucum
Prospicit. hunc inter fluuio Tiberinus amœno,
Vorticibus rapidis, & multa flauus arena
In mare prorumpit. variæ circumque supraque
Assuetæ ripis volucres, & fluminis alueo,
Æthera mulcebant cantu, lucoque volabant.
Flectere iter sociis, terræque aduertere proras
Imperat, & lætus fluuio succedit opaco.

Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum,
Quis Latio antiquo fuerit ſtatus, aduena claſſem
Cum primum Auſoniis exercitus appulit oris,
Expediam, & primæ reuocabo exordia pugnæ.
Tu vatem, tu diua mone. dicam horrida bella:
Dicam acies, actoſque animis in funera reges,
Tyrrhenamq; manum, totamq; ſub arma coactam
Heſperiam. maior rerum mihi naſcitur ordo:
Maius opus moueo. Rex arua Latinus & vrbes
Iam ſenior longa placidas in pace regebat.
Hunc Fauno & nympha genitũ Laurente Marica
Accipimus. Fauno Picus pater: iſque parentem
Te Saturne refert: tu ſanguinis vltimus auctor.
Filius huic fato diuum, proleſque virilis
Nulla fuit, primaque oriens erepta iuuenta eſt.
Sola domum, & tantas ſeruabat filia ſedes,
Iam matura viro, iam plenis nubilis annis.
Multi illam magno e Latio, totaque petebant
Auſonia: petit ante alios pulcerrimus omnes
Turnus; auis atauiſque potens: quem regia coniux
Adiungi generum miro properabat amore:
Sed variis portenta deum terroribus obſtant.
Laurus erat tecti medio, in penetralibus altis,
Sacra comam, multoſque metu ſeruata per annos:
Quam pater inuentam, primas cum conderet arces,
Ipſe ferebatur Phœbo ſacraſſe Latinus,
Laurentiſque ab ea nomen poſuiſſe colonis.

Huius apes ſummum denſæ, mirabile dictu,
Stridore ingenti liquidum trans æthera vectæ,
Obſedere apicem; & pedibus per mutua nexis
Examen ſubitum ramo frondente pependit.
Continuo vates, Externum cernimus, inquit,
Aduentare virum, & partes petere agmen eaſdem
Partibus ex iiſdem, & ſumma dominarier arce.
Præterea, caſtis adolet dum altaria tedis,
Et iuxta genitorem adſtat Lauinia virgo;
Viſa, nefas, longis comprendere crinibus ignem,
Atque omnem ornatũ flamma crepitante cremari,
Regaleſque accenſa comas, accenſa coronam
Inſignem gemmis, tum fumida lumine fuluo
Inuolui, ac totis Vulcanum ſpargere tectis.
Id vero horrendum, ac viſu mirabile ferri.
Namque fore illuſtrem fama, fatiſque canebant
Ipſam, ſed populo magnum portendere bellum.
At rex ſolicitus monſtris, oracula Fauni
Fatidici genitoris adit, lucoſque ſub alta
Conſulit Albunea: nemorum quæ maxima ſacro
Fonte ſonat, ſæuamque exhalat opaca Mephitin.
Hinc Italæ gentes, omniſque Oenotria tellus
In dubiis reſponſa petunt. huc dona ſacerdos
Cum tulit, & cæſarum ouium ſub nocte ſilenti
Pellibus incubuit ſtratis, ſomnoſque petiuit;
Multa modis ſimulacra videt volitantia miris,
Et varias audit voces, fruiturque deorum

Colloquio, atque imis Acheronta affatur Auernis.
Hic & tum pater ipſe petens reſponſa Latinus,
Centum lanigeras mactabat rite bidentes,
Atque harum effultus tergo ſtratiſque iacebat
Velleribus. ſubita ex alto vox reddita luco eſt:
Ne pete connubiis natam ſociare Latinis,
O mea progenies, thalamis neu crede paratis.
Externi veniunt generi, qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant, quorumq; a ſtirpe nepotes
Omnia ſub pedibus, qua Sol vtrumque recurrens
Aſpicit Oceanum, vertique, regique videbunt.
Hæc reſponſa patris Fauni, monituſque ſilenti
Nocte datos, non ipſe ſuo premit ore Latinus:
Sed circum late volitans iam fama per vrbes
Auſonias tulerat; cum Laomedontia pubes
Gramineo ripæ religauit ab aggere claſſem.
Æneas, primique duces, & pulcer Iulus,
Corpora ſub ramis deponunt arboris altæ:
Inſtituuntque dapes, & adorea liba per herbas
Subiiciunt epulis, (ſic Iupiter ipſe monebat)
Et Cereale ſolum pomis agreſtibus augent.
Conſumtis hic forte aliis, vt vertere morſus
Exiguam in Cererem penuria adegit edendi,
Et violare manu, maliſque audacibus orbem
Fatalis cruſti, patulis nec parcere quadris:
Heus, etiam menſas conſumimus, inquit Iulus.
Nec plura alludens, ea vox audita laborum

Prima tulit finem, primamque loquentis ab ore
Eripuit pater, ac ſtupefactus numine preſſit.
Continuo, Salue fatis mihi debita tellus,
Voſque, ait, o fidi Troiæ ſaluete Penates.
Hic domus, hęc patria eſt. genitor mihi talia namq;,
Nunc repeto, Anchiſes fatorum arcana reliquit:
Cum te, nate, fames ignota ad litora vectum
Acciſis coget dapibus conſumere menſas;
Tum ſperare domos defeſſus, ibique memento
Prima locare manu, molirique aggere tecta.
Hæc erat illa fames, hæc nos ſuprema manebat
Exitiis poſitura modum.
Quare agite, & primo læti cum lumine Solis,
Quę loca, quiue habeant homines, vbi mœnia gētis,
Veſtigemus, & a portu diuerſa petamus.
Nunc pateras libate Ioui, precibuſque vocate
Anchiſen genitorem, & vina reponite menſis.
Sic deinde effatus, frondenti tempora ramo
Implicat, & Geniumque loci, primamque deorum
Tellurem, nymphaſque, & adhuc ignota precatur
Flumina: tum noctem, noctiſque orientia ſigna,
Idæumque Iouem, Phrygiamq; ex ordine matrem
Inuocat, & duplices Cæloque Ereboque parentes.
Hic pater omnipotens ter cælo clarus ab alto
Intonuit, radiiſque ardentem lucis, & auro,
Ipſe manu quatiens oſtendit ab æthere nubem.
Diditur hic ſubito Troiana per agmina rumor,

Aduenisse diem, quo debita mœnia condant.
Certatim instaurant epulas, atque omine magno
Crateras læti statuunt, & vina coronant.
Postera cum prima lustrabat lampade terras
Orta dies; vrbem, & fines, & litora gentis
Diuersi explorant. hæc fontis stagna Numici,
Hunc Thybrim fluuiũ, hic fortes habitare Latinos.
Tum satus Anchisa, delectos ordine ab omni
Centum oratores augusta ad mœnia regis
Ire iubet, ramis velatos Palladis omnes,
Donaque ferre viro, pacemque exposcere Teucris.
Haud mora, festinant iussi, rapidisque feruntur
Passibus: ipse humili designat mœnia fossa,
Moliturque locum, primasque in litore sedes,
Castrorum in morem, pinnis atque aggere cingit.
Iamque iter emensi, turres, ac tecta Latinorum
Ardua cernebant iuuenes, muroque subibant.
Ante vrbem pueri, & primæuo flore iuuentus
Exercentur equis, domitantque in puluere currus,
Aut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent, cursuque ictuque lacessunt:
Cum præuectus equo longæui regis ad aures
Nuntius, ingentes ignota in veste reportat
Aduenisse viros. ille intra tecta vocari
Imperat, & solio medius consedit auito.
Tectum augustũ, ingens, centum sublime columnis,
Vrbe fuit summa, Laurentis regia Pici;

Horrendum ſiluis, & relligione parentum.
Hic ſceptra accipere, & primos attollere faſces
Regibus omen erat: hoc illis curia templum:
Hæ ſacris ſedes epulis: hic ariete cæſo
Perpetuis ſoliti patres conſidere menſis.
Quin etiam veterum effigies ex ordine auorum
Antiqua ex cedro, Italuſque, paterque Sabinus,
Vitiſator, curuam ſeruans ſub imagine falcem,
Saturnuſque ſenex, Ianique bifrontis imago,
Veſtibulo aſtabant, aliique ab origine reges,
Martia qui ob patriam pugnando vulnera paſſi.
Multaque præterea ſacris in poſtibus arma,
Captiui pendent currus, curuæque ſecures,
Et criſtæ capitum, & portarum ingentia clauſtra,
Spiculaque, clypeique, ereptaque roſtra carinis.
Ipſe Quirinali lituo, paruaque ſedebat
Succinctus trabea, læuaque ancile gerebat
Picus equũ domitor: quem capta cupidine coniux
Aurea percuſſum virga, verſumque venenis,
Fecit auem Circe, ſparſitque coloribus alas.
Tali intus templo diuum, patriaque Latinus
Sede ſedens, Teucros ad ſeſe in tecta vocauit;
Atque hæc ingreſſis placido prior edidit ore:
Dicite Dardanidæ (neq; enim neſcimus & vrbem,
Et genus, auditique aduertitis æquore curſus)
Quid petitis? quæ cauſa rates, aut cuius egentes
Litus ad Auſonium tot per vada cærula vexit?

Siue errore viæ, seu tempestatibus acti,
(Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto)
Fluminis intrastis ripas, portuque sedetis;
Ne fugite hospitium, neue ignorate Latinos
Saturni gentem, haud vinclo, nec legibus æquam,
Sponte sua, veterisque dei se more tenentem.
Atque equidem memini (fama est obscurior annis)
Auruncos ita ferre senes, his ortus vt agris
Dardanus, Idæas Phrygiæ penetrauit ad vrbes,
Threiciamq; Samũ, quæ nunc Samothracia fertur.
Hinc illum Coriti Tyrrhena ab sede profectum,
Aurea nunc solio stellantis regia cæli
Accipit, & numerum diuorum altaribus auget.
Dixerat, & dicta Ilioneus sic voce secutus:
Rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus actos
Atra subegit hiems vestris succedere terris,
Nec sidus regione viæ, litusve fefellit:
Consilio hanc omnes, animisque volentibus vrbem
Afferimur; pulsi regnis, quæ maxima quondam
Extremo veniens Sol aspiciebat Olympo.
Ab Ioue principium generis: Ioue Dardana pubes
Gaudet auo. rex ipse Iouis de gente suprema
Troius Æneas tua nos ad limina misit.
Quanta per Idæos sæuis effusa Mycenis
Tempestas ierit campos; quibus actus vterque
Europæ atque Asiæ fatis concurrerit orbis;
Audiit, & si quem tellus extrema refuso

Submouet Oceano, & si quem extenta plagarum
Quattuor in medio dirimit plaga Solis iniqui.
Diluuio ex illo tot vasta per æquora vecti,
Dis sedem exiguam patriis, litusque rogamus
Innocuum,& cunctis vndamq; auramq; patentem.
Non erimus regno indecores: nec vestra feretur
Fama leuis, tantique abolescet gratia facti:
Nec Troiam Ausonios gremio excepisse pigebit.
Fata per Æneæ iuro, dextramque potentem,
Siue fide, seu quis bello est expertus & armis;
Multi nos populi, multæ (ne temne, quod vltro
Præferimus manibus vittas, ac verba precantum)
Et petiere sibi, & voluere adiungere gentes.
Sed nos fata deum vestras exquirere terras
Imperiis egere suis. hinc Dardanus ortus,
Huc repetit, iussisque ingentibus vrget Apollo
Tyrrhenum ad Thybrim, & fontis vada sacra Nu-
Dat tibi præterea fortunæ parua prioris [mici.
Munera; relliquias Troia ex ardente receptas.
Hoc pater Anchises auro libabat ad aras:
Hoc Priami gestamen erat, cum iura vocatis
More daret populis, sceptrumque, sacerque tiaras,
Iliadumque labor, vestes.
Talibus Ilionei dictis, defixa Latinus
Obtutu tenet ora, soloque immobilis hæret,
Intentos voluens oculos. nec purpura regem
Picta mouet,nec sceptra mouent Priameia tantum,
Quan-

Quantum in connubio natæ thalamoque moratur:
Et veteris Fauni voluit ſub pectore ſortem.
Hunc illum fatis externa ab ſede profectum
Portendi generum, paribuſque in regna vocari
Auſpiciis: hinc progeniem virtute futuram
Egregiam, & totum quæ viribus occupet orbem.
Tandem lætus ait: Di noſtra incepta ſecundent,
Auguriumque ſuum. dabitur, Troiane, quod optas.
Munera nec ſperno. non vobis, rege Latino,
Diuitis vber agri, Troiæue opulentia deerit.
Ipſe modo Æneas (noſtri ſi tanta cupido eſt,
Si iungi hoſpitio properat, ſociuſque vocari)
Adueniat, vultus neue exhorreſcat amicos:
Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe tyranni.
Vos contra regi mea nunc mandata referte.
Eſt mihi nata, viro gentis quam iungere noſtræ,
Non patrio ex adyto ſortes, non plurima cælo
Monſtra ſinunt: generos externis affore ab oris,
Hoc Latio reſtare canunt, qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant. hunc illum poſcere fata
Et reor, &, ſi quid veri mens augurat, opto.
Hæc effatus, equos numero pater eligit omni.
Stabant ter centum nitidi in præſepibus altis.
Omnibus extemplo Teucris iubet ordine duci
Inſtratos oſtro alipedes, pictiſque tapetis.
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent;
Tecti auro, fuluum mandunt ſub dentibus aurum.

Abſenti Æneæ currum, geminoſque iugales
Semine ab ætherio ſpirantes naribus ignem,
Illorum de gente, patri quos dædala Circe
Suppoſita de matre nothos furata creauit.
Talibus Æneadæ donis dictiſque Latini,
Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.
Ecce autem Inachiis ſeſe referebat ab Argis
Sæua Iouis coniux, auraſque inuecta tenebat:
Et lætum Æneam, claſſemque ex æthere longe
Dardaniam Siculo proſpexit ab vſque Pachyno.
Moliri iam tecta videt, iam fidere terræ,
Deſeruiſſe rates. ſtetit acri fixa dolore:
Tum quaſſans caput, hæc effudit pectore dicta:
Heu ſtirpem inuiſam, & fatis contraria noſtris
Fata Phrygum. num Sigeis occumbere campis,
Num capti potuere capi? num incenſa cremauit
Troia viros? medias acies, medioſque per ignes
Inuenere viam. at, credo, mea numina tandem
Feſſa iacent, odiis aut exſaturata quieui.
Quin etiam patria excuſſos infeſta per vndas
Auſa ſequi, & profugis toto me opponere ponto.
Abſumtæ in Teucros vires cælique mariſque.
Quid Syrtes,aut Scylla mihi,quid vaſta Charybdis
Profuit? optato conduntur Thybridis alueo;
Securi pelagi, atque mei. Mars perdere gentem
Immanem Lapithum valuit: conceſſit in iras
Ipſe deum antiquam genitor Calydona Dianæ:

Quod ſcel⁹ aut Lapithis tãtũ,aut Calydone merẽte?
Aſt ego, magna Iouis coniux, nil linquere inauſum
Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti,
Vincor ab Ænea. quod ſi mea numina non ſunt
Magna ſatis; dubitẽ haud equidem implorare quod
vſquam eſt.
Flectere ſi nequeo ſuperos, Acheronta mouebo.
Non dabitur regnis, eſto, prohibere Latinis,
Atque immota manet fatis Lauinia coniux:
At trahere, atque moras tantis licet addere rebus:
At licet amborum populos excindere regum.
Hac gener atque ſocer coeant mercede ſuorum.
Sanguine Troiano & Rutulo dotabere virgo:
Et Bellona manet te pronuba: nec face tantum
Ciſſeis prægnans ignes enixa iugales:
Quin idem Veneri partus ſuus, & Paris alter,
Funeſtæque iterum recidiua in Pergama tedæ.
Hæc vbi dicta dedit, terras horrenda petiuit:
Luctificam Alecto Dirarum ab ſede ſororum,
Inferniſque ciet tenebris: cui triſtia bella,
Iræque, inſidiæque, & crimina noxia cordi.
Odit & ipſe pater Pluton, odere ſorores
Tartareæ monſtrum; tot ſeſe vertit in ora,
Tam ſæuæ facies, tot pullulat atra colubris.
Quam Iuno his acuit verbis, ac talia fatur:
Hunc mihi da propriũ, virgo ſata Nocte, laborem,
Hanc operam, ne noſter honos, infractaue cedat

Fama loco, neu connubiis ambire Latinum
Æneadæ possint, Italosve obsidere fines.
Tu potes vnanimes armare in prælia fratres,
Atque odiis versare domos: tu verbera tectis,
Funereasque inferre faces: tibi nomina mille,
Mille nocendi artes. fecundum concute pectus,
Disiice compositam pacem, sere crimina belli:
Arma velit, poscatque simul, rapiatque iuuentus.
Exin Gorgoneis Alecto infecta venenis
Principio Latium, & Laurentis tecta tyranni
Celsa petit, tacitumque obsedit limen Amatæ:
Quam super aduentu Teucrum Turniq; hymenęis,
Femineæ ardentem curæque iræque coquebant.
Huic dea cæruleis vnum de crinibus anguem
Coniicit, inque sinum præcordia ad intima subdit:
Quo furibunda domũ monstro permisceat omnẽ.
Ille inter vestes, & leuia pectora lapsus.
Voluitur attactu nullo, fallitque furentem,
Vipeream inspirans animam. fit tortile collo
Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ:
Innectitque comas, & membris lubricus errat.
Ac dum prima lues vdo sublapsa veneno
Pertentat sensus, atque ossibus implicat ignem,
Nec dum animus toto percepit pectore flammam;
Mollius, & solito matrum de more locuta est;
Multa super nata lacrymans, Phrygiisq; hymenæis:
Exulibusne datur ducenda Lauinia Teucris,

O genitor? nec te miſeret natæque, tuique?
Nec matris miſeret, quã primo Aquilone relinquet
Perfidus, alta petens, abducta virgine prædo?
At non ſic Phrygius penetrat Lacedæmona paſtor,
Ledæamque Helenam Troianas vexit ad arces?
Quid tua ſancta fides, quid cura antiqua tuorum,
Et conſanguineo toties data dextera Turno?
Si gener externa petitur de gente Latinis,
Idque ſedet, Faunique premunt te iuſſa parentis:
Omnem equidẽ ſceptris terram, quæ libera noſtris
Diſſidet, externam reor, & ſic dicere diuos.
Et Turno, ſi prima domus repetatur origo,
Inachus, Acriſiuſque patres, mediæque Mycenæ.
His vbi nequicquam dictis experta, Latinum
Contra ſtare videt, penituſque in viſcera lapſum
Serpentis furiale malum, totamque pererrat;
Tum vero infelix, ingentibus excita monſtris,
Immenſam ſine more furit lymphata per vrbem:
Ceu quondam torto volitans ſub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent: ille actus habena
Curuatis fertur ſpatiis: ſtupet inſcia turba,
Impubeſque manus, mirata volubile buxum:
Dant animos plagæ. non curſu ſegnior illo
Per medias vrbes agitur, populoſque feroces.
Quin etiam in ſiluas, ſimulato numine Bacchi,
Maius adorta nefas, maioremque orſa furorem,

Euolat, & natam frondosis montibus abdit,
Quo thalamum eripiat Teucris, tedasque moretur:
Euœ Bacche fremens, solum te virgine dignum
Vociferans. etenim molles tibi sumere thyrsos,
Te lustrare choros, sacrum tibi pascere crinem.
Fama volat. Furiisque accensas pectore matres
Idem omnes simul ardor agit, noua quærere tecta.
Deseruere domos: ventis dant colla comasque.
Ast aliæ tremulis vlulatibus æthera complent,
Pampineasque gerunt incinctæ pellibus hastas.
Ipsa inter medias flagrantem feruida pinum
Sustinet, ac natæ Turnique canit hymenæos;
Sanguineam torquens aciem, toruumque repente
Clamat: Io matres audite vbi quæque Latinæ.
Si qua piis animis manet infelicis Amatæ
Gratia, si iuris materni cura remordet;
Soluite crinales vittas, capite Orgia mecum.
Talem inter siluas, inter deserta ferarum,
Reginam Alecto stimulis agit vndique Bacchi.
Postquam visa satis primos acuisse furores,
Consiliumque, omnemque domum vertisse Latini;
Protinus hinc fuscis tristis dea tollitur alis
Audacis Rutili ad muros: quam dicitur vrbem
Acrisionæis Danae fundasse colonis,
Præcipiti delata Noto. locus Ardua quondam
Dictus auis: & nunc magnũ manet Ardea nomen.
Sed fortuna fuit. tectis hic Turnus in altis

Iam mediam nigra carpebat nocte quietem.
Alecto toruam faciem, & furialia membra
Exuit: in vultus sese transformat aniles,
Et frontem obscœnam rugis arat: induit albos
Cum vitta crines, tum ramum innectit oliuæ.
Fit Calybe Iunonis anus, templique sacerdos:
Et iuueni ante oculos his se cum vocibus offert:
Turne, tot incassum fusos patiere labores,
Et tua Dardaniis transcribi sceptra colonis?
Rex tibi coniugium, & quæsitas sanguine dotes
Abnegat, externusque in regnum quæritur heres.
I nunc, ingratis offer te irrise periclis:
Tyrrhenas, i, sterne acies, tege pace Latinos.
Hæc adeo tibi me, placida cum nocte iaceres,
Ipsa palam fari omnipotens Saturnia iussit.
Quare age, & armari pubem, portisque moueri
Lætus in arma para,& Phrygios,qui flumine pulcro
Consedere, duces, pictasque exure carinas.
Cælestum vis magna iubet. rex ipse Latinus,
Ni dare coniugium, & dicto parere fatetur,
Sentiat, & tandem Turnum experiatur in armis.
Hic iuuenis vatem irridens, sic orsa vicissim
Ore refert: Classes inuectas Thybridis vndam,
Non, vt rere, meas effugit nuntius aures.
Ne tantos mihi finge metus: nec regia Iuno
Immemor est nostri.
Sed te victa situ, verique effeta senectus,

O mater, curis nequicquam exercet, & arma
Regum inter falſa vatem formidine ludit.
Cura tibi diuum effigies & templa tueri:
Bella viri pacemque gerent, queis bella gerenda.
Talibus Alecto dictis exarſit in iras.
At iuueni oranti ſubitus tremor occupat artus:
Diriguere oculi: tot Erinnys ſibilat hydris,
Tantaque ſe facies aperit: tum flammea torquens
Lumina, cunctantem, & quærentem dicere plura
Reppulit, & geminos erexit crinibus angues,
Verberaque inſonuit, rabidoque hæc addidit ore:
En ego victa ſitu, quam veri effeta ſenectus
Arma inter regum falſa formidine ludit.
Reſpice ad hæc: adſum Dirarum ab ſede ſororum:
Bella manu, lethumque gero.
Sic effata, facem iuueni coniecit, & atro
Lumine fumantes fixit ſub pectore tedas.
Olli ſomnum ingens rupit pauor, oſſaque & artus
Perfudit toto proruptus corpore ſudor.
Arma amens fremit, arma toro tectiſque requirit:
Sæuit amor ferri, & ſcelerata inſania belli:
Ira ſuper: magno veluti cum flamma ſonore
Virgea ſuggeritur coſtis vndantis aheni,
Exultantque æſtu latices: furit intus aquæ vis,
Fumidus atque alte ſpumis exuberat amnis:
Nec iam ſe capit vnda: volat vapor ater ad auras.
Ergo iter ad regem, polluta pace, Latinum
Indi-

Indicit primis iuuenum, & iubet arma parari,
Tutari Italiam, detrudere finibus hoſtem:
Se ſatis ambobus Teucriſque venire Latiniſque.
Hæc vbi dicta dedit, diuoſque in vota vocauit;
Certatim ſeſe Rutuli exhortantur in arma.
Hunc decus egregium formæ mouet atq; iuuentæ,
Hunc ataui reges, hunc claris dextera factis.
Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,
Alecto in Teucros Stygiis ſe concitat alis;
Arte noua ſpeculata locum, quo litore pulcer
Inſidiis curſuque feras agitabat Iulus.
Hic ſubitam canibus rabiem Cocytia virgo
Obiicit, & noto nares contingit odore,
Vt ceruum ardentes agerent: quæ prima malorum
Cauſa fuit, belloque animos accendit agreſtes.
Ceruus erat forma præſtanti, & cornibus ingens;
Tyrrhidæ pueri quem matris ab vbere raptum
Nutribant, Tyrrhuſque pater, cui regia parent
Armenta, & late cuſtodia credita campi.
Aſſuetum imperiis ſoror omni Siluia cura
Mollibus intexens ornabat cornua ſertis,
Pectebatque ferum, puroque in fonte lauabat.
Ille manum patiens, menſæque aſſuetus herili,
Errabat ſiluis, rurſuſque ad limina nota
Ipſe domum ſera quamuis ſe nocte ferebat.
Hunc procul errantem rabidæ venantis Iuli
Commouere canes, fluuio cum forte ſecundo

Deflueret, ripaque æstus viridante leuaret.
Ipse etiam eximiæ laudis succensus amore
Ascanius, curuo direxit spicula cornu:
Nec dextræ erranti deus abfuit; actaque multo
Perque vterum sonitu, perque ilia venit arundo.
Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit,
Successitque gemens stabulis, questuque, cruentus,
Atque imploranti similis, tectum omne repleuit.
Siluia prima soror, palmis percussa lacertos,
Auxilium vocat, & duros conclamat agrestes.
Olli (pestis enim tacitis latet aspera siluis)
Improuisi adsunt. hic torre armatus obusto,
Stipitis hic grauidi nodis. quod cuique repertum
Rimanti, telum ira facit. vocat agmina Tyrrhus,
Quadrifidam quercum cuneis vt forte coactis
Scindebat, rapta spirans immane securi.
At sæua e speculis tempus dea nacta nocendi,
Ardua tecta petit, stabuli & de culmine summo
Pastorale canit signum, cornuque recuruo
Tartaream intendit vocem: qua protinus omne
Contremuit nemus, & siluæ intonuere profundæ.
Audiit & Triuiæ longe lacus, audiit amnis
Sulfurea Nar albus aqua, fontesque Velini,
Et trepidæ matres pressere ad pectora natos.
Tum vero ad vocem celeres, qua buccina signum
Dira dedit, raptis concurrunt vndique telis
Indomiti agricolæ: nec non & Troia pubes

Afcanio auxilium caftris effundit apertis.
Direxere acies. non iam certamine agrefti,
Stipitibus duris agitur, fudibufve præuftis:
Sed ferro ancipiti decernunt, atraque late
Horrefcit ftrictis feges enfibus, æraque fulgent
Sole laceffita, & lucem fub nubila iactant:
Fluctus vti primo cœpit cum albefcere vento,
Paulatim fefe tollit mare, & altius vndas
Erigit, inde imo confurgit ad æthera fundo.
Hic iuuenis primam ante aciem ftridente fagitta,
Natorum Tyrrhi fuerat qui maximus, Almon
Sternitur. hæfit enim fub gutture vulnus, & vdæ
Vocis iter, tenuemque inclufit fanguine vitam.
Corpora multa virum circa, feniorque Galefus,
Dum paci medium fe offert; iuftiffimus vnus
Qui fuit, Aufoniifque olim ditiffimus aruis.
Quinque greges illi balantum, quina redibant
Armenta, & terram centum vertebat aratris.
Atque ea per campos æquo dum Marte geruntur,
Promiffi dea facta potens, vbi fanguine bellum
Imbuit, & primæ commifit funera pugnæ,
Deferit Hefperiam, & cæli conuexa per auras
Iunonem victrix affatur voce fuperba:
En perfecta tibi bello difcordia trifti:
Dic, in amicitiam coeant, & fœdera iungant:
Quandoquidẽ Aufonio refperfi fanguine Teucros.
Hoc etiam his addam, tua fi mihi certa voluntas,

Finitimas in bella feram rumoribus vrbes,
Accendamque animos inſani Martis amore:
Vndique vt auxilio veniant, ſpargã arma per agros.
Tum contra Iuno: Terrorum ac fraudis abunde eſt.
Stant belli cauſæ: pugnatur cominus armis.
Quæ fors prima dedit, ſanguis nouus imbuit arma.
Talia connubia & tales celebrent hymenæos,
Egregium Veneris genus, & rex ipſe Latinus.
Te ſuper ætherias errare licentius auras,
Haud pater ipſe velit ſummi regnator Olympi.
Cede locis. ego, ſi qua ſuper fortuna laborum eſt,
Ipſa regam. tales dederat Saturnia voces.
Illa autem attollit ſtridentes anguibus alas,
Cocytique petit ſedem, ſupera ardua linquens.
Eſt locus Italiæ in medio ſub montibus altis
Nobilis, & fama multis memoratus in oris,
Amſancti valles. denſis hunc frondibus atrum
Vrget vtrimque latus nemoris, medioque fragoſus
Dat ſonitum ſaxis & torto vortice torrens.
Hic ſpecus horrendum, & ſæui ſpiracula Ditis
Monſtrantur; ruptoque ingens Acheronte vorago
Peſtiferas aperit fauces: queis condita Erinnys,
Inuiſum numen, terras cælumque leuabat.
Nec minus interea extremam Saturnia bello
Imponit regina manum. ruit omnis in vrbem
Paſtorum ex acie numerus, cæſoſque reportant,
Almonem puerum, fœdatique ora Galeſi:

Implorantque deos, obteſtanturque Latinum.
Turnus adeſt, medioque in crimine cædis & ignis
Terrorem ingeminat: Teucroſquè in regna vocari,
Stirpem admiſceri Phrygiam, ſe limine pelli.
Tum quorum attonitę Baccho nemora auia matres
Inſultant thiaſis,(neque enim leue nomen Amatæ)
Vndique collecti coeunt, Martemque fatigant.
Ilicet infandum cuncti contra omina bellum,
Contra fata deum peruerſo numine poſcunt.
Certatim regis circumſtant tecta Latini.
Ille, velut pelagi rupes immota, reſiſtit:
Vt pelagi rupes, magno veniente fragore,
Quæ ſeſe, multis circum latrantibus vndis,
Mole tenet:ſcopuli nequicquam & ſpumea circum
Saxa fremunt, laterique illiſa refunditur alga.
Verum vbi nulla datur cæcum exuperare poteſtas
Conſilium, & ſæuæ nutu Iunonis eunt res;
Multa deos, auraſque pater teſtatus inanes,
Frangimur heu fatis, inquit, ferimurque procella.
Ipſi has ſacrilego pendetis ſanguine pœnas,
O miſeri. te Turne nefas, te triſte manebit
Supplicium, votiſque deos venerabere ſeris.
Nam mihi parta quies, omniſque in limine portus:
Funere felici ſpolior. nec plura locutus,
Sepſit ſe tectis, rerumque reliquit habenas.
Mos erat Heſperio in Latio, quem protinus vrbes
Albanæ coluere ſacrum, nunc maxima rerum

Roma colit, cum prima mouent in prælia Martem;
Siue Getis inferre manu lacrymabile bellum,
Hircanisve Arabisve parant, seu tendere ad Indos,
Auroramque sequi, Parthosque reposcere signa.
Sunt geminæ belli portæ, sic nomine dicunt,
Relligione sacræ, & sæui formidine Martis:
Centum ærei claudunt vectes, æternaque ferri
Robora, nec custos absistit limine Ianus.
Has, vbi certa sedet patribus sententia pugnæ,
Ipse, Quirinali trabea cinctuque Gabino
Insignis, reserat stridentia limina consul:
Ipse vocat pugnas: sequitur tum cetera pubes,
Æreaque assensu conspirant cornua rauco.
Hoc & tum Æneadis indicere bella Latinus
More iubebatur, tristesque recludere portas.
Abstinuit tactu pater, auersusque refugit
Fœda ministeria, & cæcis se condidit vmbris.
Tum regina deum cælo delapsa, morantes
Impulit ipsa manu portas, & cardine verso
Belli ferratos rupit Saturnia postes.
Ardet inexcita Ausonia, atque immobilis ante.
Pars pedes ire parat campis: pars arduus altis
Puluerulentus equis furit: omnes arma requirunt.
Pars leues clypeos, & spicula lucida tergent
Aruina pingui, subiguntque in cote secures:
Signaque ferre iuuat, sonitusque audire tubarum.
Quinque adeo magnæ positis incudibus vrbes

Tela nouant, Atina potens, Tiburque ſuperbum,
Ardea, Cruſtumerique, & turrigeræ Antemnæ.
Tegmina tuta cauant capitum, flectuntque ſalignas
Vmbonum crates: alii thoracas ahenos,
Aut leues ocreas lento ducunt argento.
Vomeris huc, & falcis honos, huc omnis aratri
Ceſſit amor: recoquunt patrios fornacibus enſes.
Claſſica iamque ſonant: it bello teſſera ſignum.
Hic galeam tectis trepidus rapit: ille frementes
Ad iuga cogit equos, clypeumque auroque trilicem
Loricam induitur, fidoque accingitur enſe.
Pandite nunc Helicona deæ, cantuſque mouete,
Qui bello exciti reges, quæ quemque ſecutæ
Complerint campos acies, quibus Itala iam tum
Floruerit terra alma viris, quibus arſerit armis.
Et meminiſtis enim diuæ, & memorare poteſtis:
Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.
Primus init bellum Tyrrhenis aſper ab oris
Contemtor diuum Mezentius, agminaque armat.
Filius huic iuxta Lauſus, quo pulcrior alter
Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.
Lauſus, equum domitor, debellatorque ferarum,
Ducit Agyllina nequicquam ex vrbe ſecutos
Mille viros; dignus patriis qui lætior eſſet
Imperiis, & cui pater haud Mezentius eſſet.
Poſt hos inſignem palma per gramina currum,
Victoreſque oſtentat equos, ſatus Hercule pulcro

Pulcer Auentinus, clypeoque insigne paternum,
Centũ angues, cinctamq; gerit serpentibus hydrã:
Collis Auentini silua quem Rhea sacerdos
Furtiuum partu sub luminis edidit oras,
Mista deo mulier, postquam Laurentia victor,
Geryone extincto, Tirynthius attigit arua,
Tyrrhenoque boues in flumine lauit Iberas.
Pila manu, sæuosque gerunt in bella dolones,
Et tereti pugnant mucrone, veruque Sabello.
Ipse pedes tegmen torquens immane leonis,
Terribili impexum seta cum dentibus albis
Indutus capiti, sic regia tecta subibat,
Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu.
Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquunt,
Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
Catillusque, acerque Coras, Argiua iuuentus:
Et primam ante aciem densa inter tela feruntur:
Ceu duo nubigenæ cum vertice montis ab alto
Descendunt Centauri; Homolen Othrynq; niualẽ
Linquentes: cursu rapido dat euntibus ingens
Silua locum, & magno cedunt virgulta fragore.
Nec Prenestinæ fundator defuit vrbis,
Vulcano genitum, pecora inter agrestia regem,
Inuentumque focis, omnis quem credidit ætas,
Cæculus. hunc legio late comitatur agrestis:
Quique altum Præneste viri, quique arua Gabinæ
Iunonis, gelidumque Anienem, & roscida riuis
Hernica

Hernica ſaxa colunt: quos diues Anagnia paſcit,
Quos Amaſene pater. non illis omnibus arma,
Nec clypei, curruſve ſonant. pars maxima glandes
Liuentis plumbi ſpargit: pars ſpicula geſtat
Bina manu, fuluoſque lupi de pelle galeros
Tegmen habet capiti. veſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituere pedis: crudus tegit altera pero.
At Meſſapus equum domitor, Neptunia proles,
Quem neque fas igni cuiquam, nec ſternere ferro,
Iampridem reſides populos, deſuetaque bello
Agmina in arma vocat ſubito, ferrumque retractat.
Hi Feſcenninas acies, æquoſque Faliſcos,
Hi Soractis habent arces, Flauiniaque arua,
Et Cymini cum monte lacum, lucoſque Capenos.
Ibant æquati numero, regemque canebant:
Ceu quondam niuei liquida inter nubila cycni,
Cum ſeſe e paſtu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos; ſonat amnis, & Aſia longe
Pulſa palus.
Nec quiſquam æratas acies ex agmine tanto
Miſceri putet: aeriam ſed gurgite ab alto
Vrgeri volucrum raucarum ad litora nubem.
Ecce, Sabinorum priſco de ſanguine, magnum
Agmen agens Clauſus, magniq; ipſe agminis inſtar:
Claudia nunc a quo diffunditur & tribus & gens
Per Latium, poſtquã in partem data Roma Sabinis.
Vna ingens Amiterna cohors, priſcique Quirites,

Ereti manus omnis, oliuiferæque Mutuſcæ:
Qui Nomentum vrbem, qui Roſea rura Velini,
Qui Tetricæ horrentes rupes, montemq; Seuerum,
Caſperiamq; colunt, Foruloſq; & flumen Himellæ:
Qui Tiberim Fabarimq; bibunt, quos frigida miſit
Nurſia, & Hortinæ claſſes, populique Latini:
Quoſque ſecans infauſtum interluit Allia nomen:
Quam multi Libyco voluuntur marmore fluctus,
Sæuus vbi Orion hibernis conditur vndis,
Vel cum Sole nouo denſæ torrentur ariſtæ,
Aut Hermi campo, aut Lyciæ flauentibus aruis;
Scuta ſonant, pulſuque pedum tremit excita tellus.
Hinc Agamemnonius, Troiani nominis hoſtis,
Curru iungit Halæſus equos, Turnoque feroces
Mille rapit populos; vertunt felicia Baccho
Maſſica qui raſtris, & quos de collibus altis
Aurunci miſere patres, Sidicinaque iuxta
Æquora, quique Cales linquunt, amniſque vadoſi
Accola Vulturni, pariterque Saticulus aſper,
Oſcorumque manus. teretes ſunt aclides illis
Tela: ſed hæc lento mos eſt aptare flagello.
Læuas cetra tegit, falcati cominus enſes.
Nec tu carminibus noſtris indictus abibis
Oebale: quem generaſſe Telon Sebethide nympha
Fertur, Teleboum Capreas cum regna teneret
Iam ſenior: patriis ſed non & filius aruis
Contentus, late iam tum ditione premebat

Sarrastes populos, & quæ rigat æquora Sarnus,
Quiq; Rufas Batulumq; tenent, atq; arua Celennę,
Et quos maliferæ despectant mœnia Abellæ,
Teutonico ritu soliti torquere cateias:
Tegmina queis capitum raptus de subere cortex,
Æratæque micant peltæ, micat æreus ensis.
Et te montosæ misere in prælia Nursæ
Vfens, insignem fama, & felicibus armis:
Horrida præcipue cui gens, assuetaque multo
Venatu nemorum, duris Æquicola glebis.
Armati terram exercent, semperque recentes
Conuectare iuuat prædas, & viuere rapto.
Quin & Marrubia venit de gente sacerdos,
Fronde super galeam, & felici comtus oliua,
Archippi regis missu, fortissimus Vmbro:
Vipereo generi, & grauiter spirantibus hydris
Spargere qui somnos cantuque manuque solebat,
Mulcebatque iras, & morsus arte leuabat.
Sed non Dardaniæ medicari cuspidis ictum
Eualuit, neque eum iuuere in vulnera cantus
Somniferi, & Marsis quæsitæ in montibus herbæ.
Te nemus Angitiæ, vitrea te Fucinus vnda,
Te liquidi fleuere lacus.
Ibat & Hippolyti proles pulcerrima bello
Virbius: insignem quem mater Aricia misit,
Eductum Egeriæ lucis, humentia circum
Litora, pinguis vbi & placabilis ara Dianæ.

Namq; ferũt fama, Hippolytũ, poſtquã arte nouer-
Occiderit, patriaſque explerit ſanguine pœnas, [cæ
Turbatis diſtractus equis, ad ſidera rurſus
Ætheria, & ſuperas cæli veniſſe ſub auras,
Pæoniis reuocatum herbis, & amore Dianæ.
Tũ pater omnipotens, aliquẽ indignatus ab vmbris
Mortalem infernis ad lumina ſurgere vitæ,
Ipſe repertorem medicinæ talis & artis,
Fulmine Phœbigenam Stygias detruſit ad vndas.
At Triuia Hippolytum ſecretis alma recondit
Sedibus, & nymphæ Egeriæ nemorique relegat;
Solus vbi in ſiluis Italis ignobilis æuum
Exigeret, verſoque vbi nomine Virbius eſſet.
Vnde etiam Triuiæ templo, luciſque ſacratis
Cornipedes arcentur equi; quod litore currum,
Et iuuenem monſtris pauidi effudere marinis.
Filius ardentes haud ſecius æquore campi
Exercebat equos, curruque in bella ruebat.
Ipſe inter primos præſtanti corpore Turnus
Vertitur, arma tenens, & toto vertice ſupra eſt:
Cui triplici crinita iuba galea alta Chimæram
Suſtinet, Ætnæos efflantem faucibus ignes.
Tam magis illa fremens, & triſtibus effera flammis,
Quam magis effuſo crudeſcunt ſanguine pugnæ.
At leuem clypeum ſublatis cornibus Io
Auro inſignibat, iam ſetis obſita, iam bos,
Argumentum ingens, & cuſtos virginis Argus,

Cælataque amnem fundens pater Inachus vrna.
Inſequitur nimbus peditum, clypeataque totis
Agmina denſantur campis, Argiuaque pubes,
Aruncæque manus, Rutuli, vetereſque Sicani,
Et Sacranæ acies, & picti ſcuta Labici:
Qui ſaltus Tiberine tuos, ſacrumque Numici
Litus arant, Rutuloſque exercent vomere colles,
Circæumque iugum, queis Iupiter Axurus aruis
Præſidet, & viridi gaudens Feronia luco:
Qua Saturæ iacet atra palus, geliduſque per imas
Quærit iter valles, atque in mare conditur Vfens.
Hos ſuper aduenit Volſca de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentes ære cateruas,
Bellatrix. non illa colo calathiſve Mineruæ
Femineas aſſueta manus, ſed prælia virgo
Dura pati, curſuque pedum præuertere ventos.
Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec teneras curſu læſiſſet ariſtas:
Vel mare per medium, fluctu ſuſpenſa tumenti,
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.
Illam omnis tectis agriſque effuſa iuuentus,
Turbaque miratur matrum, & proſpectat euntem,
Attonitis inhians animis, vt regius oſtro
Velet honos leues humeros, vt fibula crinem
Auro internectat, Lyciam vt gerat ipſa pharetram,
Et paſtoralem præfixa cuſpide myrtum.

PVBLII
VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER VIII.

Argumentum.

Turni Æneæque bellicus apparatus deſcribitur. ille ſibi finitimarum vrbium Diomediſque auxilia : hic Arcades Euandrumque regem cum filio Pallante adiungit.

VT belli ſignum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, & rauco ſtrepuerunt cornua cantu,
Vtque acres concuſſit equos, vtque impulit arma;
Extemplo turbati animi : ſimul omne tumultu
Coniurat trepido Latium, ſæuitque iuuentus
Effera. ductores primi Meſſapus, & Vfens,
Contemtorque deum Mezentius, vndique cogunt
Auxilia, & latos vaſtant cultoſibus agros.
Mittitur & magni Venulus Diomedis ad vrbem,

Qui petat auxilium, & Latio consistere Teucros,
Aduectum Æneam classi, victosque Penates
Inferre, & fatis regem se dicere posci,
Edoceat, multasque viro se adiungere gentes
Dardanio, & late Latio increbrescere nomen.
Quid struat his cœptis, quem, si fortuna sequatur,
Euentum pugnæ cupiat, manifestius ipsi,
Quam Turno regi, aut regi apparere Latino.
Talia per Latium: quæ Laomedontius heros
Cuncta videns, magno curarum fluctuat æstu:
Atque animũ nunc huc celerem, nunc diuidit illuc,
In partesque rapit varias, perque omnia versat.
Sicut aquæ tremulum labris vbi lumen ahenis
Sole repercussum, aut radiantis imagine Lunæ,
Omnia peruolitat late loca, iamque sub auras
Erigitur, summique ferit laquearia tecti.
Nox erat, & terras animalia fessa per omnes
Alituum pecudumque genus sopor altus habebat:
Cum pater in ripa, gelidique sub ætheris axe
Æneas tristi turbatus pectora bello
Procubuit, seramque dedit per membra quietem.
Huic deus ipse loci, fluuio Tiberinus amœno,
Populeas inter senior se attollere frondes
Visus. eum tenuis glauco velabat amictu
Carbasus, & crines vmbrosa tegebat arundo.
Tum sic affari, & curas his demere dictis:
O sate gente deum, Troianam ex hostibus vrbem

Qui reuehis nobis, æternaque Pergama seruas,
Expectate solo Laurenti, aruisque Latinis;
Hic tibi certa domus, certi, ne absiste, Penates:
Neu belli terrere minis. tumor omnis & iræ
Concessere deum.
Iamque tibi, ne vana putes hæc fingere somnum,
Litoreis ingens inuenta sub ilicibus sus,
Triginta capitum fetus enixa, iacebit;
Alba, solo recubans, albi circum vbera nati.
Hic locus vrbis erit, requies ea certa laborum:
Ex quo ter denis vrbem redeuntibus annis
Ascanius clari condet cognominis Albam.
Haud incerta cano. nunc qua ratione, quod instat,
Expedias victor; paucis, aduerte, docebo.
Arcades his oris, genus a Pallante profectum,
Qui regem Euandrum comites, qui signa secuti,
Delegere locum, & posuere in montibus vrbem,
Pallantis proaui de nomine Pallanteum.
Hi bellum assidue ducunt cum gente Latina:
Hos castris adhibe socios, & fœdera iunge.
Ipse ego te ripis, & recto flumine ducam,
Aduersum remis superes subuectus vt amnem.
Surge age, nate dea, primisque cadentibus astris
Iunoni fer rite preces, iramque, minasque
Supplicibus supera votis. mihi victor honorem
Persolues. ego sum, pleno quem flumine cernis
Stringentem ripas, & pinguia culta secantem,

Cæruleus Thybris, cælo gratissimus amnis.
Hic mihi magna domus celsis caput vrbibus exit.
Dixit, deinde lacu fluuius se condidit alto,
Ima petens. nox Æneam somnusque reliquit.
Surgit, & ætherii spectans orientia Solis
Lumina, rite cauis vndam de flumine palmis
Sustulit, ac tales effudit ad æthera voces: [est,
Nymphę, Laurentes nymphę, genus amnibus vnde
Tuque o Thybri, tuo genitor cum flumine sancto,
Accipite Ænean, & tandem arcete periclis.
Quo te cumq; lacus miserantē incommoda nostra
Fonte tenet, quocumque solo pulcerrimus exis,
Semper honore meo, semper celebrabere donis.
Corniger Hesperidum fluuius regnator aquarum,
Adsis o tandem, & propius tua numina firmes.
Sic memorat, geminasque legit de classe biremes,
Remigioque aptat, socios simul instruit armis.
Ecce autem subitū atq; oculis mirabile monstrum,
Candida per siluam cum fetu concolor albo
Procubuit, viridique in litore conspicitur sus:
Quam pius Æneas, tibi enim, tibi maxima Iuno
Mactat sacra ferens, & cum grege sistit ad aram.
Thybris ea fluuiū, quam longa est, nocte tumentem
Leniit, & tacita refluens ita substitit vnda,
Mitis vt in morem stagni placidæque paludis
Sterneret æquor aquis, remo vt luctamen abesset.
Ergo iter inceptum celerant rumore secundo:

Labitur vncta vadis abies: mirantur & vndæ,
Miratur nemus inſuetum fulgentia longe
Scuta virum fluuio pictaſque innare carinas.
Olli remigio noctemque diemque fatigant,
Et longos ſuperant flexus, variiſque teguntur
Arboribus, virideſque ſecant placido æquore ſiluas.
Sol medium cæli conſcenderat igneus orbem,
Cum muros, arcemque procul, & rara domorum
Tecta vident, quæ nunc Romana potentia cælo
Æquauit. tum res inopes Euandrus habebat.
Ocius aduertunt proras, vrbique propinquant.
Forte die ſolennem illo rex Arcas honorem
Amphitryoniadæ magno diuiſque ferebat
Ante vrbem in luco. Pallas huic filius vna,
Vna omnes iuuenum primi, pauperque ſenatus
Thura dabant, tepiduſque cruor fumabat ad aras.
Vt celſas videre rates, atque inter opacum
Allabi nemus, & tacitis incumbere remis;
Terrentur viſu ſubito, cunctique relictis
Conſurgunt menſis. audax quos rumpere Pallas
Sacra vetat, raptoque volat telo obuius ipſe;
Et procul e tumulo, Iuuenes, quæ cauſa ſubegit
Ignotas tentare vias? quo tenditis? inquit.
Qui genus? vnde domo? pacemne huc fertis, an ar-
Tum pater Æneas puppi ſic fatur ab alta, [ma?
Paciferæque manu ramum prætendit oliuæ:
Troiugenas, ac tela vides inimica Latinis:

Quos illi bello profugos egere ſuperbo.
Euandrum petimus. ferte hæc; & dicite lectos
Dardaniæ veniſſe duces, ſocia arma rogantes.
Obſtupuit tanto perculſus nomine Pallas:
Egredere o quicumque es, ait, coramque parentem
Alloquere, ac noſtris ſuccede Penatibus hoſpes:
Accepitque manu, dextramque amplexus inhæſit.
Progreſſi ſubeunt luco, fluuiumque relinquunt.
Tum regem Æneas dictis affatur amicis:
Optime Graiugenum, cui me fortuna precari,
Et vitta comtos voluit prætendere ramos;
Nõ equidẽ extimui, Danaũ quod ductor, & Arcas,
Quodq; a ſtirpe fores geminis coniunctus Atridis:
Sed mea me virtus, & ſancta oracula diuum,
Cognatique patres, tua terris didita fama,
Coniunxere tibi, & fatis egere volentem.
Dardanus Iliacæ primus pater vrbis & auctor,
Electra, vt Graii perhibent, Atlantide cretus,
Aduehitur Teucros: Electram maximus Atlas
Edidit, ætherios humero qui ſuſtinet orbes.
Vobis Mercurius pater eſt, quem candida Maia
Cyllenes gelido conceptum vertice fudit.
At Maiam, auditis ſi quidquam credimus, Atlas,
Idem Atlas generat, cæli qui ſidera tollit.
Sic genus amborum ſcindit ſe ſanguine ab vno.
His fretus, non legatos, neque prima per artem
Tentamenta tui pepigi: me me ipſe, meumque

Obieci caput, & ſupplex ad limina veni.
Gens eadem, quæ te crudeli Daunia bello
Inſequitur; nos ſi pellant, nihil abfore credunt,
Quin omnē Heſperiā penitus ſua ſub iuga mittant,
Et mare, quod ſupra, teneant, quodque alluit infra.
Accipe, daque fidem. ſunt nobis fortia bello
Pectora, ſunt animi, & rebus ſpectata iuuentus.
Dixerat Æneas. ille os oculoſque loquentis,
Iamdudum & totum luſtrabat lumine corpus.
Tunc ſic pauca refert: Vt te fortiſſime Teucrum
Accipio, agnoſcoque libens! vt verba parentis,
Et vocem Anchiſæ magni, vultumque recordor!
Nam memini Heſiones viſentem regna ſororis
Laomedontiaden Priamum, Salamina petentem,
Protinus Arcadiæ gelidos inuiſere fines.
Tum mihi prima genas veſtibat flore iuuenta:
Mirabarque duces Teucros, mirabar & ipſum
Laomedontiaden: ſed cunctis altior ibat
Anchiſes. mihi mens iuuenili ardebat amore
Compellare virum, & dextræ coniungere dextram.
Acceſſi, & cupidus Phenei ſub mœnia duxi.
Ille mihi inſignem pharetram, Lyciaſque ſagittas,
Diſcedens, chlamydemque auro dedit intertextam,
Frenaque bina, meus quæ nunc habet, aurea, Pallas.
Ergo &, quā petitis, iuncta eſt mihi fœdere dextra:
Et, lux cum primum terris ſe craſtina reddet,
Auxilio lætos dimittam, opibuſque iuuabo.

Interea ſacra hæc, quando huc veniſtis amici,
Annua, quæ differre nefas, celebrate fauentes
Nobiſcum,& iam nunc ſociorum aſſueſcite menſis.
Hæc vbi dicta, dapes iubet & ſublata reponi
Pocula, gramineoque viros locat ipſe ſedili:
Præcipuumque toro, & villoſi pelle leonis
Accipit Æneam, ſolioque inuitat acerno.
Tum lecti iuuenes certatim aræque ſacerdos
Viſcera toſta ferunt taurorum,onerantque caniſtris
Dona laboratæ Cereris, Bacchumque miniſtrant.
Veſcitur Æneas ſimul & Troiana iuuentus
Perpetui tergo bouis, & luſtralibus extis.
Poſtquã exẽpta fames, & amor compreſſus edendi,
Rex Euandrus ait: Non hæc ſolennia nobis,
Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram,
Vana ſuperſtitio, veterumve ignara deorum,
Impoſuit. ſæuis, hoſpes Troiane, periclis
Seruati facimus, meritoſque nouamus honores.
Iam primum ſaxis ſuſpenſam hanc aſpice rupem,
Diſiectæ procul vt moles, deſertaque montis
Stat domus, & ſcopuli ingentem traxere ruinam.
Hic ſpelunca fuit, vaſto ſubmota receſſu,
Semihominis Caci: facies quam dira tegebat,
Solis inacceſſam radiis: ſemperque recenti
Cæde tepebat humus, foribuſque affixa ſuperbis
Ora virum triſti pendebant pallida tabo.
Huic monſtro Vulcanus erat pater: illius atros

Ore vomens ignes, magna ſe mole ferebat.
Attulit & nobis aliquando optantibus ætas
Auxilium aduentumque dei. nam maximus vltor,
Tergemini nece Geryonis ſpoliiſque ſuperbus,
Alcides aderat, tauroſque hac victor agebat
Ingentes, vallemque boues amnemque tenebant.
At furiis Caci mens effera, ne quid inauſum
Aut intentatum ſceleriſve dolive fuiſſet;
Quattuor a ſtabulis præſtanti corpore tauros
Auertit, totidem forma ſuperante iuuencas.
Atque hos, ne qua forent pedibus veſtigia rectis,
Cauda in ſpeluncam tractos, verſiſque viarum
Indiciis raptos, ſaxo occultabat opaco.
Quærentem nulla ad ſpeluncam ſigna ferebant.
Interea, cum iam ſtabulis ſaturata moueret
Amphitryoniades armenta, abitumque pararet;
Diſceſſu mugire boues, atque omne querelis
Impleri nemus, & colles clamore relinqui.
Reddidit vna boum vocem, vaſtoque ſub antro
Mugiit, & Caci ſpem cuſtodita fefellit.
Hic vero Alcidæ furiis exarſerat atro
Felle dolor: rapit arma manu, nodiſque grauatum
Robur, & aerii curſu petit ardua montis.
Tum primum noſtri Cacum videre timentem,
Turbatumque oculis. fugit ilicet ocior Euro,
Speluncamque petit. pedibus timor addidit alas.
Vt ſeſe incluſit, ruptiſque immane catenis

Deiecit ſaxum, ferro quod & arte paterna
Pendebat, fultoſque emuniit obiice poſtes;
Ecce furens animis aderat Tirynthius, omnemque
Acceſſum luſtrans, huc ora ferebat & illuc;
Dentibus infrendens. ter totum feruidus ira
Luſtrat Auentini montem: ter ſaxea tentat
Limina nequicquam. ter feſſus valle reſedit.
Stabat acuta ſilex, præciſis vndique ſaxis
Speluncæ dorſo inſurgens, altiſſima viſu,
Dirarum nidis domus opportuna volucrum.
Hanc, vt prona iugo læuũ incumbebat ad amnem,
Dexter in aduerſum nitens concuſſit, & imis
Auulſam ſoluit radicibus: inde repente
Impulit: impulſu quo maximus inſonat æther,
Diſſultant ripæ, refluitque exterritus amnis.
At ſpecus, & Caci detecta apparuit ingens
Regia, & vmbroſæ penitus patuere cauernæ:
Non ſecus, ac ſi qua penitus vi terra dehiſcens
Infernas reſeret ſedes, & regna recludat
Pallida, dis inuiſa, ſuperque immane barathrum
Cernatur, trepidentque immiſſo lumine Manes.
Ergo inſperata deprenſum in luce repente,
Incluſumque cauo ſaxo, atque inſueta rudentem,
Deſuper Alcides telis premit, omniaque arma
Aduocat, & ramis, vaſtiſque molaribus inſtat.
Ille autẽ (neq; enim fuga iam ſuper vlla pericli eſt)
Faucibus ingentem fumum, mirabile dictu,

Euomit, inuoluitque domum caligine cæca,
Proſpectum eripiens oculis, glomeratque ſub antro
Fumiferam noctem, commiſtis igne tenebris.
Non tulit Alcides animis, ſeque ipſe per ignem
Præcipiti iecit ſaltu, qua plurimus vndam
Fumus agit, nebulaque ingens ſpecus æſtuat atra.
Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
Corripit in nodum complexus, & angit inhærens
Eliſos oculos, & ſiccum ſanguine guttur.
Panditur extemplo foribus domus atra reuulſis:
Abſtractæque boues abiuratæque rapinæ
Cælo oſtenduntur, pedibuſque informe cadauer
Protrahitur. nequeunt expleri corda tuendo
Terribiles oculos, vultum, villoſaque ſetis
Pectora ſemiferi, atque extinctos faucibus ignes.
Ex illo celebratus honos, lætique minores
Seruauere diem: primuſque Potitius auctor,
Et domus Herculei cuſtos Pinaria ſacri,
Hanc aram luco ſtatuit; quæ maxima ſemper
Dicetur nobis, & erit quæ maxima ſemper.
Quare agite, o iuuenes, tantarum in munere laudum
Cingite fronde comas, & pocula porgite dextris,
Communemq; vocate deum, & date vina volentes.
Dixerat: Herculea bicolor cum populus vmbra
Velauitque comas, foliiſque innexa pependit:
Et ſacer impleuit dextram ſcyphus. ocius omnes
In menſam læti libant, diuoſque precantur.
Deuexo

Deuexo interea propior fit Vesper Olympo:
Iamque sacerdotes, primusque Potitius, ibant,
Pellibus in morem cincti, flammasque ferebant.
Instaurant epulas, & mensæ grata secundæ
Dona ferunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
Tum Salii ad cantus, incensa altaria circum,
Populeis adsunt euincti tempora ramis.
Hic iuuenum chorus, ille senum, qui carmine laudes
Herculeas & facta ferunt: vt prima nouercæ
Monstra manu geminosq; premens eliserit angues:
Vt bello egregias idem disiecerit vrbes,
Troiamque Oechaliamque: vt duros mille labores
Rege sub Eurystheo, fatis Iunonis iniquæ,
Pertulerit. tu nubigenas, inuicte, bimembres,
Hylæumque Pholumque manu, tu Cressia mactas
Prodigia, & vastum Nemeæ sub rupe leonem.
Te Stygii tremuere lacus, te ianitor Orci,
Ossa super recubans antro semesa cruento.
Nec te vllæ facies, non terruit ipse Typhœus
Arduus, arma tenens: non te rationis egentem
Lernæus turba capitum circumstetit anguis.
Salue vera Iouis proles, decus addite diuis:
Et nos, & tua dexter adi pede sacra secundo.
Talia carminibus celebrant: super omnia Caci
Speluncam adiiciunt, spirantemque ignibus ipsum.
Consonat omne nemus strepitu, collesq; resultant.
Exin se cuncti diuinis rebus ad vrbem

Perfectis referunt. ibat rex obsitus æuo,
Et comitem Æneam iuxta natumque tenebat
Ingrediens, varioque viam sermone leuabat.
Miratur, facilesque oculos fert omnia circum
Æneas, capiturque locis, & singula lætus
Exquiritque, auditque virum monimenta priorum.
Tum rex Euandrus, Romanæ conditor arcis:
Hæc nemora indigenę Fauni, nymphęq; tenebant,
Gensque virum truncis, & duro robore nata:
Queis neq; mos neq; cultus erat: nec iungere tauros,
Aut componere opes norant, aut parcere parto:
Sed rami atque asper victu venatus alebat.
Primus ab ætherio venit Saturnus Olympo,
Arma Iouis fugiens, & regnis exul ademtis.
Is genus indocile, ac dispersum montibus altis
Composuit, legesque dedit, Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.
Aureaque, vt perhibent, illo sub rege fuere
Sæcula. sic placida populos in pace regebat:
Deterior donec paulatim, ac decolor ætas,
Et belli rabies, & amor successit habendi.
Tum manus Ausonia, & gentes venere Sicanæ:
Sæpius & nomen posuit Saturnia tellus.
Tum reges, asperque immani corpore Thybris;
A quo post Itali fluuium cognomine Thybrim
Diximus: amisit verum vetus Albula nomen.
Me pulsum patria, pelagique extrema sequentem,

Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum
His posuere locis, matrisque egere tremenda
Carmentis nymphę monita,& deus auctor Apollo.
Vix ea dicta: dehinc progressus, monstrat & aram,
Et Carmentalem Romano nomine portam:
Quā memorant nymphę priscū Carmentis honorē
Vatis fatidicæ: cecinit quæ prima futuros
Æneadas magnos, & nobile Pallanteum.
Hinc lucum ingentē, quem Romulus acer Asylum
Rettulit, & gelida monstrat sub rupe Lupercal,
Parrhasio dictum Panos de more Lycæi.
Nec non & sacri monstrat nemus Argilethi,
Testaturque locum, & lethum docet hospitis Argi.
Hinc ad Tarpeiam sedem, & Capitolia ducit,
Aurea nunc, olim siluestribus horrida dumis.
Iam tum relligio pauidos terrebat agrestes
Dira loci: iam tum siluam saxumque tremebant.
Hoc nemus, hunc, inquit, frondoso vertice collem,
(Quis deus, incertū est) habitat deus: Arcades ipsum
Credunt se vidisse Iouem, cum sæpe nigrantem
Ægida concuteret dextra, nimbosque cieret.
Hæc duo præterea disiectis oppida muris,
Relliquias, veterumque vides monimenta virorum.
Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit vrbem:
Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.
Talibus inter se dictis ad tecta subibant
Pauperis Euandri, passimque armenta videbant

Romanoque foro, & lautis mugire Carinis.
Vt ventum ad ſedes, Hæc, inquit, limina victor
Alcides ſubiit; hæc illum regia cepit:
Aude hoſpes contemnere opes,& te quoq; dignum
Finge deo, rebuſque veni non aſper egenis.
Dixit, & anguſti ſubter faſtigia tecti
Ingentem Æneam duxit, ſtratiſque locauit,
Effultum foliis & pelle Libyſtidis vrſæ.
Nox ruit, & fuſcis tellurem amplectitur alis.
At Venus haud animo nequicquã exterrita mater,
Laurentumque minis, & duro mota tumultu,
Vulcanum alloquitur,thalamoq; hęc coniugis aureo
Incipit, & dictis diuinum aſpirat amorem:
Dum bello Argolici vaſtabant Pergama reges
Debita, caſuraſque inimicis ignibus arces;
Non vllum auxilium miſeris, non arma rogaui
Artis opiſque tuæ: nec te, cariſſime coniux,
Incaſſumve tuos volui exercere labores:
Quamuis & Priami deberem plurima natis,
Et durum Æneæ fleuiſſem ſæpe laborem.
Nunc Iouis imperiis Rutulorum conſtitit oris:
Ergo eadem ſupplex venio,& ſanctum mihi numen
Arma rogo, genitrix nato. te filia Nerei,
Te potuit lacrymis Tithonia flectere coniux.
Aſpice qui coeant populi, quæ mœnia clauſis
Ferrum acuant portis,in me excidiumque meorum.
Dixerat: & niueis hinc atque hinc diua lacertis

Cunctantem amplexu molli fouet. ille repente
Accepit ſolitam flammam, notuſque medullas
Intrauit calor, & labefacta per oſſa cucurrit:
Non ſecus atque olim tonitru cum rupta coruſco
Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
Senſit læta dolis, & formæ conſcia coniux.
Tum pater æterno fatur deuinctus amore:
Quid cauſas petis ex alto? fiducia ceſſit
Quo tibi diua mei? ſimilis ſi cura fuiſſet,
Tum quoque fas nobis Teucros armare fuiſſet.
Nec pater omnipotens Troiam, nec fata vetabant
Stare, decemq; alios Priamum ſupereſſe per annos.
Et nunc, ſi bellare paras, atque hæc tibi mens eſt,
Quidquid in arte mea poſſum promittere curæ,
Quod fieri ferro liquidove poteſt electro,
Quantum ignes animæque valent, abſiſte precando
Viribus indubitare tuis. ea verba locutus,
Optatos dedit amplexus, placidumque petiuit
Coniugis infuſus gremio per membra ſoporem.
Inde, vbi prima quies medio iam noctis abactæ
Curriculo expulerat ſomnum: ceu femina primum,
Cui tolerare colo vitam tenuique Minerua,
Impoſitum cinerem & ſopitos ſuſcitat ignes,
Noctem addens operi, famulaſque ad lumina longo
Exercet penſo, caſtum vt ſeruare cubile
Coniugis, & poſſit paruos educere natos:
Haud ſecus ignipotens, nec tempore ſegnior illo,

Mollibus e ſtratis opera ad fabrilia ſurgit.
Inſula Sicanium iuxta latus, Æoliamque
Erigitur Liparen, fumantibus ardua ſaxis:
Quam ſubter ſpecus, & Cyclopum exeſa caminis
Antra Ætnæa tonant, validique incudibus ictus
Auditi referunt gemitum, ſtriduntque cauernis
Stricturæ chalybum, & fornacibus ignis anhelat:
Vulcani domus, & Vulcania nomine tellus.
Hoc tunc ignipotens cælo deſcendit ab alto.
Ferrum exercebant vaſto Cyclopes in antro,
Bronteſq;, Steropeſq;, & nudus membra Pyracmō.
His informatum manibus iam parte polita
Fulmen erat, toto genitor quæ plurima cælo
Deiicit in terras: pars imperfecta manebat.
Tres imbris torti radios, tres nubis aquoſæ
Addiderant; rutili tres ignis, & alitis Auſtri.
Fulgores nunc terrificos, ſonitumque, metumque
Miſcebant operi, flammiſque ſequacibus iras.
Parte alia Marti currumque rotaſque volucres
Inſtabant; quibus ille viros, quibus excitat vrbes:
Ægidaque horriferam, turbatæ Palladis arma,
Certatim ſquamis ſerpentum, auroque polibant;
Connexoſque angues, ipſamque in pectore diuæ
Gorgona deſecto vertentem lumina collo.
Tollite cuncta, inquit, cœptoſque auferte labores,
Ætnæi Cyclopes, & huc aduertite mentem.
Arma acri facienda viro: nunc viribus vſus,

Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magiſtra.
Præcipitate moras. Nec plura effatus. at illi
Ocius incubuere omnes, pariterque laborem
Sortiti. fluit æs riuis, aurique metallum,
Vulnificuſque chalybs vaſta fornace liqueſcit.
Ingentem clypeum informant, vnum omnia contra
Tela Latinorum, ſeptenoſque orbibus orbes
Impediunt. alii ventoſis follibus auras
Accipiunt redduntque: alii ſtridentia tingunt
Æra lacu. gemit impoſitis incudibus antrum.
Illi inter ſeſe multa vi brachia tollunt
In numerum, verſantque tenaci forcipe maſſam.
Hæc pater Æoliis properat dum Lemnius oris,
Euandrum ex humili tecto lux ſuſcitat alma,
Et matutini volucrum ſub culmine cantus.
Conſurgit ſenior, tunicaque inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis.
Tum lateri atq; humeris Tegeæum ſubligat enſem,
Demiſſa ab læua pantheræ terga retorquens.
Nec non & gemini cuſtodes limine ab alto
Procedunt, greſſumque canes comitantur herilem.
Hoſpitis Æneæ ſedem, & ſecreta petebat,
Sermonum memor, & promiſſi muneris heros.
Nec minus Æneas ſe matutinus agebat.
Filius huic Pallas, olli comes ibat Achates.
Congreſſi iungunt dextras, mediiſque reſidunt
Ædibus, & licito tandem ſermone fruuntur.

Rex prior hæc:
Maxime Teucrorum ductor,quo ſoſpite nunquam
Res equidem Troiæ victas aut regna fatebor;
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exiguæ vires. hinc Tuſco claudimur amni,
Hinc Rutulus premit, & murũ circumſonat armis.
Sed tibi ego ingentes populos opulentaque regnis
Iungere caſtra paro : quam fors inopina ſalutem
Oſtentat. fatis huc te poſcentibus affers.
Haud procul hinc ſaxo incolitur fundata vetuſto
Vrbis Agyllinæ ſedes: vbi Lydia quondam
Gens bello præclara, iugis inſedit Etruſcis.
Hanc multos florentem annos rex deinde ſuperbo
Imperio & ſæuis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem infandas cędes?quid facta tyranni
Effera? di capiti ipſius generique reſeruent.
Mortua quin etiam iungebat corpora viuis,
Componens manibuſque manus, atque oribus ora,
(Tormenti genus) & ſanie taboque fluentes
Complexu in miſero, longa ſic morte necabat.
At feſſi tandem ciues infanda furentem
Armati circumſiſtunt, ipſumque domumque:
Obtruncant ſocios, ignem ad faſtigia iactant.
Ille inter cædes Rutulorum elapſus in agros
Confugere, & Turni defendier hoſpitis armis.
Ergo omnis furiis ſurrexit Etruria iuſtis:
Regem ad ſupplicium præſenti Marte repoſcunt.
His

His ego te Ænea ductorem millibus addam.
Toto namque fremunt condensæ litore puppes,
Signaque ferre iubent. retinet longæuus aruspex
Fata canens: o Mæoniæ delecta iuuentus,
Flos veterum virtusq; virum, quos iustus in hostem
Fert dolor, & merita accendit Mezentius ira;
Nulli fas Italo tantam subiungere gentem:
Externos optate duces. Tum Etrusca resedit
Hoc acies campo, monitis exterrita diuum.
Ipse oratores ad me, regnique coronam
Cum sceptro misit, mandatque insignia Tarchon,
Succedam castris, Tyrrhenaque regna capessam.
Sed mihi tarda gelu, sæclisque effeta senectus
Inuidet imperium, seræque ad fortia vires.
Natum exhortarer, ni mistus matre Sabella
Hinc partem patriæ traheret. tu, cuius & annis
Et generi fatum indulget, quem numina poscunt,
Ingredere, o Teucrum atq; Italũ fortissime ductor.
Hunc tibi præterea, spes & solatia nostri,
Pallanta adiungam. sub te tolerare magistro
Militiam, & graue Martis opus, tua cernere facta
Assuescat, primis & te miretur ab annis.
Arcadas huic equites bis centum, robora pubis
Lecta, dabo; totidemque suo tibi nomine Pallas.
Vix ea fatus erat: defixique ora tenebant
Æneas Anchisiades, & fidus Achates,
Multaque dura suo tristi cum corde putabant,

Ni ſignum cælo Cytherea dediſſet aperto.
Namque improuiſo vibratus ab æthere fulgor
Cum ſonitu venit, & ruere omnia viſa repente,
Tyrrhenuſque tubæ mugire per æthera clangor.
Suſpiciunt: iterũ,atq; iterum fragor intonat ingens:
Arma inter nubem cæli in regione ſerena
Per ſudum rutilare vident, & pulſa tonare.
Obſtupuere animis alii: ſed Troius heros
Agnouit ſonitum, & diuæ promiſſa parentis.
Tum memorat: Ne vero hoſpes, ne quęre profecto,
Quem caſum portenta ferant: ego poſcor Olympo.
Hoc ſignum cecinit miſſuram diua creatrix,
Si bellum ingrueret, Vulcaniaque arma per auras
Laturam auxilio.
Heu, quantæ miſeris cædes Laurentibus inſtant!
Quas pœnas mihi Turne dabis! quã multa ſub vndas
Scuta virum, galeaſque, & fortia corpora volues
Thybri pater! poſcant acies, & fœdera rumpant.
Hæc vbi dicta dedit, ſolio ſe tollit ab alto,
Et primum Herculeis ſopitas ignibus aras
Excitat, heſternumque Larem, paruoſque Penates
Lætus adit: mactat lectas de more bidentes,
Euandrus pariter, pariter Troiana iuuentus.
Poſt hinc ad naues graditur, ſocioſque reuiſit:
Quorum de numero, qui ſeſe in bella ſequantur,
Præſtantes virtute legit: pars cetera prona
Fertur aqua, ſegniſque ſecundo defluit amni,

Nuntia ventura Aſcanio rerumque patriſque.
Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arua:
Ducunt exortem Æneæ, quem fulua leonis
Pellis obit totum, præfulgens vnguibus aureis.
Fama volat paruam ſubito vulgata per vrbem,
Ocius ire equites Tyrrheni ad litora regis.
Vota metu duplicant matres, propiuſque periclo
It timor, & maior Martis iam apparet imago.
Tum pater Euandrus dextram complexus euntis
Hæret inexpletum lacrymans, ac talia fatur:
O mihi præteritos referat ſi Iupiter annos,
Qualis eram, cum primam aciem Præneſte ſub ipſa
Straui, ſcutorumque incendi victor aceruos,
Et regem hac Erylum dextra ſub Tartara miſi:
Naſcenti cui tres animas Feronia mater,
Horrendum dictu, dederat: terna arma mouenda,
Ter letho ſternendus erat. cui tum tamen omnes
Abſtulit hæc animas dextra,& totidem exuit armis:
Non ego nunc dulci amplexu diuellerer vſquam
Nate tuo: neque finitimus Mezentius vnquam
Huic capiti inſultans, tot ferro ſæua dediſſet
Funera, tam multis viduaſſet ciuibus vrbem.
At vos, o ſuperi, & diuum tu maxime rector
Iupiter, Arcadii quæſo miſereſcite regis,
Et patrias audite preces, ſi numina veſtra
Incolumem Pallanta mihi, ſi fata reſeruant,
Si viſurus eum viuo, & venturus in vnum;

Vitam oro: patiar quemuis durare laborem.
Sin aliquem infandum casum Fortuna minaris,
Nunc o nunc liceat crudelem abrumpere vitam,
Dum curæ ambiguæ, dum spes incerta futuri,
Dum te, care puer, mea sera, & sola voluptas,
Complexu teneo; grauior ne nuntius aures
Vulneret. hæc genitor digressu dicta supremo
Fundebat: famuli collapsum in tecta ferebant.
Iamque adeo exierat portis equitatus apertis:
Æneas inter primos, & fidus Achates:
Inde alii Troiæ proceres. ipse agmine Pallas
In medio, chlamyde & pictis conspectus in armis:
Qualis, vbi Oceani perfusus Lucifer vnda,
Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes,
Extulit os sacrum cælo, tenebrasque resoluit.
Stant pauidæ in muris matres, oculisque sequuntur
Puluéream nubem, & fulgentes ære cateruas.
Olli per dumos, qua proxima meta viarum,
Armati tendunt. it clamor, & agmine facto
Quadrupedante putrẽ sonitu quatit vngula campũ.
Est ingens gelidum lucus prope Cæritis amnem,
Relligione patrum late sacer: vndique colles
Inclusere caui, & nigra nemus abiete cingunt.
Siluano fama est veteres sacrasse Pelasgos,
Aruorum pecorisque deo, lucumque diemque:
Qui primi fines aliquando habuere Latinos.
Haud procul hinc Tarcho & Tyrrheni tuta tene- [bant

Caſtra locis, celſoque omnis de colle videri
Iam poterat legio, & latis tendebat in aruis.
Huc pater Æneas, & bello lecta iuuentus
Succedunt, feſſique & equos & corpora curant.
At Venus ætherios inter dea candida nimbos
Dona ferens aderat: natumque in valle reducta
Vt procul egelido ſecretum flumine vidit,
Talibus affata eſt dictis, ſeque obtulit vltro:
En perfecta mei promiſſa coniugis arte
Munera: ne mox aut Laurentes, nate, ſuperbos,
Aut acrem dubites in prælia poſcere Turnum.
Dixit, & amplexus nati Cytherea petiuit:
Arma ſub aduerſa poſuit radiantia quercu.
Ille deæ donis, & tanto lætus honore
Expleri nequit, atque oculos per ſingula voluit,
Miraturque, interque manus & brachia verſat
Terribilem criſtis galeam, flammaſque vomentem,
Fatiferumque enſem, loricam ex ære rigentem,
Sanguineam, ingentem: qualis, cum cærula nubes
Solis inardeſcit radiis, longeque refulget.
Tum leues ocreas electro auroque recocto,
Haſtamque, & clypei non enarrabile textum.
Illic res Italas, Romanorumque triumphos,
Haud vatum ignarus, venturique inſcius æui,
Fecerat ignipotens: illic genus omne futuræ
Stirpis ab Aſcanio, pugnataque in ordine bella.
Fecerat & viridi fetam Mauortis in antro

Procubuiſſe lupam: geminos huic vbera circum
Ludere pendentes pueros, & lambere matrem
Impauidos: illam tereti ceruice reflexam
Mulcere alternos, & corpora fingere lingua.
Nec procul hinc Romam, & raptas ſine more Sabi-
Conſeſſu caueæ, magnis Circenſibus actis, [nas
Addiderat, ſubitoque nouum conſurgere bellum
Romulidis, Tatioque ſeni, Curibuſque ſeueris.
Poſt iidem inter ſe poſito certamine reges
Armati Iouis ante aras, pateraſque tenentes
Stabant, & cæſa iungebant fœdera porca.
Haud procul inde, citæ Metiũ in diuerſa quadrigæ
Diſtulerant, (at tu dictis Albane maneres)
Raptabatque viri mendacis viſcera Tullus
Per ſiluam, & ſparſi rorabant ſanguine vepres.
Nec non Tarquinium eiectum Porſenna iubebat
Accipere, ingentique vrbem obſidione premebat.
Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
Illum indignanti ſimilem, ſimilemque minanti
Aſpiceres; pontem auderet quod vellere Cocles,
Et fluuium vinclis innaret Clœlia ruptis.
In ſummo cuſtos Tarpeiæ Manlius arcis
Stabat pro templo, & Capitolia celſa tenebat,
Romuleoque recens horrebat regia culmo.
Atque hic auratis volitans argenteus anſer
Porticibus, Gallos in limine adeſſe canebat:
Galli per dumos aderant, arcemque tenebant

Defensi tenebris, & dono noctis opacæ.
Aurea cæsaries ollis, atque aurea vestis
Virgatis lucent sagulis: tum lactea colla
Auro innectuntur. duo quisque Alpina coruscant
Gæsa manu, scutis protecti corpora longis.
Hic exultantes Salios, nudosque Lupercos,
Lanigerosque apices, & lapsa ancilia cælo
Extuderat: castæ ducebant sacra per vrbem
Pilentis matres in mollibus: hinc procul addit
Tartareas etiam sedes, alta ostia Ditis:
Et scelerum pœnas, & te Catilina minaci
Pendentem scopulo, Furiarumque ora trementem,
Secretosque pios, his dantem iura Catonem.
Hæc inter tumidi late maris ibat imago
Aurea: sed fluctu spumabant cærula cano:
Et circum argento clari delphines in orbem
Æquora verrebant caudis, æstumque secabant.
In medio classes æratas, Actia bella,
Cernere erat: totumque instructo Marte videres
Feruere Leucaten, auroque effulgere fluctus.
Hinc Augustus agens Italos in prælia Cæsar
Cum patribus, populoque, Penatibus, & magnis dis,
Stans celsa in puppi; geminas cui tempora flammas
Læta vomunt, patriumque aperitur vertice sidus.
Parte alia ventis, & dis Agrippa secundis,
Arduus, agmen agens: cui, belli insigne superbum,
Tempora nauali fulgent rostrata corona.

Hinc ope barbarica, variisque Antonius armis
Victor, ab Auroræ populis, & litore Rubro
Ægyptum, viresque orientis, & vltima secum
Bactra vehit, sequiturque, nefas, Ægyptia coniux.
Vna omnes ruere, ac totum spumare reductis
Conuulsum remis rostrisque tridentibus æquor.
Alta petunt. pelago credas innare reuulsas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos.
Tanta mole viri turritis puppibus instant.
Stupea flamma manu, telisque volatile ferrum
Spargitur: arua noua Neptunia cæde rubescunt.
Regina in mediis patrio vocat agmina sistro:
Nec dum etiam geminos a tergo respicit angues.
Omnigenumq; deum monstra, & latrator Anubis,
Contra Neptunũ, & Venerẽ, contraq; Mineruam
Tela tenent. sæuit medio in certamine Mauors,
Cælatus ferro, tristesque ex æthere Diræ:
Et scissa gaudens vadit Discordia palla:
Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.
Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo
Desuper: omnis eo terrore Ægyptus, & Indi,
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.
Ipsa videbatur ventis regina vocatis
Vela dare, & laxos iam iamque immittere funes.
Illam inter cædes, pallentem morte futura,
Fecerat ignipotens vndis & Iapyge ferri.
Contra autem magno mœrentem corpore Nilum,
Panden-

Pandentemque ſinus, & tota veſte vocantem
Cæruleum in gremium, latebroſaq; flumina victos.
At Cæſar, triplici inuectus Romana triumpho
Mœnia, dis Italis, votum immortale, ſacrabat
Maxima tercentum totam delubra per vrbem.
Lætitia ludiſque viæ plauſuque fremebant:
Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aræ:
Ante aras terram cæſi ſtrauere iuuenci.
Ipſe ſedens niueo candentis limine Phœbi,
Dona recognoſcit populorum, aptatque ſuperbis
Poſtibus: incedunt victæ longo ordine gentes,
Quam variæ linguis, habitu tam veſtis, & armis.
Hic Nomadũ genus, & diſcinctos Mulciber Afros,
Hic Lelegas, Caraſquê, ſagittiferoſque Gelonos
Finxerat: Euphrates ibat iam mollior vndis,
Extremique hominum Morini, Rhenuſq; bicornis,
Indomitique Daæ, & pontem indignatus Araxes.
Talia per clypeum Vulcani, dona parentis,
Miratur, rerumque ignarus imagine gaudet,
Attollens humero famamque & fata nepotum.

PVBLII
VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER IX.

Argumentum.

Turnus a Iunone in Teucros inſtigatur: ille obſequitur, eorumque naues exurere conatur. verum Iouis beneficio ſeruantur, ac in totidem nymphas marinas conuertuntur. Niſus & Euryalus, a Troianis ad Æneam emiſſi, confodiuntur. Turnus vi potitur caſtris, ſed ſtatim expellitur.

ATQVE ea diuerſa penitus dum parte geruntur,
Irim de cælo miſit Saturnia Iuno
Audacem ad Turnum. luco tum forte parentis
Pilumni Turnus ſacrata valle ſedebat:
Ad quem ſic roſeo Thaumantias ôre locuta eſt:
Turne, quod optanti diuum promittere nemo
Auderet, voluenda dies en attulit vltro.
Æneas, vrbe, & ſociis, & claſſe relicta,

Sceptra Palatini, ſedemque petit Euandri.
Nec ſatis: extremas Coriti penetrauit ad vrbes:
Lydorumque manum, collectos armat agreſtes.
Quid dubitas? nūc tēpus equos, nūc poſcere currus.
Rumpe moras omnes, & turbata arripe caſtra.
Dixit, & in cælum paribus ſe ſuſtulit alis,
Ingentemque fuga ſecuit ſub nubibus arcum.
Agnouit iuuenis, duplicesſque ad ſidera palmas
Suſtulit, ac tali fugientem eſt voce ſecutus:
Iri, decus cæli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras? vnde hæc tam clara repente
Tempeſtas? video medium diſcedere cælum,
Palanteſque polo ſtellas. ſequor omina tanta;
Quiſquis in arma vocas. & ſic effatus, ad vndam
Proceſſit, ſummoque hauſit de gurgite lymphas;
Multa deos orans; onerauitque æthera votis.
Iamque omnis campis exercitus ibat apertis;
Diues equum, diues pictai veſtis & auri.
Meſſapus primas acies, poſtrema coercent
Tyrrhidæ iuuenes: medio dux agmine Turnus
Vertitur arma tenens, & toto vertice ſupra eſt:
Ceu ſeptem ſurgens ſedatis amnibus altus
Per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus
Cum refluit campis, & iam ſe condidit alueo.
Hic ſubitam nigro glomerari puluere nubem
Proſpiciunt Teucri, ac tenebras inſurgere campis.
Primus ab aduerſa conclamat mole Caicus:

Quis globus o ciues caligine voluitur atra?
Ferte citi ferrum, date tela, ſcandite muros:
Hoſtis adeſt: eia. ingenti clamore per omnes
Condunt ſe Teucri portas, & mœnia complent.
Namque ita diſcedens præceperat optimus armis
Æneas; ſi qua interea fortuna fuiſſet,
Neu ſtruere auderent aciem, neu credere campo:
Caſtra modo, & tutos ſeruarent aggere muros.
Ergo,etſi conferre manum pudor iraque monſtrat,
Obiiciunt portas tamen, & præcepta faceſſunt,
Armatique cauis expectant turribus hoſtem.
Turnus, vt ante volans tardum præceſſerat agmen,
Viginti lectis equitum comitatus, & vrbi
Improuiſus adeſt: maculis quem Thracius albis
Portat equus, criſtaque tegit galea aurea rubra.
Ecquis erit mecũ, o iuuenes,qui primus in hoſtem?
En, ait, & iaculum intorquens emittit in auras;
Principium pugnæ; & campo ſeſe arduus infert.
Clamore excipiunt ſocii, fremituque ſequuntur
Horriſono: Teucrum mirantur inertia corda:
Non æquo dare ſe campo, non obuia ferre
Arma viros,ſed caſtra fouere. huc turbidus,atq; huc
Luſtrat equo muros, aditumque per auia quærit.
Ac veluti pleno lupus inſidiatus ouili,
Cum fremit ad caulas, ventos perpeſſus & imbres
Nocte ſuper media; tuti ſub matribus agni
Balatum exercent: ille aſper, & improbus ira

Sæuit in absentes: collecta fatigat edendi
Ex longo rabies, & siccæ sanguine fauces:
Haud aliter Rutulo, muros & castra tuenti,
Ignescunt iræ, & duris dolor ossibus ardet;
Qua tentet ratione aditus, & qua via clausos
Excutiat Teucros vallo, atque effundat in æquor.
Classem, quæ lateri castrorum adiuncta latebat,
Aggeribus septam circum & fluuialibus vndis
Inuadit, sociosque incendia poscit ouantes,
Atque manum pinu flagranti feruidus implet.
Tum vero incumbunt: vrget præsentia Turni,
Atque omnis facibus pubes accingitur atris.
Diripuere focos: piceum fert humida lumen
Teda, & commistam Vulcanus ad astra fauillam.
Quis deus, o Musæ, tam sæua incendia Teucris
Auertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
Dicite. prisca fides facto, sed fama perennis.
Tempore quo primum Phrygia formabat in Ida
Æneas classem, & pelagi petere alta parabat;
Ipsa deum fertur genetrix Berecyntia magnum
Vocibus his affata Iouem: Da, nate, petenti,
Quod tua cara parens domito te poscit Olympo.
Pinea silua mihi multos dilecta per annos,
Lucus in arce fuit summa, quo sacra ferebant;
Nigranti picea, trabibusque obscurus acernis:
Has ego Dardanio iuueni, cum classis egeret,
Læta dedi: nunc solicitam timor anxius angit.

Solue metus,atq; hoc precibus ſine poſſe parentem,
Ne curſu quaſſatæ vllo neu turbine venti
Vincantur. proſit, noſtris in montibus ortas.
Filius huic contra, torquet qui ſidera mundi:
O genitrix, quo fata vocas, aut quid petis iſtis?
Mortaline manu factæ, immortale carinæ
Fas habeant? certuſque incerta pericula luſtret
Æneas? cui tanta deo permiſſa poteſtas?
Imo, vbi defunctæ finem portuſque tenebunt
Auſonios, olim quæcumque euaſerit vndis,
Dardaniumque ducem Laurentia vexerit arua;
Mortalem eripiam formam, magnique iubebo
Æquoris eſſe deas: qualis Nereia Doto,
Et Galatea ſecant ſpumantem pectore pontum.
Dixerat: idque ratum Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentes atraque voragine ripas,
Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.
Ergo aderat promiſſa dies, & tempora Parcæ
Debita complerant, cum Turni iniuria matrem
Admonuit ſacris ratibus depellere tedas.
Hic primum noua lux oculis effulſit, & ingens
Viſus ab Aurora cælum tranſcurrere nimbus,
Idæique chori: tum vox horrenda per auras
Excidit, & Troum Rutulorumq; agmina complet:
Ne trepidate meas Teucri defendere naues,
Neue armate manus: maria ante exurere Turno,
Quam ſacras, dabitur, pinus. vos ite ſolutæ,

Ite deæ pelagi: genitrix iubet. & ſua quæque
Continuo puppes abrumpunt vincula ripis,
Delphinumque modo demerſis æquora roſtris
Ima petunt. hinc virgineæ, mirabile monſtrum,
Reddunt ſe totidem facies, pontoque feruntur,
Quot prius æratæ ſteterant ad litora proræ.
Obſtupuere animis Rutuli: conterritus ipſe
Turbatis Meſſapus equis: cunctatur & amnis
Rauca ſonans, reuocatq; pedem Tiberinus ab alto.
At non audaci ceſſit fiducia Turno:
Vltro animos tollit dictis, atque increpat vltro:
Troianos hæc monſtra petunt: his Iupiter ipſe
Auxilium ſolitum eripuit: non tela, nec ignes
Expectant Rutulos. ergo maria inuia Teucris,
Nec ſpes vlla fugæ: rerum pars altera ademta eſt:
Terra autem in manibus noſtris: tot millia gentis
Arma ferunt Italæ. nil me fatalia terrent,
Si qua Phryges præ ſe iactant, reſponſa deorum.
Sat fatis Venerique datum eſt, tetigere quod arua
Fertilis Auſoniæ Troes. ſunt & mea contra
Fata mihi, ferro ſceleratam excindere gentem,
Coniuge prærepta: nec ſolos tangit Atridas
Iſte dolor, ſoliſque licet capere arma Mycenis.
Sed periiſſe ſemel ſatis eſt. peccare fuiſſet
Ante ſatis; penitus modo non genus omne peroſos
Femineum: quibus hæc medii fiducia valli,
Foſſarumque moræ, lethi diſcrimina parua,

Dant animos. an non viderunt mœnia Troiæ
Neptuni fabricata manu considere in ignes?
Sed vos o lecti, ferro quis scindere vallum
Apparat, & mecum inuadit trepidantia castra?
Non armis mihi Vulcani, non mille carinis
Est opus in Teucros. addant se protinus omnes
Etrusci socios: tenebras, & inertia furta
Palladii, cæsis summæ custodibus arcis,
Ne timeant: nec equi cæca condemur in aluo:
Luce palam certum est igni circumdare muros.
Haud sibi cum Danais rem, faxo, & pube Pelasga
Esse putent; decimũ quos distulit Hector in annũ.
Nunc adeo, melior quoniam pars acta diei,
Quod superest, læti bene gestis corpora rebus
Procurate viri, & pugnam sperate parati.
Interea vigilum excubiis obsidere portas
Cura datur Messapo, & mœnia cingere flammis.
Bis septem Rutuli, muros qui milite seruent,
Delecti: ast illos centeni quemque secuti
Purpurei cristis iuuenes, auroque corusci,
Discurrunt, variantque vices, fusique per herbam
Indulgent vino, & vertunt crateras ahenos.
Collucent ignes: noctem custodia ducit
Insomnem ludo.
Hæc super e vallo prospectant Troes, & armis
Alta tenent: nec non trepidi formidine portas
Explorant, pontesque & propugnacula iungunt:
Tela

Tela gerunt. inſtant Mneſtheus, acerque Sereſtus:
Quos pater Æneas, ſi quando aduerſa vocarent,
Rectores iuuenum, & rerum dedit eſſe magiſtros.
Omnis per muros legio ſortita periclum
Excubat,exercetque vices quod cuique tuendũ eſt.
Niſus erat portæ cuſtos acerrimus armis
Hyrtacides; comitem Æneæ quem miſerat Ida
Venatrix, iaculo celerem, leuibuſque ſagittis:
Et iuxta comes Euryalus, quo pulcrior alter
Non fuit Æneadum, Troiana nec induit arma;
Ora puer prima ſignans intonſa iuuenta.
His amor vnus erat, pariterque in bella ruebant:
Tunc quoque communi portam ſtatione tenebant.
Niſus ait, Dine hunc ardorem mentibus addunt
Euryale? an ſua cuique deus fit dira cupido?
Aut pugnã,aut aliquid iamdudũ inuadere magnum
Mens agitat mihi,nec placida contenta quiete eſt.
Cernis, quæ Rutulos habeat fiducia rerum:
Lumina rara micant: ſomno vinoque ſoluti
Procubuere: ſilent late loca. percipe porro
Quid dubitem,& quę nunc animo ſententia ſurgat.
Ænean acciri omnes, populuſque patreſque,
Expoſcunt, mittique viros qui certa reportent.
Si tibi, quæ poſco, promittunt; (nam mihi facti
Fama ſat eſt) tumulo videor reperire ſub illo
Poſſe viam ad muros & mœnia Pallantea.
Obſtupuit magno laudum perculſus amore

Euryalus: ſimul his ardentem affatur amicum:
Mene igitur ſocium ſummis adiungere rebus
Niſe fugis? ſolum te in tanta pericula mittam?
Non ita me genitor bellis aſſuetus Opheltes,
Argolicum terrorem inter Troiæque labores
Sublatum, erudiit: nec tecum talia geſſi,
Magnanimum Ænean, & fata extrema ſecutus.
Eſt hic, eſt animus lucis contemtor, & iſtum
Qui vita bene credat emi, quo tendis, honorem.
Niſus ad hæc: Equidem de te nil tale verebar:
Nec fas: non. ita me referat tibi magnus ouantem
Iupiter, aut quicumque oculis hæc aſpicit æquis.
Sed ſi quis (quæ multa vides diſcrimine tali)
Si quis in aduerſum rapiat caſuſve deuſve,
Te ſupereſſe velim. tua vita dignior ætas.
Sit qui me raptum pugna, preciove redemtum,
Mandet humo ſolita: aut, ſi qua id fortuna vetabit,
Abſenti ferat inferias, decoretque ſepulcro:
Neu matri miſeræ tanti ſim cauſa doloris:
Quæ te ſola, puer, multis e matribus auſa
Proſequitur, magni nec mœnia curat Aceſtæ.
Ille autem: Cauſas nequicquam nectis inanes,
Nec mea iam mutata loco ſententia cedit.
Acceleremus, ait. vigiles ſimul excitat. illi
Succedunt, ſeruantque vices: ſtatione relicta
Ipſe comes Niſo graditur, regemque requirunt.
Cetera per terras omnes animalia ſomno

Laxabant curas, & corda oblita laborum.
Ductores Teucrum primi & delecta iuuentus
Consilium summis regni de rebus habebant:
Quid facerent, quisve Æneæ iam nuntius esset.
Stant longis adnixi hastis, & scuta tenentes,
Castrorum & campi medio. tum Nisus & vna
Euryalus confestim alacres admittier orant:
Rem magnam, preciumq; moræ fore. primus Iulus
Accepit trepidos, ac Nisum dicere iussit.
Tunc sic Hyrtacides: Audite o mentibus æquis
Æneadæ, neve hæc nostris spectentur ab annis,
Quæ ferimus. Rutuli somno vinoque sepulti
Conticuere. locum insidiis conspeximus ipsi,
Qui patet in biuio portæ, quæ proxima ponto.
Interrupti ignes, aterque ad sidera fumus
Erigitur. si fortuna permittitis vti,
Quæsitum Ænean ad mœnia Pallantea,
Mox hic cum spoliis, ingenti cæde peracta,
Adfore cernetis. nec nos via fallit euntes.
Vidimus obscuris primam sub vallibus vrbem
Venatu assiduo, & totum cognouimus amnem.
Hic annis grauis, atque animi maturus Alethes:
Di patrii, quorum semper sub numine Troia est,
Non tamen omnino Teucros delere paratis,
Cum tales animos iuuenum, & tam certa tulistis
Pectora. sic memorans humeros dextrasque tenebat
Amborum, & vultum lacrymis atque ora rigabat.

Quæ vobis, quæ digna, viri, pro talibus ausis,
Præmia posse rear solui: pulcerrima primum
Di, moresque dabunt vestri: tum cetera reddet
Actutum pius Æneas, atque integer æui
Ascanius; meriti tanti non immemor vnquam.
Imo ego vos, cui sola salus genitore reducto,
Excipit Ascanius, per magnos, Nise, Penates,
Assaracique Larem, & canæ penetralia Vestæ,
Obtestor. quæcumque mihi fortuna, fidesque est,
In vestris pono gremiis: reuocate parentem,
Reddite conspectum: nihil illo triste recepto.
Bina dabo argento perfecta atque aspera signis
Pocula, deuicta genitor quæ cepit Arisba:
Et tripodas geminos, auri duo magna talenta,
Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
Si vero capere Italiam, sceptrisque potiri
Contigerit victori, & prædæ ducere sortem;
Vidisti quo Turnus equo, quibus ibat in armis
Aureus? ipsum illum clypeum cristasque rubentes
Excipiam sorti; iam nunc tua præmia Nise.
Præterea bis sex genitor lectissima matrum
Corpora,captiuosque dabit,suaque omnibus arma:
Insuper his, campi quod rex habet ipse Latinus.
Te vero, mea quem spatiis propioribus ætas
Insequitur, venerande puer, iam pectore toto
Accipio, & comitem casus complector in omnes.
Nulla meis sine te quæretur gloria rebus:

Seu pacem, seu bella geram; tibi maxima rerum,
Verborumque fides. Contra quem talia fatur
Euryalus: Me nulla dies tam fortibus ausis
Dissimilem arguerit: tantum fortuna secunda,
Aut aduersa cadat. sed te super omnia dona
Vnum oro: genetrix Priami de gente vetusta
Est mihi, quam miseram tenuit non Ilia tellus
Mecum excedentem, non mœnia regis Acestæ.
Hanc ego nunc ignarā huius quodcumq; pericli est,
Inque salutatam linquo; nox, & tua testis
Dextera, quod nequeā lacrymas perferre parentis.
At tu, oro, solare inopem, & succurre relictæ.
Hanc sine me spem ferre tui: audentior ibo
In casus omnes. perculsa mente dederunt
Dardanidæ lacrymas: ante omnes pulcer Iulus,
Atque animum patriæ strinxit pietatis imago.
Tum sic effatur:
Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis.
Namque erit ista mihi genetrix,nomenque Creusæ
Solum defuerit: nec partum gratia talem
Parua manet; casus factum quicumque sequetur.
Per caput hoc iuro, per quod pater ante solebat:
Quæ tibi polliceor reduci, rebusque secundis,
Hæc eadem matrique tuæ, generique manebunt.
Sic ait illacrymans: humero simul exuit ensem
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnossius, atque habilem vagina aptarat eburna.

Dat Niſo Mneſtheus pellem horrentiſque leonis
Exuuias: galeam fidus permutat Alethes.
Protinus armati incedunt: quos omnis euntes
Primorum manus ad portas,iuuenumq; ſenumque,
Proſequitur votis: nec non & pulcer Iulus,
Ante annos animumque gerens curamque virilem,
Multa patri portanda dabat mandata: ſed auræ
Omnia diſcerpunt, & nubibus irrita donant.
Egreſſi ſuperant foſſas, noctiſque per vmbram
Caſtra inimica petunt, multis tamen ante futuri
Exitio. paſſim vino ſomnoque per herbam
Corpora fuſa vident, arrectos litore currus,
Inter lora rotaſque viros, ſimul arma iacere,
Vina ſimul. prior Hyrtacides ſic ore locutus:
Euryale, audendum dextra: nunc ipſa vocat res.
Hac iter eſt: tu, ne qua manus ſe attollere nobis
A tergo poſſit, cuſtodi, & conſule longe.
Hæc ego vaſta dabo, & lato te limite ducam.
Sic memorat,vocemq; premit,ſimul enſe ſuperbum
Rhamnetem aggreditur, qui forte tapetibus altis
Extructus, toto proflabat pectore ſomnum;
Rex idem, & regi Turno gratiſſimus augur:
Sed non augurio potuit depellere peſtem.
Tres iuxta famulos temere inter tela iacentes,
Armigerumque Remi premit,aurigamque ſub ipſis
Nactus equis, ferroque ſecat pendentia colla.
Tum caput ipſi aufert domino, truncũq; relinquit

Sanguine ſingultantem : atro tepefacta cruore
Terra toriq; madẽt: nec non Lamyrumq; Lamũq;,
Et iuuenem Serranum, illa qui plurima nocte
Luſerat, inſignis facie, multoque iacebat
Membra deo victus. felix, ſi protinus illum
Æquaſſet nocti ludum, in lucemque tuliſſet.
Impaſtus ceu plena leo per ouilia turbans
(Suadet enim veſana fames) manditque trahitque
Molle pecus, mutumque metu: fremit ore cruento.
Nec minor Euryali cædes : incenſus & ipſe
Perfurit, ac multam in medio ſine nomine plebem,
Fadumq; Hebeſumq; ſubit, Rhœcumq; Abarimq;
Ignaros: Rhœcum vigilantem, & cuncta videntem:
Sed magnum, metuens, ſe poſt cratera tegebat:
Pectore in aduerſo totum cui cominus enſem
Condidit aſſurgenti, & multa morte recepit.
Purpuream vomit ille animã, & cum ſanguine miſta
Vina refert moriens. hic furto feruidus inſtat.
Iamque ad Meſſapi ſocios tendebat, vbi ignem
Deficere extremum, & religatos rite videbat
Carpere gramen equos : breuiter cum talia Niſus
(Senſit enim nimia cæde atque cupidine ferri)
Abſiſtamus, ait : nam lux inimica propinquat.
Pœnarum exhauſtum ſatis eſt : via facta per hoſtes.
Multa virum ſolido argento perfecta relinquunt
Armaque, crateraſque ſimul, pulcroſque tapetas.
Euryalus phaleras Rhamnetis, & aurea bullis

Cingula, Tiburti Remulo ditissimus olim
Quæ mittit dona, hospitio cum iungeret absens,
Cædicus: ille suo moriens dat habere nepoti:
Post mortem bello Rutuli, prædaque potiti.
Hæc rapit, atque humeris nequicquã fortibus aptat.
Tum galeam Messapi habilem cristisque decoram
Induit. excedunt castris, & tuta capessunt.
Interea præmissi equites ex vrbe Latina,
Cetera dum legio campis instructa moratur,
Ibant, & Turno regi responsa ferebant;
Tercentum, scutati omnes, Volcente magistro.
Iamque propinquabant castris, muroque subibant,
Cum procul hos læuo flectentes limite cernunt:
Et galea Euryalum sublustri noctis in vmbra
Prodidit immemorem, radiisque aduersa refulsit.
Haud temere est visũ. conclamat ab agmine Volces,
State viri: quæ causa viæ? quive estis in armis?
Quove tenetis iter? nihil illi tendere contra:
Sed celerare fugam in siluas, & fidere nocti.
Obiiciunt equites sese ad diuortia nota
Hinc atq; hinc, omnemq; aditũ custode coronant.
Silua fuit, late dumis atque ilice nigra
Horrida, quam densi complerant vndique sentes:
Rara per occultos ducebat semita calles.
Euryalum tenebræ ramorum, onerosaque præda
Impediunt, fallitque timor regione viarum.
Nisus abit: iamque imprudens euaserat hostes,
Atque

Atque lacus, qui poſt, Albæ de nomine, dicti
Albani: tum rex ſtabula alta Latinus habebat.
Vt ſtetit, & fruſtra abſentem reſpexit amicum:
Euryale infelix, qua te regione reliqui?
Quave ſequar?rurſus perplexũ iter omne reuoluens
Fallacis ſiluæ, ſimul & veſtigia retro
Obſeruata legit, dumiſque ſilentibus errat:
Audit equos, audit ſtrepitus, & ſigna ſequentum.
Nec longũ in medio tempus, cum clamor ad aures
Peruenit,ac videt Euryalũ:quem iam manus omnis,
Fraude loci & noctis, ſubito turbante tumultu,
Oppreſſum rapit, & conantem plurima fruſtra.
Quid faciat? qua vi iuuenem, quibus audeat armis
Eripere? an ſeſe medios moriturus in hoſtes
Inferat, & pulcram properet per vulnera mortem?
Ocius adducto torquens haſtile lacerto,
Suſpiciens altam Lunam, ſic voce precatur:
Tu dea, tu præſens noſtro ſuccurre labori,
Aſtrorum decus, & nemorum Latonia cuſtos;
Si qua tuis vnquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit, ſi qua ipſe meis venatibus auxi,
Suſpendive tholo, aut ſacra ad faſtigia fixi;
Hunc ſine me turbare globũ, & rege tela per auras.
Dixerat: & toto connixus corpore ferrum
Coniicit. haſta volans noctis diuerberat vmbras,
Et venit aduerſi in tergum Sulmonis, ibique
Frangitur, ac fixo tranſit præcordia ligno.

Voluitur ille, vomens calidum de pectore flumen
Frigidus, & longis singultibus ilia pulsat.
Diuersi circumspiciunt. hoc acrior idem
Ecce aliud summa telum librabat ab aure;
Dum trepidant. it hasta Tago per tempus vtrumq;
Stridens, traiectoque hæsit tepefacta cerebro.
Sæuit atrox Volcens, nec teli conspicit vsquam
Auctorem, nec quo se ardens immittere possit.
Tu tamen interea calido mihi sanguine pœnas
Persolues amborum, inquit: simul ense recluso
Ibat in Euryalum: tunc vero exterritus, amens
Conclamat Nisus: nec se celare tenebris
Amplius, aut tantum potuit perferre dolorem:
Me, me: adsum, qui feci: in me conuertite ferrum,
O Rutuli. mea fraus omnis: nihil iste, nec ausus,
Nec potuit: cælum hoc, & conscia sidera testor.
Tantum infelicem nimium dilexit amicum.
Talia dicta dabat: sed viribus ensis adactus
Transadigit costas, & candida pectora rupit.
Voluitur Euryalus letho, pulcrosque per artus
It cruor, inque humeros ceruix collapsa recumbit:
Purpureus veluti cum flos succisus aratro
Languescit moriens; lassove papauera collo
Demisere caput, pluuia cum forte grauantur.
At Nisus ruit in medios, solumque per omnes
Volcentem petit: in solo Volcente moratur.
Quē circũ glomerati hostes, hinc cominus atq; hinc

Proturbant. instat non segnius, ac rotat ensem
Fulmineum; donec Rutuli clamantis in ore
Condidit aduerso, & moriens animã abstulit hosti.
Tum super exanimem sese proiecit amicum
Confossus, placidaque ibi demum morte quieuit.
Fortunati ambo! si quid mea carmina possunt,
Nulla dies vnquam memori vos eximet æuo;
Dum domus Æneæ Capitoli immobile saxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.
Victores præda Rutuli spoliisque potiti,
Volcentem exanimum flentes in castra ferebant.
Nec minor in castris luctus, Rhamnete reperto
Exangui, & primis vna tot cæde peremtis,
Serranoque, Numaque. ingens concursus ad ipsa
Corpora, seminecesque viros, tepidumque recenti
Cæde locum, & plenos spumanti sanguine riuos.
Agnoscunt spolia inter se, galeamque nitentem
Messapi, & multo phaleras sudore receptas.
Et iam prima nouo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Iam Sole infuso, iam rebus luce retectis,
Turnus in arma viros, armis circumdatus ipse,
Suscitat, æratasque acies in prælia cogit:
Quisque suos, variisque acuunt rumoribus iras.
Quin ipsa arrectis, visu miserabile, in hastis
Præfigunt capita, & multo clamore sequuntur,
Euryali & Nisi.

Æneadæ duri murorum in parte ſiniſtra
Oppoſuere aciem, (nam dextera cingitur amni)
Ingenteſque tenent foſſas, & turribus altis
Stant mœſti: ſimul ora virum præfixa videbant,
Nota nimis miſeris, atroque fluentia tabo.
Interea pauidam volitans pennata per vrbem
Nuntia Fama ruit, matriſque allabitur aures
Euryali, ac ſubitus miſeræ calor oſſa reliquit.
Excuſſi manibus radii, reuolutaque penſa.
Euolat infelix, & femineo vlulatu,
Sciſſa comam, muros amens atque agmina curſu
Prima petit. non illa virum, non illa pericli,
Telorumq; memor: cælũ dehinc queſtibus implet.
Hunc ego te, Euryale, aſpicio? tune ille ſenectæ
Sera meæ requies? potuiſti linquere ſolam
Crudelis? nec te, ſub tanta pericula miſſum,
Affari extremum miſeræ data copia matri?
Heu, terra ignota, canibus data præda Latinis,
Alitibuſque iaces: nec te tua funera mater
Produxi, preſſive oculos, aut vulnera laui
Veſte tegens, tibi quam noctes feſtina dieſque
Vrgebam, & tela curas ſolabar aniles.
Quo ſequar? aut quæ nunc artus âuulſaque membra
Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te
Nate refers? hoc ſum terraque marique ſecuta?
Figite me, ſi qua eſt pietas; in me omnia tela
Coniicite, o Rutuli: me primam abſumite ferro:

Aut tu, magne pater diuum, miſerere, tuoque
Inuiſum hoc detrude caput ſub Tartara telo;
Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.
Hoc fletu concuſſi animi, mœſtuſque per omnes
It gemitus: torpent infractæ ad prælia vires.
Illam incendentem luctus Idæus & Actor,
Ilionei monitu & multum lacrymantis Iuli,
Corripiunt, interque manus ſub tecta reponunt.
At tuba terribilem ſonitum procul ære canoro
Increpuit. ſequitur clamor, cælumque remugit.
Accelerant acta pariter teſtudine Volſci,
Et foſſas implere parant, ac vellere vallum.
Quærunt pars aditum, & ſcalis aſcendere muros,
Qua rara eſt acies, interlucetque corona
Non tam ſpiſſa viris. telorum effundere contra
Omne genus Teucri, ac duris detrudere contis;
Aſſueti longo muros defendere bello.
Saxa quoque infeſto voluebant pondere, ſi qua
Poſſent tectã aciem perrumpere: cum tamen omnes
Ferre libet ſubter denſa teſtudine caſus.
Nec iam ſufficiunt. nam, qua globus imminet ingẽs,
Immanem Teucri molem voluuntque ruuntque:
Quæ ſtrauit Rutulos late, armorumque reſoluit
Tegmina. nec curant cæco contendere Marte
Amplius audaces Rutuli, ſed pellere vallo
Miſſilibus certant.
Parte alia horrendus viſu quaſſabat Etruſcam

Pinum, & fumiferos infert Mezentius ignes.
At Messapus equum domitor, Neptunia proles,
Rescindit vallum, & scalas in mœnia poscit.
Vos o Calliope precor aspirate canenti,
Quas ibi tum ferro strages, quæ funera Turnus
Ediderit, quem quisque virum demiserit Orco:
Et mecum ingentes oras euoluite belli.
Et meministis enim diuæ, & memorare potestis.
Turris erat vasto suspectu, & pontibus altis;
Opportuna loco: summis quam viribus omnes
Expugnare Itali, summaque euertere opum vi
Certabant: Troes contra defendere saxis,
Perque cauas densi tela intorquere fenestras.
Princeps ardentem coniecit lampada Turnus,
Et flammam affixit lateri: quæ plurima vento
Corripuit tabulas, & postibus hæsit adesis.
Turbati trepidare intus, frustraque malorum
Velle fugam. dum se glomerant, retroque residunt
In partem quæ peste caret; tum pondere turris
Procubuit subito, & cælum tonat omne fragore.
Semineces ad terram, immani molę secuta,
Confixique suis telis, & pectora duro
Transfossi ligno veniunt. vix vnus Helenor,
Et Lycus elapsi: quorum primæuus Helenor,
Mæonio regi, quem serua Licymnia furtim
Sustulerat, vetitisque ad Troiam miserat armis;
Ense leuis nudo, parmaque inglorius alba.

Isque vbi se Turni media inter millia vidit;
Hinc acies, atque hinc acies adstare Latinas;
Vt fera, quæ densa venantum septa corona
Contra tela furit, seseque haud nescia morti
Iniicit, & saltu supra venabula fertur:
Haud aliter iuuenis medios moriturus in hostes
Irruit, &, qua tela videt densissima, tendit.
At pedibus longe melior Lycus, inter & hostes,
Inter & arma fuga muros tenet, altaque certat
Prendere tecta manu, sociumque attingere dextras.
Quem Turnus pariter cursu teloque secutus,
Increpat his victor: Nostrasne euadere demens
Sperasti te posse manus? simul arripit ipsum
Pendentem, & magna muri cum parte reuellit:
Qualis vbi aut leporẽ, aut candenti corpore cycnũ,
Sustulit alta petens pedibus Iouis armiger vncis:
Quæsitum aut matri multis balatibus agnum
Martíus a stabulis rapuit lupus. vndique clamor
Tollitur. inuadunt, & fossas aggere complent.
Ardentes tedas alii ad fastigia iactant.
Ilioneus saxo atque ingenti fragmine montis
Lucetium portæ subeuntem, ignesque ferentem,
Emathiona Liger, Chorinæum sternit Asylas;
Hic iaculo bonus, hic longe fallente sagitta:
Ortygium Cæneus, victorem Cænea Turnus,
Turnus Ityn, Cloniumq;, Dioxippũ, Promulumq;,
Et Sagarim, & summis stantem pro turribus Idam:

Priuernũ Capys. hunc primo leuis hasta Themillæ
Strinxerat: ille manum, proiecto tegmine, demens
Ad vulnus tulit. ergo alis allapsa sagitta,
Et læuo infixa est lateri manus, abditaquè intus
Spiramenta animæ lethali vulnere rupit.
Stabat in egregiis Arcentis filius armis;
Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Ibera;
Insignis facie: genitor quem miserat Arcens,
Eductum Martis luco, Symæthia circum
Flumina, pinguis vbi & placabilis ara Palici.
Stridentem fundam, positis Mezentius armis,
Ipse ter adducta circum caput egit habena,
Et media aduersi liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multa porrectum extendit arena.
Tum primum bello celerem intendisse sagittam
Dicitur, ante feras solitus terrere fugaces,
Ascanius, fortemque manu fudisse Numanum;
Cui Remulo cognomen erat, Turnique minorem
Germanam nuper thalamo sociatus habebat.
Is primam ante aciem digna atque indigna relatu
Vociferans, tumidusque nouo præcordia regno
Ibat, & ingenti sese clamore ferebat:
Non pudet obsidione iterum, valloque teneri,
Bis capti Phryges, & morti prætendere muros?
En qui nostra sibi bello connubia poscunt!
Quis deus Italiam, quæ vos dementia adegit?
Non hic Atridæ, nec fandi fictor Vlysses:

Durum

Durum a ſtirpe genus: natos ad flumina primum
Deferimus, ſæuoque gelu duramus & vndis.
Venatu inuigilant pueri, ſiluaſque fatigant:
Flectere ludus equos, & ſpicula tendere cornu.
At patiens operum, paruoque aſſueta iuuentus,
Aut raſtris terram domat, aut quatit oppida bello.
Omne æuum ferro teritur, verſaque iuuencum
Terga fatigamus haſta: nec tarda ſenectus
Debilitat vires animi, mutatque vigorem.
Canitiem galea premimus, ſemperque recentes
Conuectare iuuat prædas, & viuere rapto.
Vobis picta croco & fulgenti murice veſtis,
Deſidiæ cordi, iuuat indulgere choreis,
Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.
O vere Phrygiæ, neque enim Phryges! ite per alta
Dindyma; vbi aſſuetis biforem dat tibia cantum.
Tympana vos buxuſque vocat Berecyntia matris
Idææ. ſinite arma viris, & cedite ferro.
Talia iactantem dictis, ac dira canentem
Non tulit Aſcanius, neruoque obuerſus equino
Contendit telum, diuerſaque brachia ducens,
Conſtitit ante Iouem, ſupplex per vota precatus:
Iupiter omnipotens audacibus annue cœptis.
Ipſe tibi ad tua templa feram ſolennia dona,
Et ſtatuam ante aras aurata fronte iuuencum
Candentem, pariterq; caput cum matre ferentem;
Iam cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam.

Audiit, & cæli genitor de parte ſerena
Intonuit læuum. ſonat vna lethifer arcus,
Et fugit horrendum ſtridens elapſa ſagitta,
Perque caput Remuli venit, & caua tempora ferro
Traiicit. i, verbis virtutem illude ſuperbis.
Bis capti Phryges hæc Rutulis reſponſa remittunt.
Hæc tantum Aſcanius. Teucri clamore ſequuntur,
Lætitiaque fremunt, animoſque ad ſidera tollunt.
Ætheria tum forte plaga crinitus Apollo
Deſuper Auſonias acies vrbemque videbat;
Nube ſedens, atque his victorem affatur Iulum:
Macte noua virtute puer, ſic itur ad aſtra;
Dis genite, & geniture deos. iure omnia bella
Gente ſub Aſſaraci fato ventura reſident:
Nec te Troia capit. ſimul hæc effatus, ab alto
Æthere ſe mittit, ſpirantes dimouet auras,
Aſcaniumque petit. forma tum vertitur oris
Antiquum in Buten. hic Dardanio Anchiſæ
Armiger ante fuit, fiduſque ad limina cuſtos.
Tum comitem Aſcanio pater addidit. ibat Apollo
Omnia longæuo ſimilis, vocemque coloremque,
Et crines albos, & ſæua ſonoribus arma:
Atque his ardentem dictis affatur Iuum:
Sit ſatis, Æneide, telis impune Numanum
Oppetiiſſe tuis: primam hanc tibi magnus Apollo
Concedit laudem, & paribus noninuidet armis.
Cetera parce puer bello. ſic orſus Apollo,

Mortales medio aſpectus ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis euanuit auram.
Agnouere deum proceres, diuinaque tela
Dardanidæ, pharetramque fuga ſenſere ſonantem.
Ergo auidum pugnæ, dictis ac numine Phœbi
Aſcanium prohibent: ipſi in certamina rurſus
Succedunt, animaſque in aperta pericula mittunt.
It clamor totis per propugnacula muris:
Intendunt acres arcus, amentaque torquent.
Sternitur omne ſolum telis. tum ſcuta, cauæque
Dant ſonitum flictu galeæ. pugna aſpera ſurgit.
Quantus ab occaſu veniens pluuialibus Hœdis
Verberat imber humũ: quam multa grandine nimbi
In vada præcipitant, cum Iupiter horridus Auſtris
Torquet aquoſã hiemẽ, & cælo caua nubila rumpit.
Pandarus, & Bitias, Idæo Alcanore creti;
Quos Iouis eduxit luco ſilueſtris Hiera,
Abietibus iuuenes patriis & montibus æquos;
Portam, quæ ducis imperio commiſſa, recludunt;
Freti armis, vltroque inuitant mœnibus hoſtem.
Ipſi intus dextra ac læua pro turribus adſtant,
Armati ferro, & criſtis capita alta coruſci:
Quales aeriæ liquentia flumina circum,
Siue Padi ripis, Atheſim ſeu propter amœnum,
Conſurgunt geminæ quercus, intonſaque cælo
Attollunt capita, & ſublimi vertice nutant.
Irrumpunt, aditus Rutuli vt videre patentes.

Continuo Quercens, & pulcer Equicolus armis,
Et præceps animi Tmarus, & Mauortius Hæmon,
Agminibus totis aut versi terga dedere,
Aut ipso portæ posuere in limine vitam.
Tum magis increscunt animis discordibus iræ:
Et iam collecti Troes glomerantur eodem,
Et conferre manum, & procurrere longius audent.
Ductori Turno, diuersa in parte furenti,
Turbantique viros, perfertur nuntius, hostem
Feruere cæde noua, & portas præbere patentes.
Deserit inceptum, atque immani concitus ira,
Dardaniam ruit ad portam, fratresque superbos:
Et primum Antiphaten, is enim se primus agebat,
Thebana de matre, nothum Sarpedonis alti,
Coniecto sternit iaculo. volat Itala cornus
Aera per tenuem, stomachoque infixa sub altum
Pectus abit. reddit specus atri vulneris vndam
Spumantē,& fixo ferrum in pulmone tepescit. [nū,
Tū Meropē atq; Erymātha manu, tū sternit Aphid-
Tum Bitian ardentem oculis, animisq; frementem,
Non iaculo: neque enim iaculo vitam ille dedisset:
Sed magnum stridens contorta phalarica venit,
Fulminis acta modo: quam nec duo taurea terga,
Nec duplici squama lorica fidelis & auro
Sustinuit. collapsa ruunt immania membra.
Dat tellus gemitum, & clypeū superintonat ingens:
Qualis in Euboico Baiarum litore quondam

Saxea pila cadit; magnis quam molibus ante
Conſtructam iaciunt ponto: ſic illa ruinam
Prona trahit, penituſque vadis illiſa recumbit.
Miſcent ſe maria, & nigræ attolluntur arenæ.
Tum ſonitu Prochyta alta tremit, durumque cubile
Inarime, Iouis imperiis impoſta Typhoeo.
Hic Mars armipotens animum vireſque Latinis
Addidit, & ſtimulos acres ſub pectore vertit,
Immiſitque fugam Teucris, atrumque timorem.
Vndique conueniunt; quoniam data copia pugnæ,
Bellatorque animo deus incidit.
Pandarus vt fuſo germanum corpore cernit,
Et quo ſit fortuna loco, qui caſus agat res;
Portam vi multa conuerſo cardine torquet;
Obnixus latis humeris, multoſque ſuorum
Mœnibus excluſos duro in certamine linquit:
Aſt alios ſecum includit, recipitque ruentes.
Demens! qui Rutulũ in medio non agmine regem
Viderit irrumpentem, vltroque incluſerit vrbi;
Immanem veluti pecora inter inertia tigrim.
Continuo noua lux oculis effulſit, & arma
Horrendum ſonuere: tremunt in vertice criſtæ
Sanguineæ, clypeoque micantia fulgura mittit.
Agnoſcunt faciem inuiſam, atq; immania membra
Turbati ſubito Æneadæ. tum Pandarus ingens
Emicat, &, mortis fraternæ feruidus ira,
Effatur: Non hæc dotalis regia Amatæ,

Nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.
Castra inimica vides: nulla hinc exire potestas.
Olli subridens sedato pectore Turnus:
Incipe, si qua animo virtus, & consere dextram:
Hic etiàm inuentum Priamo narrabis Achillem.
Dixerat. ille rudem nodis & cortice crudo
Intorquet summis adnixus viribus hastam.
Excepere auræ vulnus: Saturnia Iuno
Detorsit veniens: portæque insigitur hasta.
At non hoc telum, mea quod vi dextera versat,
Effugies: neque enim is teli, nec vulneris auctor.
Sic ait. & sublatum alte consurgit in ensem,
Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
Diuidit, impubesque immani vulnere malas.
Fit sonus. ingenti concussa est pondere tellus.
Collapsos artus atque arma cruenta cerebro
Sternit humi moriens: atque illi partibus æquis
Huc caput atque illuc humero ex vtroq; pependit.
Diffugiunt versi trepida formidine Troes.
Et, si continuo victorem ea cura subisset,
Rumpere claustra manu, sociosq; immittere portis,
Vltimus ille dies bello gentique fuisset:
Sed furor ardentem cædisque insana cupido
Egit in aduersos.
Principio Phalarim, & succiso poplite Gygen
Excipit. hinc raptas fugientibus ingerit hastas
In tergum. Iuno vires animumque ministrat.

Addit Halyn comitem, & confixa Phegea parma:
Ignaros deinde in muris, Martemque cientes,
Alcandrumq; Haliumq; Noemonaq; Prytanimq;,
Lyncea tendentem contra, ſocioſque vocantem,
Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
Occupat. huic vno deiectum cominus ictu
Cum galea longe iacuit caput. inde ferarum
Vaſtatorem Amycum, quo non felicior alter
Vngere tela manu, ferrumque armare veneno:
Et Clytium Æoliden, & amicum Cretea Muſis;
Cretea Muſarum comitem, cui carmina ſemper,
Et citharæ cordi, numeroſque intendere neruis:
Semper equos,atque arma virũ,pugnaſque canebat.
Tandem ductores, audita cæde ſuorum,
Conueniunt Teucri, Mneſtheus, acerque Sereſtus,
Palanteſque vident ſocios, hoſtemque receptum.
Et Mneſtheus:quo deinde fugã?quo tẽditis?inquit.
Quos alios muros, quæ iam vltra mœnia habetis?
Vnus homo, & veſtris, o ciues, vndique ſeptus
Aggeribus, tantas ſtrages impune per vrbem
Ediderit? iuuenum primos tot miſerit Orco?
Non infelicis patriæ, veterumque deorum,
Et magni Æneæ ſegnes miſeretque, pudetque?
Talibus accenſi firmantur, & agmine denſo
Conſiſtunt. Turnus paulatim excedere pugna,
Et fluuium petere, ac partem quæ cingitur amni.
Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno,

Et glomerare manum: ceu ſæuum turba leonem
Cum telis premit infenſis: at territus ille
Aſper, acerba tuens, retro redit, & neque terga
Ira dare aut virtus patitur: nec tendere contra,
Ille quidem hoc cupiens, potis eſt per tela viroſque:
Haud aliter retro dubius veſtigia Turnus
Improperata refert, & mens exæſtuat ira.
Quin etiam bis tum medios inuaſerat hoſtes:
Bis conuerſa fuga per muros agmina vertit.
Sed manus e caſtris propere coit omnis in vnum:
Nec contra vires audet Saturnia Iuno
Sufficere. aeriam cælo nam Iupiter Irim
Demiſit; germanæ haud mollia iuſſa ferentem,
Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis.
Ergo nec clypeo iuuenis ſubſiſtere tantum,
Nec dextra valet: iniectis ſic vndique telis
Obruitur. ſtrepit aſſiduo caua tempora circum
Tinnitu galea, & ſaxis ſolida æra fatiſcunt:
Diſcuſſæque iubæ capiti. nec ſufficit vmbo
Ictibus: ingeminant haſtis & Troes, & ipſe
Fulmineus Mneſtheus. tum toto corpore ſudor
Liquitur, & piceum (nec reſpirare poteſtas)
Flumen agit: feſſos quatit æger anhelitus artus.
Tum demum præceps ſaltu ſeſe omnibus armis
In fluuium dedit: ille ſuo cum gurgite flauo
Accepit venientem, ac mollibus extulit vndis,
Et lætum ſociis abluta cæde remiſit.

PVBLII

PVBLII VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER X.

Argumentum.

Iupiter, conuocato deorum concilio, ad concordiam ipſos hortatur. Troiani obſeßi ſeſe pro viribus defendunt. Æneas interim ex Etruria triginta nauium claſſe ad ſuos reuenit. Vtrimque acriter pugnatur. Pallas, Lauſus, atque Mezentius interimuntur.

PANDITVR interea domus omnipotentis Olympi,
Conciliumque vocat diuum pater atque hominum rex
Sideream in ſedem: terras vnde arduus omnes,
Caſtraq; Dardanidum aſpectat, populoſq; Latinos.
Conſidunt tectis bipatentibus: incipit ipſe:
Cælicolæ magni, quia nam ſententia vobis
Verſa retro, tantumque animis certatis iniquis?
Abnueram bello Italiam concurrere Teucris.

Quæ contra vetitum diſcordia? quis metus aut hos,
Aut hos arma ſequi, ferrumque laceſſere ſuaſit?
Adueniet iuſtum pugnæ, ne arceſſite, tempus:
Cum fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum, atque Alpes immittet apertas:
Tum certare odiis, tum res rapuiſſe licebit.
Nunc ſinite, & placitum læti componite fœdus.
Iupiter hæc paucis: at non Venus aurea contra
Pauca refert.
O pater, o hominum diuumque æterna poteſtas,
Namq; aliud quid ſit, quod iã implorare queamus?
Cernis vt inſultent Rutuli, Turnuſque feratur
Per medios inſignis equis, tumiduſque ſecundo
Marte ruat? non clauſa tegunt iam mœnia Teucros:
Quin intra portas, atque ipſis prælia miſcent
Aggeribus mœrorum, & inundant ſanguine foſſæ.
Æneas ignarus abeſt. nunquamne leuari
Obſidione ſines? muris iterum imminet hoſtis
Naſcentis Troiæ, nec non exercitus alter:
Atque iterum in Teucros Ætolis ſurgit ab Arpis
Tydides. equidem, credo, mea vulnera reſtant:
Et tua progenies mortalia demoror arma.
Si ſine pace tua, atque inuito numine Troes
Italiam petiere; luant peccata: neque illos
Iuueris auxilio. ſin tot reſponſa ſecuti,
Quæ ſuperi Maneſq; dabant; cur nunc tua quiſquã
Vertere iuſſa poteſt? aut cur noua condere fata?

Quid repetam exuſtas Erycino in litore claſſes?
Quid tempeſtatum regem, ventoſque furentes
Æolia excitos? aut actam nubibus Irim?
Nunc etiam Manes (hæc intentata manebat
Sors rerum) mouet, & ſuperis immiſſa repente
Alecto, medias Italum bacchata per vrbes.
Nil ſuper imperio moueor: ſperauimus iſta,
Dum fortuna fuit: vincant, quos vincere mauis.
Si nulla eſt regio, Teucris quam det tua coniux
Dura; per euerſæ, genitor, fumantia Troiæ
Excidia obteſtor; liceat dimittere ab armis
Incolumem Aſcanium, liceat ſupereſſe nepotem.
Æneas ſane ignotis iactetur in vndis,
Et, quamcumque viam dederit fortuna, ſequatur:
Hunc tegere, & diræ valeam ſubducere pugnæ.
Eſt Amathus, eſt celſa mihi Paphos, atque Cythera,
Idaliæque domus. poſitis inglorius armis
Exigat hic æuum. magna ditione iubeto
Carthago premat Auſoniam: nihil vrbibus inde
Obſtabit Tyriis. quid peſtem euadere belli
Iuuit, & Argolicos medium fugiſſe per ignes?
Totque maris, vaſtæque exhauſta pericula terræ,
Dum Latiũ Teucri, recidiuaque Pergama quærunt?
Non ſatius cineres patriæ inſediſſe ſupremos,
Atq; ſolum, quo Troia fuit? Xanthum & Simoenta
Redde oro miſeris: iterumque reuoluere caſus
Da pater Iliacos Teucris. tum regia Iuno

Acta furore graui: Quid me alta silentia cogis
Rumpere, & obductum verbis vulgare dolorem?
Ænean hominum quisquam diuumque subegit
Bella sequi, aut hostem regi se inferre Latino?
Italiam petiit fatis auctoribus: esto;
Cassandræ impulsus furiis. num linquere castra
Hortati sumus, aut vitam committere ventis?
Num puero summam belli, num credere muros?
Tyrrhenamve fidem, aut gentes agitare quietas?
Quis deus in fraudem, quæ dura potentia nostra
Egit? vbi hic Iuno, demissave nubibus Iris?
Indignum est Italos Troiam circumdare flammis
Nascentem, & patria Turnum consistere terra;
Cui Pilumnus auus, cui diua Venilia mater.
Quid, face Troianos atra vim ferre Latinis?
Arua aliena iugo premere, atque auertere prædas?
Quid soceros legere, & gremiis abducere pactas?
Pacem orare manu, præfigere puppibus arma?
Tu potes Æneam manibus subducere Graium,
Proque viro nebulam & ventos obtendere inanes:
Et potes in totidem classem conuertere nymphas:
Nos aliquid Rutulos contra iuuisse, nefandum est.
Æneas ignarus abest, ignarus & absit.
Est Paphos Idaliumque tibi, sunt alta Cythera:
Quid grauidã bellis vrbem & corda aspera tentas?
Nosne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo
Conamur? nos? an miseros qui Troas Achiuis

Obiecit? quæ cauſa fuit conſurgere in arma
Europamque Aſiamque, & fœdera ſoluere furto?
Me duce Dardanius Spartam expugnauit adulter?
Aut ego tela dedi, fouive Cupidine bella?
Tunc decuit metuiſſe tuis: nunc ſera querelis
Haud iuſtis aſſurgis, & irrita iurgia iactas.
Talibus orabat Iuno, cunctique fremebant
Cælicolæ aſſenſu vario: ceu flamina prima,
Cum deprenſa fremunt ſiluis, & cæca volutant
Murmura; venturos nautis prodentia ventos.
Tum pater omnipotens,rerum cui ſumma poteſtas,
Infit. eo dicente, deum domus alta ſileſcit,
Et tremefacta ſolo tellus; ſilet arduus æther:
Tũ Zephyri poſuere:premit placida æquora põtus.
Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta.
Quandoquidẽ Auſonios coniungi fœdere Teucris
Haud licitum eſt, nec veſtra capit diſcordia finem:
Quæ cuiq; eſt fortuna hodie,quã quiſq; ſecat ſpem,
Tros Rutuluſve fuat, nullo diſcrimine habebo:
Seu fatis Italum caſtra obſidione tenentur,
Siue errore malo Troiæ, monitiſque ſiniſtris.
Nec Rutulos ſoluo. ſua cuique exorſa laborem
Fortunamque ferent. rex Iupiter omnibus idem.
Fata viam inuenient. Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentes, atraque voragine ripas
Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.
Hic finis fandi. ſolio tum Iupiter aureo

Surgit, cælicolæ medium quem ad limina ducunt.
Interea Rutuli portis circum omnibus instant
Sternere cæde viros, & mœnia cingere flammis.
Ast legio Æneadum vallis obsessa tenetur:
Nec spes vlla fugæ. miseri stant turribus altis
Nequicquam, & rara muros cinxere corona.
Asius Imbrasides, Hicetaoniusque Thymœtes,
Assaracique duo, & senior cum Castore Thybris,
Prima acies: hos, germani Sarpedonis ambo,
Et Clarus & Hæmon Lycia comitantur ab alta.
Fert ingens toto connixus corpore saxum,
Haud partem exiguam montis, Lyrnessius Acmon,
Nec Clytio genitore minor, nec fratre Menestheo.
Hi iaculis, illi certant defendere saxis,
Molirique ignem, neruoque aptare sagittas.
Ipse inter medios, Veneris iustissima cura,
Dardanius caput ecce puer detectus honestum,
Qualis gemma micat, fuluum quæ diuidit aurum,
Aut collo decus, aut capiti: vel quale per artem
Inclusum buxo, aut Oricia terebintho
Lucet ebur: fusos ceruix cui lactea crines
Accipit, & molli subnectit circulus auro.
Te quoque magnanimæ viderunt Ismare gentes
Vulnera dirigere, & calamos armare veneno,
Mœonia generose domo: vbi pinguia culta
Exercentque viri, Pactolusque irrigat auro.
Adfuit & Mnestheus, quem pulsi pristina Turni

Aggere murorum ſublimem gloria tollit;
Et Capys: hinc nomen Campanæ ducitur vrbi.
Illi inter ſeſe duri certamina belli
Contulerant. media Æneas freta nocte ſecabat.
Namque vt ab Euandro caſtris ingreſſus Etruſcis,
Regem adit,& regi memorat nomenque genuſque,
Quidve petat, quidve ipſe ferat, Mezentius arma
Quæ ſibi conciliet, violentaque pectora Turni
Edocet: humanis quæ ſit fiducia rebus
Admonet,immiſcetque preces: haud ſit mora,Tar-
Iungit opes,fœduſque ferit. tum libera fatis [chon
Claſſem conſcendit iuſſis gens Lydia diuum,
Externo commiſſa duci. Æneia puppis
Prima tenet, roſtro Phrygios ſubiuncta leones:
Imminet Ida ſuper, profugis gratiſſima Teucris.
Hic magnus ſedet Æneas, ſecumque volutat
Euentus belli varios: Pallaſque ſiniſtro
Affixus lateri, iam quærit ſidera, opacæ
Noctis iter, iam quæ paſſus terraque marique.
Pandite nunc Helicona deæ, cantuſque mouete,
Quæ manus interea Tuſcis comitetur ab oris
Ænean, armetque rates, pelagoque vehatur.
Maſſicus ærata princeps ſecat æquora Tigri:
Sub quo mille manus iuuenum, qui mœnia Cluſi,
Quique vrbem liquere Coſas: queis tela, ſagittæ,
Gorytique leues humeris, & lethifer arcus.
Vna toruus Abas: huic totum inſignibus armis

Agmen, & aurato fulgebat Apolline puppis.
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli iuuenes: aſt Ilua trecentos
Inſula, inexhauſtis Chalybum generoſa metallis.
Tertius, ille hominum diuumque interpres Aſylas,
Cui pecudum fibræ, cæli cui ſidera parent,
Et linguæ volucrum, & præſagi fulminis ignes,
Mille rapit denſos acie, atque horrentibus haſtis.
Hos parere iubent Alpheæ ab origine Piſæ;
Vrbs Etruſca ſolo. ſequitur pulcerrimus Aſtur,
Aſtur equo fidens, & verſicoloribus armis.
Tercentũ adiiciunt (mens omnibus vna ſequendi)
Qui Cærete domo, qui ſunt Minionis in aruis,
Et Pyrgi veteres, intempeſtæque Grauiſcæ.
Non ego te Ligurum ductor fortiſſime bello
Tranſierim Cycne, & paucis comitate Cupauo,
Cuius olorinæ ſurgunt de vertice pennæ:
Crimen amor veſtrum, formæque inſigne paternæ.
Namque ferunt luctu Cycnum Phaethontis amati,
Populeas inter frondes, vmbramque ſororum
Dum canit, & mœſtum Muſa ſolatur amorem,
Canentem molli pluma duxiſſe ſenectam;
Linquentem terras, & ſidera voce ſequentem.
Filius, æquales comitatus claſſe cateruas,
Ingentem remis Centaurum promouet: ille
Inſtat aquæ, ſaxumque vndis immane minatur
Arduus, & longa ſulcat maria alta carina.

Ille

Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
Fatidicæ Mantus & Tuſci filius amnis,
Qui muros, matriſque dedit tibi Mantua nomen:
Mantua diues auis: ſed non genus omnibus vnum.
Gens illi triplex, populi ſub gente quaterni:
Ipſa caput populis, Tuſco de ſanguine vires.
Hinc quoque quingentos in ſe Mezentius armat,
Quos patre Benaco velatus arundine glauca
Mincius infeſta ducebat in æquora pinu.
It grauis Auletes, centenaque arbore fluctum
Verberat aſſurgens. ſpumant vada marmore verſo.
Hunc vehit immanis Triton, & cærula concha
Exterrens freta: cui laterum tenus hiſpida nanti
Frons hominem præfert, in Priſtin deſinit aluus:
Spumea ſemifero ſub pectore murmurat vnda.
Tot lecti proceres ter denis nauibus ibant
Subſidio Troiæ, & campos ſalis ære ſecabant.
Iamque dies cælo conceſſerat, almaque curru
Noctiuago Phœbe medium pulſabat Olympum.
Æneas (neque enim membris dat cura quietem)
Ipſe ſedens clauumque regit, veliſque miniſtrat.
Atque illi medio in ſpatio chorus ecce ſuarum
Occurrit comitum, nymphæ: quas alma Cybele
Numen habere maris, nymphaſque e nauibus eſſe
Iuſſerat. innabant pariter, fluctuſque ſecabant,
Quot prius æratæ ſteterant ad litora proræ.
Agnoſcunt longe regem, luſtrantque choreis.

Quarum quæ fandi doctiſſima Cymodocea,
Pone ſequens dextra puppim tenet, ipſaque dorſo
Eminet, ac læua tacitis ſubremigat vndis.
Tum ſic ignarum alloquitur: Vigilaſnè deum gens
Ænea? vigila, & velis immitte rudentes.
Nos ſumus Idææ ſacro de vertice pinus,
Nunc pelagi nymphæ, claſſis tua. perfidus vt nos
Præcipites ferro Rutulus flammaque premebat;
Rupimus inuitæ tua vincula, teque per æquor
Quærimus. hanc genetrix faciem miſerata refecit,
Et dedit eſſe deas, æuumque agitare ſub vndis.
At puer Aſcanius muro foſſiſque tenetur,
Tela inter media atque horrentes Marte Latinos.
Iam loca iuſſa tenet forti permiſtus Etruſco
Arcas eques. medias illis opponere turmas,
Ne caſtris iungant, certa eſt ſententia Turno.
Surge age, & Aurora ſocios veniente vocari
Primus in arma iube, & clypeũ cape, quē dedit ipſe
Inuictum Ignipotens, atque oras ambiit auro.
Craſtina lux, mea ſi non irrita dicta putaris,
Ingentes Rutulæ ſpectabit cædis aceruos.
Dixerat: & dextra diſcedens impulit altam,
Haud ignara modi, puppim. fugit illa per vndas
Ocior & iaculo, & ventos æquante ſagitta.
Inde aliæ celerant curſus. ſtupet inſcius ipſe
Tros Anchiſiades: animos tamen omine tollit.
Tum breuiter ſupera aſpectans conuexa precatur:

Alma parens Idæa deum, cui Dindyma cordi,
Turrigeræque vrbes, biiugique ad frena leones;
Tu mihi nunc pugnæ princeps, tu rite propinques
Augurium, Phrygibusque adsis pede diua secundo.
Tantum effatus: & interea reuoluta ruebat
Matura iam luce dies, noctemque fugarat.
Principio sociis edicit, signa sequantur,
Atque animos aptent armis, pugnæque parent se.
Iamque in conspectu Teucros habet & sua castra,
Stans celsa in puppi. clypeum tum deinde sinistra
Extulit ardentem. clamorem ad sidera tollunt
Dardanidæ e muris. spes addita suscitat iras.
Tela manu iaciunt: quales sub nubibus atris
Strymoniæ dant signa grues, atque æthera tranant
Cum sonitu, fugiuntque Notos clamore secundo.
At Rutulo regi, ducibusque ea mira videri
Ausoniis; donec versas ad litora puppes
Respiciunt, totumque allabi classibus æquor.
Ardet apex capiti, cristisque ac vertice flamma
Funditur, & vastos vmbo vomit aureus ignes:
Non secus ac liquida si quando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor:
Ille sitim morbosque ferens mortalibus ægris
Nascitur, & læuo contristat lumine cælum.
Haud tamen audaci Turno fiducia cessit
Litora præripere, & venientes pellere terra.
Vltro animos tollit dictis, atque increpat vltro:

Quod votis optaſtis, adeſt perfringere dextra:
In manibus Mars ipſe, viri. nunc coniugis eſto
Quiſque ſuæ tectique memor: nunc magna referto
Facta patrum, laudeſq;. vltro occurramus ad vndã,
Dum trepidi, egreſſiſque labant veſtigia prima.
Audentes Fortuna iuuat.
Hæc ait, & ſecum verſat, quos ducere contra,
Vel quibus obſeſſos poſſit concredere muros.
Interea Æneas ſocios de puppibus altis
Pontibus exponit. multi ſeruare recurſus
Languentis pelagi, & breuibus ſe credere ſaltu:
Per remos alii. ſpeculatus litora Tarchon,
Qua vada non ſperat, nec fracta remurmurat vnda,
Sed mare inoffenſum creſcenti allabitur æſtu,
Aduertit ſubito proras, ſocioſque precatur:
Nunc, o lecta manus, validis incumbite remis;
Tollite, ferte rates, inimicam findite roſtris
Hanc terram, ſulcumque ſibi premat ipſa carina.
Frangere nec tali puppes ſtatione recuſo;
Arrepta tellure ſemel. quæ talia poſtquam
Effatus Tarchon, ſocii conſurgere tonſis,
Spumanteſque rates aruis inferre Latinis:
Donec roſtra tenent ſiccum, & ſedere carinæ
Omnes innocuæ. ſed non puppis tua Tarchon.
Namque inflicta vadis, dorſo dum pendet iniquo,
Anceps ſuſtentata diu, fluctuſque fatigat;
Soluitur, atque viros mediis exponit in vndis:

Fragmina remorum quos & fluitantia tranſtra
Impediunt, retrahitque pedes ſimul vnda relabens.
Nec Turnum ſegnis retinet mora : ſed rapit acer
Totam aciem in Teucros, & contra in litore ſiſtit.
Signa canunt. primus turmas inuaſit agreſtes
Æneas, omen pugnæ, ſtrauitque Latinos,
Occiſo Therone, virum qui maximus vltro
Æneam petit. huic gladio perque ærea ſcuta,
Per tunicam ſqualentem auro,latus haurit apertum.
Inde Lycam ferit, exectum iam matre peremta,
Et tibi Phœbe ſacrum : caſus euadere ferri
Cui licuit paruo. nec longe Ciſſea durum,
Immanemque Gyan, ſternentes agmina claua,
Deiecit letho. nihil illos Herculis arma,
Nil validæ iuuere manus, genitorque Melampus;
Alcidæ comes vſque, graues dum terra labores
Præbuit. ecce Pharo, voces dum iactat inertes,
Intorquens iaculum, clamantis ſiſtit in ore.
Tu quoque, flauentem prima lanugine malas
Dum ſequeris Clytiũ infelix, noua gaudia,Cydon,
Dardania ſtratus dextra, ſecurus amorum,
Qui iuuenum tibi ſemper erant, miſerande iaceres;
Ni fratrum ſtipata cohors foret obuia, Phorci
Progenies : ſeptem numero, ſeptenaque tela
Coniiciunt. partim galea clypeoque reſultant
Irrita : deflexit partim ſtringentia corpus
Alma Venus. fidum Æneas affatur Achatem.

Suggere tela mihi (non vllum dextera frustra
Torserit in Rutulos) steterũt quę in corpore Graiũ
Iliacis campis. tum magnam corripit hastam,
Et iacit. illa volans clypei transuerberat æra
Mæonis, & thoraca simul cum pectore rumpit.
Huic frater subit Alcanor, fratremque ruentem
Sustentat dextra. traiecto missa lacerto
Protinus hasta fugit, seruatque cruenta tenorem:
Dexteraq; ex humero neruis moribunda pependit.
Tum Numitor, iaculo fratris de corpore rapto,
Æneam petiit: sed non & figere contra
Est licitum, magnique femur perstrinxit Achatæ.
Hic Curibus fidens, primæuo corpore Lausus
Aduenit, & rigida Dryopen ferit eminus hasta,
Sub mentum grauiter pressa, pariterque loquentis
Vocem animamque rapit traiecto gutture. at ille
Fronte ferit terram, & crassum vomit ore cruorem.
Tres quoque Threicios Boreæ de gente suprema,
Et tres, quos Idas pater, & patria Ismara mittit,
Per varios sternit casus. occurrit Halæsus,
Auruncæque manus: subit & Neptunia proles,
Insignis Messapus equis: expellere tendunt
Nunc hi, nunc illi. certatur limine in ipso
Ausoniæ. magno discordes æthere venti
Prælia ceu tollunt animis, & viribus æquis:
Non ipsi inter se, non nubila, non mare cedit:
Anceps pugna diu: stant obnixa omnia contra:

Haud aliter Troianæ acies aciesque Latinæ
Concurrunt. hæret pede pes, densusque viro vir.
At parte ex alia, qua saxa rotantia late
Intulerat torrens arbustaque diruta ripis,
Arcadas, insuetos acies inferre pedestres,
Vt vidit Pallas Latio dare terga sequaci,
Aspera queis natura loci dimittere quando
Suasit equos; vnum quod rebus restat egenis;
Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris:
Quo fugitis socii? per vos & fortia facta,
Per ducis Euandri nomen, deuictaque bella,
Spemq; meam, patriæ quæ nunc subit æmula laudi;
Fidite ne pedibus. ferro rumpenda per hostes
Est via, qua globus ille virum densissimus vrget:
Hac vos, & Pallanta ducem patria alta reposcit.
Numina nulla premunt: mortali vrgemur ab hoste
Mortales: totidem nobis animæque, manusque.
Ecce maris magno claudit nos obiice pontus:
Deest iam terra fugæ. pelago Troiamne petemus?
Hæc ait, & medius densos prorumpit in hostes.
Obuius huic primum fatis adductus iniquis
Fit Lagus: hunc, magno vellit dum pondere saxum,
Intorto figit telo, discrimina costis
Per medium qua spina dedit, hastamque receptat
Ossibus hęrentē. quem non super occupat Hisbon,
Ille quidem hoc sperans: nam Pallas ante ruentem,
Dum furit, incautum crudeli morte sodalis

Excipit,atque enſem tumido in pulmone recondit.
Hinc Sthelenum petit, & Rhœti de gente vetuſta
Anchemolum; thalamos auſum inceſtare nouercæ.
Vos etiam gemini Rutulis cecidiſtis in aruis
Daucia Laride, Thymberque, ſimillima proles;
Indiſcreta ſuis, gratuſque parentibus error.
At nunc dura dedit vobis diſcrimina Pallas:
Nam tibi Thymbre caput Euandrius abſtulit enſis:
Te deciſa ſuum Laride dextera quærit,
Semianimeſque micant digiti, ferrumq; retractant.
Arcadas accenſos monitu, & præclara tuentes
Facta viri, miſtus dolor & pudor armat in hoſtes.
Tum Pallas biiugis fugientem Rhœtea præter
Traiicit. hoc ſpatium, tantumque moræ fuit Ilo:
Ilo namque procul validam direxerat haſtam:
Quã medius Rhœteus intercipit, optime Theutra,
Te fugiens, fratremque Tyren: curruque volutus
Cædit ſemianimis Rutulorum calcibus arua.
Ac velut optato, ventis æſtate coortis,
Diſperſa immittit ſiluis incendia paſtor:
Correptis ſubito mediis, extenditur vna
Horrida per latos acies Vulcania campos:
Ille ſedens victor flammas deſpectat ouantes:
Non aliter ſocium virtus coit omnis in vnum,
Teque iuuat Palla. ſed bellis acer Halæſus
Tendit in aduerſos, ſeque in ſua colligit arma.
Hic mactat Ladona, Pheretaq;, Demodocumque.
Stry-

Strymonio dextram fulgenti deripit enſe
Elatam in iugulum: ſaxo ferit ora Thoantis,
Oſſaque diſpergit cerebro permiſta cruento.
Fata canens ſiluis genitor celarat Halæſum:
Vt ſenior letho canentia lumina ſoluit,
Iniecere manum Parcæ, teliſque ſacrarunt
Euandri. quem ſic Pallas petit ante precatus:
Da nunc Thybri pater ferro, quod miſſile libro,
Fortunam atque viam duri per pectus Halæſi.
Hæc arma exuuiaſque viri tua quercus habebit.
Audiit illa deus. dum texit Imaona Halæſus,
Arcadio infelix telo dat pectus inermum.
At non cæde viri tanta perterrita Lauſus,
Pars ingens belli, ſinit agmina: primus Abantem
Oppoſitum interimit;pugnę nodumque moramq;.
Sternitur Arcadiæ proles, ſternuntur Etruſci,
Et vos o Graiis imperdita corpora Teucri.
Agmina concurrunt, ducibuſque & viribus æquis.
Extremi addenſant acies: nec turba moueri
Tela manuſque ſinit. hinc Pallas inſtat, & vrget:
Hinc contra Lauſus. nec multum diſcrepat ætas:
Egregii forma, ſed queis fortuna negarat
In patriam reditus. ipſos concurrere paſſus
Haud tamen inter ſe magni regnator Olympi:
Mox illos ſua fata manent maiore ſub hoſte.
Interea ſoror alma monet ſuccurrere Lauſo
Turnum: qui volucri curru medium ſecat agmen.

Vt vidit socios, Tempus desistere pugnæ:
Solus ego in Pallanta feror; soli mihi Pallas
Debetur: cuperem ipse parens spectator adesset.
Hæc ait: & socii cesserunt æquore iusso.
At Rutulum abscessu iuuenis, tum iussa superba
Miratus, stupet in Turno, corpusque per ingens
Lumina voluit, obitque truci procul omnia visu.
Talibus & dictis it contra dicta tyranni:
Aut spoliis ego iam raptis laudabor opimis,
Aut letho insigni. sorti pater æquus vtrique est.
Tolle minas. fatus medium procedit in æquor.
Frigidus Arcadibus coit in præcordia sanguis.
Desiluit Turnus biiugis: pedes apparat ire
Cominus: vtque leo, specula cum vidit ab alta
Stare procul campis meditantem prælia taurum,
Aduolat: haud alia est Turni venientis imago.
Hunc vbi contiguum missæ fore credidit hastæ,
Ire prior Pallas; si qua fors adiuuet ausum
Viribus imparibus; magnumq; ita ad æthera fatur:
Per patris hospitium, & mensas quas aduena adisti,
Te precor Alcide, cœptis ingentibus adsis:
Cernat semineci sibi me rapere arma cruenta,
Victoremque ferant morientia lumina Turni.
Audiit Alcides iuuenem, magnumque sub imo
Corde premit gemitum, lacrymasq; effudit inanes.
Tum genitor natum dictis affatur amicis:
Stat sua cuique dies: breue, & irreparabile tempus

Omnibus eſt vitæ : ſed famam extendere factis,
Hoc virtutis opus. Troiæ ſub mœnibus altis
Tot nati cecidere deum : quin occidit vna
Sarpedon, mea progenies : etiam ſua Turnum
Fata vocant, metaſque dati peruenit ad æui.
Sic ait, atque oculos Rutulorum reiicit aruis.
At Pallas magnis emittit viribus haſtam,
Vaginaque caua fulgentem diripit enſem.
Illa volans, humeri ſurgunt qua tegmina ſumma,
Incidit, atque viam clypei molita per oras,
Tandem etiam magno ſtrinxit de corpore Turni.
Hic Turnus ferro præfixum robur acuto
In Pallanta diu librans iacit, atque ita fatur:
Aſpice num mage ſit noſtrum penetrabile telum.
Dixerat : ac clypeum, tot ferri terga, tot æris,
Cum pellis toties obeat circumdata tauri,
Vibranti cuſpis medium tranſuerberat ictu,
Loricæque moras, & pectus perforat ingens.
Ille rapit calidum fruſtra de vulnere telum:
Vna eademque via ſanguiſque animuſq; ſequuntur.
Corruit in vulnus : ſonitum ſuper arma dedere:
Et terram hoſtilem moriens petit ore cruento.
Quem Turnus ſuper aſſiſtens,
Arcades hæc, inquit, memores mea dicta referte
Euandro : qualem meruit, Pallanta remitto.
Quiſquis honos tumuli, quidquid ſolamẽ humandi
Largior. haud illi ſtabunt Æneia paruo [eſt,

Hoſpitia. & læuo preſſit pede, talia fatus,
Exanimum, rapiens immania pondera baltei,
Impreſſumque nefas: vna ſub nocte iugali
Cæſa manus iuuenum fœde, thalamique cruenti:
Quæ bonus Eurytion multo cælauerat auro:
Quo nunc Turnus ouat ſpolio, gaudetque potitus.
Neſcia mens hominum fati, ſortiſque futuræ,
Et ſeruare modum, rebus ſublata ſecundis.
Turno tempus erit, magno cum optauerit emptum
Intactum Pallanta, & cum ſpolia iſta, diemque
Oderit. at ſocii multo gemitu lacrymiſque
Impoſitum ſcuto referunt Pallanta frequentes.
O dolor, atque decus magnum rediture parenti:
Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert:
Cum tamen ingentes Rutulorum linquis aceruos.
Nec iam fama mali tanti, ſed certior auctor
Aduolat Æneæ, tenui diſcrimine lethi
Eſſe ſuos, tempus verſis ſuccurrere Teucris.
Proxima quæque metit gladio, latumq; per agmen
Ardens limitem agit ferro; te Turne, ſuperbum
Cæde noua, quærens. Pallas, Euander, in ipſis
Omnia ſunt oculis: menſæ, quas aduena primus
Tunc adiit, dextræque datæ. Sulmone creatos
Quattuor hic iuuenes,totidem, quos educat Vfens,
Viuentes rapit, inferias quos immolet vmbris,
Captiuoque rogi perfundat ſanguine flammas.
Inde Mago procul infenſam cum tenderet haſtam,

Ille aſtu ſubit, ac tremebunda ſuperuolat haſta;
Et genuà amplectens effatur talia ſupplex:
Per patrios manes, & ſpes ſurgentis Iuli,
Te precor, hanc animam ſerues natoque, patrique.
Eſt domus alta: iacent penitus defoſſa talenta
Cælati argenti: ſunt auri pondera facti
Infectique mihi. non hic victoria Teucrum
Vertitur. haud anima vna dabit diſcrimina tanta.
Dixerat. Æneas contra cui talia reddit:
Argenti atque auri memoras quæ multa talenta,
Natis parce tuis: belli commercia Turnus
Suſtulit iſta prior, iam tum Pallante perempto.
Hoc patris Anchiſæ manes, hoc ſentit Iulus.
Sic fatus, galeam læua tenet, atque reflexa
Ceruice orantis capulo tenus abdidit enſem.
Nec procul Æmonides, Phœbi Triuiæq; ſacerdos,
Infula cui ſacra redimibat tempora vitta,
Totus collucens veſte, atque inſignibus armis.
Quem congreſſus agit campo, lapſumq; ſuperſtans
Immolat, ingentique vmbra tegit. arma Sereſtus
Lecta refert humeris; tibi rex Gradiue trophæum.
Inſtaurant acies, Vulcani ſtirpe creatus,
Cæculus, & veniens Marſorum montibus Vmbro.
Dardanides contrà furit: Axuris enſe ſiniſtram,
Et totum clypei ferro deiecerat orbem.
Dixerat ille aliquid magicum, vimque affore verbo
Crediderat, cæloque animum fortaſſe ferebat,

Canitiemque ſibi, & longos promiſerat annos.
Tarquitus exultans contra fulgentibus armis,
Siluicolæ Fauno Dryope quem nympha crearat,
Obuius ardenti ſeſe obtulit. ille reducta
Loricam clypeique ingens onus impedit haſta.
Tum caput orantis nequicquam, & multa parantis
Dicere, deturbat terræ, truncumque tepentem
Prouoluens, ſuper hæc inimico pectore fatur:
Iſtic nunc, metuende, iace. non te optima mater
Condet humi, patriove onerabit membra ſepulcro.
Alitibus linquere feris: aut gurgite merſum
Vnda feret, piſceſque impaſti vulnera lambent.
Protinus Antæum & Lycam, prima agmina Turni,
Perſequitur, fortemq; Numã, fuluumq; Camertem;
Magnanimo Volcente ſatum: ditiſſimus agri
Qui fuit Auſonidum, & tacitis regnauit Amyclis.
Ægæon qualis, centum cui brachia dicunt,
Centenaſque manus, quinquaginta oribus ignem
Pectoribuſque arſiſſe, Iouis cum fulmina contra
Tot paribus ſtreperet clypeis, tot ſtringeret enſes:
Sic toto Æneas deſæuit in æquore victor,
Vt ſemel intepuit mucro: quin ecce Niphæi
Quadriiuges in equos, aduerſaque pectora tendit:
Atque illi longe gradientem & dira frementem
Vt videre, metu verſi, retroque ruentes,
Effunduntque ducem, rapiuntque ad litora currus.
Interea biiugis infert ſe Lucagus albis

In medios, fraterque Liger: ſed frater habenis
Flectit equos, ſtrictum rotat acer Lucagus enſem.
Haud tulit Æneas tanto feruore furentes:
Irruit, aduerſaque ingens apparuit haſta.
Cui Liger:
Non Diomedis equos,non currum cernis Achillis,
Aut Phrygiæ campos: nunc belli finis & æui
His dabitur terris. veſano talia late
Dicta volant Ligeri: ſed non & Troius heros
Dicta parat contra: iaculũ nam torquet in hoſtem.
Lucagus, vt pronus pendens in verbera telo
Admonuit biiugos, proiecto dum pede læuo
Aptat ſe pugnæ, ſubit oras haſta per imas
Fulgentis clypei, tum læuum perforat inguen.
Excuſſus curru moribundus voluitur aruis.
Quem pius Æneas dictis affatur amaris:
Lucage, nulla tuos currus fuga ſegnis equorum
Prodidit, aut vanæ vertere ex hoſtibus vmbræ:
Ipſe rotis ſaliens iuga deſeris. hæc ita fatus,
Arripuit biiugos. frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delapſus eodem.
Per te, per qui te talem genuere parentes,
Vir Troiane,ſine hanc animã,& miſerere precantis.
Pluribus oranti Æneas: Haud talia dudum
Dicta dabas: morere, & fratrem ne deſere frater.
Tum, latebras animæ, pectus mucrone recludit.
Talia per campos edebat funera ductor

Dardanius; torrentis aquæ, vel turbinis atri
More furens. tandẽ erumpunt, & castra relinquunt
Ascanius puer, & nequicquam obsessa iuuentus.
Iunonem interea compellat Iupiter vltro:
O germana mihi, atque eadem gratissima coniux;
Vt rebare, Venus (nec te sententia fallit)
Troianas sustentat opes. non viuida bello
Dextra viris, animusque ferox, patiensque pericli.
Cui Iuno submissa: Quid, o pulcerrime coniux,
Solicitas ægram, & tua tristia dicta timentem?
Si mihi, quæ quondam fuerat, quamq; esse decebat,
Vis in amore foret; non hoc mihi namque negares
Omnipotens; quin & pugnæ subducere Turnum,
Et Dauno possem incolumem seruare parenti.
Nunc pereat, Teucrisque pio det sanguine pœnas.
Ille tamen nostra deducit origine nomen:
Pilumnusque illi quartus pater; & tua larga
Sæpe manu, multisque onerauit limina donis.
Cui rex ætherii breuiter sic fatur Olympi:
Si mora præsentis lethi, tempusque caduco
Oratur iuueni, meque hoc ita ponere sentis;
Tolle fuga Turnum, atque instantibus eripe fatis.
Hactenus indulsisse vacat. sin altior istis
Sub precibus venia vlla latet, totumque moueri,
Mutarive putas bellum; spes pascis inanes.
Cui Iuno illacrymans: Quid si, quod voce grauaris,
Mente dares, atque hæc Turno rata vita maneret?
Nunc

Nunc manet insontem grauis exitus, aut ego veri
Vana feror: quod vt o potius formidine falsa
Ludar, & in melius tua, qui potes, orsa reflectas.
Hæc vbi dicta dedit, cælo se protinus alto
Misit, agens hiemem nimbo succincta per auras:
Iliacamque aciem, & Laurentia castra petiuit.
Tum dea nube caua tenuem sine viribus vmbram
In faciem Æneæ, visu mirabile monstrum,
Dardaniis ornat telis, clypeumque iubasque
Diuini assimilat capitis: dat inania verba,
Dat sine mente sonum, gressusque effingit euntis.
Morte obita, quales fama est volitare figuras,
Aut quæ sopitos deludunt somnia sensus.
At primas læta ante acies exultat imago,
Irritatque virum telis, & voce lacessit.
Instat cui Turnus, stridentemque eminus hastam
Coniicit: illa dato vertit vestigia tergo.
Tum vero Ænean auersum vt cedere Turnus
Credidit, atq; animo spem turbidus hausit inanem:
Quo fugis Ænea? thalamos ne desere pactos:
Hac dabitur dextra tellus quæsita per vndas.
Talia vociferans sequitur, strictumque coruscat
Mucronem: nec ferre videt sua gaudia ventos.
Forte ratis celsi coniuncta crepidine saxi
Expositis stabat scalis, & ponte parato;
Qua rex Clusinis aduectus Osinius oris.
Huc sese trepida Æneæ fugientis imago

Coniicit in latebras : nec Turnus ſegnior inſtat,
Exuperatque moras, & pontes tranſilit altos.
Vix proram attigerat; rumpit Saturnia funem,
Auulſamque rapit reuoluta per æquora nauim.
Illum autem Æneas abſentem in prælia poſcit:
Obuia multa virum demittit corpora morti.
Tum leuis haud vltra latebras iam quærit imago,
Sed ſublime volans nubi ſe immiſcuit atræ:
Cum Turnum medio interea fert æquore turbo.
Reſpicit ignarus rerum, ingratuſque ſalutis,
Et duplices cum voce manus ad ſidera tendit:
Omnipotens genitor, tanton' me crimine dignum
Duxiſti, & tales voluiſti expendere pœnas?
Quo feror? vnde abii? quæ me fuga? quēve reducet?
Laurenteſne iterum muros, aut caſtra videbo?
Quid manus illa virum, qui me, meaq; arma ſecuti?
Quoſque, nefas, omnes infanda in morte reliqui,
Et nunc palantes video, gemitumque cadentum
Accipio. quid agam? aut quæ iam ſatis ima dehiſcat
Terra mihi? vos o potius miſereſcite venti:
In rupes, in ſaxa (volens vos Turnus adoro)
Ferte ratem, ſæuiſque vadis immittite Syrtis;
Quo neque me Rutuli, neq; conſcia fama ſequatur.
Hęc memorans, animo nūc huc nunc fluctuat illuc:
An ſeſe mucrone ob tantum dedecus amens
Induat, & crudum per coſtas exigat enſem:
Fluctibus an iaciat mediis, & litora nando

Curua petat, Teucrumq; iterum ſe reddat in arma.
Ter conatus vtramque viam: ter maxima Iuno
Continuit, iuuenemque animi miſerata repreſſit.
Labitur alta ſecans, fluctuque æſtuque ſecundo,
Et patris antiquam Dauni defertur ad vrbem.
At Iouis interea monitis Mezentius ardens
Succedit pugnæ, Teucroſque inuadit ouantes.
Concurrunt Tyrrhenæ acies, atque omnibus vni,
Vni odiiſque viro teliſque frequentibus inſtant.
Ille, velut rupes, vaſtum quæ prodit in æquor,
Obuia ventorum furiis, expoſtaque ponto,
Vim cunctam, atque minas perfert cæliq; mariſque;
Ipſa immota manens: prolem Dolicaonis Hebrum
Sternit humi, cum quo Latagũ, Palmumq; fugacẽ:
Sed Latagum ſaxo, atque ingenti fragmine montis
Occupat os, faciemque aduerſam: poplite Palmum
Succiſo volui ſegnem ſinit, armaque Lauſo
Donat habere humeris, & vertice figere criſtas.
Nec non Euantem Phrygium, Paridiſq; Mimanta
Æqualem, comitemque: vna quem nocte Theano
In lucem genitori Amyco dedit, & face prægnans
Ciſſeis regina Parin creat: vrbe paterna
Occubat: ignarum Laurens habet ora Mimanta.
Ac velut ille canum morſu de montibus altis
Actus aper, multos Veſulus quem pinifer annos
Defendit, multoſque palus Laurentia, ſilua
Paſtus arundinea, poſtquam inter retia ventum eſt,

Subſtitit, infremuitque ferox, & inhorruit armos:
Nec cuiquam iraſci, propiuſve accedere virtus:
Sed iaculis, tutiſque procul clamoribus inſtant:
Haud aliter, iuſtæ quibus eſt Mezentius iræ,
Non vlli eſt animus ſtricto concurrere ferro:
Miſſilibus longe, & vaſto clamore laceſſunt.
Ille autem impauidus partes cunctatur in omnes,
Dentibus infrendens, & tergo decutit haſtas.
Venerat antiquis Coriti de finibus Acron; [næos:
Graius homo, infectos linquens profugus Hyme-
Hunc vbi miſcentem longe media agmina vidit,
Purpureum pennis, & pactæ coniugis oſtro:
Impaſtus ſtabula alta leo ceu ſæpe peragrans,
(Suadet enim veſana fames) ſi forte fugacem
Conſpexit capream, aut ſurgentẽ in cornua ceruũ;
Gaudet hians immane, comaſque arrexit, & hæret
Viſceribus ſuper accumbens: lauit improba teter
Ora cruor:
Sic ruit in denſos alacer Mezentius hoſtes.
Sternitur infelix Acron, & calcibus atram
Tundit humum expirans,infractaque tela cruentat.
Atque idem fugientem haud eſt dignatus Oroden
Sternere, nec iacta cæcum dare cuſpide vulnus:
Obuius aduerſoque occurrit, ſeque viro vir
Contulit; haud furto melior, ſed fortibus armis.
Tum ſuper abiectum poſito pede nixus & haſta,
Pars belli haud temnenda, viri, iacet altus Orodes.

Conclamant socii lætum pæana secuti.
Ille autem expirans: Non me, quicumque es, inulto,
Victor, nec longum lætabere: te quoque fata
Prospectant paria, atque eadem mox arua tenebis.
Ad quem subridens mista Mezentius ira;
Nunc morere: ast de me diuũ pater atq; hominũ rex
Viderit. hoc dicens eduxit corpore telum.
Olli dura quies oculos, & ferreus vrget
Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem.
Cædicus Alcathoũ obtruncat, Sacrator Hydaspen,
Partheniumque Rapo, & prædurum viribus Orsen:
Messapus Cloniumque, Lycaoniumque Ericaten;
Illum infrenis equi lapsu tellure iacentem,
Hunc peditem pedes. & Lycius processerat Agis:
Quem tamen haud expers Valerus virtutis auitæ
Deiicit, Atronium Salius, Saliumque Nealces,
Insignis iaculo, & longe fallente sagitta.
Iam grauis æquabat luctus & mutua Mauors
Funera: cedebant pariter, pariterque ruebant
Victores, victique: neque his fuga nota, nec illis.
Di Iouis in tectis iram miserantur inanem
Amborum, & tantos mortalibus esse labores.
Hinc Venus, hinc contra spectat Saturnia Iuno.
Pallida Tisiphone media inter millia sæuit.
At vero ingentem quatiens Mezentius hastam,
Turbidus ingreditur campo: quam magnus Orion,
Cum pedes incedit medii per maxima Nerei

Stagna, viam ſcindens, humero ſupereminet vndas:
Aut ſummis referens annoſam montibus ornum,
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit:
Talis ſe vaſtis infert Mezentius armis.
Huic contra Æneas ſpeculatus in agmine longo,
Obuius ire parat. manet imperterritus ille,
Hoſtem magnanimum operiens, & mole ſua ſtat:
Atque oculis ſpatium emenſus, quantum ſatis haſtę,
Dextra mihi deus, & telum quod miſſile libro,
Nunc adſint: voueo prædonis corpore raptis
Indutum ſpoliis ipſum te Lauſe trophæum
Æneæ. dixit, ſtridentemque eminus haſtam
Iecit: at illa volans clypeo eſt excuſſa, proculque
Egregium Antorem latus inter & ilia figit;
Herculis Antorem comitem, qui miſſus ab Argis
Hæſerat Euandro, atque Itala conſederat vrbe.
Sternitur infelix alieno vulnere, cælumque
Aſpicit, & dulces moriens reminiſcitur Argos.
Tum pius Æneas haſtam iacit: illa per orbem
Ære cauum triplici, per linea terga, tribuſque
Tranſiit intextum tauris opus, imaque ſedit
Inguine: ſed vires haud pertulit. ocius enſem
Æneas, viſo Tyrrheni ſanguine lætus,
Eripit a femore, & trepidanti feruidus inſtat.
Ingemuit cari grauiter genitoris amore,
Vt vidit, Lauſus, lacrymæque per ora volutæ.
Hic mortis duræ caſum, tuaque optima facta,

Si qua fidem tanto eſt operi latura vetuſtas,
Non equidem, nec te iuuenis memorande ſilebo.
Ille pedem referens, & inutilis, inque ligatus
Cedebat, clypeoque inimicum haſtile trahebat.
Proripuit iuuenis, ſeſeque immiſcuit armis:
Iamque aſſurgentis dextræ, plagamque ferentis
Æneæ ſubiit mucronem, ipſumque morando
Suſtinuit. ſocii magno clamore ſequuntur,
Dum genitor nati parma protectus abiret:
Telaque coniiciunt,proturbantque eminus hoſtem
Miſſilibus. furit Æneas, tectuſque tenet ſe.
Ac velut, effuſa ſi quando grandine nimbi
Præcipitant, omnis campis diffugit arator,
Omnis & agricola, & tuta latet arce viator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice ſaxi,
Dum pluit, in terris vt poſſint, Sole reducto,
Exercere diem: ſic obrutus vndique telis
Æneas, nubem belli, dum detonet, omnem
Suſtinet, & Lauſum increpitat,Lauſoque minatur:
Quo moriture ruis, maioraque viribus audes?
Fallit te incautum pietas tua. nec minus ille
Exultat demens: ſæuæ iamque altius iræ
Dardanio ſurgunt ductori, extremaque Lauſo
Parcæ fila legunt. validum namque exigit enſem
Per medium Æneas iuuenem, totumque recondit.
Tranſiit & parmam mucro, leuia arma, minacis,
Et tunicam,molli mater quam neuerat auro:

Impleuitque ſinum ſanguis: tum vita per auras
Conceſſit mœſta ad Manes, corpuſque reliquit.
At vero vt vultum vidit morientis & ora,
Ora modis Anchiſiades pallentia miris,
Ingemuit miſerans grauiter, dextramque tetendit,
Et mentem patriæ ſubiit pietatis imago.
Quid tibi nunc, miſerande puer, pro laudibus iſtis,
Quid pius Æneas tanta dabit indole dignum?
Arma, quibus lætatus, habe tua: teque parentum
Manibus, & cineri, ſi qua eſt ea cura, remitto.
Hoc tamen infelix miſeram ſolabere mortem:
Æneæ magni dextra cadis. increpat vltro
Cunctantes ſocios, & terra ſubleuat ipſum,
Sanguine turpantem comtos de more capillos.
Interea genitor Tiberini ad fluminis vndam
Vulnera ſiccabat lymphis, corpuſque leuabat
Arboris acclinis trunco. procul ærea ramis
Dependet galea, & prato grauia arma quieſcunt.
Stant lecti circum iuuenes: ipſe æger, anhelans
Colla fouet, fuſus propexam in pectore barbam:
Multa ſuper Lauſo rogitat, multoſque remittit,
Qui reuocent, mœſtique ferant mandata parentis.
At Lauſum ſocii exanimum ſuper arma ferebant
Flentes, ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Agnouit longe gemitum præſaga mali mens:
Canitiem immundo deformat puluere, & ambas
Ad cælum tendit palmas, & corpore inhæret.

Tantane me tenuit viuendi, nate, voluptas,
Vt pro me hoſtili paterer ſuccedere dextræ
Quem genui? tuane hęc genitor per vulnera ſeruor;
Morte tua viuens? heu nunc miſero mihi demum
Exilium infelix: nunc alte vulnus adactum.
Idem ego, nate, tuum maculaui crimine nomen,
Pulſus ob inuidiam ſolio ſceptriſque paternis.
Debueram patriæ pœnas, odiiſque meorum:
Omnes per mortes animam ſontem ipſe dediſſem.
Nunc viuo: neq; adhuc homines lucemq; relinquo:
Sed linquam. ſimul hæc dicens, attollit in ægrum
Se femur: &, quamquam vis alto vulnere tardat,
Haud deiectus, equum duci iubet. hoc decus illi,
Hoc ſolamen erat: bellis hoc victor abibat
Omnibus. alloquitur mœrentem, & talibus infit:
Rhœbe diu, res ſi qua diu mortalibus vlla eſt,
Viximus. aut hodie victor ſpolia illa cruenta,
Et caput Æneæ referes, Lauſique dolorum
Vltor eris mecum: aut, aperit ſi nulla viam vis,
Occumbes pariter: neque enim, fortiſſime, credo
Iuſſa aliena pati, & dominos dignabere Teucros.
Dixit, & exceptus tergo conſueta locauit
Membra, manuſque ambas iaculis onerauit acutis;
Ære caput fulgens, criſtaque hirſutus equina.
Sic curſum in medios rapidus dedit. æſtuat ingens
Imo in corde pudor, miſtoque inſania luctu,
Et furiis agitatus amor, & conſcia virtus:

Atque hic Æneam magna ter voce vocauit.
Æneas agnouit eum, lætusque precatur:
Sic pater ille deum faciat, sic altus Apollo;
Incipias conferre manum.
Tantum effatus, & infesta subit obuius hasta.
Ille autem: Quid me erepto, sæuissime, nato
Terres? hæc via sola fuit, qua perdere posses:
Nec mortem horremus, nec diuum parcimus vlli.
Desine, iam venio moriturus, & hæc tibi porto
Dona prius. dixit, telumque intorsit in hostem:
Inde aliud super, atque aliud figitque, volatque
Ingenti gyro: sed sustinet aureus vmbo.
Ter circum astantem læuos equitauit in orbes;
Tela manu iaciens: ter secum Troius heros
Immanem ærato circumfert tegmine siluam.
Inde vbi tot traxisse moras, tot spicula tædet
Vellere, & vrgetur pugna congressus iniqua;
Multa mouens animo, iam tandem erumpit, & inter
Bellatoris equi caua tempora coniicit hastam.
Tollit se arrectum quadrupes, & calcibus auras
Verberat, effusumque equitem super ipse secutus
Implicat, eiectoque incumbit cernuus armo.
Clamore incendunt cælum Troesque Latinique.
Aduolat Æneas, vaginaque eripit ensem,
Et super hæc: Vbi nunc Mezentius acer, & illa
Effera vis animi? contra Tyrrhenus, vt auras
Suspiciens hausit cælum, mentemque recepit:

Hoſtis amare, quid increpitas, mortemque minaris?
Nullum in cæde nefas: nec ſic ad prælia veni,
Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lauſus.
Vnum hoc, per ſi qua eſt victis venia hoſtibus, oro,
Corpus humo patiare tegi. ſcio acerba meorum
Circumſtare odia: hunc oro defende furorem,
Et me conſortem nati concede ſepulcro.
Hæc loquitur, iuguloq; haud inſcius accipit enſem,
Vndantique animam diffundit in arma cruore.

PVBLII
VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER XI.

Argumentum.

Æneas victor, occiso Mezentio, Marti trophæum erigit. Vtrimque cæsis sepulturæ honor redditur. Diomedes Latinis sociare arma negat. Drances & Turnus se mutuis conuiciis proscindunt. Equestre prælium dubio euentu committitur: verum Camillæ nece consternati Rutuli sese in fugam recipiunt.

OCEANVM interea surgens Aurora reliquit.
Æneas (quamquam & sociis dare tempus humandis
Præcipitant curæ, turbataque funere mens est)
Vota deum primo victor soluebat Eoo.
Ingentem quercum decisis vndique ramis
Constituit tumulo, fulgentiaque induit arma,
Mezenti ducis exuuias; tibi magne trophæum

Bellipotens: aptat rorantes sanguine cristas,
Telaque trunca viri, & bis sex thoraca petitum
Perfossumque locis, clypeumque ex ære sinistræ
Subligat, atque ensem collo suspendit eburnum.
Tum socios (namque omnis eum stipata tegebat
Turba ducum) sic incipiens hortatur ouantes:
Maxima res effecta, viri: timor omnis abesto,
Quod superest. hæc sunt spolia, & de rege superbo
Primitiæ, manibusque meis Mezentius hic est.
Nunc iter ad regem nobis murosque Latinos.
Arma parate animis, & spe præsumite bellum:
Ne qua mora ignaros, vbi primum vellere signa
Annuerint superi, pubemque educere castris,
Impediat, segnesque metu sententia tardet.
Interea socios, inhumataque corpora terræ
Mandemus: qui solus honos Acherōte sub imo est.
Ite, ait, egregias animas, quæ sanguine nobis
Hanc patriam peperere suo, decorate supremis
Muneribus: mœstamque Euandri primus ad vrbem
Mittatur Pallas; quem non virtutis egentem
Abstulit atra dies, & funere mersit acerbo.
Sic ait illacrymans, recipitque ad limina gressum,
Corpus vbi exanimi positum Pallantis Acœtes
Seruabat senior: qui Parrhasio Euandro
Armiger ante fuit; sed non felicibus æque
Tum comes auspiciis caro datus ibat alumno.
Circū omnes, famulumq; manus, Troianaq; turba,

Et mœstæ Iliades crinem de more solutæ.
Vt vero Æneas foribus sese intulit altis,
Ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
Pectoribus, mœstoque immugit regia luctu.
Ipse caput niuei fultum Pallantis & ora
Vt vidit, leuique patens in pectore vulnus
Cuspidis Ausoniæ, lacrymis ita fatur obortis:
Tene, inquit, miserande puer, cum læta veniret,
Inuidit fortuna mihi, ne regna videres
Nostra, neque ad sedes victor veherere paternas?
Non hæc Euandro de te promissa parenti
Discedens dederam; cum me complexus euntem
Mitteret in magnū imperium, metuensq; moneret
Acres esse viros, cum dura prælia gente.
Et nunc ille quidem spe multum captus inani
Fors & vota facit, cumulatque altaria donis.
Nos iuuenem exanimum, & nil iam cælestibus vllis
Debentem, vano mœsti comitamur honore.
Infelix nati funus crudele videbis.
Hi nostri reditus, expectatique triumphi:
Hæc mea magna fides. at non, Euandre, pudendis
Vulneribus pulsum aspicies: nec sospite dirum
Optabis nato funus pater. hei mihi quantum
Præsidium Ausonia, & quantum tu perdis Iule!
Hæc vbi defleuit, tolli miserabile corpus
Imperat, & toto lectos ex agmine mittit
Mille viros, qui supremum comitentur honorem,

Interſintque patris lacrymis; ſolatia luctus
Exigua ingentis, miſero ſed debita patri.
Haud ſegnes alii crates & molle pheretrum
Arbuteis texunt virgis & vimine querno,
Extructoſque toros obtentu frondis inumbrant.
Hic iuuenem agreſti ſublimem in ſtramine ponunt:
Qualem virgineo demeſſum pollice florem,
Seu mollis violæ, ſeu languentis hyacinthi,
Cui neq; fulgor adhuc, nec dum ſua forma receſſit,
Non iam mater alit tellus, vireſque miniſtrat.
Tum geminas veſtes, oſtroque auroque rigentes,
Extulit Æneas; quas illi, læta laborum,
Ipſa ſuis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat, & tenui telas diſcreuerat auro.
Harum vnam iuueni, ſupremũ, mœſtus, honorem,
Induit, arſuraſque comas obnubit amictu:
Multaque præterea Laurentis præmia pugnæ
Aggerat, & longo prædam iubet ordine duci.
Addit equos, & tela, quibus ſpoliauerat hoſtem.
Vinxerat & poſt terga manus, quos mitteret vmbris
Inferias, cæſo ſparſuros ſanguine flammas:
Indutoſque iubet truncos hoſtilibus armis
Ipſos ferre duces, inimicaque nomina figi.
Ducitur infelix æuo confectus Acœtes,
Pectora nunc fœdans pugnis, nunc vnguibus ora:
Sternitur & toto proiectus corpore terræ.
Ducunt & Rutulo perfuſos ſanguine currus.

Post bellator equus, positis insignibus, Æthon
It lacrymans, guttisque humectat grandibus ora.
Hastam alii, galeamque ferunt: nam cetera Turnus
Victor habet. tũ mœsta phalanx, Teucriq; sequũtur,
Tyrrheniq́ue duces, & versis Arcades armis.
Postquam omnis longe comitum processerat ordo;
Substitit Æneas, gemituque hæc addidit alto:
Nos alias hinc ad lacrymas eadem horrida belli
Fata vocant. salue æternum mihi maxime Palla,
Æternumque vale. nec plura effatus, ad altos
Tendebat muros, gressumque in castra ferebat.
Iamque oratores aderant ex vrbe Latina,
Velati ramis oleæ, veniamque rogantes;
Corpora, per campos ferro quæ fusa iacebant,
Redderet, ac tumulo fineret succedere terræ:
Nullum cum victis certamen, & æthere cassis:
Parceret hospitibus quondam, socerisque vocatis.
Quos bonus Æneas, haud aspernanda precantes,
Prosequitur venia, & verbis hæc insuper addit:
Quænam vos tanto fortuna indigna, Latini,
Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
Pacemne exanimis, & Martis sorte peremtis
Oratis? equidem & viuis concedere vellem.
Nec veni, nisi fata locum sedemque dedissent;
Nec bellum cum gente gero. rex nostra reliquit
Hospitia, & Turni potius se credidit armis.
Æquius huic Turnum fuerat se opponere morti.
Si

Si bellum finire manu, si pellere Teucros
Apparat; his decuit mecum concurrere telis:
Vixet, cui vitam deus aut sua dextra dedisset.
Nunc ite, & miseris supponite ciuibus ignem.
Dixerat Æneas. olli obstupuere silentes:
Conuersique oculos inter se atque ora tenebant.
Tum senior, semperque odiis & crimine Drances
Infensus iuueni Turno, sic ore vicissim
Orsa refert: O fama ingens, ingentior armis,
Vir Troiane, quibus cælo te laudibus æquem?
Iustitiæne prius mirer belline laborum?
Nos vero hæc patriam grati referemus ad vrbem,
Et te, si qua viam dederit fortuna, Latino
Iungemus regi. quærat sibi fœdera Turnus.
Quin & fatales murorum attollere moles,
Saxaque subuectare humeris Troiana iuuabit.
Dixerat hæc, vnoque omnes eadem ore fremebant.
Bis senos pepigere dies, & pace sequestra
Per siluas Teucri mistique impune Latini
Errauere iugis. ferro sonat alta bipenni
Fraxinus: euertunt actas ad sidera pinus:
Robora nec cuneis, & olentem scindere cedrum,
Nec plaustris cessant vectare gementibus ornos.
Et iam fama volans tanti prænuntia luctus,
Euandrum, Euandriq; domos, & mœnia complet,
Quæ modo victorem Latio Pallanta ferebat.
Arcades ad portas ruere, & de more vetusto

Funereas rapuere faces. lucet via longo
Ordine flammarum, & late diſcriminat agros.
Contra turba Phrygum veniens plangentia iungit
Agmina. quæ poſtquam matres ſuccedere tectis
Viderunt, mœſtam incendunt clamoribus vrbem.
Ac non Euandrum potis eſt vis vlla tenere:
Sed venit in medios. pheretro Pallanta repoſto
Procumbit ſuper,atque hæret lacrymanſq; gemenſ-
Et via vix tandem voci laxata dolore eſt: [que,
Non hæc o Palla dederas promiſſa parenti,
Cautius vt ſæuo velles te credere Marti.
Haud ignarus eram,quantum noua gloria in armis,
Et prædulce decus primo certamine poſſet.
Primitiæ iuuenis miſeræ, bellique propinqui
Dura rudimenta, & nulli exaudita deorum
Vota preceſque meæ! tuque, o ſanctiſſima coniux,
Felix morte tua, neque in hunc ſeruata dolorem.
Contra ego viuendo vici mea fata, ſuperſtes
Reſtarem vt genitor. Troum ſocia arma ſecutum
Obruerent Rutuli telis: animam ipſe dediſſem,
Atque hęc pompa domũ me,non Pallanta,referret.
Nec vos arguerim. Teucri, nec fœdera, nec, quas
Iunximus hoſpitio, dextras: ſors iſta ſenectæ
Debita erat noſtræ. quod ſi immatura manebat
Mors natum, cæſis Volſcorum millibus ante,
Ducentem in Latium Teucros, cecidiſſe iuuabit.
Quin ego non alio digner te funere, Palla,

Quam pius Æneas, & quã magni Phryges, & quam
Tyrrhenique duces, Tyrrhenum exercitus omnis.
Magna trophæa ferunt, quos dat tua dextera letho.
Tu quoque nunc ſtares immanis truncus in armis,
Eſſet par ætas, & idem ſi robur ab annis,
Turne. ſed infelix Teucros quid demoror armis?
Vadite, & hæc memores regi mandata referte.
Quod vitam moror inuiſam, Pallante peremto,
Dextera cauſa tua eſt, Turnum natoque patrique
Quam debere vides. meritis vacat hic tibi ſolus
Fortunæque locus: non vitæ gaudia quæro,
Nec fas: ſed nato Manes perferre ſub imos.
Aurora interea miſeris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera atque labores.
Iam pater Æneas, iam curuo in litore Tarchon
Conſtituere pyras. huc corpora quiſque ſuorum
More tulere patrum: ſubiectiſque ignibus atris
Conditur in tenebras altum caligine cælum.
Ter circum accenſos cincti fulgentibus armis
Decurrere rogos: ter mœſtum funeris ignem
Luſtrauere in equis, vlulatuſque ore dedere.
Spargitur & tellus lacrymis, ſparguntur & arma.
It cælo clamorque virum, clangorque tubarum.
Hinc alii ſpolia, occiſis direpta Latinis,
Coniiciunt igni, galeas, enſeſque decoros,
Frenaque, feruenteſque rotas: pars munera nota;
Ipſorum clypeos, & non felicia tela.

Multa boum circa mactantur corpora morti,
Setigerosque sues, raptasque ex omnibus agris
In flammam iugulant pecudes: tum litore toto
Ardentes spectant socios, semustaque seruant
Busta; neque auelli possunt, nox humida donec
Inuertit cælum stellis fulgentibus aptum.
Nec minus & miseri diuersa in parte Latini
Innumeras struxere pyras, & corpora partim
Multa virum terræ infodiunt, auectaque partim
Finitimos tollunt in agros, vrbique remittunt.
Cetera, confusæque ingentem cædis aceruum,
Nec numero,nec honore cremant:tũc vndiq; vasti
Certatim crebris collucent ignibus agri.
Tertia lux gelidam cælo dimouerat vmbram:
Mœrentes altum cinerem, & confusa ruebant
Ossa focis, tepidoque onerabant aggere terræ.
Iam vero in tectis prædiuitis vrbe Latini
Præcipuus fragor, & longe pars maxima luctus.
Hic matres, miseræque nurus, hic cara sororum
Pectora mœrentum, puerique parentibus orbi,
Dirum execrantur bellum, Turnique Hymenæos:
Ipsum armis, ipsumque iubent decernere ferro;
Qui regnum Italiæ, & primos sibi poscat honores.
Ingrauat hæc sæuus Drances, solumque vocari
Testatur, solum posci in certamina Turnum.
Multa simul contra variis sententia dictis
Pro Turno, & magnum reginæ nomen obumbrat:

Multa virum meritis ſuſtentat fama trophæis.
Hos inter motus medio flagrante tumultu,
Ecce ſuper mœſti magni Diomedis ab vrbe
Legati reſponſa ferunt: nihil omnibus actum
Tantorum impenſis operum: nil dona, nec aurum,
Nec magnas valuiſſe preces: alia arma Latinis
Quærenda, aut pacem Troiano ab rege petendum.
Deficit ingenti luctu rex ipſe Latinus:
Fatalem Æneam manifeſto numine ferri
Admonet ira deum, tumulique ante ora recentes.
Ergo concilium magnum, primoſque ſuorum
Imperio accitos, alta intra limina cogit.
Olli conuenere, fluuntque ad regia plenis
Tecta viis. ſedet in mediis & maximus æuo,
Et primus ſceptris, haud læta fronte Latinus.
Atque hic legatos Ætola ex vrbe remiſſos,
Quæ referant, fari iubet, & reſponſa repoſcit
Ordine cuncta ſuo. tunc facta ſilentia linguis,
Et Venulus dicto parens, ita farier infit:
Vidimus, o ciues, Diomedem, Argiuaque caſtra,
Atque iter emenſi caſus ſuperauimus omnes,
Contigimuſque manum qua concidit Ilia tellus.
Ille vrbem Argyripam, patriæ cognomine gentis,
Victor Gargani condebat Iapygis agris.
Poſtquam introgreſſi, & coram data copia fandi;
Munera præferimus, nomen, patriamque docemus:
Qui bellum intulerint, quæ cauſa attraxerit Arpos.

Auditis ille hæc placido ſic reddidit ore:
O fortunatæ gentes, Saturnia regna,
Antiqui Auſonii, quæ vos fortuna quietos
Solicitat, ſuadetque ignota laceſſere bella?
Quicumque Iliacos ferro violauimus agros,
(Mitto ea quæ muris bellando exhauſta ſub altis,
Quos Simois premat ille viros) infanda per orbem
Supplicia, & ſcelerum pœnas expendimus omnes;
Vel Priamo miſeranda manus. ſcit triſte Mineruæ
Sidus, & Euboicæ cautes, vltorque Caphareus.
Militia ex illa diuerſum ad litus abacti,
Atrides Protei Menelaus aduſque columnas
Exulat: Ætnæos vidit Cyclopas Vlyſſes.
Regna Neoptolemi referam, verſoſque Penates
Idomenei, Libycove habitantes litore Locros?
Ipſe Mycenæus magnorum ductor Achiuum
Coniugis infandæ prima intra limina dextra
Oppetiit: deuicta Aſia ſubſedit adulter.
Inuidiſſe deos, patriis vt redditus oris
Coniugium optatũ, & pulcram Calydona viderem?
Nunc etiam horribili viſu portenta ſequuntur:
Et ſocii amiſſi petierunt æthera pennis:
Fluminibuſque vagantur aues, (heu dira meorum
Supplicia!) & ſcopulos lacrymoſis vocibus implent.
Hæc adeo ex illo mihi iam ſperanda fuerunt
Tempore, cum ferro cæleſtia corpora demens
Appetii, & Veneris violaui vulnere dextram.

Ne vero, ne me ad tales impellite pugnas.
Nec mihi cum Teucris vllum poſt eruta bellum
Pergama, nec veterum memini lætorve malorum.
Munera, quæ patriis ad me portatis ab oris;
Vertite ad Æneam. ſtetimus tela aſpera contra,
Contulimuſque manus. experto credite, quantus
In clypeum aſſurgat, quo turbine torqueat haſtam.
Si duo præterea tales Idæa tuliſſet
Terra viros; vltro Inachias veniſſet ad vrbes
Dardanus, & verſis lugeret Græcia fatis.
Quidquid apud duræ ceſſatum eſt mœnia Troiæ,
Hectoris Æneæque manu victoria Graium
Hæſit, & in decimum veſtigia rettulit annum.
Ambo animis, ambo inſignes præſtantibus armis:
Hic pietate prior. coëant in fœdera dextræ,
Qua datur: aſt, armis concurrant arma, cauete.
Et, reſponſa ſimul quæ ſint, rex optime regum,
Audiſti, & quæ ſit magno ſententia bello.
Vix ea legati, variuſque per ora cucurrit
Auſonidum turbata fremor: ceu, ſaxa morantur
Cum rapidos amnes, clauſo fit gurgite murmur,
Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus vndis.
Vt primum placati animi, & trepida ora quierunt;
Præfatus diuos, ſolio rex infit ab alto:
Ante equidem ſumma de re ſtatuiſſe, Latini,
Et vellem, & fuerat melius; non tempore tali
Cogere concilium, cum muros obſidet hoſtis.

Bellum importunum, ciues, cum gente deorum,
Inuictiſque viris, gerimus; quos nulla fatigant
Prælia, nec victi poſſunt abſiſtere ferro.
Spem, ſi quam accitis Ætolum habuiſtis in armis,
Ponite. ſpes ſibi quiſque: ſed hæc quã anguſta, vide-
Cetera qua rerum iaceant perculſa ruina, [tis.
Ante oculos, interque manus ſunt omnia veſtras.
Nec quemquam incuſo. potuit quæ plurima virtus
Eſſe, fuit: toto certatum eſt corpore regni.
Nunc adeo quæ ſit dubiæ ſententia menti,
Expediam, & paucis, animos adhibete, docebo.
Eſt antiquus ager, Tuſco mihi proximus amni,
Longus in occaſum, fines ſuper vſque Sicanos:
Aurunci, Rutulique ſerunt, & vomere duros
Exercent colles, atque horũ aſperrima paſcũt.
Hæc omnis regio, & celſi plaga pinea montis
Cedat amicitiæ Teucrorum, & fœderis æquas
Dicamus leges, ſocioſque in regna vocemus:
Conſidant, ſi tantus amor, & mœnia condant.
Sin alios fines, aliamque capeſſere gentem
Eſt animus, poſſuntque ſolo decedere noſtro;
Bis denas Italo texamus robore naues,
Seu plures complere valent. iacet omnis ad vndam
Materies: ipſi numerumque modumque carinis
Præcipiant: nos æra, manus, naualia demus.
Præterea, qui dicta ferant, & fœdera firment,
Centum oratores prima de gente Latinos

Ire

Ire placet, paciſque manu prætendere ramos;
Munera portantes eboriſque, aurique talenta,
Et ſellam, regni, trabeamque, inſignia noſtri.
Conſulite in medium, & rebus ſuccurrite feſſis.
Tum Drances idem infenſus, quem gloria Turni
Obliqua inuidia, ſtimuliſque agitabat amaris,
Largus opum, & lingua melior, ſed frigida bello
Dextera, conſiliis habitus non futilis auctor,
Seditione potens (genus huic materna ſuperbum
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat)
Surgit, & his onerat dictis, atque aggerat iras:
Rem nulli obſcuram, noſtræ nec vocis egentem,
Conſulis, o bone rex. cuncti ſe ſcire fatentur
Quid fortuna ferat populi, ſed dicere muſſant.
Det libertatem fandi, flatuſque remittat,
Cuius ob auſpicium infauſtum moreſque ſiniſtros
(Dicā equidē, licet arma mihi mortemq; minetur)
Lumina tot cecidiſſe ducum, totamque videmus
Conſediſſe vrbem luctu, dum Troia tentat
Caſtra, fugæ fidens, & cælum territat armis.
Vnum etiam donis iſtis, quæ plurima mitti
Dardanidis ducique iubes, vnum, optime regum,
Adiicias; nec te vllius violentia vincat,
Quin natam egregio genero, digniſque Hymenæis
Des pater, & pacem hanc æterno fœdere iungas.
Quod ſi tantus habet mentes & pectora terror;
Ipſum obteſtemur, veniamque oremus ab ipſo;

Cedat ius proprium regi, patriæque remittat.
Quid miseros toties in aperta pericula ciues
Proiicis? o Latio caput horum & causa malorum!
Nulla salus bello: pacem te poscimus omnes,
Turne, simul pacis solum inuiolabile pignus.
Primus ego, inuisum quem tu tibi fingis, & esse
Nil moror, en supplex venio: miserere tuorum:
Pone animos, & pulsus abi. sat funera fusi
Vidimus, ingentes & desolauimus agros.
Aut, si fama mouet, si tantum pectore robur
Concipis, & si adeo dotalis regia cordi est;
Aude, atque aduersum fidens fer pectus in hostem.
Scilicet, vt Turno contingat regia coniux.
Nos animæ viles, inhumata infletaque turba,
Sternamur campis. etiam tu, si qua tibi vis,
Si patrii quid Martis habes, illum aspice contra,
Qui vocat.
Talibus exarsit dictis violentia Turni:
Dat gemitum, rumpitque has imo pectore voces:
Larga quidem semper, Drance, tibi copia fandi,
Tunc cum bella manus poscunt, patribusq; vocatis
Primus ades: sed non replenda est curia verbis,
Quæ tuto tibi magna volant, dum distinet hostem
Agger murorum, nec inundant sanguine fossæ.
Proinde tona eloquio, solitum tibi, meque timoris
Argue, tu Drance; tot quando stragis aceruos
Teucrorum tua dextra dedit, passimque trophæis

Inſignis agros. poſſit quid viuida virtus,
Experiare licet. nec longe ſcilicet hoſtes
Quærendi nobis: circumſtant vndique muros.
Imus in aduerſos? quid ceſſas? an tibi Mauors
Ventoſa in lingua, pedibuſque fugacibus iſtis
Semper erit?
Pulſus ego? aut quiſquam merito fœdiſſime pulſum
Arguet; Iliaco tumidum qui creſcere Thybrim
Sanguine, & Euandri totam cum ſtirpe videbit
Procubuiſſe domum, atque exutos Arcadas armis?
Haud ita me experti Bitias, & Pandarus ingens,
Et quos mille die victor ſub Tartara miſi;
Incluſus muris, hoſtilique aggere ſeptus.
Nulla ſalus bello: capiti cane talia demens
Dardanio, rebuſque tuis. proinde omnia magno
Ne ceſſa turbare metu, atque extollere vires
Gentis bis victæ: contra premere arma Latini.
Nunc & Myrmidonum proceres Phrygia arma tremiſcunt,
Nunc & Tydides, & Lariſſæus Achilles:
Amnis & Adriacas retro fugit Aufidus vndas.
Vel cum ſe pauidum contra mea iurgia fingit,
Artificis ſcelus, & formidine crimen acerbat.
Nunquam animã talem dextra hac, abſiſte moueri,
Amittes: habitet tecum, & ſit pectore in iſto.
Nunc ad te, & tua magne pater conſulta reuertor.
Si nullam noſtris vltra ſpem ponis in armis;
Si tam deſerti ſumus, &, ſemel agmine verſo,

Funditus occidimus,neq; habet fortuna regreſſum;
Oremus pacem, & dextras tendamus inermes.
Quamquam o, ſi ſolitæ quidquam virtutis adeſſet,
Ille mihi ante alios, fortunatuſque laborum,
Egregiuſque animi, qui, ne quid tale videret,
Procubuit moriens, & humũ ſemel ore momordit.
Sin & opes nobis, & adhuc intacta iuuentus,
Auxilioque vrbes Italæ, populique ſuperſunt;
Sin & Troianis cum multo gloria venit
Sanguine; ſunt illis ſua funera, parque per omnes
Tempeſtas: cur indecores in limine primo
Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
Multa dies variuſque labor mutabilis æui
Rettulit in melius: multos alterna reuiſens
Luſit, & in ſolido rurſus fortuna locauit.
Non erit auxilio nobis Ætolus, & Arpi?
At Meſſapus erit, felixque Tolumnius, & quos
Tot populi miſere duces: nec parua ſequetur
Gloria delectos Latio & Laurentibus agris.
Eſt & Volſcorum egregia de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentes ære cateruas.
Quod ſi me ſolum Teucri in certamina poſcunt,
Idque placet, tantumq; bonis communibus obſto;
Non adeo has exoſa manus victoria fugit,
Vt tanta quidquam pro ſpe tentare recuſem.
Ibo animis contra: vel magnum præſtet Achillem,
Factaque Vulcani manibus paria induat arma

Ille licet. vobis animam hanc, ſoceroque Latino
Turnus ego, haud vlli veterum virtute ſecundus,
Deuoueo. ſolum Æneas vocat? & vocet, oro.
Nec Drances potius, ſiue eſt hæc ira deorum,
Morte luat: ſiue eſt virtus, & gloria, tollat.
Illi hæc inter ſe dubiis de rebus agebant
Certantes: caſtra Æneas aciemque mouebat.
Nuntius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit, magniſque vrbem terroribus implet,
Inſtructos acie Tiberino a flumine Teucros,
Tyrrhenamque manum totis deſcendere campis.
Extemplo turbati animi, concuſſaque vulgi
Pectora, & arrectæ ſtimulis haud mollibus iræ.
Arma manu trepidi poſcunt, fremit arma iuuentus:
Flent mœſti muſſantq; patres. hic vndique clamor
Diſſenſu vario magnus ſe tollit in auras:
Haud ſecus, atque alto in luco cum forte cateruæ
Conſedere auium, piſcoſove amne Paduſæ
Dant ſonitum rauci per ſtagna loquacia cycni.
Imo, ait, o ciues, arrepto tempore, Turnus,
Cogite concilium, & pacem laudate ſedentes:
Illi armis in regna ruunt. nec plura locutus,
Corripuit ſeſe, & tectis citus extulit altis.
Tu Voluſe armari Volſcorum edice maniplis,
Duc, ait, & Rutulos. equites Meſſapus in armis,
Et cum fratre Coras latis diffundite campis.
Pars aditus vrbis firment, turreſque capeſſant:

Cetera, qua iusso, mecum manus inferat arma.
Ilicet in muros tota discurritur vrbe.
Concilium ipse pater, & magna incepta Latinus
Deserit, ac tristi turbatus tempore differt:
Multaque se incusat, qui non acceperit vltro
Dardanium Æneam, generumque asciuerit vrbi.
Præfodiunt alii portas, aut saxa, sudesque
Subuectant: bello dat signum rauca cruentum
Buccina. tunc muros varia cinxere corona
Matronæ puerique. vocat labor vltimus omnes.
Nec non ad templum summasque ad Palladis arces
Subuehitur magna matrum regina caterua,
Dona ferens: iuxtaque comes Lauinia virgo;
Causa mali tanti, atque oculos deiecta decoros.
Succedunt matres, & templum thure vaporant,
Et mœstas alto fundunt de limine voces:
Armipotens belli præses Tritonia virgo,
Frange manu telum Phrygii prædonis, & ipsum
Pronum sterne solo, portisque effunde sub altis.
Cingitur ipse furens certatim in prælia Turnus:
Iamque adeo Rutulum thoraca indutus, ahenis
Horrebat squamis, surasque incluserat auro.
Tempora nudus adhuc, laterique accinxerat ensem,
Fulgebatque alta decurrens aureus arce,
Exultatque animis, & spe iam præcipit hostem.
Qualis vbi abruptis fugit præsepia vinclis
Tandem liber equus, campoque potitus aperto,

Aut ille in paſtus armentaque tendit equarum,
Aut aſſuetus aquæ perfundi flumine noto
Emicat, arrectiſque fremit ceruicibus alte
Luxurians, luduntque iubæ per colla, per armos.
Obuia cui, Volſcorum acie comitante, Camilla
Occurrit, portiſque ab equo regina ſub ipſis
Deſiluit: quam tota cohors imitata relictis
Ad terram defluxit equis. tum talia fatur:
Turne, ſui merito ſi qua eſt fiducia forti,
Audeo, & Æneadum promitto occurrere turmæ,
Solaque Tyrrhenos equites ire obuia contra.
Me ſine prima manu tentare pericula belli:
Tu pedes ad muros ſubſiſte, & mœnia ſerua.
Turnus ad hæc, oculos horrenda in virgine fixus,
O decus Italiæ virgo, quas dicere grates,
Quaſve referre parem? ſed nunc,eſt omnia quando
Iſte animus ſupra, mecum partire laborem.
Æneas, vt fama fidem, miſſique reportant
Exploratores, equitum leuia improbus arma
Præmiſit, quaterent campos: ipſe ardua montis
Per deſerta iugo properans aduentat ad vrbem.
Furta paro belli conuexo in tramite ſiluæ,
Vt biuias armato obſidam milite fauces.
Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe ſignis:
Tecum acer Meſſapus erit, turmæque Latinæ,
Tiburtique manus: ducis & tu concipe curam.
Sic ait, & paribus Meſſapum in prælia dictis

Hortatur, sociosque duces; & pergit in hostem.
Est curuo amfractu valles, accommoda fraudi,
Armorumque dolis, quam densis frondibus atrum
Vrget vtrimque latus, tenuis qua semita ducit,
Angustæque ferunt fauces, aditusque maligni.
Hanc super in speculis, summoq; in vertice montis
Planities ignota iacet, tutique receptus:
Seu dextra læuaque velis occurrere pugnæ,
Siue instare iugis, & grandia voluere saxa.
Huc iuuenis nota fertur regione viarum,
Arripuitque locum, & siluis insedit iniquis.
Velocem interea superis in sedibus Opim,
Vnam ex virginibus sociis, sacraque caterua,
Compellabat, & has tristes Latonia voces
Ore dabat: Graditur bellum ad crudele Camilla,
O virgo, & nostris nequicquam cingitur armis;
Cara mihi ante alias. neque enim nouus iste Dianæ
Venit amor, subitaque animum dulcedine mouit.
Pulsus ob inuidiam regno viresque superbas,
Priuerno antiqua Metabus cum excederet vrbe,
Infantem fugiens media inter prælia belli
Sustulit exilio comitem, matrisque vocauit
Nomine Casmillæ, mutata parte, Camillam.
Ipse sinu præ se portans iuga longa petebat
Solorum nemorum: tela vndique sæua premebant,
Et circumfuso volitabant milite Volsci.
Ecce fugæ medio summis Amasenus abundans
Spu-

Spumabat ripis: tantus ſe nubibus imber
Ruperat. ille innare parans, infantis amore
Tardatur, caroque oneri timet. omnia ſecum
Verſanti ſubito, vix hæc ſententia ſedit.
Telum immane, manu valida quod forte gerebat
Bellator, ſolidum nodis, & robore cocto,
Huic natam, libro & ſilueſtri ſubere clauſam,
Implicat, atque habilem mediæ circumligat haſtæ:
Quam dextra ingenti librans ita ad æthera fatur:
Alma tibi hanc nemorum cultrix Latonia virgo
Ipſe pater famulam voueo: tua prima per auras
Tela tenens ſupplex hoſtem fugit. accipe, teſtor,
Diua tuam, quæ nunc dubiis committitur auris.
Dixit, & adducto contortum haſtile lacerto
Immittit. ſonuere vndæ: rapidum ſuper amnem
Infelix fugit in iaculo ſtridente Camilla.
At Metabus, magna propius iam vrgente caterua,
Dat ſeſe fluuio, atque haſtam cum virgine victor
Gramineo, donum Triuiæ, de ceſpite vellit.
Non illum tectis vllæ, non mœnibus vrbes
Accepere, neque ipſe manus feritate dediſſet:
Paſtorum & ſolis exegit montibus æuum.
Hic natam in dumis, interque horrentia luſtra,
Armentalis equæ mammis, & lacte ferino
Nutribat; teneris immulgens vbera labris.
Vtque pedum primis infans veſtigia plantis
Inſtiterat, iaculo palmas onerauit acuto,

Spiculaque ex humero paruæ ſuſpendit, & arcum:
Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
Tigridis exuuiæ per dorſum a vertice pendent.
Tela manu iam tum tenera puerilia torſit,
Et fundam tereti circum caput egit habena,
Strymoniamque gruem,aut album deiecit olorem.
Multæ illam fruſtra Tyrrhena per oppida matres
Optauere nurum. ſola contenta Diana,
Æternum telorum & virginitatis amorem
Intemerata colit. vellem haud correpta fuiſſet
Militia tali, conata laceſſere Teucros,
Cara mihi, comitumque foret nunc vna mearum.
Verum age, quandoquidem fatis vrgetur acerbis,
Labere Nympha polo, fineſque inuiſe Latinos,
Triſtis vbi infauſto committitur omine pugna.
Hæc cape, & vltricem pharetra deprome ſagittam:
Hac, quicumque ſacrum violarit vulnere corpus,
Tros Italuſve, mihi pariter det ſanguine pœnas.
Poſt ego nube caua miſerandæ corpus & arma
Inſpoliata feram tumulo, patriæque reponam.
Dixit: at illa leues cæli demiſſa per auras
Inſonuit, nigro circumdata turbine corpus.
At manus interea muris Troiana propinquat,
Etruſcique duces, equitumque exercitus omnis;
Compoſiti numero in turmas. fremit æquore toto
Inſultans ſonipes, & preſſis pugnat habenis;
Huc obuerſus, & huc: tum late ferreus haſtis

Horret ager, campique armis ſublimibus ardent.
Nec non Meſſapus contra, celereſque Latini,
Et cum fratre Coras, & virginis ala Camillæ
Aduerſi campo apparent, haſtaſque reductis
Protendunt longe dextris, & ſpicula vibrant:
Aduentuſque virum, fremituſq; ardeſcit equorum.
Iamque intra iactum teli progreſſus vterque
Subſtiterat: ſubito erumpunt clamore, frementeſq;
Exhortantur equos: fundunt ſimul vndique tela
Crebra, niuis ritu, cælumque obtexitur vmbra.
Continuo aduerſis Tyrrhenus & acer Aconteus
Connixi incurrunt haſtis, primique ruinam
Dant ſonitu ingenti, præfractaq; quadrupedantum
Pectora pectoribus rumpunt. excuſſus Aconteus
Fulminis in morem, aut tormento ponderis acti,
Præcipitat longe, & vitam diſpergit in auras.
Extemplo turbatæ acies, verſique Latini
Reiiciunt parmas, & equos ad mœnia vertunt.
Troes agunt: princeps turmas inducit Aſylas.
Iamque propinquabant portis, rurſuſque Latini
Clamorem tollunt, & mollia colla reflectunt:
Hi fugiunt, penituſque datis referuntur habenis.
Qualis vbi alterno procurrens gurgite pontus
Nunc ruit ad terras, ſcopuloſque ſuperiacit vndam
Spumeus, extremamque ſinu perfundit arenam:
Nunc rapidus retro, atque æſtu reuoluta reſorbens
Saxa, fugit, lituſque vado labente relinquit.

Bis Tuſci Rutulos egere ad mœnia verſos:
Bis reiecti armis reſpectant terga tegentes.
Tertia ſed poſtquam congreſſi in prælia, totas
Implicuere inter ſe acies, legitque virum vir;
Tum vero & gemitus morientũ, & ſanguine in alto
Armaque, corporaque, & permiſti cæde virorum
Semianimes voluuntur equi: pugna aſpera ſurgit.
Orſilochus Remuli, quando ipſum horrebat adire,
Haſtam intorſit equo, ferrumque ſub aure reliquit.
Quo ſonipes ictu furit arduus, altaque iactat,
Vulneris impatiens, arrecto pectore crura.
Voluitur ille excuſſus humi. Catillus Iolam,
Ingentemque animis, ingentem corpore & armis
Deiicit Herminium: nudo cui vertice fulua
Cæſaries, nudique humeri. nec vulnera terrent:
Tantus in arma patet. latos huic haſta per armos
Acta tremit,duplicatque,virum transfixa,dolorem.
Funditur ater vbique cruor: dant funera ferro
Certantes, pulcramq; petunt per vulnera mortem.
At medias inter cædes exultat Amazon,
Vnum exerta latus pugnæ, pharetrata Camilla:
Et nunc lenta manu ſpargens haſtilia denſat,
Nunc validam dextra rapit indefeſſa bipennem.
Aureus ex humero ſonat arcus, & arma Dianæ.
Illa etiam, ſi quando in tergum pulſa receſſit,
Spicula conuerſo fugientia dirigit arcu.
At circum lectæ comites, Larinaque virgo,

Tullaque, & æratam quatiens Tarpeia ſecurim,
Italides; quas ipſa decus ſibi dia Camilla
Delegit, paciſque bonas bellique miniſtras.
Quales Threiciæ cum flumina Thermodoontis
Pulſant, & pictis bellantur Amazones armis:
Seu circum Hippolyten, ſeu cum ſe Martia curru
Pentheſilea refert, magnoque vlulante tumultu
Feminea exultant lunatis agmina peltis.
Quem telo primum, quem poſtremum aſpera virgo
Deiicis? aut quot humi morientia corpora fundis?
Eunæum Clytio primum patre; cuius apertum
Aduerſi longa tranſuerberat abiete pectus.
Sanguinis ille vomens riuos cadit, atque cruentam
Mandit humum, morienſq; ſuo ſe in vulnere verſat.
Tũ Lirin, Pagaſumque ſuper: quorum alter habenas
Suffoſſo reuolutus equo dum colligit, alter
Dum ſubit, ac dextram labenti tendit inertem,
Præcipites, pariterque ruunt. his addit Amaſtrum
Hippotaden: ſequiturque incumbens eminus haſta,
Tereaq; Harpalycũq; & Demophoōta Chrŏminq;:
Quotque emiſſa manu contorſit ſpicula virgo,
Tot Phrygii cecidere viri. procul Ornytus armis
Ignotis, & equo venator Iapyge fertur:
Cui pellis latos humeros erepta iuuenco
Pugnatori operit: caput ingens oris hiatus,
Et malæ texere lupi cum dentibus albis,
Agreſtiſque manus armat ſparus. ipſe cateruis

Vertitur in mediis, & toto vertice ſupra eſt.
Hunc illa exceptum, neq; enim labor agmine verſo,
Traiicit, & ſuper hæc inimico pectore fatur:
Siluis te Tyrrhene feras agitare putaſti?
Aduenit qui veſtra dies muliebribus armis
Verba redargueret. nomē tamen haud leue partum.
Manibus hoc referes, telo cecidiſſe Camillæ.
Protinus Orſilochū, & Buten, duo maxima Teucrū
Corpora: ſed Buten aduerſum cuſpide figit
Loricam galeamque inter, qua colla ſedentis
Lucent, & læuo dependet parma lacerto:
Orſilochum fugiens, magnumq; agitata per orbem
Eludit gyro interior, ſequiturque ſequentem.
Tum validam perque arma viro, perq; oſſa ſecurim,
Altior inſurgens, oranti, & multa precanti
Congeminat: vulnus calido rigat ora cerebro.
Incidit huic, ſubitoque aſpectu territus hæſit
Apenninicolæ bellator filius Auni,
Haud Ligurum extremus, dum fallere fata ſinebant.
Iſque vbi ſe nullo iam curſu euadere pugna
Poſſe, neque inſtantem reginam auertere cernit:
Conſilio verſare dolos ingreſſus, & aſtu,
Incipit hæc: Quid tam egregium, ſi femina forti
Fidis equo? dimitte fugam, & te cominus æquo
Mecum crede ſolo, pugnæque accinge pedeſtri:
Iam noſces, ventoſa ferat cui gloria laudem.
Dixit, at illa furens, acrique incenſa dolore,

Tradit equum comiti, paribuſque aſſiſtit in armis;
Enſe pedes nudo, puraque interrita parma.
At iuuenis viciſſe dolo ratus, auolat ipſe,
Haud mora, conuerſiſque fugax aufertur habenis,
Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat.
Vane Ligur, fruſtraque animis elate ſuperbis,
Nequicquam patrias tentaſti lubricus artes,
Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.
Hæc fatur virgo, & pernicibus ignea plantis
Tranſit equum curſu, freniſque aduerſa prehenſis
Congreditur, pœnaſque inimico a ſanguine ſumit.
Quam facile accipiter ſaxo ſacer ales ab alto
Conſequitur pennis ſublimem in nube columbam,
Comprenſamq; tenet, pedibuſque euiſcerat vncis:
Tum cruor, & vulſæ labuntur ab æthere plumæ.
At non hæc nullis hominum ſator atque deorum
Obſeruans oculis, ſummo ſedet altus Olympo.
Tyrrhenum genitor Tarchontem in prælia ſæua
Suſcitat, & ſtimulis haud mollibus incitat iras.
Ergo inter cædes cedentiaque agmina Tarchon
Fertur equo, variiſque inſtigat vocibus alas,
Nomine quemq; vocans, reficitq; in prælia pulſos.
Quis metus, o nunquam dolituri, o ſemper inertes
Tyrrheni, quæ tanta animis ignauia venit?
Femina palantes agit, atque hæc agmina vertit?
Quo ferrum,quidve hęc gerimus tela irrita dextris?
At non in Venerem ſegnes, nocturnaque bella,

Aut, vbi curua choros indixit tibia Bacchi,
Expectare dapes, & plenæ pocula mensæ.
Hic amor, hoc studiũ; dum sacra secundus aruspex
Nuntiet, ac lucos vocet hostia pinguis in altos.
Hæc effatus, equum in medios moriturus & ipse
Concitat, & Venulo aduersum se turbidus infert,
Dereptumq; ab æquo dextra complectitur hostem,
Et gremium ante suum multa vi concitus aufert.
Tollitur in cælum clamor, cunctique Latini
Conuertere oculos. volat igneus æquore Tarchon,
Arma, virumque ferens: tum summa ipsius ab hasta
Diffringit ferrum, & partes rimatur apertas,
Qua vulnus lethale ferat. contra ille repugnans
Sustinet a iugulo dextram, & vim viribus exit.
Vtque volans alte raptum cum fulua draconem
Fert aquila, implicuitque pedes, atq; vnguibus hęsit:
Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
Arrectisque horret squamis, & sibilat ore;
Arduus insurgens: illa haud minus vrget adunco
Luctantem rostro, simul æthera verberat alis:
Haud aliter prædam Tiburtũ ex agmine Tarchon
Portat ouans. ducis exemplum euentumque secuti
Mæonidæ incurrunt. tum fatis debitus Aruns
Velocem iaculo, & multa prior arte Camillam
Circuit, &, quæ sit fortuna facillima, tentat.
Qua se cumque furens medio tulit agmine virgo,
Hac Aruns subit, & tacitus vestigia lustrat.

Qua

Qua victrix redit illa, pedemque ex hoſte reportat,
Hac iuuenis furtim celeres detorquet habenas.
Hos aditus, iamque hos aditus, omnemque pererrat
Vndique circuitũ, & certã quatit improbus haſtam.
Forte ſacer Cybelæ Chloreus, olimque ſacerdos,
Inſignis longe Phrygiis fulgebat in armis,
Spumantemque agitabat equum: quem pellis ahenis
In plumam ſquamis, auro conſerta tegebat.
Ipſe peregrina ferrugine clarus & oſtro,
Spicula torquebat Lycio Gortynia cornu.
Aureus ex humeris ſonat arcus, & aurea vati
Caſſida: tum croceã chlamydẽq; ſinuſq; crepantes
Carbaſeos fuluo in nodum collegerat auro;
Pictus acu tunicas, & barbara tegmina crurum.
Hunc virgo, ſiue vt templis præfigeret arma
Troia, captiuo ſiue vt ſe ferret in auro,
Venatrix, vnum ex omni certamine pugnæ
Cæca ſequebatur, totumque incauta per agmen
Femineo prædæ & ſpoliorum ardebat amore:
Telum ex inſidiis cum tandem, tempore capto,
Coniicit, & ſuperos Aruns ſic voce precatur:
Summe deum, ſancti cuſtos Soractis Apollo,
Quem primi colimus, cui pineus ardor aceruo
Paſcitur, & medium freti pietate per ignem
Cultores multa premimus veſtigia pruna;
Da pater hoc noſtris aboleri dedecus armis
Omnipotens. non exuuias, pulſæve trophæum

Virginis, aut ſpolia vlla peto: mihi cetera laudem
Facta ferent. hæc dira meo dum vulnere peſtis
Pulſa cadat, patriam remeabo inglorius vrbem.
Audiit, & voti Phœbus ſuccedere partem
Mente dedit; partem volucres diſperſit in auras.
Sterneret vt ſubita turbatam morte Camillam,
Annuit oranti: reducem vt patria alta videret,
Non dedit, inque Notos vocem vertere procellæ.
Ergo, vt miſſa manu ſonitum dedit haſta per auras,
Conuertere animos acres, oculoſque tulere
Cuncti ad reginam Volſci. nihil ipſa nec auræ,
Nec ſonitus memor, aut venientis ab æthere teli;
Haſta ſub exertam donec perlata papillam
Hæſit, virgineumque alte bibit acta cruorem.
Concurrunt trepidę comites, dominamq; ruentem
Suſcipiunt. fugit ante omnes exterritus Aruns,
Lætitia miſtoque metu: nec iam amplius haſtæ
Credere, nec telis occurrere virginis audet.
Ac velut ille, prius quam tela inimica ſequantur,
Continuo in montes ſeſe auius abdidit altos
Occiſo paſtore lupus, magnove iuuenco,
Conſcius audacis facti, caudamque remulcens
Subiecit pauitantem vtero, ſiluaſque petiuit:
Haud ſecus ex oculis ſe turbidus abſtulit Aruns,
Contentuſque fuga, mediis ſe immiſcuit armis.
Illa manu moriens telum trahit: oſſa ſed inter
Ferreus ad coſtas alto ſtat vulnere mucro.

Labitur exanguis: labuntur frigida letho
Lumina: purpureus quondam color ora reliquit.
Tum ſic expirans Accam ex æqualibus vnam
Alloquitur, fida ante alias quæ ſola Camillæ,
Qui cum partiri curas, atque hæc ita fatur:
Hactenus Acca ſoror potui: nunc vulnus acerbum
Conficit, & tenebris nigreſcunt omnia circum:
Effuge, & hæc Turno mandata nouiſſima perfer:
Succedat pugnæ, Troianoſque arceat vrbe:
Iamque vale. ſimul his dictis linquebat habenas
Ad terram non ſponte fluens: tum frigida toto
Paulatim exoluit ſe corpore, lentaque colla,
Et captum letho poſuit caput, arma relinquens:
Vitaque cum gemitu fugit indignata ſub vmbras.
Tum vero immenſus ſurgens ferit aurea clamor
Sidera. deiecta crudeſcit pugna Camilla.
Incurrunt denſi, ſimul omnis copia Teucrum,
Tyrrhenique duces, Euandrique Arcades alæ.
At Triuiæ cuſtos iamdudum in montibus Opis
Alta ſedet ſummis, ſpectatque interrita pugnas:
Vtq; procul medio iuuenum in clamore furentum
Proſpexit triſti multatam morte Camillam;
Ingemuitque, deditque has imo pectore voces:
Heu nimium virgo, nimium crudele luiſti
Supplicium; Teucros conata laceſſere bello:
Nec tibi deſertæ in dumis coluiſſe Dianam
Profuit, aut noſtras humero geſſiſſe pharetras:

Non tamen indecorem tua te regina relinquet
Extrema iam in morte, neq; hoc sine nomine lethũ
Per gentes erit, aut famam patieris inultæ.
Nam quicumque tuum violauit vulnere corpus,
Morte luet merita. Fuit ingens monte ſub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere buſtum
Antiqui Laurentis, opacaque ilice tectum.
Hic dea ſe primum rapido pulcerrima niſu
Siſtit, & Aruntem tumulo ſpeculatur ab alto.
Vt vidit fulgentem armis, ac vana tumentem;
Cur, inquit, diuerſus abis? huc dirige greſſum,
Huc periture veni, capias vt digna Camillæ
Præmia. tune etiam telis moriere Dianæ?
Dixit, & aurata volucrem Threiſſa ſagittam
Depromſit pharetra, cornuque infenſa tetendit,
Et duxit longe, donec curuata coirent
Inter ſe capita, & manibus iam tangeret æquis,
Læua aciem ferri, dextra neruoque papillam.
Extemplo teli ſtridorem auraſque ſonantes
Audiit vna Aruns, hæſitque in corpore ferrum.
Illum expirantem ſocii, atque extrema gementem
Obliti ignoto camporum in puluere linquunt:
Opis ad ætherium pennis aufertur Olympum.
Prima fugit, domina amiſſa, leuis ala Camillæ:
Turbati fugiunt Rutuli: fugit acer Atinas:
Diſiectique duces, deſolatique manipli
Tuta petunt, & equis auerſi ad mœnia tendunt.

Nec quisquã instantes Teucros lethumq; ferentes
Sustentare valet telis, aut sistere contra:
Sed laxos referunt humeris languentibus arcus:
Quadrupedumq; putrẽ cursu quatit vngula campũ.
Voluitur ad muros caligine turbidus atra
Puluis, & e speculis percussæ pectora matres
Femineum clamorem ad cæli sidera tollunt.
Qui cursu portas primi irrupere patentes,
Hos inimica super misto premit agmine turba,
Nec miseram effugiunt mortem, sed limine in ipso,
Mœnibus in patriis, atque inter tuta domorum
Confixi expirant animas. pars claudere portas,
Nec sociis aperire viam, nec mœnibus audent
Accipere orantes: oriturque miserrima cædes
Defendentum armis aditus, inque arma ruentum.
Exclusi ante oculos lacrymantumq; ora parentum,
Pars in præcipites fossas, vrgente ruina,
Voluitur: immissis pars cæca & concita frenis
Arietat in portas & duros obiice postes.
Ipsæ de muris summo certamine matres
(Monstrat amor verus patriæ) vt videre Camillam;
Tela manu trepidæ iaciunt, ac robore duro,
Stipitibus ferrum sudibusque imitantur obustis
Præcipites, primæque mori pro mœnibus audent.
Interea Turnum in siluis sæuissimus implet
Nuntius, & iuueni ingentem fert Acca tumultum:
Deletas Volscorum acies, cecidisse Camillam,

Ingruere infenſos hoſtes, & Marte ſecundo
Omnia corripuiſſe. metum iam ad mœnia ferri.
Ille furens (nam ſæua Iouis ſic numina poſcunt)
Deſerit obſeſſos colles, nemora aſpera linquit.
Vix e conſpectu exierat, campumque tenebat,
Cum pater Æneas ſaltus ingreſſus apertos,
Exuperatque iugum, ſiluaque euadit opaca.
Sic ambo ad muros rapidi, totoque feruntur
Agmine, nec longis inter ſe paſſibus abſunt.
Ac ſimul Æneas fumantes puluere campos
Proſpexit longe, Laurentiaque agmina vidit,
Et ſæuum Ænean agnouit Turnus in armis,
Aduentumque pedum, flatuſque audiuit equorum;
Continuo pugnas ineant, & prælia tentent,
Ni roſeus feſſos iam gurgite Phœbus Ibero
Tinguat equos, noctemque die labente reducat.
Conſidunt caſtris ante vrbem, & mœnia vallant.

PVBLII

VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER XII.

Argumentum.

Turnus ſingulari cum Ænea certamine dimicare contendit. Æneas non recuſat: ſolenniqúe vtrimque ſacramento fœdus ſancitur. quod a Rutulis rumpitur. Venus nato vulnerato dictamno medetur. Poſtremo Turnus ad monomachiam coactus, ab Ænea vita ſpoliatur.

TVRNVS vt infractos aduerſo Marte Latinos
Defeciſſe videt, ſua nunc promiſſa repoſci,
Se ſignari oculis; vltro implacabilis ardet,
Attollitque animos. Pœnorum qualis in aruis
Saucius ille graui venantum vulnere pectus,
Tum demum mouet arma leo, gaudetq; comantes
Excutiens ceruice toros, fixumque latronis
Impauidus frangit telum, & fremit ore cruento:

Haud secus accenso gliscit violentia Turno.
Tum sic affatur regem, atque ita turbidus infit:
Nulla mora in Turno: nihil est quod dicta retractẽt
Ignaui Æneadæ, nec, quæ pepigere, recusent:
Congredior: fer sacra pater, & concipe fœdus.
Aut hac Dardanium dextra sub tartara mittam
Desertorem Asiæ, (sedeant, spectentque Latini)
Et solus ferro crimen commune refellam:
Aut habeat victos, cedat Lauinia coniux.
Olli sedato respondit corde Latinus:
O præstans animi iuuenis, quantum ipse feroci
Virtute exuperas, tanto me impensius æquum est
Consulere, atq; omnes metuentẽ expendere casus.
Sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta
Multa manu, nec nõ aurumq; animusq; Latino est.
Sunt aliæ innuptæ Latio, & Laurentibus agris;
Nec genus indecores: sine me hæc haud mollia fatu
Sublatis aperire dolis, simul hæc animo hauri:
Me natam nulli veterum sociare procorum
Fas erat, idque omnes diuiq; hominesque canebant.
Victus amore tui, cognato sanguine victus,
Coniugis & mœstæ lacrymis, vincla omnia rupi:
Promissam eripui genero, atque arma impia sumsi.
Ex illo qui me casus, quæ, Turne, sequantur
Bella, vides; quantos primus patiare labores.
Bis magna victi pugna, vix vrbe tuemur
Spes Italas: recalent nostro Tiberina fluenta
San-

Sanguine adhuc,campique ingentes oſſibus albent.
Quo referor toties? quæ mentem inſania mutat?
Si,Turno extincto, ſocios ſum accire paratus;
Cur non incolumi potius certamina tollo?
Quid conſanguinei Rutuli, quid cetera dicet
Italia; ad mortem ſi te (fors dicta refutet)
Prodiderim, natam & connubia noſtra petentem?
Reſpice res bello varias, miſerere parentis
Longæui,quem nunc mœſtum patria Ardea longe
Diuidit. Haudquaquam dictis violentia Turni
Flectitur: exuperat magis, ægreſcitque medendo.
Vt primum fari potuit, ſic inſtitit ore:
Quã pro me curã geris,hanc precor,optime,pro me
Deponas, lethumque ſinas pro laude paciſci.
Et nos tela, pater, ferrumque haud debile dextra
Spargimus, & noſtro ſequitur de vulnere ſanguis.
Longe illi dea mater erit, quæ nube fugacem
Feminea tegat, & vanis ſeſe occulat vmbris.
At regina, noua pugnæ conterrita ſorte,
Flebat, & ardentem generum moritura tenebat:
Turne, per has ego te lacrymas, per ſi quis Amatæ
Tangit honos animum; (ſpes tu nunc vna ſenectæ,
Tu requies miſeræ: decus imperiumque Latini
Te penes: in te omnis domus inclinata recumbit)
Vnum oro, deſiſte manum committere Teucris.
Qui te cumque manent iſto certamine caſus,
Et me,Turne,manent: ſimul hæc inuiſa relinquam

Lumina, nec generum Æneam captiua videbo.
Accepit vocem lacrymis Lauinia matris,
Flagrantes perfuſa genas: cui plurimus ignem
Subiecit rubor, & calefacta per ora cucurrit.
Indum ſanguineo veluti violauerit oſtro
Si quis ebur, vel miſta rubent vbi lilia multa
Alba roſa: tales virgo dabat ore colores.
Illum turbat amor, figitque in virgine vultus:
Ardet in arma magis, paucíſque affatur Amatam:
Ne, quæſo, ne me lacrymis, neve omine tanto
Proſequere in duri certamina Martis euntem,
O mater: neque enim Turno mora libera mortis.
Nuntius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno
Haud placitura refer: Cum primum craſtina cælo
Puniceis inuecta rotis Aurora rubebit,
Nō Teucros agat in Rutulos: Teucrū arma quieſcāt,
Et Rutulum; noſtro dirimatur ſanguine bellum:
Illo quæratur coniux Lauinia campo.
Hæc vbi dicta dedit, rapidúſque in tecta receſſit;
Poſcit equos, gaudetque tuens ante ora frementes,
Pilumno quos ipſa decus dedit Orithyia:
Qui candore niues anteirent, curſibus auras.
Circumſtant properi aurigæ, manibúſque laceſſunt
Pectora plauſa cauis, & colla comantia pectunt.
Ipſe dehinc auro ſqualentem alboque orichalco
Circumdat loricam humeris: ſimul aptat habendo
Enſemque, clypeumque, & rubræ cornua criſtæ:

Ensem quem Dauno ignipotens deus ipse parenti
Fecerat, & Stygia candentem tinxerat vnda.
Exin, quæ in mediis ingenti adnixa columnæ
Ædibus astabat, validam vi corripit hastam;
Actoris Aurunci spolium, quassatque trementem
Vociferans: Nunc, o nunquam frustrata vocatus
Hasta meos,nunc tempus adest:te maximus Actor,
Te Turni nunc dextra gerit: da sternere corpus,
Loricamque manu valida lacerare reuulsam
Semiuiri Phrygis, & fœdare in puluere crines
Vibratos calido ferro, myrrhaque madentes.
His agitur furiis, totoque ardentis ab ore
Scintillæ absistunt: oculis micat acribus ignis.
Mugitus veluti cum prima in prælia taurus
Terrificos ciet, atque irasci in cornua tentat;
Arboris obnixus trunco, ventosque lacessit
Ictibus, & sparsa ad pugnam proludit arena.
Nec minus interea maternis sæuus in armis
Æneas acuit Martem, & se suscitat ira,
Oblato gaudens componi fœdere bellum.
Tum socios, mœstique metum solatur Iuli;
Fata docens: regique iubet responsa Latino
Certa referre viros, & pacis dicere leges.
Postera vix summos spargebat lumine montes
Orta dies, cum primum alto se gurgite tollunt
Solis equi, lucemque elatis naribus efflant;
Campum ad certamen magnæ sub mœnibus vrbis

Dimensi, Rutulique viri, Teucrique parabant:
In medioque focos, & dis communibus aras
Gramineas. alii fontemque ignemque ferebant;
Velati lino, & verbena tempora vincti.
Procedit legio Ausonidum, pilataque plenis
Agmina se fundunt portis. hinc Troius omnis
Tyrrhenusque ruit variis exercitus armis:
Haud secus instructi ferro, quam si aspera Martis
Pugna vocet: nec non mediis in millibus ipsi
Ductores auro volitant ostroque decori,
Et genus Assaraci Mnestheus, & fortis Asylas,
Et Messapus equum domitor; Neptunia proles.
Vtque dato signo spatia in sua quisque recessit,
Defigunt tellure hastas, & scuta reclinant.
Tum studio effusæ matres, & vulgus inermum,
Inualidique senes, turres & tecta domorum
Obsedere: alii portis sublimibus adstant.
At Iuno ex summo, qui nunc Albanus habetur,
(Tũ neq; nomen erat neq; honos aut gloria monti)
Prospiciens tumulo, campum spectabat, & ambas
Laurentum Troumque acies, vrbemque Latini.
Extemplo Turni sic est affata sororem,
Diua deam, stagnis quæ fluminibusque sonoris
Præsidet: hunc illi rex ætheris altus honorem
Iupiter erepta pro virginitate sacrauit:
Nympha decus fluuiorũ, animo gratissima nostro,
Scis vt te cunctis vnam, quæcumque Latinæ

Magnanimi Iouis ingratum aſcendere cubile,
Prætulerim, cælique libens in parte locarim:
Diſce tuum, ne me incuſes, Iuturna, dolorem.
Qua viſa eſt fortuna pati, Parcæque ſinebant
Cedere res Latio, Turnum & tua mœnia texi:
Nunc iuuenem imparibus video concurrere fatis:
Parcarumque dies, & vis inimica propinquat.
Nō pugnā aſpicere hanc oculis, nō fœdera poſſum.
Tu pro germano, ſi quid præſentius audes,
Perge: decet. forſan miſeros meliora ſequentur.
Vix ea, cum lacrymas oculis Iuturna profudit,
Terque quaterq; manu pectus percuſſit honeſtum.
Non lacrymis hoc tempus, ait Saturnia Iuno:
Accelera, & fratrem, ſi quis modus, eripe morti:
Aut tu bella cie, conceptumque excute fœdus.
Auctor ego audendi. ſic exhortata reliquit
Incertam, & triſti turbatam vulnere mentis.
Interea reges (ingenti mole Latinus
Quadriiugo vehitur curru, cui tempora circum
Aurati bis ſex radii fulgentia cingunt;
Solis aui ſpecimen. bigis it Turnus in albis,
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.
Hinc pater Æneas, Romanæ ſtirpis origo,
Sidereo flagrans clypeo, & cæleſtibus armis,
Et iuxta Aſcanius, magnæ ſpes altera Romæ)
Procedunt caſtris, puraque in veſte ſacerdos
Setigeræ fetum ſuis, intonſamque bidentem

Attulit, admouitque pecus flagrantibus aris.
Illi ad ſurgentem conuerſi lumina Solem
Dant fruges manibus ſalſas, & tempora ferro
Summa notant pecudum, pateriſque altaria libant.
Tum pius Æneas ſtricto ſic enſe precatur:
Eſto nunc Sol teſtis, & hæc mihi terra precanti,
Quam propter tantos potui perferre labores,
Et pater omnipotens, & tu Saturnia Iuno,
Iam melior, iam diua precor, tuque inclyte Mauors,
Cuncta tuo qui bella pater ſub numine torques:
Konteſque, fluuioſque voco, quæque ætheris alti
Relligio, & quæ cæruleo ſunt numina ponto:
Ceſſerit Auſonio ſi fors victoria Turno;
Conuenit Euandri victos diſcedere ad vrbem:
Cedet Iulus agris: nec poſt arma vlla rebelles
Æneadæ referent, ferroue hæc regna laceſſent.
Sin noſtrum annuerit nobis victoria Martem,
(Vt potius reor, & potius di numine firment)
Non ego nec Teucris Italos parere iubebo,
Nec mihi regna peto. paribus ſe legibus ambæ
Inuictæ gentes æterna in fœdera mittant.
Sacra, deoſque dabo: ſocer arma Latinus habeto,
Imperium ſolenne ſocer: mihi mœnia Teucri
Conſtituent, vrbique dabit Lauinia nomen.
Sic prior Æneas: ſequitur ſic deinde Latinus;
Suſpiciens cælum, tenditque ad ſidera dextram:
Hæc eadem, Ænea, terram, mare, ſidera iuro,

Latonæque genus duplex, Ianumque bifrontem,
Vimque deum infernam, & duri ſacraria Ditis:
Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine ſancit:
Tango aras, medioſque ignes, & numina teſtor:
Nulla dies pacem hanc Italis, nec fœdera rumpet,
Quo res cumque cadent: nec me vis vlla volentem
Auertet; non ſi tellurem effundat in vndas
Diluuio miſcens, cælumve in tartara ſoluat:
Vt ſceptrũ hoc (dextra ſceptrũ nam forte gerebat)
Nunquam fronde leui fundet virgulta nec vmbras,
Cum ſemel in ſiluis imo de ſtirpe reciſum
Matre caret, poſuitque comas, & brachia ferro;
Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro
Incluſit, patribuſque dedit geſtare Latinis.
Talibus inter ſe firmabant fœdera dictis
Conſpectu in medio procerum: tum rite ſacratas
In flammam iugulant pecudes, & viſcera viuis
Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
At vero Rutulis impar ea pugna videri
Iamdudum, & vario miſceri pectora motu.
Tum magis, vt propius cernunt non viribus æquis,
Adiuuat inceſſu tacito progreſſus, & aram
Suppliciter venerans demiſſo lumine Turnus,
Tabenteſque genæ, & iuuenili in corpore pallor.
Quem ſimul ac Iuturna ſoror crebreſcere vidit
Sermonem, & vulgi variare labantia corda;
In medias acies, formam aſſimulata Camerti,

Cui genus a proauis ingens, clarumque paternæ
Nomen erat virtutis, & ipſe acerrimus armis.
In medias dat ſeſe acies, haud neſcia rerum,
Rumoreſque ſerit varios, ac talia fatur:
Non pudet, o Rutuli, cunctis pro talibus vnam
Obiectare animam? numerone, an viribus æqui
Nō ſumus? en omnes & Troes & Arcades hic ſunt,
Fataliſque manus, infenſa Etruria Turno:
Vix hoſtem, alterni ſi congrediamur, habemus.
Ille quidem ad ſuperos, quorum ſe deuouet aris,
Succedet fama, viuuſque per ora feretur:
Nos, patria amiſſa, dominis parere ſuperbis
Cogemur; qui nunc lenti conſedimus aruis.
Talibus incenſa eſt iuuenum ſententia dictis,
Iam magis atq; magis, ſerpitq; per agmina murmur.
Ipſi Laurentes mutati, ipſique Latini.
Qui ſibi iam requiem pugnæ, rebuſque ſalutem
Sperabant, nunc arma volunt, fœduſque precantur
Infectum, & Turni ſortem miſerantur iniquam.
His aliud maius Iuturna adiungit, & alto
Dat ſignum cælo; quo non præſentius vllum
Turbauit mentes Italas, monſtroque fefellit.
Namque volans rubra fuluus Iouis ales in æthra
Litoreas agitabat aues turbamque ſonantem
Agminis aligeri; ſubito cum lapſus ad vndas
Cycnum excellentē pedibus rapit improbus vncis.
Arrexere animos Itali, cunctæque volucres
Con-

Conuertunt clamore fugam, mirabile viſu,
Ætheraque obſcurant pennis,hoſtemque per auras
Facta nube premunt; donec vi victus, & ipſo
Pondere defecit, prædamque ex vnguibus ales
Proiecit fluuio, penituſque in nubila fugit.
Tum vero augurium Rutuli clamore ſalutant,
Expediuntque manus: primuſq; Tolumnius augur,
Hoc erat, hoc votis, inquit, quod ſæpe petiui.
Accipio agnoſcoque deos: me, me duce ferrum
Corripite o Rutuli, quos improbus aduena bello
Territat, inualidas vt aues, & litora veſtra
Vi populat. petet ille fugam, penituſque profundo
Vela dabit. vos vnanimi denſate cateruas,
Et regem vobis pugna defendite raptum.
Dixit, & aduerſos telum contorſit in hoſtes
Procurrens. ſonitum dat ſtridula cornus, & auras
Certa ſecat. ſimul hoc,ſimul ingẽs clamor,& omnes
Turbati cunei, calefactaque corda tumultu.
Haſta volans, vt forte nouem pulcerrima fratrum
Corpora cônſtiterant contra, quos fida crearat
Vna tot Arcadio coniux Tyrrhena Gilippo;
Horum vnum ad medium, teritur qua ſutilis aluo
Balteus, & laterum iuncturas fibula mordet,
Egregium forma iuuenem, & fulgentibus armis,
Tranſadigit coſtas, fuluaque extendit arena.
At fratres, animoſa phalanx, accenſaque luctu,
Pars gladios ſtringunt manibus, pars miſſile ferrum

Corripiunt, cæcique ruunt. quos agmina contra
Procurrunt Laurentum. hinc densi rursus inundant
Troes, Agyllinique, & pictis Arcades armis.
Sic omnes amor vnus habet decernere ferro.
Diripuere aras: it toto turbida cælo
Tempestas telorum, ac ferreus ingruit imber:
Craterasque, focosque ferunt. fugit ipse Latinus,
Pulsatos referens infecto fœdere diuos.
Infrenant alii currus, aut corpora saltu
Subiiciunt in equos, & strictis ensibus adsunt.
Messapus regem regisque insigne gerentem
Tyrrhenum Aulesten, auidus confundere fœdus,
Aduerso proterret equo. ruit ille recedens,
Et miser oppositis a tergo inuoluitur aris
In caput, inque humeros. at feruidus aduolat hasta
Messapus, teloque orantem multa trabali
Desuper altus equo grauiter ferit, atque ita fatur:
Hoc habet, hæc melior magnis data victima diuis.
Concurrunt Itali, spoliantque calentia membra.
Obuius ambustum torrem Chorineus ab ara
Corripit, & venienti Ebuso, plagamque ferenti
Occupat os flammis. illi ingens barba reluxit,
Nidoremque ambusta dedit. super ipse secutus
Cæsariem læua turbati corripit hostis,
Impressoque genu nitens, terræ applicat ipsum;
Sic rigido latus ense ferit. Podalirius Alsum
Pastorem, primaque acie per tela ruentem

Ense sequens nudo superimminet: ille securi
Aduersi frontem mediam, mentumque reducta
Disiicit, & sparso late rigat arma cruore.
Olli dura quies oculos, & ferreus vrget
Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem.
At pius Æneas dextram tendebat inermem
Nudato capite, atque suos clamore vocabat.
Quo ruitis? quæve ista repens discordia surgit?
O cohibete iras. ictum iam fœdus, & omnes
Compositæ leges: mihi ius concurrere soli:
Me sinite, atque auferte metus. ego fœdera faxo
Firma manu: Turnum iam debent hæc mihi sacra.
Has inter voces, media inter talia verba,
Ecce viro stridens alis allapsa sagitta est:
Incertum qua pulsa manu, quo turbine adacta,
Quis tantam Rutulis laudem, casusne deusne,
Attulerit. pressa est insignis gloria facti:
Nec sese Æneæ iactauit vulnere quisquam.
Turnus vt Æneam cedentem ex agmine vidit,
Turbatosque duces, subita spe feruidus ardet:
Poscit equos, atque arma simul, saltuque superbus
Emicat in currum, & manibus molitur habenas.
Multa virum volitans dat fortia corpora letho:
Semineces voluit multos, aut agmina curru
Proterit, aut raptas fugientibus ingerit hastas.
Qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebri
Sanguineus Mauors clypeo increpat, atq; furentes

Bella mouens immittit equos: illi æquore aperto
Ante Notos Zephyrũq; volant: gemit vltima pulſu
Thraca pedum, circumque atræ formidinis ora,
Iræque, inſidiæque, dei comitatus, aguntur.
Talis equos alacer media inter prælia Turnus
Fumantes ſudore quatit; miſerabile, cæſis
Hoſtibus inſultans: ſpargit rapida vngula rores
Sanguineos, miſtaque cruôr calcatur arena.
Iamq; neci Sthenelũq; dedit Thamyrimq; Pholũq;,
Hunc congreſſus & hunc, illũ eminus: eminus ambo
Imbraſidas, Glaucũ atq; Laden, quos Imbraſus ipſe
Nutrierat Lycia, paribuſque onerauerat armis;
Vel conferre manum, vel equo præuertere ventos.
Parte alia media Eumedes in prælia fertur,
Antiqui proles bello præclara Dolonis;
Nomine auum referens, animo manibuſq; parentẽ:
Qui quondam, caſtra vt Danaum ſpeculator adiret,
Auſus Pelidæ precium ſibi poſcere currus:
Illum Tydides alio pro talibus auſis
Affecit precio: nec equis aſpirat Achillis.
Hunc procul vt campo Turnus conſpexit aperto,
Ante leui iaculo longum per inane ſecutus,
Siſtit equos biiuges, & curru deſilit, atque
Semianimi lapſoque ſuperuenit, & pede collo
Impreſſo, dextræ mucronem extorquet, & alto
Fulgentem tinguit iugulo; atque hæc inſuper addit:
En agros, &, quam bello, Troiane, petiſti,

Hesperiam metire iacens: hæc præmia, qui me
Ferro ausi tentare, ferunt: sic mœnia condunt.
Huic comitem Asbuten coniecta cuspide mittit:
Chloreaq;, Sybarimq;, Daretaq;, Thersilochumq;,
Et sternacis equi lapsum ceruice Thymœten.
Ac velut Edoni Boreæ cum spiritus alto
Insonat Ægæo, sequiturque ad litora fluctus;
Qua venti incubuere, fugam dant nubila cælo:
Sic Turno, quacumque viam secat, agmina cedunt,
Conuersæque ruunt acies: fert impetus ipsum,
Et cristam aduerso curru quatit aura volantem.
Non tulit instantem Phegeus animisq; frementem:
Obiecit sese ad currum, & spumantia frenis
Ora citatorum dextra detorsit equorum.
Dum trahitur, pendetque iugis, hunc lata retectum
Lancea consequitur, rumpitque infixa bilicem
Loricam, & summum degustat vulnere corpus.
Ille tamen, clypeo obiecto, conuersus in hostem
Ibat, & auxilium ducto mucrone petebat:
Quem rota præcipitem, & procursu concitus axis
Impulit, effuditque solo: Turnusque secutus
Imam inter galeam, summi thoracis & oras,
Abstulit ense caput, truncumque reliquit arenæ.
Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
Interea Æneam Mnestheus, & fidus Achates,
Ascaniusque comes castris statuere cruentum;
Alternos longa nitentem cuspide gressus.

Sæuit, & infracta luctatur arundine telum
Eripere, auxilioque viam, quæ proxima, poscit:
Ense secent lato vulnus, telique latebram
Rescindant penitus, seseque in bella remittant.
Iamque aderat Phœbo ante alios dilectus Iapis
Iasides: acri quondam cui captus amore
Ipse suas artes, sua munera lætus Apollo
Augurium citharamque dabat, celeresque sagittas.
Ille, vt depositi proferret fata parentis,
Scire potestates herbarum, vsumque medendi
Maluit, & mutas agitare inglorius artes.
Stabat acerba fremens, ingentem nixus in hastam
Æneas, magno iuuenum, & mœrentis Iuli
Concursu lacrymisque immobilis. ille retorto
Pæonium in morem senior succinctus amictu,
Multa manu medica, Phœbique potentibus herbis
Nequicquam trepidat, nequicquam spicula dextra
Solicitat, prensatque tenaci forcipe ferrum.
Nulla viam fortuna regit, nihil auctor Apollo
Subuenit. & sæuus campis magis, ac magis horror
Crebrescit, propiusq; malũ est. iam puluere cælum
Stare vident; subeunt equites, & spicula castris
Densa cadunt mediis: it tristis ad æthera clamor
Bellantum iuuenum, & duro sub Marte cadentum.
Hic Venus indigno nati concussa dolore,
Dictamnum genetrix Cretæa carpit ab Ida,
Puberibus caulem foliis, & flore comantem

Purpureo. non illa feris incognita capris
Gramina, cum tergo volucres hæſere ſagittæ.
Hoc Venus obſcuro faciem circumdata nimbo
Detulit, hoc fuſum labris ſplendentibus amnem
Inficit, occulte medicans, ſpargitque ſalubres
Ambroſiæ ſuccos, & odoriferam panaceam.
Fouit ea vulnus lympha longæuus Iapis
Ignorans, ſubitoque omnis de corpore fugit
Quippe dolor: omnis ſtetit imo vulnere ſanguis:
Iamque ſecuta manum, nullo cogente, ſagitta
Excidit, atque nouæ rediere in priſtina vires.
Arma citi properate viro: quid ſtatis? Iapis
Conclamat, primuſque animos accendit in hoſtes.
Non hæc humanis opibus, non arte magiſtra
Proueniunt, neque te, Ænea, mea dextera ſeruat:
Maior agit deus, atque opera ad maiora remittit.
Ille auidus pugnæ, ſuras incluſerat auro
Hinc atque hinc, oditq; moras, haſtamq; coruſcat.
Poſtquam habilis lateri clypeus,loricaque tergo eſt,
Aſcanium fuſis circum complectitur armis,
Summaque per galeam delibans oſcula fatur:
Diſce puer virtutem ex me verumque laborem,
Fortunam ex aliis. nunc te mea dextera bello
Defenſum dabit, & magna inter præmia ducet.
Tu facito mox, cum matura adoleuerit ætas,
Sis memor,& te,animo repetentẽ exempla tuorum,
Et pater Æneas, & auunculus excitet Hector.

Hæc vbi dicta dedit, portis sese extulit ingens;
Telum immane manu quatiens: simul agmine denso
Anteusque Mnestheusque ruunt, omnisque relictis
Turba fluit castris. tum cæco puluere campus
Miscetur, pulsuque pedum tremit excita tellus.
Vidit ab aduerso venientes aggere Turnus,
Videre Ausonii; gelidusque per ima cucurrit
Ossa tremor. prima ante omnes Iuturna Latinos
Audiit, agnouitque sonum, & tremefacta refugit.
Ille volat, campoque atrum rapit agmen aperto.
Qualis vbi ad terras abrupto sidere nimbus
It mare per medium; miseris, heu, præscia longe
Horrescunt corda agricolis: dabit ille ruinas
Arboribus, stragemque satis, ruet omnia late:
Ante volant, sonitumque ferunt ad litora venti:
Talis in aduersos ductor Rheteius hostes
Agmen agit: densi cuneis se quisque coactis
Agglomerant. ferit ense graue Thymbræus Osirim,
Archetiũ Mnestheus, Epulonẽ obtruncat Achates,
Vfentemque Gyas. cadit ipse Tolumnius augur,
Primus in aduersos telum qui torserat hostes.
Tollitur in cælum clamor, versique vicissim
Puluerulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
Ipse neque aduersos dignatur sternere morti,
Nec pede congressos æquo, nec tela ferentes
Insequitur: solum densa in caligine Turnum
Vestigat lustrans, solum in certamina poscit.

Hoc

Hoc concuſſa metu mentem Iuturna virago
Aurigam Turni media inter lora Methyſcum
Excutit, & longe lapſum temone relinquit.
Ipſa ſubit, manibuſque vndantes flectit habenas,
Cuncta gerēs, vocēq;, & corpus, & arma Methyſci.
Nigra velut magnas domini cum diuitis ædes
Peruolat, & pennis alta atria luſtrat hirundo,
Pabula parua legens, nidiſque loquacibus eſcas,
Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
Stagna ſonat: ſimilis medios Iuturna per hoſtes
Fertur equis, rapidoque volans obit omnia curru:
Iamque hic germanū, iamq; hic oſtendit ouantem:
Nec conferre manum patitur: volat auia longe.
Haud minus Æneas tortos legit obuius orbes,
Veſtigatque virum, & disiecta per agmina magna
Voce vocat. quoties oculos coniecit in hoſtem,
Alipedumque fugam curſu tentauit equorum;
Auerſos toties currus Iuturna retorſit.
Heu, quid agat? vario nequicquam fluctuat æſtu:
Diuerſæque vocant animum in contraria curæ.
Huic Meſſapus, vti læua duo forte gerebat
Lenta leuis curſu præfixa haſtilia ferro,
Horum vnum certo contorquens dirigit ictu.
Subſtitit Æneas, & ſe collegit in arma,
Poplite ſubſidens: apicem tamen incita ſummum
Haſta tulit, ſummaſque excuſſit vertice criſtas.
Tum vero aſſurgunt iræ, inſidiiſque ſubactus,

Diuersos vbi sensit equos, currumque referri;
Multa Iouem, & læsi testatus fœderis aras,
Iam tandem inuadit medios, & Marte secundo
Terribilis, sæuam nullo discrimine cædem
Suscitat, irarumque omnes effundit habenas.
Quis mihi nūc tot acerba deus, quis carmine cædes
Diuersas, obitumque ducum, quos æquore toto
Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troius heros,
Expediat? tanton' placuit concurrere motu,
Iupiter, æterna gentes in pace futuras?
Æneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentes
Pugna loco statuit Teucros) haud multa moratus,
Excipit in latus, &, qua fata celerrima, crudum
Transadigit costas & crates pectoris ensem.
Turnus equo deiectū Amycum, fratremq; Diorem
Congressus pedes; hunc, venientem cuspide longa,
Hunc mucrone ferit; curruque abscissa duorum
Suspendit capita, & rorantia sanguine portat.
Ille Talon, Tanaimq; neci, fortemque Cethegum,
Tres vno congressu, & mœstum mittit Onyten;
Nomen Echionium, matrisque genus Peridiæ.
Hic fratres Lycia missos & Apollinis agris,
Et iuuenem exosum nequicquam bella Menœten
Arcada; piscosæ cui circum flumina Lernæ
Ars fuerat, pauperque domus, nec nota potentum
Munera, conductaque pater tellure serebat.
Ac velut immissi diuersis partibus ignes

Arentem in ſiluam, & virgulta ſonantia lauro;
Aut vbi decurſu rapido de montibus altis
Dant ſonitũ ſpumoſi amnes, & in æquora currunt;
Quiſque ſuum populatus iter: non ſegnius ambo
Æneas Turnuſque ruunt per prælia: nunc, nunc
Fluctuat ira intus: rumpuntur neſcia vinci
Pectora: nunc totis in vulnera viribus itur.
Murranum hic, atauos & auorum antiqua ſonantem
Nomina, per regeſque actum genus omne Latinos,
Præcipitem ſcopulo, atque ingentis turbine ſaxi
Excutit, effunditque ſolo. hunc lora & iuga ſubter
Prouoluere rotæ: crebro ſuper vngula pulſu
Incita nec domini memorum proculcat equorum.
Ille ruenti Ilo, animiſque immane frementi
Occurrit, telumque aurata ad tempora torquet:
Olli per galeam fixo ſtetit haſta cerebro.
Dextera nec tua te, Graium fortiſſime, Creteu
Eripuit Turno: nec di texere Cupentum,
Ænea veniente, ſui. dedit obuia ferro
Pectora: nec miſero clypei mora profuit ærei.
Te quoque Laurentes viderunt Æole campi
Oppetere, & late terram conſternere tergo.
Occidis, Argiuæ quem non potuere phalanges
Sternere, nec Priami regnorum euerſor Achilles.
Hic tibi mortis erant metæ: domus alta ſub Ida,
Lyrneſſi domus alta, ſolo Laurente ſepulcrum.
Totæ adeo conuerſæ acies, omneſque Latini,

Omnes Dardanidæ: Mnestheus, acerque Serestus,
Et Messapus equum domitor, & fortis Asylas,
Tuscorumque phalanx, Euandrique Arcades alæ,
Pro se quisque viri, summa nituntur opum vi.
Nec mora, nec requies: vasto certamine tendunt.
Hic mentem Æneæ genitrix pulcerrima misit,
Iret vt ad muros, vrbique aduerteret agmen
Ocius, & subita turbaret clade Latinos.
Ille, vt vestigans diuersa per agmina Turnum,
Huc atque huc acies circumtulit, aspicit vrbem
Immunem tanti belli, atque impune quietam.
Continuo pugnæ accendit maioris imago:
Mnesthea, Sergestumq; vocat, fortemq; Serestum,
Ductores, tumulumque capit: quo cetera Teucrum
Concurrit legio: nec scuta, aut spicula densi
Deponunt. celso medius stans aggere fatur:
Ne qua meis esto dictis mora: Iupiter hac stat:
Neu quis ob inceptum subitum mihi segnior ito.
Vrbem hodie, causam belli, regna ipsa Latini,
Ni frenum accipere, & victi parere fatentur,
Eruam, & æqua solo fumantia culmina ponam.
Scilicet expectem, libeat dum prælia Turno
Nostra pati, rursusque velit concurrere victus?
Hoc caput, o ciues, hæc belli summa nefandi.
Ferte faces propere, fœdusque reposcite flammis.
Dixerat atque animis pariter certantibus omnes
Dant cuneum, densaque ad muros mole feruntur.

Scalæ improuiſo, ſubituſque apparuit ignis.
Diſcurrunt alii ad portas, primoſque trucidant:
Ferrum alii torquent, & obumbrant æthera telis.
Ipſe inter primos dextram ſub mœnia tendit
Æneas, magnaque incuſat voce Latinum,
Teſtaturque deos, iterum ſe ad prælia cogi:
Bis iam Italos hoſtes, hæc altera fœdera rumpi.
Exoritur trepidos inter diſcordia ciues:
Vrbem alii reſerare iubent, & pandere portas
Dardanidis, ipſumque trahunt in mœnia regem.
Arma ferunt alii, & pergunt defendere muros.
Incluſas vt cum latebroſo in pumice paſtor
Veſtigauit apes, fumoque impleuit amaro:
Illæ intus trepidæ rerum per cerea caſtra
Diſcurrunt, magniſque acuunt ſtridoribus iras.
Voluitur ater odor tectis: tum murmure cæco
Intus ſaxa ſonant: vacuas it fumus ad auras.
Accidit hæc feſſis etiam fortuna Latinis,
Quæ totam luctu concuſſit funditus vrbem.
Regina vt tectis venientem proſpicit hoſtem,
Inſcendi muros, ignes ad tecta volare;
Nuſquã acies contra Rutulas, nulla agmina Turni:
Infelix pugnæ iuuenem in certamine credit
Extinctum, & ſubito mentem turbata dolore,
Se cauſam clamat, crimenque, caputque malorum:
Multaque per mœſtum demens effata furorem,
Purpureos moritura manu diſcindit amictus,

Et nodum informis lethi trabe nectit ab alta.
Quam cladem miseræ postquam accepere Latinæ,
Filia prima manu flauos Lauinia crines,
Et roseas laniata genas, tum cetera circum
Turba furit. resonant late plangoribus ædes.
Hinc totam infelix vulgatur fama per vrbem.
Dem̃ittunt mentes. it scissa veste Latinus;
Coniugis attonitus fatis, vrbisque ruina,
Canitiem immundo perfusam puluere turpans:
Multaque se incusat, qui non acceperit ante
Dardanium Æneam, generumque asciuerit vltro.
Interea extremo bellator in æquore Turnus
Palantes sequitur paucos, iam segnior, atque
Iam minus atque minus successu lætus equorum.
Attulit hunc illi cæcis terroribus aura
Commistum clamorem, arrectasque impulit aures
Confusæ sonus vrbis, & illætabile murmur.
Hei mihi, quid tanto turbantur mœnia luctu?
Quisve ruit tantus diuersa clamor ab vrbe?
Sic ait, adductisque amens subsistit habenis.
Atque huic, in faciem soror vt conuersa Methysci
Aurigæ, currumque & equos & lora regebat,
Talibus occurrit dictis: Hac Turne sequamur
Troiugenas, qua prima viam victoria pandit:
Sunt alii, qui tecta manu defendere possunt.
Ingruit Æneas Italis, & prælia miscet.
Et nos sæua manu mittamus funera Teucris,

Nec numero inferior, pugnæ nec honore recedes.
Turnus ad hæc:
O ſoror, & dudum agnoui, cum prima per artem
Fœdera turbaſti, teque hæc in bella dediſti:
Et nunc nequicquam fallis dea. ſed quis Olympo
Demiſſam tantos voluit te ferre labores?
An fratris miſeri lethum vt crudele videres?
Nam quid ago? aut quę iam ſpondet fortuna ſalutē?
Vidi oculos ante ipſe meos me voce vocantem
Murranum, quo non ſuperat mihi carior alter,
Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Occidit infelix, ne noſtrum dedecus Vfens
Aſpiceret: Teucri potiuntur corpore, & armis.
Excindine domos (id rebus defuit vnum)
Perpetiár? dextra nec Drancis dicta refellam?
Terga dabo? & Turnũ fugientem hęc terra videbit?
Vſqueadeone mori miſerum eſt? vos o mihi Manes
Eſte boni: quoniam ſuperis auerſa voluntas.
Sancta ad vos anima, atque iſtius inſcia culpæ,
Deſcendam, magnorũ haud vnquã indignus auorũ.
Vix ea fatus erat; medios volat ecce per hoſtes
Vectus equo ſpumante Sages, aduerſa ſagitta
Saucius ora, ruitque implorans nomine Turnum:
Turne, in te ſuprema ſalus, miſerere tuorum.
Fulminat Æneas armis, ſummaſque minatur
Deiecturum arces Italum, excidioque daturum.
Iamque faces ad tecta volant. in te ora Latini,

In te oculos referunt: muſſat rex ipſe Latinus,
Quos generos vocet,aut quæ ſeſe ad fœdera flectat.
Præterea regina, tui fidiſſima, dextra
Occidit ipſa ſua, lucemque exterrita fugit.
Soli pro portis Meſſapus & acer Atinas
Suſtentant aciem. circum hos vtrimque phalanges
Stant denſæ, ſtrictiſque ſeges mucronibus horret
Ferrea: tu currum deſerto in gramine verſas.
Obſtupuit varia confuſus imagine rerum
Turnus, & obtutu tacito ſtetit. æſtuat ingens
Imo in corde pudor, miſtoque inſania luctu,
Et furiis agitatus amor, & conſcia virtus.
Vt primũ diſcuſſæ vmbræ, & lux reddita menti eſt,
Ardentes oculorum orbes ad mœnia torſit
Turbidus, eque rotis magnam reſpexit ad vrbem.
Ecce autem flammis inter tabulata volutus
Ad cælum vndabat vortex, turrimque tenebat;
Turrim compactis trabibus quam eduxerat ipſe,
Subdideratque rotas, ponteſque inſtrauerat altos.
Iam iam fata, ſoror, ſuperant, abſiſte morari:
Quo deus, & quo dura vocat fortuna, ſequamur.
Stat cõferre manũ Æneæ: ſtat, quidquid acerbi eſt,
Morte pati: nec me indecorem germana videbis
Amplius. hunc, oro, ſine me furere ante furorem.
Dixit, & e curru ſaltum dedit ocius aruis:
Perque hoſtes, per tela ruit, mœſtamque ſororem
Deſerit, ac rapido curſu media agmina rumpit.

Ac

Ac veluti montis ſaxum de vertice præceps
Cum ruit auulſum vento, ſeu turbidus imber
Proluit, aut annis ſoluit ſublapſa vetuſtas;
Fertur in abruptum magno mons improbus actu,
Exultatque ſolo, ſiluas, armenta, viroſque
Inuoluens ſecum: diſiecta per agmina Turnus
Sic vrbis ruit ad muros, vbi plurima fuſo
Sanguine terra madet, ſtridentque haſtilibus auræ:
Significatque manu, & magno ſimul incipit ore:
Parcite iam Rutuli, & vos tela inhibete Latini:
Quæcumque eſt fortuna, mea eſt: me verius vnum
Pro vobis fœdus luere, & decernere ferro.
Diſceſſere omnes medii, ſpatiumque dedere.
At pater Æneas, audito nomine Turni,
Deſerit & muros, & ſummas deſerit arces,
Præcipitatque moras omnes: opera omnia rumpit
Lætitia exultans, horrendumque intonat armis:
Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipſe coruſcis
Cum fremit ilicibus quantus, gaudetque niuali
Vertice ſe attollens pater Apenninus ad auras.
Iam vero & Rutuli certatim, & Troes, & omnes
Conuertere oculos Itali, quique alta tenebant
Mœnia, quique imos pulſabant ariete muros:
Armaque depoſuere humeris. ſtupet ipſe Latinus,
Ingentes genitos diuerſis partibus orbis
Inter ſe coiiſſe viros, & cernere ferro.
Atque illi, vt vacuo patuerunt æquore campi,

Procurſu rapido coniectis eminus haſtis,
Inuadunt Martem clypeis atque ære ſonoro.
Dat gemitum tellus: tum crebros enſibus ictus
Congeminant. fors & virtus miſcentur in vnum.
Ac velut ingenti Syla ſummove Taburno,
Cum duo conuerſis inimica in prælia tauri
Frontibus incurrunt, pauidi ceſſere magiſtri:
Stat pecus omne metu mutum, muſſantq; iuuencæ,
Quis pecori imperitet, quē tota armenta ſequantur.
Illi inter ſeſe multa vi vulnera miſcent,
Cornuaque obnixi infigunt, & ſanguine largo
Colla armoſq; lauant. gemitu nemus omne remu-
Haud aliter Tros Æneas & Daunius heros [git:
Concurrunt clypeis. ingens fragor ęthera complet.
Iupiter ipſe duas æquato examine lances
Suſtinet, & fata imponit diuerſa duorum;
Quem damnet labor, & quo vergat pondere lethū.
Emicat hic, impune putans, & corpore toto
Alte ſublatum conſurgit Turnus in enſem,
Et ferit. exclamant Troes, trepidique Latini,
Arrectæque amborum acies. at perfidus enſis
Frangitur, in medioque ardentem deſerit ictu,
Ni fuga ſubſidio ſubeat. fugit ocior Euro,
Vt capulū ignotum, dextramque aſpexit inermem.
Fama eſt, præcipitem, cum prima in prælia iunctos
Conſcendebat equos, patrio mucrone relicto,
Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuiſſe Methyſci:

Idque diu, dum terga dabant palantia Teucri,
Suffecit. poſtquam arma dei ad Vulcania ventũ eſt,
Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu
Diſſiluit: fulua reſplendent fragmina arena.
Ergo amens diuerſa fuga petit æquora Turnus:
Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbes.
Vndique enim denſa Teucri incluſere corona:
Atque hinc vaſta palus, hinc ardua mœnia cingunt.
Nec minus Æneas, quamquam tardata ſagitta
Interdum genua impediunt, curſumque recuſant,
Inſequitur, trepidique pedem pede feruidus vrget.
Incluſum veluti ſi quando in flumine nactus
Ceruum, aut puniceæ ſeptum formidine pennæ,
Venator curſu canis & latratibus inſtat:
Ille autem inſidiis, & ripa territus alta,
Mille fugit refugitque vias: at viuidus Vmber
Hæret hians, iam iamque tenet, ſimiliſque tenenti
Increpuit malis, morſuque eluſus inani eſt.
Tum vero exoritur clamor, ripæque lacuſque
Reſponſant circa, & cælum tonat omne tumultu.
Ille ſimul fugiens, Rutulos ſimul increpat omnes,
Nomine quemq; vocans, notumq; efflagitat enſem.
Æneas mortem contra, præſenſque minatur
Exitium, ſi quiſquam adeat: terretque trementes,
Exciſurum vrbem minitans, & ſaucius inſtat.
Quinque orbes explent curſu, totidemque retexunt
Huc, illuc. nec enim leuia aut ludicra petuntur

Præmia: ſed Turni de vita & ſanguine certant.
Forte ſacer Fauno foliis oleaſter amaris
Hic ſteterat; nautis olim venerabile lignum:
Seruati ex vndis vbi figere dona ſolebant
Laurenti diuo, & votas ſuſpendere veſtes.
Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine ſacrum
Suſtulerant, puro vt poſſent concurrere campo.
Hic haſta Æneæ ſtabat: huc impetus illam
Detulerat fixam, & lenta in radice tenebat.
Incubuit, voluitque manu conuellere ferrum
Dardanides, teloque ſequi, quem prendere curſu
Non poterat. tum vero amens formidine Turnus,
Faune precor miſerere, inquit; tuque optima ferrum
Terra tene, colui veſtros ſi ſemper honores;
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.
Dixit, opemque dei non caſſa in vota vocauit.
Namque diu luctans, lentoque in ſtirpe moratus,
Viribus haud vllis valuit diſcludere morſus
Roboris Æneas. dum nititur acer, & inſtat,
Rurſus in aurigæ faciem mutata Methyſci
Procurrit, fratrique enſem dea Daunia reddit.
Quod Venus audaci nymphæ indignata licere,
Acceſſit, telumque alta ab radice reuellit.
Olli, ſublimes armis, animiſque refecti,
Hic gladio fidens, hic acer & arduus haſta,
Inſiſtunt contra certamina Martis anheli.
Iunonem interea rex omnipotentis Olympi

Alloquitur, fulua pugnas de nube tuentem:
Quæ iam finis erit coniux? quid denique reſtat?
Indigetem Æneam ſcis ipſa, & ſcire fateris,
Deberi cælo, fatiſque ad ſidera tolli.
Quid ſtruis? aut qua ſpe gelidis in nubibus hæres?
Mortalin' decuit violari vulnere diuum?
Aut enſem (quid enim ſine te Iuturna valeret?)
Ereptum reddi Turno, & vim creſcere victis?
Deſine iam tandem, precibuſque inflectere noſtris:
Nec te tantus edat tacitam dolor, & mihi curæ
Sæpe tuo dulci triſtes ex ore recurſent.
Ventum ad ſupremum eſt. terris agitare vel vndis
Troianos potuiſti, infandum accendere bellum,
Deformare domum, & luctu miſcere Hymenæos:
Vlterius tentare veto. ſic Iupiter orſus:
Sic dea ſubmiſſo contra Saturnia vultu:
Iſta quidem quia nota mihi tua magne voluntas
Iupiter, & Turnum, & terras inuita reliqui.
Nec tu me aeria ſolam nunc ſede videres
Digna indigna pati: ſed flammis cincta ſub ipſa
Starem acie, traheremq; inimica in prælia Teucros.
Iuturnam miſero, fateor, ſuccurrere fratri
Suaſi, & pro vita maiora audere probaui;
Non vt tela tamen, non vt contenderet arcum:
Adiuro Stygii caput implacabile fontis:
Vna ſuperſtitio ſuperis quæ reddita diuis.
Et nunc cedo equidem, pugnaſque exoſa relinquo.

Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
Pro Latio obtestor, prò maiestate tuorum:
Cum iam connubiis pacem felicibus, esto,
Component, cum iam leges & fœdera iungent;
Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri iubeas, Teucrosque vocari,
Aut vocem mutare viros, aut vertere vestes.
Sit Latium: sint Albani per sæcula reges:
Sit Romana potens Itala virtute propago:
Occidit, occideritque sinas cum nomine Troia.
Olli subridens hominum rerumque repertor:
Es germana Iouis, Saturnique altera proles:
Irarum tantos voluis sub pectore fluctus?
Verum age, & inceptum frustra submitte furorem.
Do quod vis, & me victusque volensque remitto.
Sermonem Ausonii patrium moresque tenebunt:
Vtque est, nomen erit: commisti corpore tantum
Subsident Teucri. morem ritusque sacrorum
Adiiciam, faciamque omnes vno ore Latinos.
Hinc genus, Ausonio mistū quod sanguine surget,
Supra homines, supra ire deos pietate videbis:
Nec gens vlla tuos æque celebrabit honores.
Annuit his Iuno, & mentem lætata retorsit.
Interea excedit cælo, nubemque reliquit.
His actis, aliud genitor secum ipse volutat,
Iuturnamque parat fratris dimittere ab armis.
Dicuntur geminæ pestes, cognomina Diræ;

Quas & tartaream Nox intempesta Megæram
Vno eodemque tulit partu, paribusque reuinxit
Serpentum spiris, ventosasque addidit alas.
Hæ Iouis ad solium, sæuique in limine regis
Apparent, acuuntque metum mortalibus ægris,
Si quando lethum horrificum morbosq; deum rex
Molitur, meritas aut bello territat vrbes.
Harum vnam celerem demisit ab æthere summo
Iupiter, inque omen Iuturnæ occurrere iussit.
Illa volat, celerique ad terram turbine fertur:
Non secus ac neruo per nubem impulsa sagitta,
Armatam sæui Parthus quam felle veneni,
Parthus, siue Cydon, telum immedicabile torsit,
Stridens, & celeres incognita transilit vmbras.
Talis se sata Nocte tulit, terrasque petiuit.
Postquam acies videt Iliacas, atque agmina Turni;
Alitis in paruæ subito collecta figuram,
Quæ quondam in bustis aut culminibus desertis
Nocte sedens, serum canit importuna per vmbras;
Hanc versa in faciem, Turni se pestis ad ora
Fertque refertque sonans, clypeumq; euerberat alis.
Illi membra nouus soluit formidine torpor,
Arrectæque horrore comæ, & vox faucibus hæsit.
At, procul vt Diræ stridorem agnouit, & alas,
Infelix crines scindit Iuturna solutos,
Vnguibus ora soror fœdans, & pectora pugnis:
Quid nunc te tua, Turne, potest germana iuuare?

Aut quid iam miſeræ ſuperat mihi? qua tibi lucem
Arte morer? talin' poſſum me opponere monſtro?
Iam iam linquo acies. ne me terrete timentem
Obſcœnæ volucres: alarum verbera noſco,
Lethalemque ſonum: nec fallunt iuſſa ſuperba
Magnanimi Iouis. hæc pro virginitate reponit?
Quo vitam dedit æternam? cur mortis ademta eſt
Conditio? poſſem tantos finire dolores
Nunc certe, & miſero fratri comes ire per vmbras.
Immortalis ego? aut quidquã mihi dulce meorum
Te ſine frater erit? o quæ ſatis ima dehiſcat
Terra mihi, Maneſque deam demittat ad imos?
Tantum effata, caput glauco contexit amictu;
Multa gemens, & ſe fluuio dea condidit alto.
Æneas inſtat contra, telumque coruſcat
Ingens arboreum, & ſæuo ſic pectore fatur:
Quæ nũc deinde mora eſt? aut quid iã Turne retractas?
Non curſu, ſæuis certandum eſt cominus armis.
Verte omnes tete in facies, & contrahe quidquid
Siue animis, ſiue arte vales: opta ardua pennis
Aſtra ſequi, clauſumque caua te condere terra.
Ille caput quaſſans, Non me tua feruida terrent
Dicta ferox. di me terrent, & Iupiter hoſtis.
Nec plura effatus, ſaxum circumſpicit ingens;
Saxum antiquum, ingens, campo qui forte iacebat
Limes agro poſitus, litem vt diſcerneret aruis.
Vix illud lecti bis ſex ceruice ſubirent,

Qualia nunc hominum producit corpora tellus.
Ille manu raptum trepida torquebat in hoſtem,
Altior inſurgens, & curſu concitus heros.
Sed neque currentem ſe, nec cognoſcit euntem,
Tollentemve manu, ſaxumq; immane mouentem.
Genua labant: gelidus concreuit frigore ſanguis.
Tum lapis ipſe viri, vacuum per inane volutus,
Nec ſpatium euaſit totum, nec pertulit ictum.
Ac velut in ſomnis oculos vbi languida preſſit
Nocte quies, nequicquam auidos extendere curſus
Velle videmur, & in mediis conatibus ægri
Succidimus; non lingua valet, non corpore notæ
Sufficiunt vires, nec vox aut verba ſequuntur:
Sic Turno, quacumque viam virtute petiuit,
Succeſſum dea dira negat. tum pectore ſenſus
Vertuntur varii. Rutulos aſpectat & vrbem,
Cunctaturque metu, telumque inſtare tremiſcit.
Nec quo ſe eripiat, nec qua vi tendat in hoſtem,
Nec currus vſquam videt, aurigamque ſororem.
Cunctanti telum Æneas fatale coruſcat,
Sortitus fortunam oculis, & corpore toto
Eminus intorquet. murali concita nunquam
Tormento ſic ſaxa fremunt, nec fulmine tanti
Diſſultant crepitus. volat atri turbinis inſtar
Exitium dirum haſta ferens, oraſque recludit
Loricæ, & clypei extremos ſeptemplicis orbes
Per medium ſtridens tranſit femur. incidit ictus

Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
Consurgunt gemitu Rutuli, totusque remugit
Mons circum,& vocem late nemora alta remittunt.
Ille humilis, supplexq; oculos dextramque precantẽ
Protendens, Equidem merui, nec deprecor, inquit.
Vtere sorte tua. miseri te si qua parentis
Tangere cura potest, oro (fuit & tibi talis
Anchises genitor) Dauni miserere senectæ.
Et me, seu corpus spoliatum lumine mauis,
Redde meis. vicisti, & victum tendere palmas
Ausonii videre. tua est Lauinia coniux.
Vlterius ne tende odiis. stetit acer in armis
Æneas voluens oculos, dextramque repressit.
Et iam iamque magis cunctantem flectere sermo
Cœperat, infelix humero cum apparuit alto
Balteus, & notis fulserunt cingula bullis
Pallantis pueri: victum quem vulnere Turnus
Strauerat, atque humeris inimicum insigne gerebat.
Ille, oculis postquam sæui monimenta doloris
Exuuiasque hausit, furiis accensus & ira,
Terribilis: Tune hinc spoliis indute meorum
Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas
Immolat, & pœnam scelerato ex sanguine sumit.
Hoc dicens, ferrum aduerso sub pectore condit
Feruidus. ast illi soluuntur frigore membra,
Vitaque cum gemitu fugit indignata sub vmbras.

FINIS.

144